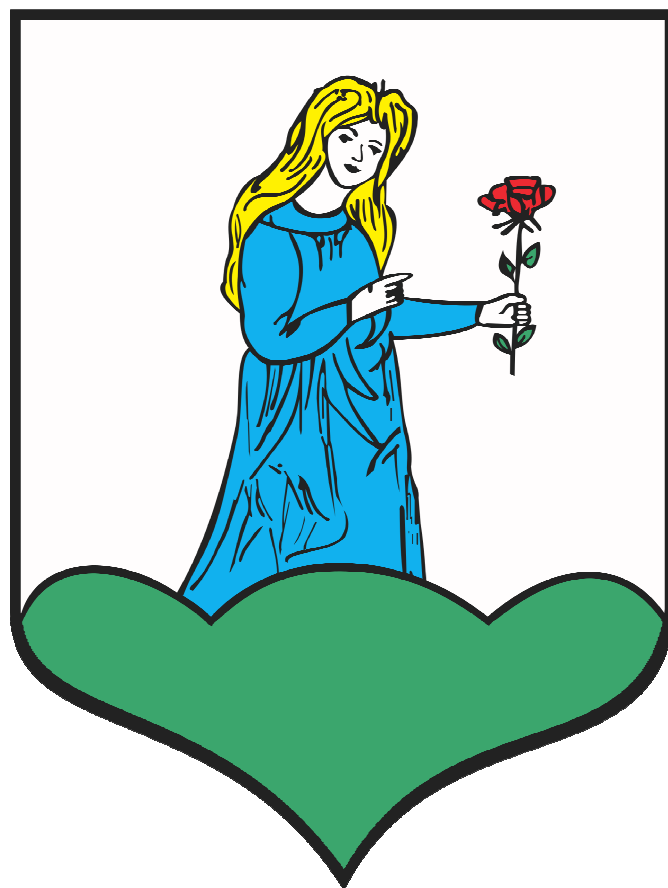

STRATEGIA ROZWOJU GMINY SUSZ NA LATA 2015 – 2025

Susz, 2015

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Położenie gminy	6
3. Charakterystyka środowiska naturalnego gminy	10
3.1. Budowa geologiczna i surowce naturalne	10
3.2. Rzeźba terenu	12
3.3. Warunki klimatyczne	13
3.4. Gleby	13
3.5. Sieć hydrograficzna	15
3.6. Flora	28
3.7. Fauna	29
3.8. Ochrona przyrody	30
4. Dziedzictwo kulturowe, turystyka i aktywność społeczna	41
4.1. Historia gminy	41
4.2. Zabytki i atrakcje	41
4.3. Baza noclegowa i gastronomiczna	45
4.4. Szlaki turystyczne	46
4.5. Kultura i rekreacja	48
4.6. Organizacje pozarządowe	50
5. Otoczenie społeczno - gospodarcze	52
5.1. Demografia	52
5.2. Rynek pracy	56
5.3. Oświata i wychowanie	65
5.4. Opieka społeczna i ochrona zdrowia	75
5.5. Infrastruktura kulturalna	83
5.6. Infrastruktura sportowa	87
5.7. Zasoby mieszkaniowe	89
5.8. Podmioty gospodarcze	91
5.9. Rolnictwo	97
5.10. Bezpieczeństwo publiczne	103
6. Infrastruktura techniczna	106
6.1. Infrastruktura drogowa	106
6.2. Infrastruktura kolejowa	108
6.3. Gospodarka wodna	108
6.4. Gospodarka ściekowa	109
6.5. Gospodarka gazowa	110
6.6. Gospodarka ciepła i energetyczna	110
6.7. Gospodarka odpadami	111
6.8. Finanse	113
7. Obszary strategiczne gminy	117
7.1. Infrastruktura techniczna	117
7.2. Przedsiębiorczość	119
7.3. Rolnictwo	120
7.4. Turystyka	121
7.5. Oświata i kultura	122
8. Analiza SWOT gminy Susz	126
9. Cele rozwoju gminy Susz – kierunki i możliwości	129
9.1. Formułowanie celów rozwoju	129
9.2. Cele strategiczne i operacyjne	130
10. Finansowanie strategii	140
11. Monitoring i aktualizacja strategii	141

1. Wstęp

Zarządzanie gminą wiąże się z podejmowaniem szeregu działań i decyzji ważnych dla społeczności lokalnej. Można rozróżnić 3 poziomy zarządzania przyszłością, z których każdy ma swoje ramy czasowe oraz zespół środków za pomocą, których oddziałuje się na zachodzące i przewidywane zdarzenia. Można je ująć następująco:

- poziom strategiczny – długi horyzont czasowy – zarządzanie poprzez wartości, cele nadrzędne oraz wyznaczanie kierunków (strategia rozwoju).
- poziom programowy – średnioterminowy horyzont czasowy – zarządzanie poprzez wyznaczone cele (np. lokalny program rewitalizacji),
- poziom zadaniowy – krótki horyzont czasowy – zarządzanie za pomocą procedur (np. procedura realizacji inwestycji w ramach wdrożonego systemu zarządzania jakością ISO 9001:2000),

Z powyższego rozróżnienia wynika, że zapisy strategii powinny wskazywać nadrzędne cele, do których należy dążyć w założonej perspektywie czasowej i w ramach określonych środków. Współczesna strategia definiuje jedynie kierunki rozwoju, natomiast ustalenia, co, jak, kiedy i za ile dokonuje się na poziomie programowym i zadaniowym. W strategii określa się kierunki działań, problemy i cele rozwoju społeczno - gospodarczego, wskazuje możliwe drogi realizacji wyznaczonych celów oraz zasady kontroli i oceny podjętych działań.

Rola władzy lokalnej we współczesnym świecie polega nie tylko na sprawczym podejmowaniu doraźnych decyzji i bezpośrednim sterowaniu, ale przede wszystkim na tworzeniu odpowiednich warunków dla rozwoju i poprawy poziomu życia społeczności lokalnej. Jednym z narzędzi w tym procesie jest strategia rozwoju danego systemu. Tak więc potrzeba posiadania strategii wynika nie tylko z uwarunkowań zewnętrznych i standardów europejskich, ale także ze względów pragmatycznych. Strategia wskazuje możliwe kierunki rozwoju oraz pozwala na określenie niezbędnych dokumentów programowych i ich wzajemnych powiązań. Dzięki wyznaczeniu kierunków i w dalszej perspektywie powiązaniu wyznaczonych celów z programami rozwoju, zapewniona zostaje kompleksowość podejmowanych działań oraz efektywniejsze wykorzystanie posiadanych zasobów.

Przy realizacji Strategii Rozwoju Gminy Susz na lata 2015 – 2025 obrano metodę ekspercko - partnerską, która pozwoliła połączyć wiedzę i doświadczenie ekspertów i samorządu oraz uczestnictwo społeczne, zarówno instytucji, podmiotów gospodarczych, organizacji pozarządowych, jak i mieszkańców gminy.

Proces zapoznawania się z atutami i wadami Gminy Susz obejmował badanie opinii liderów publicznych, mieszkańców i przedsiębiorców działających na terenie gminy w zakresie postrzegania przez nich zagadnień społecznych, gospodarczych i przestrzennych. Wyniki badań ankietowych stały się podstawą do wnioskowania o społecznym odbiorze rzeczywistej sytuacji w mieście i gminie, wykrycia różnic pomiędzy społecznymi ocenami faktów, a ich rzeczywistym stanem, a także problemów najbardziej dotyczących mieszkańców i przedsiębiorców.

Na podstawie wypracowanej analizy SWOT: silne strony (wewnętrzne) gminy, słabe strony (wewnętrzne), szanse (zewnętrzne) i zagrożenia (zewnętrzne) zespół ekspercki postawił pytanie: *Co należy zrobić, albo jakie podjąć działania lub spowodować efekty tych działań, żeby zlikwidować słabe strony i zniwelować zagrożenia?* Następnie opracowano cele operacyjne opierając się na wcześniej wybranych słabych stronach i zagrożeniach. W podobny sposób zespół pracował przy budowaniu celów określonych na podstawie mocnych stron i szans.

Kolejnym etapem prac zespołu ekspertów było zidentyfikowanie priorytetów działania do wypracowanych wcześniej celów.

W trakcie opracowywania Strategii Rozwoju Gminy Susz na lata 2015 – 2025 wyróżnić można następujące etapy budowy tego dokumentu:

1. diagnoza stanu wyjściowego - społeczna ocena stanu wyjściowego,
2. analiza SWOT,
3. określenie wizji rozwoju
4. określenie celów strategii,

Diagnoza stanu wyjściowego - społeczna ocena stanu wyjściowego

Diagnoza jest pierwszą częścią strategii. Polega na identyfikacji, gromadzeniu i analizie danych na temat obszaru i podmiotów objętych planowaniem. Wykonanie diagnozy umożliwi nie tylko całościową ocenę stanu oraz dotychczasowych tendencji rozwojowych, lecz także wskaże główne trendy i kierunki rozwoju w przyszłości. Kluczową kwestią jest również opisanie i rozwinięcie tych wątków, które podkreślają specyficzne zasoby i okazje do rozwoju analizowanego terenu.

Oprócz potencjału wewnętrznego trzeba uwzględnić aktualne i przewidywane na przyszłość warunki zewnętrzne tworzone przez otoczenie. Przygotowując diagnozę służącą opracowaniu strategii pod uwagę należy wziąć wszystkie możliwe uwarunkowania rozwoju:

- makroekonomiczne, związane z trendami o charakterze ogólnym na poziomie państwa lub nawet międzynarodowym – globalnym,
- regionalne, wynikające z polityki społeczno-gospodarczej województwa,
- subregionalne i lokalne, związane ze społecznym i gospodarczym potencjałem gminy.

Diagnoza stanu wyjściowego obszaru opracowywana jest między innymi na podstawie dokumentów i danych statystycznych, będących w posiadaniu różnych urzędów i instytucji. Jednakże uzyskanie wiarygodnego obrazu obszaru zgodnego z postrzeganiem go przez mieszkańców jest uwarunkowane dokonaniem diagnozy społecznej przez nich samych.

Uspołecznienie procesu tworzenia strategii oznacza głównie odwoływanie się do wiedzy mieszkańców o swoim terenie oraz do ich sposobu widzenia problemów. Poprzez zadawanie kolejnych pytań oraz stawianie kwestii do dyskusji dochodzi się do wypracowania wspólnie akceptowanych rozwiązań. Społeczna diagnoza to pozyskiwanie wiedzy od samych mieszkańców o sytuacji na danym terenie, problemach i cechach go wyróżniających, dlatego ten etap budowy strategii wbrew pozorom jest bardzo istotny. Podczas tworzenia strategii zastosowano metodę badań ankietowych, w której dzięki dotarciu do wybranej reprezentatywnej grupy respondentów (radnych, sołtysów, dyrektorów szkół i jednostek organizacyjnych samorządów, lokalnych liderów i autorytetów, organizacji pozarządowych, większych firm) dowiedzieliśmy się, jakie są opinie mieszkańców na temat poszczególnych obszarów ważnych w budowaniu strategii. Respondenci wyrażali swoje opinie dotyczące: problemów występujących na obszarze, najistotniejszych walorów obszaru, podawali również swoje pomysły na projekty, które mają być realizowane w ramach strategii.

Analiza SWOT

Analiza SWOT zostaje przeprowadzona po zapoznaniu się z diagnozą. Dzięki tej metodzie zostaje dokonana ocena własnej sytuacji strategicznej w dążeniu do osiągnięcia misji. W celu przeprowadzenia efektywnej analizy SWOT zostaje ona zrealizowana w dwóch etapach. Pierwszym etapem jest wypełnienie poszczególnych pól przygotowanych formularzy zawierających cechy wewnętrzne/zewnętrzne oraz korzystne/niekorzystne. Następnie dokonywana jest selekcja i ocena poszczególnych cech biorąc pod uwagę ich wpływ na osiągnięcie stanu docelowego (misji). Cechy wewnętrzne zostają uporządkowane przez ustalanie, które zależne od nas silne i słabe strony mają największy wpływ na osiągnięcie stanu docelowego i czy jest to wpływ pozytywny czy negatywny. W przypadku czynników zewnętrznych (niezależnych - okazji i zagrożeń) ustalone zostaje prawdopodobieństwo ich wystąpienia oraz ich wpływ - pozytywny i negatywny na osiągnięcie stanu docelowego. W ten sposób zostają zidentyfikowane silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia, które mają największe znaczenie dla osiągnięcia założonych celów

Określenie misji rozwoju

Formułując misję gminy należy określić ideę i ogólny kierunek jej rozwoju. Istotne jest wskazanie tych dziedzin wiodących w gospodarce gminy, stanowiących jej bazę ekonomiczną i podstawę egzystencji. Misja gminy to uzasadnienie sensu jej istnienia.

Określenie celów strategicznych i operacyjnych

Określanie celów to kolejny etap budowania strategii. Cele są rozszerzeniem misji - pokazują, w jaki sposób chcemy ją osiągnąć.

W niniejszej strategii sformułowane zostaną dwa rodzaje celów:

- cele ogólne,
- cele szczegółowe.

Cele ogólne określają, jak zrealizować misję, a cele szczegółowe, w jaki sposób zrealizować cele ogólne.

2. Położenie gminy

Gmina miejsko – wiejska Susz położona jest w zachodniej części województwa warmińsko – mazurskiego, które pod względem powierzchni zajmuje czwarte miejsce w kraju (24,2 tys. km², co stanowi około 7,7 % powierzchni kraju).

W granicach województwa warmińsko-mazurskiego funkcjonuje 116 jednostek samorządu gminnego, w tym 16 miejskich, 33 miejsko-wiejskich, 67 wiejskich. Województwo to podzielone jest na 19 powiatów ziemskich oraz 2 powiaty grodzkie, tj. miasta: Olsztyn i Elbląg. Stolicą województwa i siedzibą władz samorządowych jest centralnie położony Olsztyn.

Rysunek 1. Podział administracyjny województwa warmińsko – mazurskiego

Region Warmii i Mazur obejmuje obszary o wybitnych walorach przyrodniczych, unikatowych w skali europejskiej, na które składają się: urozmaicona rzeźba terenu, liczne jeziora, duże kompleksy leśne o charakterze puszczańskim oraz bogata flora i fauna. Obszary prawnie chronione (8 parków krajobrazowych, obszary chronionego krajobrazu, 104 rezerваты przyrody) stanowią 53 % powierzchni województwa (średnio w kraju – 31 %), ponadto znajduje się tu 20 % krajowej powierzchni rezerwatów przyrody.

Między innymi z tego powodu jest to obszar bardzo atrakcyjny turystycznie. Na tym terenie znajdują się cenne obszary takie jak: pojezierza (iławskie, olsztyńskie, elckie) kraina Wielkich Jezior Mazurskich, Zalew Wiślany oraz duże kompleksy leśne (rezerваты i parki krajobrazowe), wzbogacone licznymi zabytkami architektury i techniki (np. Kanał Ostródzko – Elbląski), bogatymi zbiorami muzealnymi, stanowiskami archeologicznymi i zabytkowymi parkami i wiele innych miejsc wartych zobaczenia.

Województwo warmińsko – mazurskie zajmuje 7,7% ogólnej powierzchni kraju. Użytki rolne stanowią 54% powierzchni, 29% zajmują lasy, 6% wody, a 8% drogi i tereny zabudowane. Województwo ma mniej niż średnio w Polsce ziemi użytkowanej rolniczo, a znacznie więcej wód i nieużytków.

Pod względem liczby ludności Warmia i Mazury zajmuje 12 miejsce w kraju (1.463,5 tys. mieszkańców, tj. 3,8% ludności Polski). Średni wskaźnik gęstości zaludnienia wynosi 60 osób/km² i jest najniższy w kraju. Jeszcze rzadziej zaludnione są obszary wiejskie – średnio 25 osób/km².

Stopień zamożności mieszkańców województwa odbiega niekorzystnie od średniej krajowej. Jest to spowodowane m.in. niskim poziomem przeciętnych wynagrodzeń, wysoką stopą bezrobocia i znaczną liczbą osób pobierających świadczenia socjalne.

Województwo warmińsko - mazurskie charakteryzuje się stosunkowo niskim poziomem uprzemysłowienia, co spowodowało uznanie go za Zielone Płuca Polski. Jego udział w krajowej produkcji sprzedanej wynosi 2,5%, w zatrudnieniu 2,9%. Znajduje się na 14 pozycji w kraju pod względem liczby zatrudnionych w przemyśle na 1000 mieszkańców.

Gmina miejsko – wiejska Susz administracyjnie przynależy do powiatu iławskiego, w którego skład oprócz tej gminy wchodzi gminy miejskie: Iława i Lubawa, gminy miejsko – wiejskie: Zalewo i Kiszelice oraz gminy wiejskie: Iława i Lubawa.

Rysunek 2. Podział administracyjny powiatu iławskiego

Źródło: Opracowanie własne

Powiat iławski położony jest w południowo-zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego. Jest on ósmym co do wielkości powiatem województwa warmińsko-mazurskiego. Graniczy z powiatami: sztumskim i kwidzyńskim (województwo pomorskie), grudziądzkim (województwo kujawsko-pomorskie), ostródzkim, działdowskim i nowomiejskim (województwo warmińsko-mazurskie).

Powiat iławski zajmuje powierzchnię 1385 km². Ponad 95% powierzchni powiatu zajmują obszary wiejskie. Na obszarze powiatu znajduje się 127 sołectw. Ponad 57% mieszkańców zamieszkuje w miastach.

Powiat iławski zamieszkuje 93,1 tys. mieszkańców, w związku z czym zalicza się go do jednego z najbardziej zaludnionych obszarów województwa warmińsko-mazurskiego. Na 1 km² przypada w powiecie 65 osób, co daje 5 lokatę w województwie wśród powiatów ziemskich. Na 100 mężczyzn w powiecie przypadają 103 kobiety. W województwie warmińsko-mazurskim wskaźnik ten wynosi 104, zaś w Polsce 106.

Stolicą powiatu iławskiego oraz siedzibą władz powiatowych jest Iława.

Powiat iławski obejmuje pogranicze byłych Prus Wschodnich i historycznej Ziemi Lubawskiej, która geograficznie i kulturowo związana była przez wieki z polskim Pomorzem.

Gmina Susz położona jest na północno-zachodnim krańcu powiatu ławskiego. Jej zachodnia i północna granica stanowi jednocześnie granicę z województwem pomorskim. Graniczy z następującymi gminami:

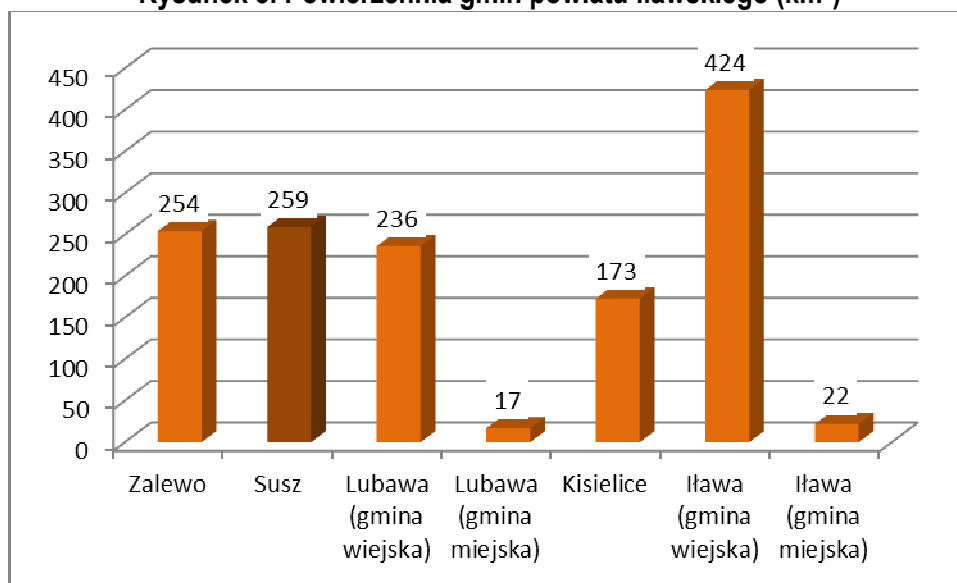
- Stary Dzierzgoń (powiat sztumski),
- Prabuty (powiat kwidzyński),
- Kieselice (powiat ławski),
- Zalewo (powiat ławski),
- Ława (powiat ławski).

Całkowita powierzchnia gminy wynosi 258,95 km² (25.895 ha). Zameldowanych na tym terenie jest 13.395 stałych mieszkańców (wg danych z Urzędu Miejskiego w Suszu z dnia 31 grudnia 2014 roku).

Gmina liczy 29 sołectw znajdujących się na obszarach wiejskich i 4 osiedla w mieście Susz. Oprócz miasta Susz, w którym zamieszkuje 5.737 osób największą miejscowością gminy jest Kamieniec liczący 634 mieszkańców. Inne większe miejscowości (powyżej 300 mieszkańców) to: Bałoszyce, Jawty Wielkie, Lubnowy Wielkie, Różnowo oraz Ulnowo.

Gmina Susz jest drugą z jednostek samorządu terytorialnego powiatu ławskiego pod względem terytorialnym, co można zaobserwować na poniższym wykresie. Ponadto gmina zalicza się do przeciętnych jednostek samorządu terytorialnego pod względem powierzchni na tle województwa i kraju (według danych GUS za 2013 r. Gmina Susz zajmuje 156 miejsce w kraju).

Rysunek 3. Powierzchnia gmin powiatu ławskiego (km²)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Na terenie gminy znajdują się następujące drogi i linie kolejowe stanowiące szkielet komunikacyjny:

a) Linia kolejowa 2-torowa z kierunku Warszawa-Gdynia - 14 km

b) Drogi z kierunków

- Ława - Susz - Dzierzgoń - Malbork (Elbląg),
- Ława - Susz - Prabuty - Sztum,
- Ława - Susz - Prabuty - Kwidzyn,
- Ława - Susz - Kieselice – Grudziądz.

Odległość od głównych miast wynosi:

- stolica województwa Olsztyn - 100 km
- stolica powiatu Ława - 22 km
- miasto Kwidzyn - 31 km

- miasto Malbork - 50 km
- miasto Gdańsk - 100 km

Gmina Susz jest terenem o charakterze morenowym bez większych spadków. Największą kulminacją -125,5 m n.p.m. stanowi wzniesienie położone 350 m. od zachodniej granicy gminy w pobliżu wsi Jawty Wielkie. Najniższym terenem jest brzeg jeziora (bez nazwy), leżącego w pobliżu zachodniej granicy gminy i doliny Liwy na wysokości 89,1 m n.p.m.

W gminie przeważają gleby brunatne utworzone na glinach lekkich, nieco mniej jest gleb pseudobielicowych na piaskach słabo gliniastych, gleb brunatnych wylugowanych i kwaśnych na glebach lekkich i piaskach gliniastych lekkich. W licznych zagłębieniach występują gleby murszowo-mineralne, gleby mułowo – torfowe, a także torfy niskie.

Przez północny skrawek gminy przebiega dział wodny I rzędu oddzielający dorzecze Wisły od dorzecza rzeki Elbląg. Dział wodny II rzędu oddzielający dorzecze Liwy od dorzecza rzeki Osy przebiega w sąsiedztwie miejscowości Grabowiec, Brusiny Małe, Brusiny, Fabiany, Krzywiec, Żakowice. Większa część gminy leży nad obszarem głównego zbiornika wód podziemnych. Jest to zbiornik między morenowy ŁAWA wieku czwartorzędowego o średniej głębokości ujęć 5-30 m p.p.t. i szacowanych zasobach dyspozycyjnych 180 tys. m³/dobę.

3. Charakterystyka środowiska naturalnego gminy

3.1. Budowa geologiczna i surowce naturalne

Geologicznie, omawiany obszar leży na syneklizie Perybałtyckiej. Krystaliczne podłoże prekambriu znajduje się na głębokości około 3900m p.p.t. Platforma prekambryjska nadbudowana jest kompleksem skał osadowych, wśród których można wyróżnić utwory paleozoiczne, pokrywy mezozoiczne oraz osady kenozoiczne, w tym utwory czwartorzędowe.

Synekliza Perybałtycka (tzw. Obniżenie Nadbałtyckie), znajduje się w obrębie Platformy Wschodnioeuropejskiej, w stropie której występują osady kredy reprezentowane przez kompleks skał węglanowych, wykształconych w postaci wapieni, margli, gezy i opok.

Trzeciorząd na omawianym obszarze reprezentowany jest przez osady: paleocenu, eocenu, oligocenu, miocenu i pliocenu. Jest formacją stosunkowo słabo rozpoznaną. Reprezentowany jest przez:

- paleocen - margle, gezy i opoki, piaski wapieniste,
- eocen - piaski kwarcowo-glaukonitowe, lokalnie iły burowęgłowe,
- oligocen - mułki, piaski i iły, w stropie piaski glaukonitowe,
- miocen - drobno i średnioziarniste piaski kwarcowe z domieszką pyłu węgla brunatnego, iły, a czasami mułki z wkładkami węgla brunatnego i lignitu (formacja burowęgłowa),
- pliocen - osady molasopodobne.

Rozprzestrzenienie pionowe i poziome ww. osadów jest bardzo zróżnicowane.

Okres przejściowy pomiędzy trzeciorzędem, a czwartorzędem to końcowy etap ruchów orogenezy młodopalpejskiej, które na obszarze północno-wschodniej Polski doprowadziły do powstania zbiorników mórz arktycznych i przeorientowania istniejącej dotychczas sieci rzecznej oraz do ukształtowania się ówczesnej powierzchni plioceńskiej. Jej kształt oraz wykształcenie litologiczne osadów budujących pliocen wywarło znaczący wpływ na przebieg transgresji lądolodu, która miała miejsce w czwartorzędzie.

W okresie czwartorzędzie powierzchnię podczwartorzędową przykryły dużej miąższości kompleksy utworów plejstoceniowych oraz utwory holoceniowe. Z powodu dużego zróżnicowania rozprzestrzenienia poziomego i pionowego poszczególnych osadów, a także dużego zróżnicowania litologicznego, występujące na tych terenach osady czwartorzędowe podzielono na następujące kompleksy:

- stadialne i interstadialne zlodowaceń: podlaskiego, południowopolskiego, środkowopolskiego i północnopolskiego,
- interglacialne wieku: podlaskiego, mazowieckiego i eemskiego,
- holoceniowe.

Są one reprezentowane przez różne frakcje osadów lodowcowych, wodnolodowcowych, rzecznych, jeziornych, bagiennych i eolicznych. Z uwagi na bardzo dużą różnorodność typów facjalnych, nieokreślone zasięgi ich występowania, a także z powodu nieprecyzyjnych opisów litologicznych i stratygraficznych w poszczególnych profilach (otworach) - rozpozniowanie stratygraficzne utworów czwartorzędowych stwarza duże trudności.

Miąższość utworów czwartorzędowych na obszarze gminy Susz wynosi od 100 do 150 m. Czwartorzęd zbudowany jest głównie przez osady plejstoceniowe oraz najmłodsze osady holoceniowe z obecnego okresu geologicznego.

Utwory plejstoceniowe reprezentowane są przez gliny zwałowe, piaski, żwiry, mułki, iły oraz glazy narzutowe rozrzucone pojedynczo lub w niewielkich skupiskach. Ułożenie wymienionych utworów,

jakkolwiek zmienne, pozwala się ująć w pewien uproszczony schemat. Gлина zwałowa jako produkt bezpośredniej akumulacji lądolodu zalega w co najwyżej trzech pokładach. Dolny pokład wiąże się ze zlodowaczeniem środkowopolskim i charakteryzuje się ciemnoszarym kolorem, a także dużym udziałem materiału wapiennego i piaskowego oraz obecności głazików kwarcowych. Na utworach zlodowaczenia środkowopolskiego leżą osady interglacjału eemskiego, reprezentowane przez kilkudziesięciometrową serię piasków i żwirów. Lokalnie napotyka się w niej niewielkie soczewki ilów i mułków, przeważnie w części spągowej. Utwory zlodowaczenia bałtyckiego reprezentowane są przez dwa pokłady gliny morenowej, przedzielone serią piaszczysto - żwirową oraz wkładkami ilów. Utwory piaszczysto - żwirowe i ilaste tworzą tak zwane serie międzymorenowe i są produktem akumulacji wodnolodowcowej. Ułożenie utworów plejstoceńskich zakłócają miejscami zaburzenia glaciotektoniczne zaznaczające się spiętrzeniami warstw gliniastych i piaszczysto - żwirowych. W osadach tych występują porwaki trzeciorzędowe, a nawet mezozoiczne.

Powierzchniowe rozmieszczenie utworów plejstoceńskich na obszarze gminy jest dość zróżnicowane. Związane jest ono głównie z procesami morfortwórczymi, a zwłaszcza z morfogenezą glacialną. Dominującym osadem na terenie gminy Susz jest glina zwałowa. Występują takie utwory piaszczysto - żwirowe w postaci sandru w północno - wschodniej części gminy oraz w formie niewielkich płatków na pozostałym obszarze.

W okolicach Susza brak jest udokumentowanych złóż kruszywa naturalnego grubego i drobnego. Aktualny stan bazy surowcowej w gminie Susz prezentuje się następująco:

- kruszywo naturalne drobne wydobywane jest w 11 wyrobiskach (Bornice, Lipowo Duże 2, Olbrachtowo, Michałowo, Olbrachtówko, Adamowo, Brusiny, Grabowiec, Babięty Wielkie, Żakowice, Krzywiec);
- na terenie gminy umiejscowione jest udokumentowane złożo surowców ilastych ceramiki budowlanej Lipowo Duże i tzw. Lipowo II;
- w okolicach Susza stwierdzono brak punktów wydobywania surowców węglanowych, istnieje możliwość udokumentowania złóż kruszywa naturalnego grubego w Bornicach w ilości 300 - 500 tys. m³;
- na terenie gminy Susz można także znaleźć i udokumentować złoża kruszywa naturalnego drobnego, wytypowano 13 rejonów perspektywicznych;
- wytypowano dwa rejonu perspektywiczne (Dolina i Januszewo) w celu udokumentowania złóż kredy jeziornej.

Bardzo ciekawym zagadnieniem jeśli chodzi o bazę surowcową w gminie Susz jest zróżnicowanie 11 eksploatowanych wyrobisk kruszywa naturalnego drobnego. Wyrobisko w Babiętach Wielkich ma dno zalane wodą, wszystkie pozostałe są suche. Różna jest wysokość ściany w wyrobiskach - od 1 do 10 m. W nadkładzie najczęściej spotykana jest gleba, ale są miejsca gdzie piasek zalega bezpośrednio na powierzchni terenu. Tak jest na przykład w Krzywcu, zaś w Olbrachtowie miąższość pokrywy glebowej przybiera wartość maksymalną 0,5 m. We wszystkich wyrobiskach kruszywo drobne występuje w formie pokładu i jest łatwe w eksploatacji. Na terenie gminy występują ility warwowe. Największe ok. 5 ha zlokalizowane są w okolicach wsi Lubnowy Wielkie.

W Gminie znajdują się też duże wyrobiska piasku w okolicach wsi Grabowiec ok.3 ha i Lubnowy Wielkie ok. 2 ha, mniejsze zaś ok. 1 ha w okolicach wsi Adamowo, Babięty Wlk., Bornice, Bronowo, Brusiny, Karolewo, Krzywiec, Nipkowie, Michałowo, Olbrachtówko, Olbrachtowo, Żakowice.

Większość złóż znajduje się na gruntach gminnych, bądź na terenach należących do osób prywatnych. Wydobywany materiał wykorzystywany jest najczęściej przez miejscową ludność dla celów lokalnych, głównie przy budowie dróg, a także przez przemysł budowlany i w rolnictwie.

Po przeanalizowaniu obecnego zastosowania wybieranego kruszywa można stwierdzić, iż wszystkie istniejące wyrobiska mają charakter lokalny.

Szacowane złoża surowców mineralnych (największe na terenie gminy Susz) zostały zestawione w poniższej tabeli (według stanu na 30.06.1994 rok).

Złoże	Zasoby surowca wg opracowania	Właściciel
Lipowo Duże Lubnowy Wielkie	surowce ilaste ceramiki budowlanej, 372 tys. m ³ - nieeksploatowane	Lubnowy s.c., 14-240 Susz
Lipowo II,	surowce ilaste ceramiki budowlanej, 658 tys. m ³ - nieeksploatowane	Lubnowy s.c., 14-240 Susz

Podstawowe zmiany w środowisku związane z eksploatacją kopalni pospolitych, polegają na zmianie rzeźby terenu i degradacji pokrywy glebowej. W gminie skala tych zmian jest stosunkowo niewielka. Złoża położone na terenach leśnych i w obrębie obszaru chronionego nie powinny być eksploatowane. Dotyczy to szczególnie tych złóż, które leżą w granicach Parku Krajobrazowego Pojezierza Ławskiego. Na obszarze złóż pozostałych należy ograniczyć zainwestowanie trwałe (w tym realizację infrastruktury).

3.2. Rzeźba terenu

Teren Gminy Susz jest terenem o charakterze morenowym bez, większych spadków. Największą kulminację - 125,5 m n.p.m. stanowi wzniesienie położone 350 m od zachodniej granicy Gminy w pobliżu wsi Jawty Wielkie. Najniższym terenem jest brzeg jeziora (bez nazwy), leżącego w pobliżu zachodniej granicy Gminy i doliny Liwy na wysokości 89,1 m n.p.m. Największym obszarem leżącym poniżej 90 m n.p.m. jest Polder Bronowski położony na zachód od wsi Dąbrówka, a największym leżącym powyżej 115 m n.p.m. jest obszar leśny położony na wschód od jeziora Kawki. Największe deniwelacje dochodzące do 30 m, występują sporadycznie na terenie gminy. Analiza rzeźby terenu wykazuje, że aż 65 % powierzchni gminy zalicza się do obszarów płasko równinnych, 26 % do falistych i tylko 9 % do pagórkowatych.

Gmina Susz znajduje się w całości w strefie recesji zlodowacenia północnopolskiego, w czasie którego zostały ukształtowane zasadnicze elementy rzeźby, tworzącej dzisiejszą powierzchnię terenu. W fazie pomorskiej, w czasie postojów ostatniego lądolodu skandynawskiego utworzyły się m.in. łańcuchy moren czołowych, natomiast we wcześniejszej fazie poznańskiej, powstały wzgórza morenowe i kemowe, porozcinane później wodami rzecznotodowcowymi fazy pomorskiej.

Rzeźbę terenu gminy kształtowały przede wszystkim wody płynące (wodno - lodowcowe i rzeczne). Pozostałością po działalności wód roztopowych odpływających z sandrów, są rynny lodowcowe, rozcinające tereny wysoczyznowe. Dominującą formą tego terenu jest morena denna falista urozmaicona poprzez wytopiska, doliny rzeczne oraz młode rozcięcia erozyjne. Morena denna formowała się pod lodem podczas stadia pomorskiego i w czasie stopniowej regresji lądolodu. Zbudowana jest w przeważającej mierze z mocnej niezwięzłej jeszcze gliny morenowej. Zagłębienia wytopiskowe powstały na skutek wytopiania się brył martwego lodu zagrzebanych w osadach lodowcowych. Wielkość i kształt zagłębień wytopiskowych jest zależna od brył lodu. Część z nich wypełniona jest wodą tworząc oczka wodne względnie jeziora.

Doliny powstały wskutek erozyjnej działalności rzek stale płynących lub okresowych. Młode rozcięcia erozyjne tworzą się w wyniku spływu wód roztopowych jak i wód pochodzących z ulewnych deszczów.

Północno - wschodnią część gminy zajmuje równina sandrowa powstała z topnienia lodowca. Zbudowana jest z piasków i żwirów fluwioglacjalnych. Na równinie sandrowej znajduje się ciąg jezior (Czerwica, Januszewskie, Kawki, Gaudy), których osią hydrograficzną jest rzeka Liwa.

Obszar Gminy Susz położony jest w obrębie Pojezierza Ławskiego. Teren Pojezierza to głównie wysoczyzna morenowa falista, jedynie między Jeziorkiem, a jez. Łabędź wysoczyzna morenowa płaska.

W morfologii zaznacza się również rozległa równina sandrowa rozciągająca się na północ od Ławy i znacznie mniejsza - na północ od Zalewa. Pomiędzy Jeziorkiem, a jez. Dauby występuje wał moreny czołowej spiętrzonej. Na zachód od jez. Karaś znajduje się rozległe torfowisko. Znaczne urozmaicenie rzeźby terenu Pojezierza Ławskiego sprawia, iż wysokości bezwzględne, w obrębie powiatu, wahają się od 100 do 145 m n.p.m., przy niewielkim nachyleniu powierzchni w kierunku południowo-zachodnim. Lokalnie, w dolinach rzek, rzędne terenu schodzą do 90 m n.p.m.

3.3. Warunki klimatyczne

Położenie gminy ma zasadniczy wpływ na kształtowanie się warunków klimatycznych tego obszaru. Klimat gminy Susz, podobnie jak klimat Polski, odznacza się dużą różnorodnością i zmiennością typów pogody. Związane jest to z przemieszczaniem się frontów atmosferycznych i częstą zmiennością mas powietrza.

Decydujący wpływ na kształtowanie klimatu mają: rzeźba terenu, jeziora, a także rozległe lasy. Na obszarze gminy można wyróżnić trzy najważniejsze typy klimatu lokalnego:

- klimat wysoczyzny i wzniesień,
- klimat dolin i obniżen terenowych,
- mezoklimat lasów.

Na klimat lokalny największy wpływ ma rzeźba terenu. Obniżenia terenowe przyczyniają się do zalegania chłodnego, wilgotnego powietrza, dużych wahań dobowych temperatury, mniejszych prędkości wiatrów, występowania przymrozków wczesną jesienią.

Średnioroczna temperatura powietrza wynosi +7 °C, przy czym najcieplejszym miesiącem jest lipiec (+17,5 °C), najchłodniejszym styczeń (-2,5 do -3,0 °C). Okres wegetacyjny trwa około 206 dni, a pokrywa śnieżna zalega przez 70-90 dni. Roczna suma opadów wynosi 600-650 mm, najwięcej w lipcu (102 mm), najmniej w lutym (25 mm), przeciętna wilgotność powietrza waha się około 81%. Wiatry osiągają tu średnią prędkość 3-4 m/s i najczęściej wieją z kierunków: południowo-zachodniego i zachodniego (najrzadziej z kierunku północno-wschodniego).

3.4. Gleby

Charakter i rozmieszczenie skał glebotwórczych wiąże się ściśle z rozwojem rzeźby i budową geologiczną terenu. Cały obszar gminy pokryty jest osadami czwartorzędowymi. Należą do nich plejstoceny osady lodowcowe i wodnolodowcowe w postaci glin, piasków i żwirów oraz osady holoceny reprezentowane przez aluwia, torfy i gytie. Charakterystyczną cechą osadów polodowcowych jest duża zmienność przestrzenna. Wyraża się to zarówno w zróżnicowaniu ich składu mechanicznego, jak i mineralnego. Osady luźne w postaci piasków i żwirów prawie w całości znajdują się pod lasami. Utwory holoceny znajdują się w obniżeniach terenowych silnie uwilgoconych. Na proces glebotwórczy decydujący wpływ wywiera rodzaj skał macierzystych, rzeźba terenu, klimat, stosunki wodne, szata roślinna oraz działalność człowieka.

Typ jest podstawową jednostką systematyki gleb i wyraża względnie trwałą fazę procesu glebotwórczego. Zgodnie z tą systematyką na obszarze gminy wyróżniamy gleby brunatne, hydrogeniczne, bielcowe oraz czarne ziemie.

Dominującym typem są gleby brunatne, które w zależności od odczynu i zawartości węgla wapnia dzielą się na brunatne właściwe oraz wylugowane i kwaśne. Gleby brunatne właściwe wykształciły się na glinach zwałowych zasobnych w węgiel wapnia. Charakterystyczną cechą tych gleb jest dobrze rozwinięty poziom próchniczny o zabarwieniu szarobrunatnym. Gleby brunatne właściwe zalicza się do kompleksu pszennego dobrego.

Gleby brunatne wylugowane i kwaśne wykazują podobne cechy morfologiczne do gleb brunatnych właściwych. Powstały głównie na glinach lekkich i piaskach. Poziom próchnicy i poziom

brunatnienia są przeważnie zakwaszone. Właściwości i przydatność rolnicza tych gleb zależy od składu mechanicznego i profilu glebowego. Gleby wytworzone z glin piaszczystych i piasków gliniastych zalicza się do kompleksu pszenno - żytniego, natomiast gleby piaskowe do kompleksów żytnich.

Ze środowiskiem obfitującym w wodę związane są gleby hydrogeniczne. Powstały one we wszystkich obniżeniach terenu silnie zawilgoconych, przy zasadniczym udziale roślinności wodolubnej, bagiennej i łąkowej. Należą do nich gleby torfowe, mułowo - torfowe, murszowo - mineralne i glejowe. Ze względu na trwałą lub okresową podmokłość nadają się pod użytki zielone. Po dokonaniu odpowiednich zabiegów melioracyjnych można na tych glebach uprawiać warzywa lub nawet zboża. W warunkach uprawy polowej zaliczamy je do kompleksu pastewnego słabego.

Czarne ziemie zajmują stosunkowo niewielką powierzchnię użytków rolnych. Występują w obniżeniach i na terenach płaskich, które w przeszłości były nadmiernie wilgotne. Charakteryzują się głębokim poziomem próchniczym oraz znaczną zawartością próchnicy. Urodzajność i przydatność rolnicza czarnych ziem w dużym stopniu zależy od stosunków powietrzno - wodnych.

Na obszarze gminy gleby bielcowe i pseudobielcowe występują sporadycznie. Wytworzyły się głównie na piaskach gliniastych zalegających na glinie oraz glinach lekkich. Właściwości oraz wartość rolnicza tych gleb zależy głównie od składu mechanicznego, miąższości i stosunków wodnych.

Z obowiązujących dla gruntów ornych klas bonitacyjnych na obszarze gminy dominują, gleby dobre (klasa III a) i średnio dobre (klasa III b), które łącznie zajmują około 55% powierzchni gruntów ornych (klasy I i II nie występują). Głównie są, to gleby brunatne i koncentrują się one w okolicach miejscowości Brusiny, Bałszyce, Jawty Małe, Jawty Wielkie, Michałowo, Olbrachtówko, Olbrachtowo, Róża, Różnowo, Żakowice.

Gleby średnie (klasa IV a) i gleby średnio gorsze (klasa IV b) zajmują łącznie około 28% powierzchni gruntów ornych. Występują one wokół Babięt Wielkich, Boleszowa, Brusin Małych, Czerwonej Wody, Jakubowa Kisielickiego, Januszewa, Piotrkowa, Zielenia.

Gleb słabych (klasa V) i najslabszych (klasa VI) jest najmniej około 17% powierzchni i zajmują one obszar w okolicach Bornic, Falknowa, Grabowca, Jawt Wielkich, Krzywca, Lubnowych Wielkich i Małych.

Na obszarze gminy przeważają gleby wykazujące odczyn kwaśny i bardzo kwaśny ($pH < 5,5$). Znaczącą rolę w ich zakwaszeniu odgrywają warunki naturalne: klimatyczne (przewaga opadów nad parowaniem, skład chemiczny opadów) i geologiczne (przewaga utworów piaszczystych). Zjawisko to pogłębia również działalność człowieka - uprawa roli, a przede wszystkim nawożenie mineralne. Jest to niekorzystny czynnik z punktu wydajności i jakości plonów, gdyż obniża wartości produkcyjne gleb (ubogie w substancje pokarmowe).

Od jakości gleb występujących na terenie gminy uzależniona jest struktura gatunkowa upraw. Znaczący udział w produkcji rolnej mają uprawy o mniejszych wymaganiach glebowo-wodnych – żyto, mieszanki zbożowe, pszenżyto, kukurydza i ziemniaki. Gleby występujące na terenie gminy sprzyjają również uprawie roślin na cele energetyczne np. wierzby energetycznej, która ma stosunkowo niskie wymagania glebowe. Może być uprawiana zarówno na glebach użytkowanych rolniczo jak i na nieużytkach np. można nimi obsadzić łąki, skarpy, niecki.

W obrębie gminy zaburzeniu struktury - naturalnego profilu uległy jedynie gleby przemieszane w czasie prac, związanych z zabudową części terenu, bądź z niewłaściwym wykorzystywaniem sprzętu mechanicznego w gospodarce rolnej.

Gleby nie wykazują również zanieczyszczeń metalami ciężkimi. Są to gleby, o małych zdolnościach sorpcyjnych, których znaczne zakwaszenie stwarza dobre warunki do migracji metali i przeciwdziała ich akumulacji. Stwarza natomiast niebezpieczeństwo zanieczyszczenia wód gruntowych.

Na zwiększanie się zawartości metali ciężkich narażone są jedynie gleby występujące w sąsiedztwie dróg oraz w rejonach miejskich, co związane jest z emisją spalin samochodowych i emisjami przemysłowymi. Zanieczyszczenia te nie stanowią jednak większego zagrożenia dla jakości gleb, ponieważ notowane są jedynie podwyższone wartości, nie przekraczające dopuszczalnych poziomów.

Obszary gminy narażone są na występowanie erozji wodnej oraz erozji wietrznej. Największe szkody wyrządza erozja wodna wąwozowa. Najbardziej zagrożone erozją są fragmenty terenów o

spadkach powyżej 12%. Obszary te nie powinny być wykorzystywane jako grunty orne, nadają się na pastwiska lub do zalesienia. Erozja wietrzna występuje jedynie na terenach przesuszonych, ubogich gleb piaszczystych i nie stanowi większego zagrożenia na obszarze powiatu.

Kolejnym zagrożeniem są zmiany stosunków wodnych. Należą one do przekształceń antropogenicznych, związanych z procesem przesuszenia, a tym samym zahamowaniem procesu akumulacji substancji organicznej. Ulegają im głównie gleby trwałych użytków zielonych, wśród których fragmentami występują po bagienne gleby murszowo-mineralne. Gleby te wykształciły się pod wpływem sztucznego obniżenia, poprzez zabiegi melioracyjne, poziomu zwierciadła wód gruntowych, co spowodowało wiele przeobrażeń natury fizycznej, chemicznej i biologicznej, składających się na proces murszenia torfów, a tym samym mineralizację materii organicznej. Zabiegi melioracyjne sprowadzają się przede wszystkim do odwadniania (drenowania) zarówno gruntów ornych, jak i użytków zielonych. W przypadku zabiegów, polegających na osuszaniu terenów podmokłych i bagien, bardzo często dochodzi do stopniowego pogarszania ich wartości rolniczej, której konsekwencją jest ich degradacja.

3.5. Sieć hydrograficzna

WODY PODZIEMNE

Wody podziemne mają bardzo ważne zastosowanie dla człowieka. W zależności bowiem od tego jak głęboko pod powierzchnią ziemi znajdują się jej zasoby możemy wyróżnić wody zaskórne i gruntowe. W przypadku gdy warstwa wodonośna dochodzi do samej powierzchni ziemi, tworzą się obszary bagienne, które są dla ludzi praktycznie bezużyteczne – jest to przykład wód zaskórnych w ekosystemie. Obszary te praktycznie bezużyteczne dla człowieka, są miejscem występowania rzadkich gatunków roślin i zwierząt, a ich niedostępność powoduje brak zewnętrznej ingerencji człowieka w naturalny charakter tych terenów co pośrednio przyczynia się do zachowania żyjącej tam fauny i flory w warunkach naturalnych. W krajach, gdzie nie uprawia się zbóż, takie podmokłe tereny wykorzystywane są pod uprawy ryżu, który doskonale udaje się w takich warunkach i jest podstawowym składnikiem pożywienia żyjących tam ludzi.

Urbanizacja i postęp technologii w przemyśle, a także gnicie ciał organicznych powoduje, że wody podziemne znajdujące się płytko pod powierzchnią ziemi, ulegają łatwo zanieczyszczeniu i dlatego często nie nadają się do picia. Natomiast wody znajdujące się głęboko pod ziemią, nazywane gruntowymi, są zabezpieczone przed zanieczyszczeniami grubą warstwą filtrującą w postaci skał przepuszczalnych lub nieprzepuszczalnych, wobec czego doprowadzane są do jej warstw studnie, które są źródłem wody pitnej dla ludzi.

Kolejnym przykładem wykorzystania wód podziemnych przez człowieka są źródła, czyli naturalny wypływ wody podziemnej na powierzchnię Ziemi, która nigdy nie jest chemicznie czysta, gdyż zawiera pewną ilość rozpuszczonych składników mineralnych. Takie wody powszechnie w obrocie gospodarczym nazywamy mineralnymi i ze względu na ich walory smakowe oraz zdrowotne spożywanie ich jest dzisiaj codziennością dla wielu ludzi. Ponadto mają one duże zastosowanie w lecznictwie, wobec tego w wielu miejscach ich występowania powstały miejscowości kuracyjne.

Znaczenie wód podziemnych jest równie doniosłe co znaczenie wód powierzchniowych. Są one dla wielu ludzi niezbędne dla prawidłowej egzystencji i zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych. W wielu zakątkach Ziemi nie mogłoby istnieć bez nich życie.

Podstawowym i powszechnie eksploatowanym piętrzem wodonośnym na terenie gminy jest czwartorzęd. Plejstocieńskie wody występują w piaskach i żwirach między morenowych. Brak jest jednolitego poziomu wodonośnego. Występuje duże różnicowanie w miąższości warstw wodonośnych ich rozprzestrzenienia i zasobności. Zmienna jest zatem wydajność wód plejstocieńskich. Wody podziemne plejstocieńskie wykazują zmienną liczbę poziomów od 1 do 3. Wody plejstocieńskie na wysoczyźnie morenowej posiadają przeważnie zwierciadło napięte, czyli są pod ciśnieniem artezyjskim.

Wody podziemne na obszarach sandrowych utrzymują się w warstwie spągowej i w stropie utworów nieprzepuszczalnych, którymi z reguły są gliny zwałowe. Przy braku warstwy nieprzepuszczalnej wody z tych obszarów narażone są na zanieczyszczenia antropogeniczne.

Obszar gminy wyróżnia się stosunkowo dobrze rozpoznanymi warunkami hydrogeologicznymi.

Gmina Susz zlokalizowana jest w zasięgu między morenowego Głównego Zbiornika Wód Podziemnych GZWP - 210 ława, dla którego oszacowano zasoby dyspozycyjne w wysokości 180 tys. m³/d. Średnia głębokość występowania wód wynosi 5-30 m p.p.t.

W 1996 roku została wykonana przez Przedsiębiorstwo Hydrogeologiczne w Gdańsku dokumentacja hydrogeologiczna GZWP 210. Dokumentacja została zatwierdzona decyzją Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 25.06.1998 roku. Dokumentacja zawiera charakterystykę hydrogeologiczną zbiornika oraz propozycje wprowadzenia zakazów na obszarach ochronnych. Obszary ochronne GZWP 210 dzieli się na obszary ochronne oraz obszary o zaostrzonych rygorach.

Na obszarze ochronnym proponuje się wprowadzić następujące zakazy:

- lokalizowanie wysypisk komunalnych i wylewisk nie zabezpieczonych przed przenikaniem do podłoża substancji szkodliwych dla środowiska;
- lokalizowanie wysypisk i składowisk odpadów niebezpiecznych dla środowiska;
- lokalizowanie baz i składów prowadzących przeładunek i dystrybucję produktów ropopochodnych i innych substancji niebezpiecznych;
- prowadzenie rurociągów transportujących substancje niebezpieczne dla środowiska;
- zrzutu ścieków sanitarnych, technologicznych, przemysłowych do gruntu lub wód powierzchniowych bez oczyszczenia;
- lokalizowanie wielkich ferm hodowlanych prowadzących bezściółkowy chów zwierząt oraz innych obiektów szczególnie niebezpiecznych dla środowiska (np. rafinerie, zakłady chemiczne).

Natomiast na obszarach o zaostrzonych rygorach dodatkowo proponuje się wprowadzić zakazy:

- lokalizowania wysypisk i wylewisk odpadów komunalnych, przemysłowych i innych;
- zrzutu ścieków sanitarnych, przemysłowych, technologicznych i innych do gruntu lub wód powierzchniowych;
- magazynowania i składowania odpadów oraz substancji niebezpiecznych bez utwardzonego podłoża i izolacji wykluczającej możliwość przenikania zanieczyszczeń do gruntu;
- eksploatacji surowców mineralnych powodujących powstanie lejów depresyjnych;
- magazynowania i składowania odpadów oraz substancji niebezpiecznych bez utwardzonego podłoża i izolacji wykluczającej możliwość przenikania zanieczyszczeń do gruntu;
- eksploatacji surowców mineralnych powodujących powstanie lejów depresyjnych.

Monitoring wód podziemnych

Celem monitoringu jakości wód podziemnych jest dostarczenie informacji o stanie chemicznym wód podziemnych, śledzenie jego zmian oraz sygnalizacja zagrożeń w skali kraju, na potrzeby zarządzania zasobami wód podziemnych i oceny skuteczności podejmowanych działań ochronnych.

Na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego monitoring wód podziemnych na zlecenie GIOŚ prowadzi Państwowy Instytut Geologiczny w oparciu o sieć krajową monitoringu jakości wód podziemnych.

Na terenie gminy monitoring jakości wód podziemnych prowadzony jest w ramach badań krajowych i regionalnych. Punkt obserwacyjny sieci krajowej, gdzie badana jest jakość wód czwartorzędowych znajduje się w Suszu. Badania składu i własności fizykochemicznych 37 wskaźników wykonuje się raz w roku. Otrzymane wyniki analiz Państwowy Instytut Geologiczny PIG przetwarza w komputerowej bazie MONBADA. Badania wykonane w 2002 r. wykazały II klasę czystości tych wód.

W ramach systemu regionalnego, którego głównym zadaniem jest rozpoznanie oraz stała kontrola jakości zbiorników wód o znaczeniu regionalnym, badania wód czwartorzędowego głównego poziomu użytkowego, prowadzone są 2 razy w roku na wiosnę i na jesieni, m.in. w 1 punkcie w miejscowości Susz. Również w tym punkcie wody wykazywały II klasę czystości.

Otrzymane wyniki porównywane są z zalecaną przez Głównego Inspektora Ochrony Środowiska "Klasyfikacją jakości zwykłych wód podziemnych dla potrzeb monitoringu" z 1995 roku. Klasyfikacja ta wydziela:

- klasę Ia - wód najwyższej jakości bez przekroczeń dopuszczalnych wskaźników zanieczyszczeń, nadających się do celów pitnych bez uzdatnienia;
- klasę Ib - wód wysokiej jakości, nieznacznie zanieczyszczonych o naturalnym chemizmie, odpowiadających wodom do celów pitnych i gospodarczych wymagających prostego uzdatnienia;
- klasę II - wód średniej jakości o naturalnym chemizmie, jak i zmienionych antropogenicznie, wymagających złożonego uzdatnienia;
- klasę III - wód niskiej jakości, w których cechy fizyczne i zawartość głównych wskaźników zanieczyszczeń, znacznie przekraczają normy obowiązujące dla wód pitnych.

Przy kwalifikowaniu wody do odpowiedniej klasy, jako dopuszczalne przyjmuje się przekroczenie wartości granicznych 3 wskaźników nietoksycznych, które mieści się w granicach przypisanych bezpośrednio niższej klasie jakości. Nie dopuszcza się przekroczenia wartości granicznych każdego z 11 zbadanych wskaźników o charakterze toksycznym. Wody wykazujące wyższe stężenia wskaźników od określonych dla III klasy, określane są jako pozaklasowe. Otrzymane wyniki porównywane są również z zaleceniami, zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 19 listopada 2002 roku (Dz. U. Nr 203, poz. 1718) w sprawie wymagań dotyczących jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi.

WODY POWIERZCHNIOWE

Zależność człowieka od wody jest tak wielka, że na obszarach pozbawionych wód człowiek żyć nie może. Zależność tę widzimy przede wszystkim w rozmieszczeniu osiedli ludzkich. Wielkie miasta powstają w pobliżu większych zbiorników wód słodkich, gdyż wody źródlane nie wystarczają do zaspokojenia potrzeb znacznej liczby mieszkańców.

Rola słodkich wód lądowych rośnie w miarę wzrostu liczby mieszkańców kuli ziemskiej. Zużywa się jej coraz więcej i do produkcji żywności na obszarach sztucznie nawadnianych i w przemyśle. Ponieważ zasoby wód słodkich są stałe, a zapotrzebowanie na nie stale rośnie, w wielu krajach odczuwa się już obecnie wysoki deficyt wody. Sytuację pogarsza często zła gospodarka, w wyniku której wiele wód powierzchniowych ulega stopniowemu zanieczyszczeniu lub zatruciu. Problem braku wody słodkiej staje się coraz bardziej zauważalny i niektóre kraje czynią duże wysiłki mające na celu opracowanie opłacalnych metod odsalania wody morskiej – przykładowo Malta i Arabia Saudyjska obecnie korzystają z takich technologii.

Wody powierzchniowe są ważnym elementem różnorodności krajobrazowej terenu, decydują o funkcjonowaniu i bogactwie ekosystemów, mają znaczenie społeczne i zdrowotne.

Wody powierzchniowe, w formie jezior, rzek lub zbiorników małej retencji wodnej, w istotny sposób wpływają na atrakcyjność turystyczną przestrzeni geograficznej. Duże znaczenie dla ewentualnego rozwoju turystyki wypoczynkowej, aktywnej czy kwalifikowanej (żeglarstwo, kajakarstwo, typ kąpielowo-plażowy) ma powierzchnia akwenów oraz stan czystości ich wód.

Wody powierzchniowe gminy Susz reprezentowane są przez rzeki, rowy melioracyjne, jeziora oraz bagna i mokradła. Przez północny skrawek gminy (okolice wsi Bornice) przebiega dział wodny I rzędu oddzielający dorzecze Wisły od dorzecza rzeki Elbląg.

SIEĆ RZECZNA

Pod względem hydrograficznym przeważająca część gminy (75 %) należy do dorzecza Liwy. Zlewnia Osy obejmuje 22 % obszaru. Jest to południowo - wschodni teren gminy odwadniany przez Osówkę i Gardeję, prawobrzeżne dopływy Osy. Natomiast pozostałe 3 % należy do dorzecza rzeki Dzierzoń, tj. górnego odcinka rzeki Elbląg.

Najważniejszą rzeką tego obszaru jest rzeka Liwa, wypływająca z jeziora Piotrowskiego poza obszarem gminy. Długość rzeki na omawianym obszarze wynosi 20 km.

Średni spadek Liwy na omawianym obszarze jest niewielki i wynosi 7 ‰. Na terenie gminy Liwa przepływa przez jezioro Januszewskie i Gaudy.

Pozostałe rzeki, Osówka i Gardeja odgrywają znaczenie mniejszą rolę w gospodarce wodnej gminy Susz. Związane to jest z tym, że jedynie krótkie odcinki tych rzek znajdują się na terenie gminy. Poza tym są to odcinki źródłowe o niewielkim przepływie wody.

JEZIORA

Bardzo ważną pozycję w stosunkach wodnych gminy zajmują jeziora, występujące przede wszystkim w jej wschodniej części. Na terenie gminy znajduje się 10 jezior o powierzchni powyżej 1 ha. Pod względem genetycznym są to głównie jeziora wytopiskowe, których powstanie związane jest ze stopieniem brył martwego lodu oraz jeziora rynnowe, powstałe na skutek erozyjnej działalności wód subglacialnych. Poza tym granica gminy przebiega wzdłuż brzegów czterech jezior (Bądze, Burgale, Grażymowskie, Łabędzie), co również ma pewien wpływ na gospodarkę wodną gminy. Największe z nich to:

Jezioro	Pow. [ha]	Głęb. max. [m]
Gaudy	141,0	2,0
Januszewskie	104,0	2,0
Suskie	62,7	5,3
Czerwica	46,3	1,5
Kolmowo (gm. Susz i Itawa)	43,4	5,7
Kawki	23,7	7,0
Merynos	8,4	3,0
Czarne	5,3	1,0

INNE

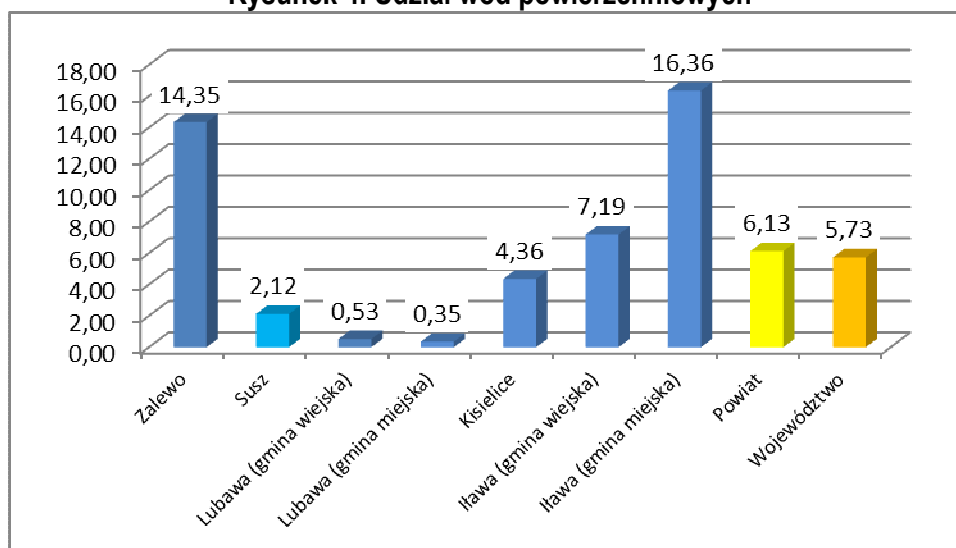
Ważnym elementem hydrograficznym na terenie gminy są obszary podmokłe w postaci bagien i mokradeł. Obszary te spełniają bardzo ważną rolę retencyjną, oddając nadmiar wody w okresach niskiego stanu wód w ciekach. W związku z powyższym wymagają szczególnej ochrony. Mokradła występują na obszarach o wysokim poziomie wody gruntowej, spowodowanym nieprzepuszczalnym podłożem lub nacięciem warstwy wodonośnej. Warunki takie mają miejsce w zagłębieniach terenowych, dolinach rzecznych oraz rynnach polodowcowych. Mokradła występują w źródłowych odcinkach rzeki Liwy, Osówki i Gardei a także w obrębie zlewni Jeziora Januszewskiego i Gaudy. Duże obszary mokradeł zostały zmeliorowane na wschód od miejscowości Jawty Wielkie oraz na południe od Bronowa (Polder Bronowski) i są częściowo wykorzystywane jako łąki kośne lub pastwiska.

Bagna tworzą się przez zarastanie jezior roślinnością przy wysokim poziomie wód zaskórnych i utrudnionym powierzchniowym odpływie wody. Największym w gminie jest Bagno Karolewskie o powierzchni 105 ha, położone między Karolewem a doliną Liwy. Znaczne obszary bagiennie towarzyszą jezioru Gaudy.

Opracowywany teren został zaliczony do obszarów zaawansowanej suszy. Największe straty z powodu suszy ponosi rolnictwo poprzez zmniejszenie plonów. Już od roku 1982 obserwuje się niedobór opadów, co stwarza niebezpieczeństwo występowania zjawiska posuchy to jest suszy glebowej i hydrologicznej, którą charakteryzuje wyczerpywanie zasobów wodnych. Susza hydrologiczna charakteryzuje się obniżeniem poziomu wód gruntowych oraz wysychaniem źródeł i małych cieków, a także powstawaniem głębokich niżówek w rzekach. Dla poprawy sytuacji konieczne jest zwiększenie dyspozycyjności zasobów wodnych przez rozwijanie retencji naturalnej, a także budowę zbiorników

retencyjnych. W gminie planowany jest jeden obiekt małej retencji. Jest to „System melioracyjny Piotrkowo”, zadaniem jego ma być podniesienie poziomu zwierciadła wody gruntowej na terenie użytków zielonych oraz podniesienie wydajności użytków zielonych.

Rysunek 4. Udział wód powierzchniowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Głównymi zagrożeniami dla czystości wód powierzchniowych i podziemnych na terenie gminy są:

- dopływy kanalizacji burzowej z miasta Susz,
- ścieki bytowe z miejscowości położonych w okolicy jezior, w których system odprowadzania ścieków oparty jest na zbiornikach bezodpływowych;
- ścieki odprowadzane z oczyszczalni ścieków w Suszu;
- zakłady przemysłowe, obiekty usługowe;
- wycieki z przyz obornikowych i gnojówka rozlewana na pola;
- spływy powierzchniowe i melioracyjne z obszarów rolnych.(duże gospodarstwa rolnicze i hodowlane: Piotrkowo, Różnowo, Jawty Małe, Babięty Wielkie, Olbrachtówko, Kamieniec, Chelmżyca, Krzywiec).

Zagrożeniem dla czystości wód jest również nieodpowiednie zagospodarowanie obszarów węzłów hydrograficznych, stref wododziałowych i stref przywodnych. W dwóch pierwszych przypadkach problem ten wynika ze zbyt niskiej lesistości i niedostatecznej, małej retencji wodnej. W strefach przywodnych głównym zagrożeniem jest nadmierne zainwestowanie, głównie rekreacyjne, a także często brak odpowiednich pasów zieleni izolacyjnej.

Jakość wód powierzchniowych

Do czynników wpływających na jakość wód powierzchniowych należą uwarunkowania naturalne, takie jak warunki klimatyczne i hydrologiczne, czy zdolność samooczyszczania oraz zanieczyszczenia antropogeniczne. Znaczną część zanieczyszczeń trafiających do wód powierzchniowych stanowią zanieczyszczenia obszarowe. Źródłem tych zanieczyszczeń jest przede wszystkim:

- rolnictwo, co wynika głównie z faktu stosowania nawozów sztucznych i naturalnych (np. gnojowica), a także środków ochrony roślin (obecnie w ilościach malejących);
- hodowla zwierząt poprzez niewłaściwe składowanie obornika i gnojowicy oraz ich niewłaściwe, zbyt duże lub zbyt częste stosowanie na polach;

- niedostateczna infrastruktura odprowadzająca ścieki bytowo – gospodarcze, zwłaszcza w miejscowościach korzystających z wodociągów oraz na obszarach rekreacji, zarówno zbiorowej jak i indywidualnej, usytuowanych w sąsiedztwie jezior.

Do zanieczyszczeń punktowych, stwarzających bardzo poważne zagrożenie dla czystości wód powierzchniowych należą przede wszystkim:

- bezpośrednie zrzuty surowych ścieków bytowo – gospodarczych do cieków wodnych (na nieskanalizowanych obszarach);
- zrzuty niedostatecznie oczyszczonych ścieków (nieodpowiadających warunkom pozwolenia wodnoprawnego).

Monitoring wód powierzchniowych

Na monitoring wód powierzchniowych na terenie powiatu ławskiego składają się badania przeprowadzane przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska (WIOŚ) Delegatura w Elblągu, w ramach regionalnej sieci stacji i stanowisk pomiarowych, zarówno na rzekach jak i jeziorach. Badania prowadzi się raz w miesiącu, w zakresie uwzględniającym specyfikę zlewni oraz charakterystyczne zanieczyszczenia i ich źródła. Otrzymane wyniki porównywane są z zaleceniami, zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dn. 5 listopada 1991r. (Dz.U. Nr 116, poz. 503) *w sprawie klasyfikacji wód oraz warunków, jakim powinny odpowiadać ścieki wprowadzane do wód lub do ziemi*, wg którego wody powierzchniowe zalicza się do trzech klas czystości, określających możliwość ich późniejszego wykorzystania gospodarczego:

- klasa I - wody do zaopatrzenia ludności w wodę do picia; zaopatrzenia zakładów przemysłowych, wymagających wody o jakości wody do picia i do bytowania w warunkach naturalnych ryb łososiowatych;
- klasa II - wody do bytowania w warunkach naturalnych ryb innych niż łososiowate; chowu i hodowli zwierząt gospodarskich; urządzania kąpielisk, rekreacji i uprawiania sportów wodnych;
- klasa III - wody do zaopatrzenia zakładów przemysłowych innych, niż wymagające wód o jakości wody do picia; nawadniania terenów rolniczych wykorzystywanych do upraw ogrodniczych oraz upraw pod szkłem i pod osłonami z innych materiałów.

Wody, w których choć jeden wskaźnik przekracza maksymalne wartości dopuszczalne dla klasy III, ocenia się jako pozaklasowe, nie odpowiadające normom (non).

Jednym z lepiej zbadanych jezior gminy jest **Jezioro Suskie**.

Położenie jeziora

- dorzecze: Liwa - Nogat;
- region fizycznogeograficzny. Pojezierze ławskie
- wysokość npm.: 100,4 m

Podstawowe dane morfometryczne

- powierzchnia zwierciadła wody: 62,7 ha
- głębokość maksymalna: 5,3 m
- głębokość średnia: 2,4 m
- objętość jeziora: 1491,4 tys. m³
- powierzchnia zlewni całkowitej: 5,7 km²

Jezioro Suskie jest stosunkowo niewielkim, płytkim zbiornikiem położonym w granicach miasta Susz. Zasilają je wody kilku niewielkich dopływów, na ogół okresowych. Odpływ odbywa się Kanałem Suskim do Liwy.

Wschodnią część zlewni całkowitej stanowią tereny użytkowane rolniczo, zachodnią - miasto Susz i tereny leśne. W zlewni bezpośredniej występują różne formy użytkowania, są to: zabudowania Susza, grunty orne, lasy, łąki i nieużytki. Zlewnia jeziora jest w 60% zagospodarowana rolniczo, 27% stanowią lasy, a 13% terenu jest zurbanizowane (miasto Susz). Jezioro nie posiada naturalnych dopływów powierzchniowych. Tereny zlewni są odwadniane niewielkimi rowami melioracyjnymi. Nad jeziorem znajduje się miejskie kąpielisko (zorganizowane), ale od 1999 roku władze sanitarne wprowadziły na nim zakaz kąpieli ze względu na kwestionowane parametry fizykochemiczne i stan sanitarny.

Jezioro Suskie wykazuje słabą odporność na czynniki zlewniowe, głównie z powodu cech morfometrycznych. Zostało zaliczone do III kategorii podatności na degradację. Cechy zlewniowe są dość korzystne, ale bliskie sąsiedztwo miasta niewątpliwie wywiera ujemny wpływ na jakość wód zbiornika. Jezioro Suskie w roku 2004 było jeszcze odbiornikiem wód opadowych z części miasta, odprowadzanych jednym wylotem (wcześniej było ich 5). Do jeziora dochodzi także wylot awaryjny przepompowni ścieków, w ostatnich latach nie zanotowano zrzutu zanieczyszczeń.

Badania jakości wód przeprowadziła Delegatura WIOS w Elblągu na 3 stanowiskach, zlokalizowanych w najgłębszych partiach części południowej, środkowej i północnej.

Pomimo polimiktycznego charakteru zbiornika, w środkowej najgłębszej partii, a także w części południowej latem wystąpiły wyraźne ubytki tlenu nad dnem, którego stężenie spadło nawet do 1,1 mg O₂/l.

Przewodność elektrolityczna właściwa (354 μS/Cm) wskazuje na wysoką zawartość głównych składników mineralnych. Zaznaczył się tu wpływ wód opadowych z miasta, jony sodowe utrzymywały się na poziomie 13-14 mg Na/l, a chlorkowe 27-32 mg Cl/l. Wody jeziora są bogate w substancje organiczne, ChZT-Cr (61 mg O₂/l) latem było pozaklasowe, a BZT5 (średnia 7,0 mg O₂/l) mieściło się w zakresie klasy III. Latem na wszystkich stanowiskach stwierdzono bardzo wysokie, pozaklasowe wartości azotu całkowitego oraz bardzo wysoką, notowaną w silnie przeżyźnionych zbiornikach, zawartość chlorofilu „a” (107-143 mg/ml). Widzialność krążka Secchiego spadła wtedy do 0,3 m. Miano coli typu kałowego w obu okresach badawczych odpowiadało I klasie czystości.

Sumaryczny wynik punktacji (3,36 pkt, 2004 r.) plasuje wody Jeziora Suskiego poza klasami. Większość uwzględnionych w ocenie wskaźników nie odpowiadała normom. Dane pochodzące z roku 1995 wskazywały na III klasę czystości. Dalszej degradacji zbiornika zapobiec mogą przedsięwzięcia ograniczające dostawę zanieczyszczeń ze zlewni oraz zastosowanie odpowiednich zabiegów rekultywacyjnych.

Jezioro Gaudy jest płytkim i silnie zamulonym zbiornikiem przepływowym.

Położenie jeziora

- dorzecze: Liwa - Nogat
- region fizycznogeograficzny: Pojezierze ławskie
- wysokość n.p.m.: 91,2 m

Podstawowe dane morfometryczne

- powierzchnia zwierciadła wody: 152,5 ha
- głębokość maksymalna: 2,4 m
- głębokość średnia: 1,2 m
- objętość jeziora 1762,9 tys. m³
- powierzchnia zlewni całkowitej: 125,5 km²

Jezioro Gaudy znajduje się w gminie Susz (powiat ławski), na terenie Parku Krajobrazowego Pojezierza ławskiego. Zbiornik wraz z przylegającymi do niego bagnami i torfowiskami niskimi jest objęty ochroną rezerwatową w celu zachowania miejsc lęgowych ptactwa wodno-błotnego oraz zespołów roślinności torfowiskowej. Jest to jezioro morenowe, płytkie, o słabo rozwiniętej linii brzegowej i płaskim, mulistym dnie.

Obszar zlewni całkowitej w około 80% jest zalesiony. W obrębie zlewni bezpośredniej również dominują lasy, pozostała jej część to podmokłe łąki i nieużytki. Przez jezioro przepływa Liwa, która uchodzi do brzegu wschodniego i wypływa z krańca zachodniego.

Jezioro nie przyjmuje zanieczyszczeń ze źródeł punktowych i nie jest wykorzystywane rekreacyjnie.

Wynik punktacji (3,43) plasuje jezioro poza kategoriami podatności na degradację. Wszystkie określone wskaźniki, poza sposobem zagospodarowania zlewni (przewaga lasów), są niekorzystne.

Badania stanu czystości wód wykonała Delegatura WIOS w Elblągu na dwóch stanowiskach pomiarowych, zlokalizowanych w części wschodniej i zachodniej zbiornika.

W czasie badań wiosennych wody jeziora wykazywały przesylenie tlenem sięgające 135%. W czasie badań letnich (początek września) na obu stanowiskach występował deficyt tlenowy, na stanowisku wschodnim stężenie tlenu wynosiło około 4,5 mg OMI, a na zachodnim - około 2 mg O₂/l.

Wody jeziora Gaudy posiadają podwyższoną lub wysoką barwę (115 mg Pt/l latem) i są zasobne w składniki mineralne. Charakteryzuje je także wysoka zawartość substancji organicznych, o czym świadczy ChZT-Cr latem (ponad 100 mg Oz/l); Wysokie ChZT-Cr - rzędu 75 mg O₃/l - uzyskał także WIOS w Elblągu w roku 1998. Poziom fosforu całkowitego wiosną należy uznać jako umiarkowany, latem bardzo wysoki, a zawartość azotu całkowitego w obu okresach przekraczała dopuszczalne normy. Chlorofil „a” w obu okresach mieścił się jeszcze w granicach klasy III. Widzialność na ogół nie przekraczała 1 m. Stan sanitarny odpowiadał klasie I. **Ocena ogólna (3,30 pkt, 2003 r.) wskazuje na pozaklasowy charakter wód jeziora Gaudy.**

Badania wykonane przez WIOŚ w Elblągu w roku 1998 również dyskwalifikowały wody. Analiza danych z 1998 i z 2003 roku wskazywać może na to, że intensywne falowanie wywołane silnym wiatrem, jak to miało miejsce np. podczas badań letnich 2003 roku, powoduje resedymencję osadów dennych (o płynnej konsystencji), co w znacznym stopniu wpływa na wyniki badań - szczególnie dotyczy to oznaczeń tlenu, ChZT-Cr, fosforu i azotu całkowitego. Stosunkowo niskie wartości chlorofilu „a” latem 2003 roku, biorąc pod uwagę zasobność zbiornika w substancje pożywkowe, mogą być rezultatem znacznego już schłodzenia wód (13,5-15°C). W II połowie sierpnia 1998 roku miał miejsce silny zakwit- zawartość chlorofilu „a” wynosiła ponad 180 mg/m³, co ograniczało widoczność do 0,5 m.

Jezioro Januszewskie jest również płytkim, silnie zamulonym i szybko zarastającym zbiornikiem przepływowym.

Położenie jeziora

- dorzecze: Liwa - Nogat;
- region fizycznogeograficzny: Pojezierze ławskie;
- wysokość n.p.m.: 98,8 m.

Podstawowe dane morfometryczne

- powierzchnia zwierciadła wody: 104,0 ha;
- głębokość maksymalna: 2,0 m;
- głębokość średnia: 1,2 m;
- objętość jeziora: 1248,0 tys. m³;
- powierzchnia zlewni całkowitej: 515 km².

Formy ochrony

- Park Krajobrazowy Pojezierza ławskiego.

Jezioro Januszewskie położone jest we wschodniej części Pojezierza ławskiego, w dorzeczu rzeki Liwy, na terenie gminy Susz. Jezioro wraz z przyległym terenem znajduje się w obrębie Parku Krajobrazowego Pojezierza ławskiego. Jest to zbiornik przepływowy, zasilany przez niewielkie dopływy. Przez jezioro przepływa górny odcinek rzeki Liwy.

Powierzchnia jeziora wynosi 104 ha. Zbiornik jest płytki (gł. maks. - 2 m), mocno zamulony, o daleko posuniętym procesie zarastania. Brzegi są płaskie, otoczone w przeważającej części podmokłymi łąkami i moczarami. Cechy morfometryczne jeziora sprzyjają dogłębnemu mieszaniu wód.

Zlewnia całkowita o powierzchni 51,5 km² jest obszarem o przewadze rzeźby falistej z licznymi pagórkami morenowymi. Obszar zlewni w 80% pokryty jest lasem mieszanym. Pozostała część terenu użytkowana jest rolniczo. Na znacznej części występują obszary podmokłe, na których powstały torfowiska. W zlewni bezpośredniej całą powierzchnię 1,5 km zajmują lasy. Okalające akwen brzegi są zróżnicowane od płaskich i podmokłych do stromych i wysokich. Dostęp do jeziora jest utrudniony ze względu na występujące mokradła. Jezioro Januszewskie nie jest odbiornikiem ścieków ze źródeł punktowych i nie jest zagospodarowane pod względem rekreacyjnym. Pod względem rybackim zaliczane jest do typu linowoszczupakowego. Prowadzona jest tutaj gospodarka rybacka.

Ocena stanu ekologicznego i chemicznego

Do oceny stanu ekologicznego jeziora Januszewskiego na podstawie elementów biologicznych przyjęto chlorofil „a”, fitoplankton, fitobentos i makrofity.

W wiosennym fitoplanktonie o niewielkiej liczebności i umiarkowanej biomacie (2,6 mg/l), zdecydowanie dominowały kryptofity (84,5%). W fitoplanktonie czerwca biomasa wzrosła do 13,3 mg/l. Najliczniejszą grupą były sinice - 72%. W okresie letnim produkcja pierwotna była najwyższa, wartość biomasy fitoplanktonu wyniosła 22,5 mg/l. Wspólnie dominowały sinice (50%) wraz z okrzemkami (43%). Multimetryks fitoplanktonowy (PM PL) o wartości 2,85 kwalifikował Jezioro Januszewskie do III klasy. Średnioroczna wartość chlorofilu „a” wynosiła 29,1 µg/l i kwalifikowała zbiornik do III klasy.

Wartość multimetrycznego indeksu okrzemkowego (IOJ=0,759) wskazuje na II klasę.

Badanie makrofitów przeprowadzono w połowie lipca 2011 roku. W obrębie jeziora wyznaczono 14 transektów, średnia głębokość występowania roślinności wynosiła 0,8 m. Średnie pokrycie powierzchni transektu roślinnością wynosiło około 70%. W fitolitoralu wyróżniono jedynie 8 zbiorowisk roślinnych, z których blisko 64% należało do helofitów. W grupie tej zdecydowanie dominowała trzcina pospolita - 42,3% pokrycia. Drugą grupą ekologiczną były nemfeidy (rośliny swobodnie pływające po powierzchni wody lub pod nią). Wyróżniono wśród nich 2 zbiorowiska zajmujące łącznie 35,7% powierzchni fitolitoralu. Makrofitowy wskaźnik stanu ekologicznego (ESMI) oszacowano na 0,203, 00 kwalifikuje zbiornik do III klasy.

Jeziorny indeks rybny na podstawie struktury odłowów z lat 2008-2011 ze współczynnikiem LFI=0,77 wskazuje na bardzo dobry stan jeziora.

Z elementów fizycznych, wspierających elementy biologiczne, tylko przezroczystość (0,7 m) nie mieściła się w zakresie I-II klasy.

Na podstawie przeprowadzonych badań biologicznych i fizykochemicznych stan ekologiczny Jeziora Januszewskiego określono jako umiarkowany.

Badania substancji priorytetowych oraz innych substancji zanieczyszczających wykazały, że Jezioro Januszewskie charakteryzuje się dobrym stanem chemicznym. Poziom żadnej z kontrolowanych substancji nie przekroczył granicy stanu dobrego. **Stan jednolitej części wód oceniono jako zły.**

Jezioro Czerwica to niewielki i bardzo płytki zbiornik z wyraźną tendencją do szybkiego zarastania. Brzegi jeziora w przeważającej części są zabagnione. Zlewnia całkowita o powierzchni 13,9 km² jest obszarem leśnym. Występuje tutaj las mieszany z przewagą iglastego. Warunki morfometryczne kwalifikują zbiornik poza kategorią podatności na degradację. Sumaryczna ocena stanu czystości wód jeziora Czerwica na podstawie badań przeprowadzonych w 1998 roku wskazuje na III klasę czystości. Stan bakteriologiczny odpowiadał I klasie czystości. Czystość jeziora uległa poprawie w porównaniu do 1992 roku.

Jezioro Kolmowo położone jest w południowo - wschodniej części gminy w dorzeczu rzeki Osy.

Położenie jeziora

- dorzecze: Osa - Wisła
- region fizycznogeograficzny: Pojezierze Iławskie
- wysokość n. p. m.: 98,8 m

Podstawowe dane morfometryczne

- powierzchnia zwierciadła wody: 43,4 ha
- głębokość maksymalna: 5,7 m
- głębokość średnia: 3,1 m
- objętość jeziora: 1342,7 tys. m³
- powierzchnia zlewni całkowitej: 6,3 km²

Jezioro Kolmowo to niezbyt duży, płytki zbiornik leżący na terenie dwóch gmin - Susz i Iława (powiat iławski), w obrębie Obszaru Chronionego Krajobrazu Pojezierza Iławskiego.

Zbiornik zasila niewielki dopływ o charakterze okresowym, płynący w okolicach wsi Falknowo. Wody odprowadzane są do jeziora Ząbrowo, przy niskim stanie wód odpływ również wysycha.

Zlewnia całkowita jeziora jest typowo rolnicza, siedliska leśne stanowią około 10% jej powierzchni. W zlewni bezpośredniej, liczącej 40 ha, po 40% zajmują grunty orne oraz łącznie łąki, pastwiska i nieużytki, 10% lasy i zadrzewienia. W niedalekiej odległości od zachodniego brzegu leży wieś Chełmżyca. Zbiornik nie przyjmuje zanieczyszczeń ze źródeł punktowych i w zasadzie nie jest zagospodarowany na cele rekreacyjne.

Jezioro Kolmowo wykazuje obniżoną podatność na degradację, zaliczono je do III kategorii (wynik punktacji - 3,00). Wskaźniki zlewniowe odpowiadały II kategorii, a morfometryczne przeważnie były pozaklasowe.

Badania stanu czystości wód przeprowadziła Delegatura WIOŚ w Elblągu na dwóch stanowiskach, zlokalizowanych w najgłębszej południowo-wschodniej partii i w części północno--zachodniej, płytszej.

W czasie badań wiosennych wody jeziora były już dość ciepłe i dobrze natlenione. Latem na powierzchni stanowiska głębszego nasycenie tlenem wynosiło około 135%, nad dnem około 105%. W obu okresach wykazywały one podwyższoną barwę oraz wysoką zawartość głównych składników mineralnych i substancji organicznych. Również poziom związków biogennych i wskaźników produkcji pierwotnej był wysoki. Gorszą jakość wód stwierdzono latem, ChZT-Cr wynosiło wtedy 61 rmg/m³, stężenie fosforu - 0,17 mg P/l, azotu ogólnego - 2,6 mg N/l, chlorofilu „a” - nawet ponad 100 rmg/m³, a widzialność spadła do 0,4 m. Miano coli w obu okresach mieściło się w granicach klasy I.

Ocena ogólna (wynik punktacji - 3,00 pkt, 2003 r.) pozwala zaliczyć wody jeziora Kolmowo do III klasy czystości. Wskaźniki nieodpowiadające normom to: ChZT-Cr, chlorofil „a”, sucha masa sestonu i przewodność elektrolityczna właściwa. Niekorzystny wpływ na stan czystości wód wywierają niewątpliwie wody dopływu, o wysokich wartościach wskaźników substancji organicznych i związków biogennych.

Wcześniejsze dane o stanie jeziora pochodzą z 1998 roku (WIOŚ Elbląg). Wskazują one wprawdzie na pozaklasowy charakter wód, ale sumaryczny wynik punktacji był bliski wartości granicznej między III klasą czystości i poza klasami.

Pozostałe jeziora z terenu gminy (**Kawki, Merynos, Czarne**) nie były poddane badaniom wód ze względu na brak planów batymetrycznych oraz znacznie mniejsze znaczenie w stosunkach wodnych omawianego terenu.

Podstawowym celem monitoringu wód powierzchniowych, stosownie do zapisów art. 155a ustawy Prawo wodne, jest pozyskanie informacji o stanie wód w dorzeczach dla potrzeb planowania w gospodarowaniu wodami oraz oceny osiągnięcia celów środowiskowych. Badania prowadzone były w nowym systemie dostosowanym do wymagań Ramowej Dyrektywy Wodnej (Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 roku, ustanawiającej ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej), nakładającym obowiązek osiągnięcia dobrego

stanu wód do 2015 roku.

Ocenę stanu ekologicznego i stanu chemicznego wód rzek przeprowadzono w oparciu o rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 listopada 2011 r. w sprawie sposobu klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych oraz środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych (Dz. U. 2011.257.1545). Ocena stanu ekologicznego oparta jest przede wszystkim na elementach biologicznych (fitoplankton, fitobentos i makrofity) oraz fizykochemicznych, którym nadaje się jedną z pięciu klas jakości wód:

- klasę I, oznaczającą bardzo dobry stan ekologiczny,
- klasę II, oznaczającą dobry stan ekologiczny,
- klasę III, oznaczającą umiarkowany stan ekologiczny,
- klasę IV, oznaczającą słaby stan ekologiczny,
- klasę V, oznaczającą zły stan ekologiczny.

Rzeka Liwa, prawostronny dopływ Nogatu.

Liwa jest rzeką II rzędu, prawobrzeżnym dopływem Nogatu. Długość całkowita rzeki wynosi 111,4 km (w tym w woj. warmińsko-mazurskim 26,5 km), a powierzchnia zlewni - 990,8 km². Źródła Liwy znajdują się w centralnej części Pojezierza Iławskiego, w okolicach wsi Piotrkowo. Wypływa ona z Jeziora Piotrkowskiego na wysokości 102 m n.p.m., z dużego kompleksu leśnego. Przepływ średni w przekroju ujściowym wynosił 5,0 m³/s. Rzeka Liwa znajduje się na terenie dwóch województw - warmińsko-mazurskiego i pomorskiego. W górnym biegu Liwa przepływa przez gminy Susz i Iława.

Zlewnia Liwy leży w obrębie Pojezierza Iławskiego. Jest to obszar o zróżnicowanej rzeźbie z dominacją falistej. Zbudowana jest głównie z piasków sandrowych i glin zwałowych. Na utworach gliniastych wytworzyły się gleby brunatne wylugowane, a na piaszczystych gleby bielcowe i pseudobielcowe. W zagłębieniach i nieckach powstały torfowiska. Zlewnia Liwy w obrębie województwa warmińsko-mazurskiego charakteryzuje się dużą lesistością i jeziornością. Jest to obszar bardzo atrakcyjny pod względem przyrodniczym. Część górnej zlewni leży w obrębie Parku Krajobrazowego Pojezierza Iławskiego. Znajdują się tutaj dwa rezerваты przyrody - „Jezioro Gaudy” i „Czerwica”.

Badania jakości wód Liwy przeprowadzono w 3 przekrojach zlokalizowanych od miejscowości Fabianki do granicy województwa w miejscowości Bronowo.

Rzeka Liwa w obrębie województwa warmińsko-mazurskiego w 2003 roku prowadziła wody pozaklasowe niedostatecznie natlenione o wysokiej zawartości związków organicznych i fosforowych.

Na kontrolowanym odcinku Liwa nie jest odbiornikiem ścieków z punktowych źródeł zanieczyszczeń.

W stosunku do badań z roku 1996 w ocenie ogólnej nie było zmian. Na kontrolowanym odcinku wody Liwy w obu latach były pozaklasowe. Poprawę jakości wód zanotowano jedynie pod względem bakteriologicznym, w drugim i trzecim punkcie pomiarom“) jakość wód zmieniła się z NON (w 1996 r.) na III klasę (w 2003 r.).

Klasyfikację wód Liwy w 2003 roku w poszczególnych grupach zanieczyszczeń przedstawiono poniżej.

Substancje organiczne. Zawartość związków organicznych, wyrażona jako ChZT-Cr, była wysoka i nie odpowiadała normom. ChZT-Mn w pierwszym punkcie spełniało normy III klasy, a w pozostałych dwóch było pozaklasowe. Z kolei BZT₃ utrzymywało się na poziomie II klasy (w m. Fabianki), III klasy (w m. Bronowo) lub było pozaklasowe (w m. Kamieniec).

Związki azotu i fosforu. Azot azotanowy i ogólny odpowiadał przeważnie I klasie czystości, tylko w Kamieńcu azot ogólny przekraczał granicę I klasy. Stężenie azotu amonowego wskazywało na II klasę, a azotu azotynowego - na klasę III. Zasobność wód w fosforany w miejscowościach - Fabianki i Kamieniec odpowiadała III klasie, w Bronowie była pozaklasowa. Zawartość fosforu ogólnego tylko w pierwszym punkcie wskazywała na II klasę czystości, a w następnych przekrojach nie odpowiadała normom.

Stan hydrobiologiczny. Indeks saprobowości sestonu spełniał wymogi II klasy czystości.

Stan sanitarny. W miejscowości Fabianki miano coli wskazywało na I klasę, a od Kamieńca do Bronowa stan sanitarny Liwy uległ pogorszeniu i rzeka prowadziła wody klasy III.

LIWA OD STAREJ LIWY DO DOPŁYWU Z JEZ. BURGALÉ

Jednolita część wód o nazwie „Liwa od Starej Liwy do dopływu z jez. Burgale” obejmuje powierzchnię 18,9 km. Długość cieków Jew wynosi 8,99 km. Rzeka należy do dorzecza Wisły w regionie wodnym Dolnej Wisły. Jest to obszar o rzeźbie falistej, zbudowany głównie z utworów gliniastych przemieszanych z piaszczystymi. Jew nie jest odbiornikiem ścieków z punktowych źródeł zanieczyszczenia.

Badania w 2013 roku w zakresie monitoringu diagnostycznego zostały przeprowadzone w ppk Lim - Bronowo, zlokalizowanym w pobliżu granicy z województwem pomorskim.

Klasyfikacja potencjału ekologicznego

1. Elementy biologiczne

Klasyfikację elementów biologicznych przeprowadzono na podstawie makrofitów. Wartość Makrofitowego Indeksu Rzecznego (MIR) - 35,8 wskazuje na III klasę. Ponadto pobrano próbkę i przeprowadzono badania fitobentosu. Ze względu na brak wymaganej do oceny ilości pokryw, odstąpiono od klasyfikacji tego elementu.

2. Elementy fizykochemiczne

Na podstawie analizowanych wskaźników fizykochemicznych wody Jew „Liwa od Starej Liwy do dopływu jez. Burgale” oceniono jako niespełniające kryteriów potencjału dobrego o czym zadecydowały, przekraczając dopuszczalne normy wskaźniki: ChZT-Mn, OWO, ChZT-Cr, azot Kjeldahla oraz fosforany.

Z grupy 3.6 - substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego (specyficzne zanieczyszczenia syntetyczne i niesyntetyczne) - średnioroczna wartość stężenia aldehydu mrówkowego nieznacznie przekroczyła wartość graniczną dopuszczalną dla klasy II.

3. Elementy hydromorfologiczne

Jest silnie zmieniona (zabudowa poprzeczna - 1 ruina zastawki do nawodnień - I klasa).

Klasyfikacja stanu chemicznego

Analiza wyników badań substancji priorytetowych oraz innych substancji zanieczyszczających (grupa 4.14.2) wykazała, że żaden z monitorowanych wskaźników nie przekroczył środowiskowych norm jakości.

Klasyfikacja jednolitej części wód

Stan jednolitej części wód „Liwa od Starej Liwy do dopływu z jez. Burgale” określono jako zły.

Osówka jest rzeką III rzędu, prawobrzeżnym dopływem Osy, o długości 14,7 km i powierzchni zlewni 35,5. Średni przepływ w przekroju ujściowym wynosił 0,18 m³/s. Źródła rzeki znajdują się w okolicach miejscowości Brusiny.

Zlewnia Osówki leży w obrębie Pojezierza Iławskiego. Jest to obszar o zróżnicowanej rzeźbie z dominacją falistej. W strukturze użytkowania gruntów przeważają tereny rolnicze, zajmujące około powierzchni zlewni. Znaczną część zajmują tereny podmokłe, które są użytkowane jako łąki. Lasy mieszane z dominacją drzew liściastych zajmują około 20% powierzchni zlewni. Zlewnie pokrywają gliny i piaszki akumulacji lodowcowej, na których wytworzyły się przede wszystkim gleby brunatne wylugowane.

Osówka przepływa przez dwie gminy - Susz i Iława, należące do powiatu iławskiego.

Do października 2002 roku do Osówki odprowadzane były ścieki z mechaniczno-biologicznej oczyszczalni w Ulnowie (30 m³/d według kontroli 2 maja 2001 r.). Aktualnie rzeka nie jest odbiornikiem ścieków z punktowych źródeł zanieczyszczeń.

Jakość wód rzeki badano po raz pierwszy w 2003 roku w 2 przekrojach pomiarowo-kontrolnych, zlokalizowanych w miejscowościach - Babięty Wielkie i Gałdowo. **Osówka w 2003 roku na**

kontrolowanej długości prowadziła wody III klasy czystości. Wskaźnikami decydującymi były w pierwszym przekroju fosforany, fosfor ogólny i miano coli, a w drugim - fosfor ogólny.

Substancje organiczne. Zawartość substancji organicznych, wyrażonych wskaźnikami BZT₅, ChZT-Mn i ChZT-Cr, odpowiadała II klasie czystości.

Związki azotu i fosforu. Wartości azotu amonowego, azotanowego i ogólnego w obu badanych punktach spełniały wymogi I klasy, a azot azotynowy - II. Stężenia charakterystyczne fosforu ogólnego odpowiadały III klasie, zaś fosforanów - II (w Gałdowie) i III klasie czystości (w Babiętach Wielkich).

Stan hydrobiologiczny. Indeks saprobowości sestonu spełniał wymogi II klasy czystości.

Stan sanitarny. Miano coli typu kałowego w przekroju w Babiętach Wielkich odpowiadało III klasie czystości.

GARDEGA (GARDEJA) (w górnym biegu zwana Gardeją) jest rzeką III rzędu, prawobrzeżnym dopływem Osy. Długość całkowita wynosi 51,1 km (w woj. warmińsko-mazurskim - 22 km), a powierzchnia zlewni - 309,6 Średni przepływ ujściowego odcinka rzeki wynosił 0,4 m³/s. Źródła rzeki znajdują się na terenie gminy Susz, w okolicach wsi Babięty Wielkie, na wysokości 102 m n.p.m. Rzeka przepływa przez trzy województwa: warmińsko-mazurskie, pomorskie i kujawsko-pomorskie. W województwie warmińsko-mazurskim Gardęga znajduje się na terenie gmin - Kisielice i Susz, należących do powiatu ławskiego.

Zlewnia rzeki położona jest w obrębie Pojezierza ławskiego. Tylko południowy skrawek obejmuje strefę przykrawędziową Pojezierza Chełmińskiego. Dorzecze Gardęgi jest obszarem o zróżnicowanej rzeźbie, od równinnej i falistej do pagórkowatej. W strukturze użytkowania gruntów przeważają tereny rolnicze. Lasy zajmują około 10% powierzchni dorzecza.

Zlewnia zbudowana jest głównie z glin piaszczystych, na których wytworzyły się gleby brunatne właściwe. Znaczną powierzchnię zlewni zajmują torfowiska.

Gardęga, poprzez rów melioracyjny, jest odbiornikiem ścieków komunalnych z oczyszczalni w Kisielicach (230 m³/d według kontroli na przelomie marca i kwietnia 2003 r.). Badania jakości wód przeprowadzono po raz pierwszy w 4 przekrojach pomiarowo-kontrolnych na odcinku od miejscowości Łęgowie do granicy województwa w Łodygowie.

Jakość wód rzeki Gardęgi na kontrolowanej długości nie odpowiadała normom. O pozaklasowym charakterze wód najwięcej wskaźników decydowało w pierwszym przekroju w Łęgowie (tlen rozpuszczony, BZT₅, Zawiesina ogólna, fosforany i fosfor ogólny) oraz w punkcie poniżej Kisielic (tlen rozpuszczony, azot azotynowy, fosforany, fosfor ogólny i miano coli). W przekrojach - powyżej Kisielic i w Łodygowie wody Gardęgi dyskwalifikowały związki fosforu, a w ostatnim dodatkowo stężenie tlenu. W przekroju poniżej Kisielic odnotowano wysokie pozaklasowe stężenia potasu.

Substancje organiczne. Zawartość związków organicznych, określona wskaźnikami BZT₅, ChZT-Mn i ChZT-Cr, była zróżnicowana i mieściła się w granicach od II klasy do wartości pozaklasowych. Wskaźnik BZT₅, z wyjątkiem przekroju w Łęgowie (NON), spełniał normy II klasy. Natomiast wartości ChZT-Mn i ChZT-Cr odpowiadały II lub III klasie czystości.

Związki azotu i fosforu. Stężenia charakterystyczne azotu amonowego i azotanowego przeważnie odpowiadały I klasie czystości, z wyjątkiem punktu pomiarowego w Sobiewoli, gdzie azot amonowy spełniał normy II klasy czystości. Stężenie azotu ogólnego na całej kontrolowanej długości wskazywało na II klasę, natomiast zawartość azotu azotynowego była zróżnicowana. W Łęgowie i Łodygowie azot azotynowy odpowiadał klasie II, powyżej Kisielic - III, natomiast w Sobiewoli nie odpowiadał normom. Zarówno zawartość fosforanów, jak i fosforu ogólnego kwalifikowała Gardęgę na kontrolowanym odcinku do wód pozaklasowych. Szczególnie wysokie stężenia charakterystyczne związków fosforu stwierdzono w pierwszym przekroju pomiarowo-kontrolnym, w przypadku fosforanów wynosiło ono 8,95 mg PO₄/l, a dla fosforu ogólnego - 3,39 mg P/l. Najwyższe stężenia związków fosforu wystąpiły w miesiącach letnich od lipca do września. Stężenia fosforanów w ciągu roku mieściły się w granicach od 0,07 do 9,17 mg PO₄/l, zaś fosforu ogólnego od 0,09 do 3,72 mg P/l.

Stan hydrobiologiczny. Indeks saprobowości sestonu spełniał wymogi II klasy czystości.

Stan sanitarny. Pod względem bakteriologicznym górny odcinek rzeki do powyżej Kisielic odpowiadał normom III klasy czystości. W przekroju w Sobiewoli, poniżej zrzutu ścieków komunalnych z

oczyszczalni w Kisielicach, nastąpiło pogorszenie jakości wód do pozaklasowych. Natomiast w przekroju blisko granicy województw miano coli spełniało wymogi I klasy czystości.

3.6. Flora

Szata roślinna gminy Susz jest bogata i urozmaicona, wiąże się to z lokalnym urozmaiceniem warunków środowiska. Głównym składnikiem szaty roślinnej są zbiorowiska leśne, mniejszy jest udział roślinności wodnej, bagienna - torfowiskowej i łąkowej.

W zespołach roślinności jezior występuje trzcina pospolita, oczeret jeziorny, palka wąskolistna i szerokolistna, a także moczarka kanadyjska (Gaudy, Januszewskie, Czerwica).

Znaczna część najbardziej wartościowych fragmentów roślinności w gminie objęta jest różnymi formami ochrony przyrody. Utrzymanie przyrodniczo cennych zbiorowisk otwartych wymagać będzie zabiegów ochrony czynnej, np. wypasania, koszenia, usuwania drzew.

Potencjalne zagrożenia flory

Obszary chronione, jak również uprawy rolne na terenie gminy są poddawane następującym zagrożeniom i degradacji:

- zmiana łąk kośnych i pól na monokultury roślin pastewnych i zbożowych;
- zanieczyszczenia powiązane z ruchem komunikacyjnym;
- zanieczyszczenia pyłowe ze źródeł niskiej emisji i emiterów przemysłowych
- zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych w następstwie eutrofizacji cieków wodnych i jezior;
- niezrekultywowane wyrobiska poeksploatacyjne kruszywa naturalnego;
- zanieczyszczenia punktowe z dzikich wysypisk śmieci, które powodują zmianę siedlisk a w następstwie przekształcenie roślinności;
- niszczenie siedlisk przez ich zamianę na tereny zamieszkałe, drogi itp.

Lasy

Obszar gminy znajduje się w obrębie naturalnego zasięgu występowania buku, jaworu, dębu bezszypułkowego. Występujące drzewostany świerkowe są utworami sztucznymi, powstałymi w wyniku nasadzeń, bądź też w wyniku wypierania gatunków liściastych. Podstawowym gatunkiem (rodzajem) lasotwórczym jest sosna, ważnymi gatunkami są również buk i dąb, a w mniejszym stopniu olsza i brzoza. Wśród zbiorowisk leśnych dominuje las bukowo - sosnowo - dębowy. Mniejszy obszar zajmuje buczyna niżowa i olsza.

Tabela. Powierzchnia lasów w gminach powiatu iławskiego w latach 2011-2014

Jednostka terytorialna	Lasy ogółem			
	2011	2012	2013	2014
	ha	ha	ha	ha
Iława – gmina miejska	291,5	292,4	294,04	296,18
Lubawa – gmina miejska	6,0	6,0	5,98	5,10
Iława – gmina wiejska	17840,6	17850,6	17899,02	17907,73
Kisielice	2287,1	2286,7	2306,31	2300,66
Lubawa – gmina wiejska	3178,1	3194,8	3195,26	3125,14
Susz	8036,9	8040,5	8098,14	8119,60
Zalewo	5107,4	5105,1	5146,67	5131,20

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Gminę cechuje jeden z najwyższych stopni lesistości spośród wszystkich gmin powiatu iławskiego (jedynie w przypadku gminy wiejskiej Iława był wyraźnie większy i przekraczał 42%). Na koniec 2013 wyniosła ona ponad 31% (lesistość średnia dla województwa warmińsko-mazurskiego wynosi około 29%). Te dwie gminy pod względem stopnia lesistości wyraźnie wyprzedzały pozostałe w

powiecie ławskim. Lasy prywatne w roku 2014 stanowiły w gminie Susz niecałe 6% i w porównaniu do lat poprzednich ich udział bardzo powoli rośnie.

Lasy w gminie zajmują 31,3% powierzchni. Aktualnie, większość zadań związanych z realizacją polityki leśnej prowadzą Lasy Państwowe. Wykonują one zalesienia na gruntach państwowych oraz wspomagają prace zalesieniowe na gruntach niepaństwowych. Najpoważniejszym problemem w realizacji zalesień są trudności finansowe oraz szeroki zakres prac, wymagających działań przygotowawczych z kilkuletnim wyprzedzeniem.

Do podstawowych zagrożeń oddziałujących na lasy na terenie gminy należą:

- zagrożenia pożarowe;
- obniżanie poziomu wód gruntowych;
- presja turystyczna.

Jako potencjalne zagrożenia należy również wymienić:

- szkody powodowane przez owady;
- szkody powodowane przez patogeniczne grzyby;
- szkody powodowane przez zwierzęta łowne;
- zanieczyszczenia powietrza.

3.7. Fauna

Świat zwierzęcy gminy Susz jest stosunkowo zróżnicowany gatunkowo. W sumie na terenie gminy występuje ok. 108 gatunków ptaków chronionych. Bogactwu fauny sprzyjają również ustanowione obszary chronione. Na terenie tym występują następujące gatunki ssaków: dziki królik, zajęc szarak, wiewiórka, popielica, lis, borsuk, kuna, gronostaj, łasica, dzik, sarna, łos, jeleń, jeleń szlachetny. Sporadycznie pojawia się wilk i ryś.

W gminie można zlokalizować wiele miejsc lęgowych dużej grupy chronionych ptaków. Znajdują się tu kolonie lęgowe kormoranów i czapli (rezerwat „Jezioro Czerwica”), a także stanowiska lęgowe żurawi (jezioro Januszewskie).

Teren gminy jest też miejscem gniazdowania wyjątkowo rzadkich ptaków: orła bielika, orła krzykliwego, rybołowa, a także orlika grubodziobego, bociana czarnego i puchacza. Odnaleziono w lasach gminy kilka gniazd myszołowa zwyczajnego.

W jeziorach występuje również wiele gatunków ryb: szczupak, lin, płoć, węgorz, karaś, okoń, leszcz i wiele innych.

Większość występujących na terenie gminy zwierząt kręgowych, a także pewna liczba gatunków bezkręgowców objęta jest ochroną gatunkową, bądź łowiecką. Niektóre gatunki ptaków objęte są ochroną strefową. Najważniejszą formą ochrony fauny jest ochrona siedlisk, która chroni całe zespoły gatunków.

Dla świata zwierzęcego występującego na terenie gminy, zwłaszcza zwierząt dziko żyjących największym zagrożeniem ich egzystencji i dalszego rozwoju są:

- kłusownictwo – mogące przyczynić się do niekontrolowanego (gwałtownego) zmniejszenia się populacji poszczególnych gatunków;
- pożary lasów;
- wypalanie traw;
- rozwój przemysłu – powodującego pogorszenie się ogólnego stanu środowiska;
- intensyfikacja działalności rolniczej;
- zamiana trwałych użytków zielonych (łąki) na grunty orne;
- znaczący wzrost liczby niektórych drapieżników;
- występujące w ostatnich latach susze.

Dla zwierząt wodnych, ryb oraz urozmaiconej i licznie reprezentowanej grupy ptaków, żerujących i gniazdujących głównie w dolinach rzek oraz w rejonie jezior, a także dla gatunków gadów takich jak padalce, zaskrońce, jaszczurki zwinki, a także płazów (żab, ropuch, rzekotek i kumaków), występujących na omawianym obszarze poważnym zagrożeniem są:

- zanieczyszczenia wód powierzchniowych (ściekami bytowymi i gnojowicą) – brak skanalizowania części osad oraz dzikie wysypiska;
- nieprawidłowe stosowanie środków ochrony roślin i nawozów (szczególnie w rejonie jezior oraz rzek);
- zmienności i niedobory stanu wód.

3.8. Ochrona przyrody

Zgodnie z obowiązującą aktualnie Ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody celem ochrony przyrody w Polsce jest:

- utrzymanie stabilności ekosystemów i trwałości procesów ekologicznych;
- zachowanie różnorodności biologicznej, w tym zapewnienie ciągłości istnienia wszystkich gatunków roślin, zwierząt i grzybów wraz z ich siedliskami;
- ochrona walorów krajobrazowych, zadrzewień oraz zieleni w miastach i wsiach;
- utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, a także pozostałych zasobów, tworów i składników przyrody;
- zachowanie dziedzictwa geologicznego i paleontologicznego;
- kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody poprzez działalność edukacyjną, informacyjną i promocyjną.

W obowiązującym w Polsce prawie ochrona przyrody regulowana jest przepisami ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. W jej rozumieniu ochrona przyrody polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody tj.:

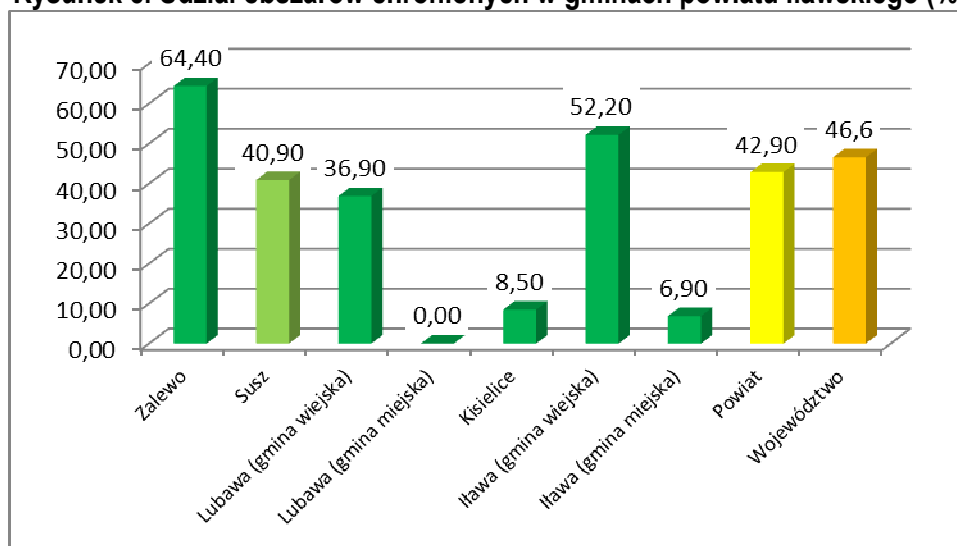
- dziko występujących roślin, zwierząt i grzybów;
- roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową;
- zwierząt prowadzących wędrowny tryb życia;
- siedlisk przyrodniczych;
- siedlisk roślin, zwierząt i grzybów zagrożonych wyginięciem, rzadkich i chronionych;
- tworów przyrody żywej i nieożywionej oraz kopalnych szczątków roślin i zwierząt;
- krajobrazu;
- zieleni w miastach i na wsiach;
- zadrzewień.

W Polsce wyróżniamy następujące formy ochrony: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, użytki ekologiczne, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe

Środowisko przyrodnicze Gminy Susz, a zwłaszcza dziko żyjące zwierzęta i rośliny są pod nieustannym wpływem czynników, które przyczyniają się do zagrożenia, zubożenia i w konsekwencji do ograniczenia występowania oraz zaniku licznych gatunków roślin i zwierząt na obszarach swojego naturalnego zasięgu. Te niekorzystne zjawiska trzeba w miarę możliwości ograniczać, a nawet likwidować. Działania przyczyniające się do ochrony i zachowania środowiska przyrodniczego muszą odbywać się na wielu płaszczynach, także w postaci działań ochronnych o charakterze konserwatorskim, znajdujących swój wyraz w tworzeniu w skali poszczególnych gmin, regionów i całego kraju racjonalnej sieci obszarów chronionych.

Występujące formy ochrony stosowanej w Gminie Susz to: rezerваты przyrody, obszary chronionego krajobrazu, pomniki przyrody i obszary Natura 2000.

Rysunek 5. Udział obszarów chronionych w gminach powiatu ławskiego (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Rezerваты

Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

Przedmiotem ochrony może być całość przyrody na terenie rezerwatu lub szczególne jej składniki:

- fauna
- flora
- twory przyrody nieożywionej

Cały rezerwat albo jego części mogą podlegać ochronie ścisłej, ochronie czynnej lub ochronie krajobrazowej. Ochrona ścisła polega na nieingerencji w naturalne procesy, ochrona czynna dopuszcza wykonywanie zabiegów ochronnych (np. usunięcie drzew zaciemniających stanowisko cennego gatunku rośliny), a ochrona krajobrazowa polega na prowadzeniu gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej w sposób uwzględniający potrzeby przedmiotu ochrony. Rezerваты zalicza się do rezerwatowych (obszarowych) form ochrony przyrody.

Rezerwat ustanawiany jest na mocy zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska, które określa jego nazwę, położenie, przebieg granicy, otulinę (jeżeli została wyznaczona), cele ochrony oraz rodzaj, typ i podtyp rezerwatu przyrody, a także sprawującego nadzór nad rezerwatem. Likwidacja lub zmniejszenie rezerwatu jest możliwe wyłącznie w przypadku bezpowrotnej utraty jego wartości przyrodniczych. W Polsce jest 1441 rezerwatów, zajmujących powierzchnię 173 594 ha (stan na dzień 31 grudnia 2008 r.).

W gminie Susz utworzono dotychczas dwa rezerваты ornitologiczne „Jezioro Gaudy” i „Jezioro Czerwica”.

Rezerwat „Jezioro Gaudy”

Rok utworzenia: 1957

Powierzchnia: 495,63 ha

Obręb leśny: Stary Dzierzgoń

Rezerwat Jezioro Gaudy utworzono w celu ochrony naturalnej ostoi i miejsc lęgowych licznego ptactwa wodnego i błotnego oraz zespołów roślinności torfowiskowej. Położony jest koło wioski Kamieniec, w zasięgu terytorialnym Nadleśnictwa Susz. Rezerwat jest trudno dostępny ze względu na rozległe i niebezpieczne bagna. Taflę jeziora można obserwować od strony wsi Rudniki i Kamieniec.

W skład rezerwatu wchodzi jezioro Gaudy oraz przylegające do niego bagna, torfowiska niskie zarośla wierzbowe i lasy olszowe. Jezioro zajmuje powierzchnię 152 ha, resztę stanowią zatorfienia i lasy olchowe. Rezerwat, oprócz jeziora Gaudy (163,10 ha), obejmuje 332,53 ha powierzchni, z czego na bagna przypada 86%. Lasy otaczające rezerwat są ostoją i miejscem gniazdowania orła bielika, rybołowa, orlika krzykliwego, orlika grubodziobego, bociana czarnego, czapli, jastrzębi, myszołów, błotniaków i kań. Jesienią rozległe bagna przylegające do jeziora Gaudy stanowią ponadto jedno z największych w rejonie noclegowisk żurawi przygotowujących się do odlotu.

Niedostępność bagien daje również miejsce schronienia łosiom, jeleniom, sarnom i dzikom. Czasem zajrzy tu wilk. W roku 1998 w rezerwacie i jego najbliższym otoczeniu przeprowadzono reintrodukcję bobra.

Jezioro Gaudy jest typowym zbiornikiem morenowym, płytkim, eutroficznym, zarastającym jeziorem o płaskim, mulistym dnie. Średnia głębokość jeziora wynosi 2 m. Jego linia brzegowa jest słabo rozwinięta i w znacznej części porośnięta roślinnością szuwarową. Jezioro zajmuje środkową część wielkiego wytopiska lodowcowego, tworzącą dość wysoką rynnę od Jeziora Płaskiego na wschodzie, niemal do wsi Kamieniec na zachodzie.

Na całym obszarze jeziora występują ramienice, rogatek sztywny *Ceratophyllum demersum*, moczarka kanadyjska *Elodea canadensis* i rzęsa trójrowkowa *Lemna trisulca*. Rozległe tereny zatorfień okalających jezioro pokryte są zbiorowiskami roślinnymi charakterystycznymi dla torfowisk niskich. Wyróżniono tu trzy główne typy: torfowiska niskie porośnięte szuwarem, torfowiska niskie porośnięte łożą oraz torfowiska niskie porośnięte olchą czarną.

Bogate zbiorowiska z różnorodną roślinnością wodną i błotną stanowią doskonałe środowisko dla zwierząt, a zwłaszcza dla ptaków. Rezerwat i otaczające go Lasy Ławskie stanowią ostoję ptaków o znaczeniu europejskim. Z rezerwatem związane są m.in.: bąk, bocian czarny, krzyżówka, krakwa, cyranka, gągoł, kropiatka, zielonka, derkacz, strumieniówka, świerszczak *Locustella naevia*, podróżniczek *Luscinia svecica*, słowik szary *Luscinia luscinia*, wodnik, rybołów, bielik, orlik krzykliwy, orlik grubodzioby, puchacz, jastrząb, myszołów, kania czarna. W rezerwacie i w jego pobliżu znajdują się noclegowiska wędrownych żurawi. W latach 80-tych spotykano tu stada liczące do 3 tysięcy ptaków, obecnie obserwuje się zgrupowania kilkuset żurawi.

Z rzadkich ssaków spotkać tu można wydrę i łosia. W 1998 r. reintrodukowano tu bobry.

Rezerwat „Czerwica”

Rok utworzenia: 1957

Powierzchnia: 11,63 ha

Obręb leśny: Stary Dzierzgoń

Rezerwat Jezioro Czerwica jest położony w Obrębie Stary Dzierzgoń na półwyspie oraz dwóch wyspach jeziora i utworzony został w celu ochrony istniejącej od 1934 roku kolonii kormorana czarnego. Kormoran, umieszczony w Polskiej Czerwonej Księdze jako gatunek zagrożony wyginięciem, gnieździ się dużych koloniach położonych w bezpośrednim sąsiedztwie zbiorników wodnych. Dzięki błonie pławnej spinającej palce jest doskonałym pływakiem. Potrafi zanurzyć się na głębokość 3 m i pozostać pod wodą pół minuty. Kormorany nie posiadają gruczołu kuprowego, którego wydzielina służy do natłuszczania piór, dlatego po nurkowaniu suszą pióra szeroko rozpościerając skrzydła.

Głównym pokarmem kormoranów są ryby o małym znaczeniu gospodarczym, jak płoć czy karaś. Dorosły ptak zjada dziennie około 0,5 kg ryb. Często polują stadnie zapędzając ryby na płycizny. Kolonia kormoranów położona nad jeziorem Czerwica obecnie liczy około 200 gniazd. Najwięcej w historii rezerwatu naliczono ich w roku 1955 – 932 sztuki. Jaja w liczbie 3 – 4 wysiadują oboje rodzice. Para kormoranów przeciętnie dochowuje się 2 młodych. W końcu lipca ptaki rozpraszają się na mniejsze grupy i kolonia pustoszeje.

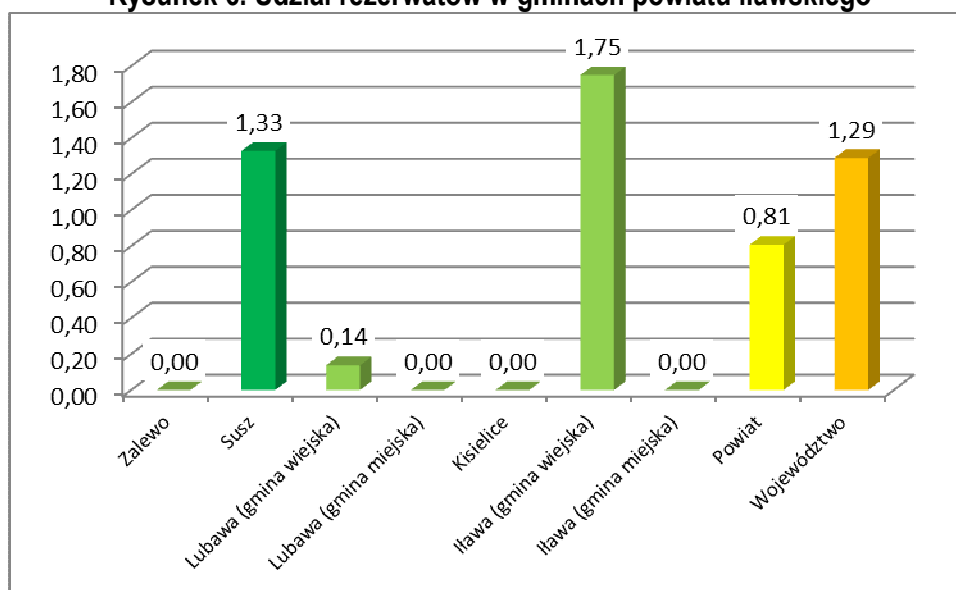
Odchody kormoranów ze względu na swe żrące działanie powodują, że po kilku latach od założenia kolonii drzewa zaczynają obumierać.

W pobliżu kolonii kormoranów często można spotkać czaplę siwą oraz bielika. Czapla korzystając z "niezdarności" kormoranów zjada ryby upuszczone przez dorosłe osobniki karmiące młode, natomiast łupem wyczekujących na gałęziach najwyższych w okolicy drzew bielików, padają młode czaple i kormorany.

Wyspy pokryte są drzewostanem olchowym w wieku 40-80 lat z pojedynczymi wiekowymi, martwymi sosnami. Półwysp pokryty jest starodrzewem. Na siedlisku boru mieszanego świeżego rosną 100-letnie sosny z domieszką buka, dębu, graba, brzozy. Na siedlisku lasu mieszanego świeżego rośnie 170-letni drzewostan bukowy z domieszką dębu i sosny. W tych starodrzewach znajduje się najczęściej gniazd.

Rysunek 6. Udział rezerwatów w gminach powiatu ławskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Obszary Chronionego Krajobrazu

Obszar chronionego krajobrazu to jedna z najmniej restrykcyjnych form ochrony przyrody. Obszary takie zajmują różnej wielkości tereny, zwykle rozległe, obejmujące pełne jednostki środowiska naturalnego takie jak doliny rzeczne, kompleksy leśne, ciągi wzgórz, pola wydymowe, torfowiska. Obszary te uznawane są za cenne ze względu na wyróżniający się krajobraz, zróżnicowanie ekosystemów lub pełnią często funkcję korytarzy ekologicznych między ważniejszymi obszarami chronionymi, np. parkami narodowymi, krajobrazowymi i rezerwatami. Tereny te są również istotne ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem.

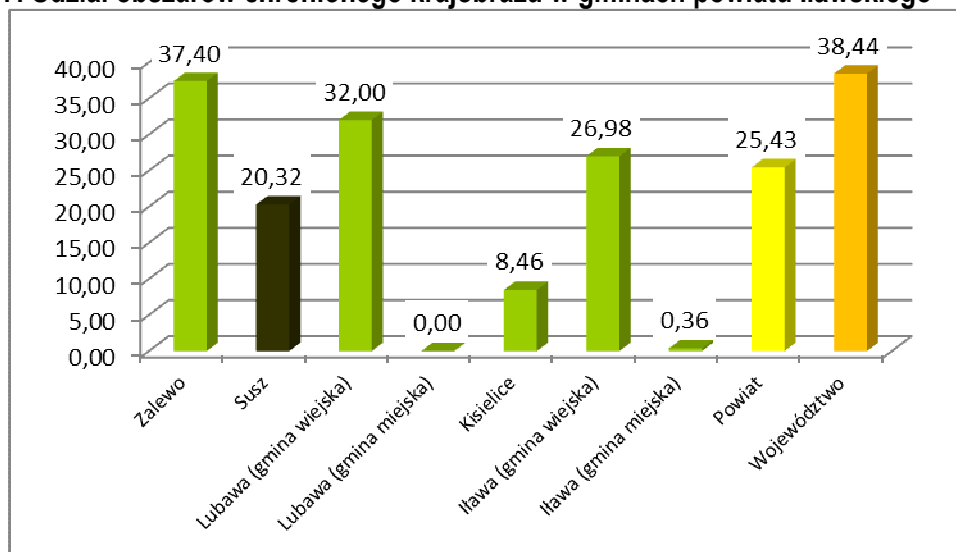
W Polsce podstawą prawną dla ich wyznaczenia jest ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku. Wyznaczenie obszaru chronionego krajobrazu następuje w drodze rozporządzenia wojewody w uzgodnieniu z właściwą miejscowo radą gminy. Obszary chronionego krajobrazu są jak wspomniano wyżej słabą formą ochrony przyrody, o niewielkich rygorach ochronności. W Polsce istnieje 419 obszarów chronionego krajobrazu, które zajmują 7 058 000 ha, czyli ponad 23% powierzchni kraju (stan na 31.12.2008 r.).

Obszary chronionego krajobrazu są przeznaczone głównie na rekreację, a działalność gospodarcza podlega tylko niewielkim ograniczeniom (zakaz budowania zakładów przemysłowych i obiektów uciążliwych dla środowiska, niszczenia środowiska naturalnego).

Na terenie gminy Susz zlokalizowane są 2 Obszary chronionego krajobrazu:

Lp.	Nazwa OCHK	Pow.(ha) ogółem	Lokalizacja Powiat/Gmina	Podstawa prawna
1	Obszar Chronionego Krajobrazu Pojezierza Ławskiego część A i część B	13 031,7 (w tym „część A” – 9 785,7 ha i „część B” – 3 262,5 ha)	Zalewo, Susz, Ława, miasto Ława/ławski	Rozporządzenie Nr 31 Wojewody Warmińsko-Mazurskiego z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu Pojezierza Ławskiego (część A i część B)
2	Obszar Chronionego Krajobrazu Rzeki Liwy	1 937,2	Susz/ławski	Uchwała Nr XII/204/11 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 29 listopada 2011 r. w sprawie wyznaczenia Obszaru Chronionego Krajobrazu Rzeki Liwy; Uchwała Nr XXXVII/756/14 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 26 maja 2014 r. zmieniająca Uchwałę Nr XII/204/11 z dnia 29 listopada 2011 r. w sprawie wyznaczenia OCHK Rzeki Liwy

Rysunek 7. Udział obszarów chronionego krajobrazu w gminach powiatu ławskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Wymienione rezerwaty, obszary chronionego krajobrazu wchodzi w skład Parku Krajobrazowego Pojezierza ławskiego. Obejmuje on również lasy w północnej i wschodniej części gminy, a także jeziora Januszewskie i Kawki.

Park ten powstał na mocy rozporządzenia nr 120 Wojewody Olsztyńskiego i Elbląskiego z dnia 17.05.1993r. Zajmuje on centralną część Pojezierza ławskiego, położoną na styku byłych województw: olsztyńskiego i elbląskiego. Teren parku jest stosunkowo rozległy, obejmuje bowiem 25 279 ha. W tym jest 62 % lasów, 19 % zajmują wody, 10 % grunty orne, 9 % inne użytki. Teren parku reprezentuje młody krajobraz polodowcowy ukształtowany w swoich zasadniczych rysach w fazie poznańskiej i pomorskiej zlodowacenia bałtyckiego. Charakteryzuje go typowa rzeźba młodoglacjalna, reprezentowana na omawianym terenie przede wszystkim przez pagórki moreny czołowej, morenę denną, rozległe pola sandrowe i liczne zagłębienia po martwym lodzie, wypełnione wodami jezior.

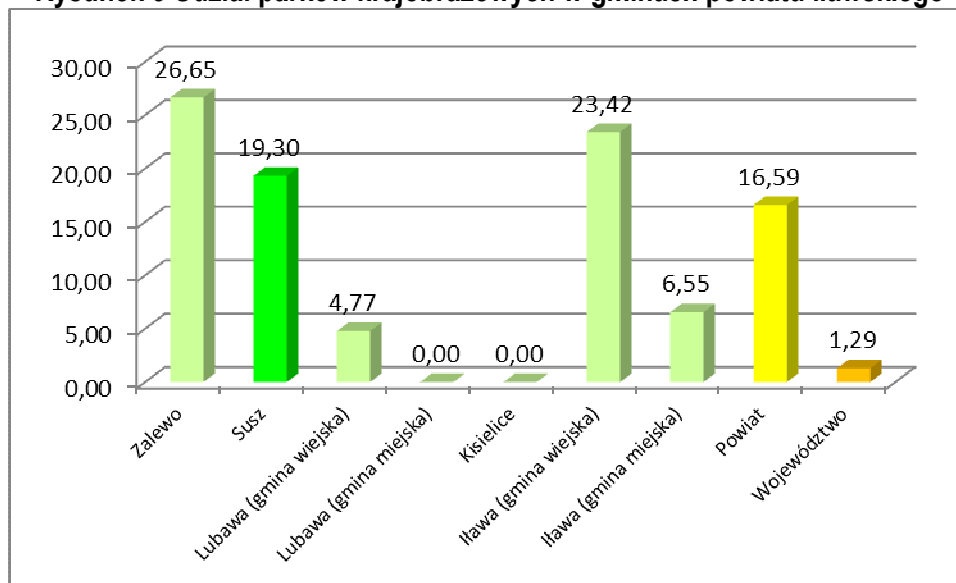
W granicach gminy Susz teren Parku charakteryzuje się zróżnicowaną wartością przyrodniczą. Te jego fragmenty, które posiadają najwyższą wartość leżą w Strefie R – I Gaudy. Istotą jej ustanowienia jest zachowanie bioróżnorodności gatunkowej i genetycznej, między innymi świadczącej o międzynarodowej randze Parku (biocentrum o randze międzynarodowej według ECONET-PL). Strefa ta stanowi otulinę dla rezerwatu przyrody Jezioro Gaudy, a ponadto pełni funkcje naukowo - dydaktyczne oraz turystyczno - krajoznawcze (jedynie dla grup z przewodnikiem pod kontrolą ZPK). Teren objęty strefą R-1 jest przewidziany do restytucji naturalnego krajobrazu leśnego z pozostawieniem terenów trawiastych, a także renaturalizacji terenów zabagnionych na warunkach określonych przez Dyrektora Parku Krajobrazowego Pojezierza ławskiego.

W rejonie suskim znajduje się również strefa P-2 Olbrachtowo - Januszewo - Starzykowo. Jest to teren buforowy, dla stref R, w tym oczywiście strefy R-1 Gaudy. P-2 obejmuje obszary wypoczynkowe i żerowiskowe na okresowo zalewanych łąkach, polach oraz nieużytkach dla ptaków wodno - błotnych między innymi żurawi, bekasów, kaczek i innych. Analizowaną strefę stanowią ponadto tereny łowieckie i łęgowe orlika krzykliwego, kani, orła bielika i innych.

Rzeka Liwa wraz z pasem podmokłych łąk i bagien tworzy korytarz ekologiczny dla zwierząt związanych z siedliskami podmokłymi. Strefa pełni funkcje turystyczno - krajoznawcze z nastawieniem na agroturystykę i turystykę rodzinną. Na cele rekreacyjne zakłada się ponadto wykorzystanie założeń pałacowo - parkowych w Kamieńcu i Januszewie oraz jeziora Merynos przeznaczonego na kąpielisko (zgodnie z aktualnym miejscowym planem ogólnym zagospodarowania przestrzennego gminy). Tereny przy drodze Olbrachtowo - Michałowo zostały częściowo przeznaczone na nowe gospodarstwa rolne. W strefie P-2 bardzo istotne jest zachowanie naturalnej szaty roślinnej na nieużytkach, miedzach oraz w enklawach śródpolnych. Bardzo ważne zadanie stanowi również renaturalizacja naturalnych zabagnień na warunkach sformułowanych przez Dyrektora Parku Krajobrazowego Pojezierza ławskiego .

Dwie scharakteryzowane powyżej strefy Parku Krajobrazowego Pojezierza Iławskiego, znajdujące się na obszarze gminy Susz, są uzupełnione przez strefy: B-2 i B-3. Strefa o symbolu B reprezentuje tereny Parku o mniejszych wartościach przyrodniczych, a także wyróżnia się stosunkowo silnym przekształceniem przez człowieka. Strefa B-2 leży w okolicach miejscowości Bornice (północna część regionu suskiego), zaś obszar B-3 usytuowany jest w okolicy Piotrkowa (południowo – wschodni kraniec gminy). Główną przesłanką do objęcia tych terenów ochroną stało się kształtowanie urozmaiconego krajobrazu rolniczego ze zwiększonym udziałem roślinności naturalnej oraz renaturalizacja występujących tu zabagnień. Poza tym wyżej wymienione strefy pełnią istotne funkcje turystyczno - krajoznawcze przede wszystkim w dziedzinie agroturystyki, turystyki rodzinnej, a także turystyki kwalifikowanej.

Rysunek 8 Udział parków krajobrazowych w gminach powiatu iławskiego

Na terenie gminy istnieją także objęte ochroną parki wiejskie we wsiach: Bałoszyce, Falknowo, Babięty Wielkie, Januszewo, Kamieniec, Nipkowie, Ulnowo, Brusiny, Bronowo, Piotrkowo, Jawty Wielkie oraz objęty częściową ochroną konserwatorską Park Miejski w Suszu.

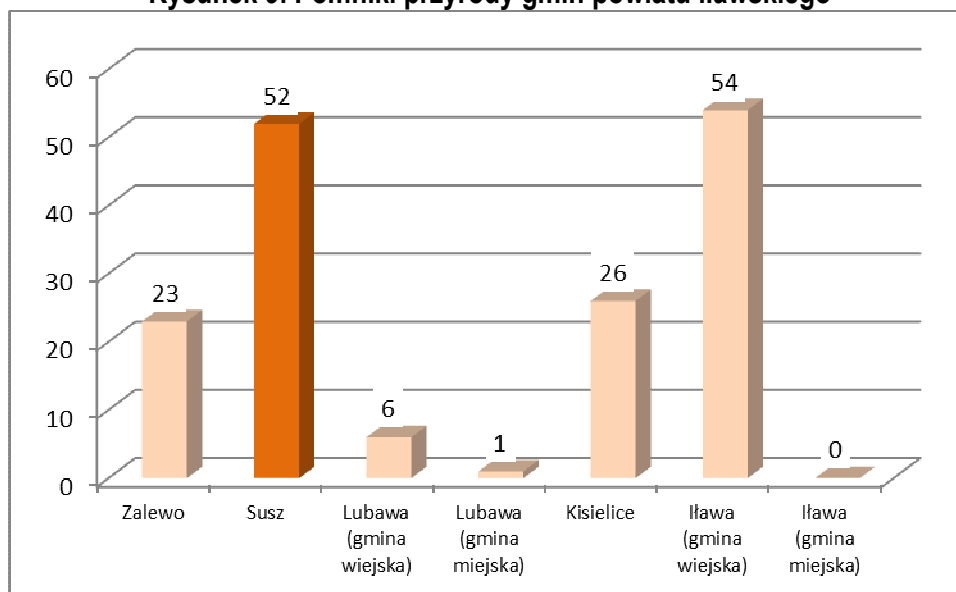
Pomniki przyrody

Pomnikami przyrody są pojedyncze oraz grupowe twory przyrody żywej i nieożywionej o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej. Wyróżniają się one indywidualnymi cechami, odznaczającymi je wśród innych tworów, np. wiek lub wielkie rozmiary dla drzew i krzewów czy niezwykłość formy lub pochodzenia dla pomników przyrody nieożywionej. Pomnik przyrody jako termin został wprowadzony przez Humboldta na przełomie XVIII i XIX wieku, co dało początek kierunkowi konserwatorskiemu w ochronie przyrody. Do pomników przyrody ożywionej należą: pojedyncze krzewy, drzewa i grupy drzew odznaczające się sędziwym wiekiem, wielkością, niezwykłymi kształtami lub innymi cechami, a także zabytkowe aleje drzew. Natomiast do pomników przyrody nieożywionej należą: największe głazy narzutowe, tzw. eratyki oraz interesujące formy powierzchni ziemi np. – źródła, wodospady, jary, skałki, wywierzyska, przełomy rzeczne, jaskinie, odkrywki itp. Pomniki przyrody należą do obiektowych, czyli indywidualnych form ochrony przyrody.

Ustanowienie pomnika przyrody następuje w drodze rozporządzenia wojewody lub uchwały rady gminy, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Na terenie gminy Susz można również wyróżnić pojedyncze twory przyrody żywej, czyli pomniki przyrody (w liczbie 44). Są to formy „o szczególnej wartości naukowej, kulturowej, historycznej i krajobrazowej, odznaczające się szczególnymi cechami wyróżniającymi je wśród innych tworów”. Pomnikami przyrody ustanowione są najczęściej solidne i imponujących rozmiarów drzewa oraz krzewy gatunków rodzimych lub obcych.

Rysunek 9. Pomniki przyrody gmin powiatu ławskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Natura 2000

Natura 2000 – program utworzenia w krajach Unii Europejskiej wspólnego systemu (sieci) obszarów objętych ochroną przyrody. Celem programu jest zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, które uważa się za cenne i zagrożone w skali całej Europy. Wspólne działanie na rzecz zachowania dziedzictwa przyrodniczego Europy ma na celu optymalizację kosztów i spotęgowanie korzystnych dla środowiska efektów. Jednolite prawo powinno ułatwić współdziałanie wielu instytucji zajmujących się ochroną przyrody. W myśl zasad zrównoważonego rozwoju, na obszarach Natura 2000, tam gdzie to tylko możliwe, zakłada się łączenie funkcji ochronnych z gospodarowaniem człowiekiem. Na zbliżonej zasadzie funkcjonują polskie parki krajobrazowe.

Obszary podlegające ochronie w ramach programu

W ramach programu wyznaczone zostają tzw. Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków - OSO (Special Protection Areas – SPA) oraz Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk - SOO (Special Areas of Conservation – SAC), na których obowiązują ochronne regulacje prawne. Każde państwo członkowskie opracowuje i przedstawia Komisji Europejskiej listę leżących na jego terytorium obszarów najcenniejszych pod względem przyrodniczym, odpowiadających gatunkowo i siedliskowo wymogom zawartym w Dyrektywach Ptasiej i Siedliskowej. Po przedłożeniu listy, następuje proces oceny i selekcji obszarów na poziomie europejskim, a następnie obszar może zostać oficjalnie zatwierdzony jako składnik sieci. Komisja Europejska zatwierdza go pod nazwą Obszar Mający Znaczenie dla Wspólnoty i od tej chwili obowiązują wszystkie przepisy ochronne.

Pewne siedliska przyrodnicze i gatunki mają szczególny status – uznane są za szczególnie ważne, czyli priorytetowe. Mowa tu o ekosystemach i gatunkach, których zasięg koncentruje się w granicach Unii Europejskiej, uznano więc że to Unia ponosi szczególną odpowiedzialność za ich zachowanie. Jeżeli nie ochroni się ich w Europie, to nie da się zachować ich w ogóle.

W całej Unii Europejskiej wyznaczono już 5210 obszarów „ptasich” (w tym 547 obszarów w pełni lub częściowo morskich), zajmujących ok. 13% terytorium Unii oraz 21 695 obszarów „siedliskowych” (w tym 1312 obszarów w pełni lub częściowo morskich) stanowiących prawie 16 % powierzchni Unii. Listy obszarów chronionych nigdy nie będą w pełni zamknięte i ostateczne. Zawsze będzie można dodać kolejne obszary, jeśli taka będzie potrzeba, przyjęto bowiem, że sieć ma mieć charakter otwarty.

Natura 2000 w Polsce

Polska zobowiązała się do wyznaczenia na swoim terytorium sieci Natura 2000 w Traktacie ateńskim z 16 kwietnia 2003 r., stanowiącym podstawę prawną przystąpienia Polski i dziewięciu innych krajów europejskich do Unii Europejskiej. Przepisy unijne stanowiące podstawę dla tworzenia sieci Natura 2000, czyli Dyrektywa Siedliskowa i Dyrektywa Ptasia zostały przełożone na polskie prawo w ustawie o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.

Dotychczas Polska zgłosiła do Komisji Europejskiej 142 obszary specjalnej ochrony ptaków, które zajmują 5 511 800 ha, czyli ponad 16 % powierzchni kraju oraz 364 specjalne obszary siedlisk zajmujących 2 888 400 ha, czyli ponad 9 % powierzchni kraju. Zajmują one łącznie ponad 19 % powierzchni Polski ponieważ część z obszarów „ptasich” i „siedliskowych” pokrywa się ze sobą. Docelowo powierzchnia obszarów Natura 2000 ma obejmować ok. 21-22% powierzchni naszego kraju.

Na terenie Gminy Susz znajdują się następujące obszary Natura 2000:

Lp	Kod obszaru	Nazwa	Województwo	Powierzchnia na terenie LP (ha) ^{1*}
1	PLB280005	Lasy ławskie	warmińsko-mazurskie, pomorskie	25 218.53
2	PLH280051	Aleje Pojezierza ławskiego	warmińsko-mazurskie	377.25
3	PLH280053	Ostoja ławska	warmińsko-mazurskie, pomorskie	21 029.35

Obszar **Lasy ławskie** to duży kompleks leśny z dominującymi drzewostanami bukowymi i sosnowymi (60% powierzchni zajmują drzewostany ponad 40-letnie), obejmujący także tereny bagienne rozproszone po całym obszarze. W bezodpływowych zagłębieniach terenu, o wysokim poziomie wód gruntowych, rosną bory bagienne i lasy olszowe. Obok leśnych, wodnych, bagiennych i torfowiskowych zbiorowisk roślinnych oraz segetalnych. Rzeźba terenu została ukształtowana w czasie zlodowacenia bałtyckiego (morena czołowa, rynny polodowcowe i sandry). Występuje tu 31 jezior, o zróżnicowanej wielkości (od 0,5 do 163 ha), reprezentujących wszystkie typy troficzne. Niektóre z nich mają urozmaiconą linię brzegową i liczne wysepki, jak np. Jez. Jeziorak, najdłuższe jezioro w Polsce. Obszar Lasów ławskich jest ostoją ptasią o randze europejskiej. Występuje tu co najmniej 29 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 10 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK) min. rybołów, bielik, orlik krzykliwy, podgorzałka. Obszar ten ważny jest dla ochrony dobrze zachowanych siedlisk buczyny (pomorskiej i kwaśnej), zboczowych lasów klonowo-lipowych oraz grądu subatlantyckiego. Liczne są także płaty łągów jesionowo-olszowych. Obszar ważny dla ochrony bobra i wydry. Warto też podkreślić bogatą florę roślin naczyniowych (790 taksonów) z licznymi gatunkami rzadkimi i ginącymi w skali Polski oraz gatunkami prawnie chronionymi (32).

Zagrożenia:

- Wycinka starodrzewi;
- Melioracja terenów podmokłych i bagiennych;
- Niekontrolowana presja turystyczno-rekreacyjna (w tym osadnicza).

Istniejące formy ochrony przyrody:

- Czerwica - rezerwat leśny;
- Jasne - rezerwat leśny;
- Jezioro Gaudy - rezerwat leśny;
- Park Krajobrazowy Pojezierza ławskiego - rezerwat leśny;
- Czaplak - rezerwat leśny.

Obszar **Aleje Pojezierza Iławskiego** położony na wysokości od 96 do 110m n.p.m. obejmuje kompleks alei dębowych na Pojezierzu Iławskim, zwłaszcza w okolicach Szymbarka i Kamieńca. Wiek niektórych drzew w alejach osiąga 300 lat. Jest to jedna z większych ostoi pachnicy dębowej w Polsce i znaczące zgrupowanie innych chrząszczy żywiących się martwym drewnem.

W alejach występują także rzadkie bezkręgowce: tryk lipowiec, ciołek matowy, *Drapetes mordelloides*, sprężyk rdzawy, *Acritus minutus*, bierka lipowa, *Allecula rhenana*, *Amphotis marginata*, *Hymenorus doublieri*, *Nossidium pilosellum*, *Ovalisia rutilans*, *Platydemia violaceum*, *Protoetia lugubris*, szczerolotek pstry, naśliwiec, *Trinodes hirtus*.

W Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej został wymieniony występujący tu gatunek chrząszcza: pachnicy dębowej.

Zagrożenia:

Najważniejsze zagrożenia występujące na obszarze to wycinka drzew, w szczególności w przypadku modernizacji dróg. Inne zagrożenia to intensyfikacja rolnictwa oraz zwiększona presja turystyczna i osadnicza.

Obszar **Ostoja Iławska** położony na wysokości 108-139 m n.p.m. obejmujący krajobraz ukształtowany w czasie zlodowacenia bałtyckiego (morena czołowa, rynny polodowcowe i sandry). Występuje tu 31 jezior wszystkich typów troficznych, w tym najdłuższe w Polsce - jezioro Jeziorak oraz liczne podmokłości. W dużym kompleksie leśnym dominują drzewostany bukowe i sosnowe. W zagłębieniach bezodpływowych rosną bory bagienne i lasy olszowe. Do ostoi zaliczono także małe, lecz cenne torfowisko przejściowe we wsi Mortąg (leżące w granicach województwa pomorskiego) ze względu na stanowiska lipiennika Loesela i sierpowca błyszczącego oraz dużą populację kruszczyka błotnego i kukulki szerokolistnej na tym terenie. Obszar cenny ze względu na kresowe stanowiska siedliska kwaśnej buczyny wyznaczające granicę zasięgu w Polsce północnej. Nowe (z 2005r.) stanowisko gatunku chrząszcza: pachnicy dębowej.

Obszar jest miejscem występowania cennych siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej: starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne (najlepiej zachowane w Polsce), naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne, torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe), torfowiska przejściowe i trzęsawiska (najcenniejsze florystycznie polskie torfowiska przejściowe), obniżenia na podłożu torfowym, kwaśne buczyny (stanowiska wyznaczające granice zasięgu w Polsce północno-wschodniej), żyzne buczyny, grąd subatlantycki, bory i lasy bagienne, łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe.

W Załączniku I Dyrektywy Ptasiej wymienione zostały gatunki występujących tu ptaków lęgowych: bąk, bączek, bocian czarny, bocian biały, podgorzałka, trzmiełodaj, kania czarna, kania ruda (kania rdzawa), bielik, błotniak stawowy, orlik krzykliwy, rybołów, kropiatka, zielonka (kureczka zielonka), derkacz, żuraw, rybitwa rzeczna, rybitwa czarna, lelek kozodój, zimorodek, dzięcioł zielonosiwy, dzięcioł czarny, dzięcioł średni, skowronek borowy, podróżniczek, pokrzewka jarzębata, muchołówka mała, dzierzba gąsiorek, muchołówka białoszyja. Do ptaków migrujących, regularnie tu występujących a nie wymienionych w Załączniku I należy zaliczyć gatunki: gagoł, krogulec, gołąb grzywacz, kormoran.

Z gatunków wymienionych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej stwierdzono tu występowanie ssaków: bóbr, wydra, mopek, nocek łydkowłosy, płazów: traszka grzebieniasta, kumak górski, bezkręgowce: ważka zalotka większa, motyl czerwończyk nieparek, chrząszcze: pachnica dębowa (największe zasoby gatunku w Polsce) i kozioróg dębosz. Poza tym jest to miejsce występowania następujących, ważnych gatunków: ssaki – łoś, kuna leśna, bezkręgowce: żagnica zielona, zalotka białoczelna, rośliny (790 taksonów, czyli grup systematycznych, roślin naczyniowych z licznymi gatunkami rzadkimi i ginącymi w skali Polski oraz 32 gatunkami prawnie chronionymi), z których najcenniejsze to: orlik pospolity, turzyca zaostrowana, płucnica islandzka, pomocnik baldaszkowy, pluskwica europejska, kukulka Fuchsa, kukulka krwista, kukulka szerokolistna, kukulka plamista, wawrzynek wilczytyko, goździk okazały, naparstnica zwyczajna, widlicz spłaszczony, rosiczka

okrągłolistna, rosiczka długolistna, nerecznica grzebieniasta, kruszczyk szerokolistny, kruszczyk błotny, kruszczyk siny, kruszyna pospolita, ziół pochwolistna, przytulia wonna, bluszcz pospolity, wroniec widlasty, gajnik łśniący, turówka leśna, turówki wonnej, bagno zwyczajne, lilia złotogłów, zimozioł północny, listera jajowata, widłaczek torfowy, widłak jałowcowaty, widłak goździsty, bobrek trójlistny, gnieźnik leśny, grąźel żółty, grzybień biały, grzybień północny, sromotnik smrodliwy, podkolan biały, podkolan zielonawy, pierwiosnek lekarski, torfowiec spiczastolistny, torfowiec lecurii, torfowiec błotny, barwinek, fiołek torfowy. Na terenie ostoi występują także cenne zbiorowiska segetalne (chwastów polnych).

Zagrożenia:

- wycinanie starodrzewi;
- melioracje terenów podmokłych i bagiennych;
- presja turystyczno-rekreacyjna i osadnicza;
- zalesianie gruntów porolnych znajdujących się w sąsiedztwie.

Istniejące formy ochrony przyrody:

- Pojezierza ławskiego - rezerwat leśny;
- Czerwica - rezerwat leśny;
- Jezioro Gaudy - rezerwat leśny;
- Jasne - rezerwat leśny;
- Czaplak - rezerwat leśny.

4. Dziedzictwo kulturowe, turystyka i aktywność społeczna

4.1. Historia gminy

Lokacja Susza na terenie dawnej osady pruskiej, zwanej Susse, miała miejsce w 1305 roku. Jako część kapitulna ziem krzyżackich, w 1319 roku osada otrzymała prawa miejskie i nazwę Rosenberg, która przetrwała do roku 1945. Ślady starego grodziska kryją się w niewielkich dwóch wzgórzach, na terenie parku miejskiego, nad jeziorem Suskim.

Wybór miejsca lokalizacji podyktowany był dogodnymi warunkami terenowymi. Susz został otoczony murem oraz rowem, o czym informuje odnowiony dokument lokacyjny. Wtedy też w południowo wschodniej stronie miasta zaczęto budowę kościoła farnego, który do dnia dzisiejszego góruje nad miastem.

Historia gminy Susz jest burzliwa. W XV i XVI wieku częste wojny pomiędzy władcami polskimi a mistrzami krzyżackimi doprowadziły do niemal całkowitego zniszczenia miasta. W kolejnym stuleciu, król Szwecji Gustaw II Adolf, dążąc do opanowania Bałtyku, w wyniku wojny z Polską znalazł się w 1628 roku w okolicach Susza. Szwedzi wymuszali kontrybucje wojenne, a podczas wojny miasto ograbiono. Na początku wieku XVIII mieszkańców zdziesiątkowała dżuma.

Kolejne lata również nie oszczędziły miasta, zwłaszcza wiek XIX, kiedy to okupacja francuska w latach 1806-1807 zrujnowała je finansowo i gospodarczo. W pobliskim Kamieńcu mieściła się wówczas główna kwatera wojsk francuskich, w której przebywał Napoleon. Po klęsce cesarza Francuzów do Susza wkroczyły wojska rosyjskie. Pomimo to, największy rozwój miasta nastąpił właśnie w XIX wieku. Powstała fabryka tabaki, cegielnia i koszary wojskowe, szpital, kilka dróg i połączenie kolejowe. W miejscowej drukarni wydawano lokalne czasopismo „Rossenberg Kreiszeitung”. Wybudowano także szkołę i browar, a na początku XX wieku rzeźnię, mleczarnię, pocztę oraz elektrownię i przyszkolną halę sportową. Wraz z rozwojem gospodarczym rosła liczba mieszkańców, których w 1939 roku było już 4481. Swój obecny kształt miasto zawdzięcza rozbudowie na przełomie lat 70/80 tych XX wieku a także konsekwentnie realizowanym inwestycjom miejskim w czasach współczesnych.

4.2. Zabytki i atrakcje

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Najczęściej utożsamiamy dziedzictwo kulturowe z architekturą i sztuką. Jednak formy gospodarowania (np. sposoby uprawy roli) i wiele innych przejawów życia i rozwoju społeczności stanowią też elementy kultury. Mieszkańcy każdej polskiej wsi, gminy czy miasteczka są spadkobiercami dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Bogactwo to, szczególnie w wymiarze materialnym, było niszczone w trakcie licznych wojen, z powodu zaniedbań mieszkańców czy też braku działań konserwatorskich. Wszystko to spowodowało, że niewiele przejawów kultury naszych przodków dotrwało do współczesności. Kultura ta jest częścią polskiego, europejskiego i światowego dziedzictwa. Stanowi nasze korzenie. Warto ją chronić. Kultura stanowi też „kapitał”, który można wykorzystać do rozwoju gospodarczego wsi lub gminy. W Polsce „kapitał” ten jest często nadal niezauważany lub niszczone.

Obiekty zabytkowe w gminie zwiększają atrakcyjność obszaru i stanowią potencjał do rozwoju różnych form rekreacji, w tym turystyki krajoznawczej. Zasoby dorobku kulturowego stanowią podstawę do tworzenia współczesnych wartości kulturowych, ale wymagają znacznych nakładów na utrzymanie obiektów zabytkowych w odpowiednim stanie technicznym.

Kultura pełni bardzo istotną funkcję w życiu społecznym, integrując i budując poczucie tożsamości regionalnej i narodowej. Jest także uniwersalnym instrumentem rozwijania współpracy międzynarodowej i kształtowania wspólnej, europejskiej tożsamości kulturowej i społecznej. Jednocześnie, podnosząc atrakcyjność regionów z punktu widzenia mieszkańców, turystów oraz inwestorów, kultura jest znaczącym czynnikiem wpływającym na ekonomiczny rozwój kraju poprzez udział w wytwarzaniu PKB, tworzenie nowych miejsc pracy i podnoszenie jakości życia mieszkańców”.

Posiadanie na swoim terenie obiektów dziedzictwa kulturowego z jednej strony stwarza ogromne perspektywy rozwoju, jednak z drugiej strony ze względu na wielkie potrzeby inwestycyjne stanowi ogromne wyzwanie dla władz i społeczności lokalnej.

Susz to małe miasteczko, ale mimo ogromnych zniszczeń wojennych (ok. 80% zabudowań), nadal może poszczycić się kilkoma ciekawymi zabytkami architektury i sztuki sakralnej. Miasteczko zachowało czytelny, nawarstwiający się historycznie układ przestrzenny. Stare miasto o kolistym kształcie (wynikającym z ukształtowania terenu), z kwadratowym rynkiem pośrodku (dawniej z ratuszem i ławami kupieckimi), powstało w XIV wieku. Z tego też okresu pochodzą zachowane fragmenty murów obronnych, które świadczą o warownym charakterze miasta. Kościół św. Antoniego (dziś Sanktuarium) to zabytek klasy zerowej i prawdziwa perełka sakralnej architektury średniowiecznej XIV w. Zbudowany w układzie krzyżowym, został ulokowany przy murach obronnych w ich południowej części, a nie, jak to zwykle bywało, w centrum na rynku. Wpłynęło na to położenie miasta na terenach podbojów Zakonu Najświętszej Marii Panny. Kościół szczyli się nie tylko relikwiami świętego, sprowadzonymi z Padwy, ale również doskonale zachowanymi freskami, barokowym ołtarzem i lożą kolatorską rodu Finkensteinów, ozdobioną scenami biblijnymi.

Drugim kościołem na terenie miasta jest wybudowany w 1905 roku kościół Św. Rozalii. Jego pełnej konsekracji dokonał ówczesny biskup warmiński Augustyn Bludau. Autorem projektu kościoła był Gebhard z Gdańska. Ze względu na położenie działki na skraju miasta, na ówczesnym przedmieściu prabuckim, zrezygnowano z orientowania budowli. Stała ona fasadą do obecnej ulicy Słowiańskiej, dzięki czemu niejako przybliżyła się do centrum miasta i lepiej wpisała się w jego panoramę.

W okolicach Susza znajdują się liczne dwory szlacheckie oraz pałace, a każdy z nich kryje swoją własną historię. Do takich miejsc należy z pewnością pałac w Kamieńcu, który w latach swojej świetności zwany był Wersalem Królestwa Pruskiego. Zasłynął on przede wszystkim z tego, iż jego mieszkańcem był cesarz Napoleon Bonaparte, który przebywał tam w czasie kampanii rosyjskiej od kwietnia do czerwca 1807 roku. W pałacu tym gościł także Fryderyk Wielki oraz August II Mocny. Obiekt ten zniszczony został w czasie II wojny światowej i dziś możemy podziwiać jedynie jego ruiny. W dobrym stanie zachował się natomiast kościół pw. Matki Boskiej Królowej Świata oraz niektóre budynki gospodarcze.

Innym, ciekawym miejscem jest położona w odległości 5 km od Susza wieś Bałszyce, w której znajduje się pochodzący z XVII w. barokowy pałac, przebudowany następnie przez marszałka Landtagu pruskiego Karla Otto Magnusa von Brünnecka, w modnym wówczas stylu neogotyckim, według projektu architekta Luisa Runge na wzór pałacu Babelsberg koło Berlina. Budowlę w kształcie regularnej bryły z krzyżowymi blankami i wieżyczkami narożnymi, otoczono rozległym parkiem. Obecnie to urokliwe miejsce zostało odnowione przez swoich dzisiejszych właścicieli i pełni funkcje hotelu i restauracji z wieloma atrakcjami m.in. odnowa biologiczną i stadniną koni. We wsi znajduje się również pochodzący z XVII w. kościół pw. Świętej Rodziny.

Gmina Susz obfituje w inne atrakcyjne historycznie miejsca - dwór w Babiętach Wielkich, dwór w Nipkowie, ruiny pałacu w Januszewie.

Zabytki na terenie Gminy Susz:

Bałoszyce

- kościół par. p.w. św. Rodziny, XIV, XVII, XVIII, XIX, nr rej.: B/66 z 19.11.1967
- cmentarz przykościelny, nr rej.: j.w.
- zespół pałacowy, poł. XIX, nr rej.: 261/93 z 1.04.1993 i z 27.01.1994:
- pałac, nr rej.: 736 z 19.11.1967
- park, nr rej.: j.w.
- amfiteatr (pozostałości)
- brama parkowa
- rządcówka
- stajnia cugowa i wozownia, 3 ćw. XIX
- 4 budynki gospodarcze
- budynek odźwiernego, przy bramie)
- 2 bramy wjazdowe

Januszewo

- zespół pałacowy, 1 poł. XVIII, XIX, nr rej.: 727 z 16.11.1967:
- pałac
- park
- budynek gospodarczy (kuźnia, ob. kaplica, poł. XIX, nr rej.: 79/85 z 20.09.1985

Kamieniec

- układ ruralistyczny (rozplanowanie, XVIII, nr rej.: 13c-1/50 z 15.04.1950
- kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. p.w. MB Królowej Świata, 1700-1718, nr rej.: K/46 z 22.03.1957 oraz dec. z 17.11.1967 (brak nr na decyzji)
- cmentarz przykościelny, nr rej.: j.w.
- zespół pałacowy, XVIII, nr rej.: 69/49 z 11.09. 1949 oraz K/47 z 4.05.1959:
- pałac (ruina)
- park
- pawilon parkowy („grota”)
- 4 bramy wjazdowe
- oficyna, nr rej.: 1144 z 28.04.1968
- folwark:
- spichrz, nr rej.: 729/67 z 16.11.1967
- stajnia, nr rej.: 730/67 z 16.11.1967
- kuźnia, nr rej.: 728/67 z 16.11.1967
- czworak, nr rej.: 742/67 z 16.11.1967
- dom nr 1, 2 poł. XVIII, nr rej.: 740/67 z 19.11.1967
- dom nr 3, 2 poł. XVIII, nr rej.: 741/67 z 19.11.1967

Nipkowie

- zespół dworski, 2 poł. XVIII, nr rej.: L/13, L/14 z 13.07.1949 (dec. Lipiny):
- dwór (pałacyk)
- park

Olbrachtowo

- kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. p.w. MB Różańcowej, szach., 1732, nr rej.: 725/6 z 16.11.1967
- cmentarz przykościelny, nr rej.: j.w.

Różnowo

- dom podcieniowy nr 52, drewn., XVIII/XIX, nr rej.: 748/67 z 19.11.1967

Susz

- układ urbanistyczny, nr rej.: S/2 z 15.09.1956 oraz 5/77 z 3.03.1977
- kościół par. p.w. św. Antoniego, XIV, XVI-XVIII, nr rej.: S/70 z 22.03.1957
- kościół par. p.w. św. Rozalii, 1904-1905, nr rej.: 267/93 z 11.05.1993
- bożnica, ul. Wąska 5, 1868, nr rej.: 524/97 z 26.02.1997
- pozostałości murów obronnych, XIV, XVIII, nr rej.: 505 z 7.03.1961 oraz 1161 z 18.05.1968

- dom, ul. Piastowska 13, ok. 1900, nr rej.: A-2268 z 29.06.2006
- dom, ul. Prabuca 7, 1920, nr rej.: 2267 z 29.06.2006
- dom, ul. Podmurze 3, nr rej.: 1162 z 18.05.1968
- dom, ul. Podmurze 9, nr rej.: S/1 z 24.11.1968
- dom, ul. Słowiańska 12, 1905, nr rej.: 2271 z 29.06.2006
- poczta, ul. Słowiańska 24, 1881-1882, nr rej.: 525/97 z 24.02.1997
- dom, ul. Stare Miasto 1, k. XIX/XX, nr rej.: 518/96 z 14.10.1996
- gazownia, ob. rozdzielnia gazu, ul. Kajki 7, 1907, nr rej.: A-1686 z 6.06.2000
- wodociągowa wieża ciśnień, komunalna, ul. Kopernika 49, 1914-15, nr rej.: A-1658 z 1.02.2000

Ulnowo

- dom nr 9, XVIII/XIX, nr rej.: dec. z 22.11.1967 (brak nr na decyzji)

Wiśniówek

- dwór, nr rej.: 96/87 z 24.08.1987

4.3. Baza noclegowa i gastronomiczna

Turystyka kojarzy się nierozdzielnie z podróżami, sportem, rekreacją, poznawaniem czegoś nowego. To, co dla jednych jest formą wypoczynku dla innych stanowi źródło pracy. Te wzajemne relacje zapoczątkowały powstanie odrębnego działu gospodarki obejmującego obsługę turystów, a w szczególności zapewnienie im noclegów, środków lokomocji, wyżywienia, przewodników, pamiątek z wycieczek, przygotowania szlaków turystycznych, sprzętu sportowego, programu kulturalnego, udostępnienie obiektów do zwiedzania i inne. Turystyka podlega ciągłej ewolucji, głównym motorem tych zmian są wymagania turystów. Ze względu na swoją złożoność i zasięg nie sposób nie zauważyć, że oddziałuje ona na środowisko tak społeczne jak i przyrodnicze. Turystyka jest niezbędną częścią składową rynku światowego. Zajmuje drugie miejsce w ekonomice światowej po przemyśle elektronicznym i komputerowym, wyprzedzając takie dziedziny jak przemysł petrochemiczny i przemysł samochodowy. Przemysł turystyczny zajmuje ważne miejsce w gospodarce większości krajów. Według oceny specjalistów w rekreacyjne rozwiniętych krajach działalność turystyczno-rekreacyjna dostarcza do 50% wszystkich wpływów do budżetu.

Na rozwój współczesnej turystyki największy wpływ mają następujące aspekty:

1. Walory turystyczne – wiadomo że jakiś kraj, region, czy miejscowość ma być atrakcyjna turystycznie musi posiadać element, który przyciąga turystów, np. góry, czyste, powietrze, mikro-klimat, malownicze rzeki, lasy, rwące potoki, dziewiczą florę i faunę, piękne krajobrazy, jeziora, zagadkowe ruiny, morza, wyspy, zabytki, oraz różne nie spotykane gdzie indziej atrakcje.
2. Dobra turystyczne – czyli cała infrastruktura związana z obsługą ruchu turystycznego i to w zależności od wymagań klienta. Możemy tu wyliczyć: pola biwakowe, campingi, hotele, domy wczasowe, zakłady uzdrowiskowo rehabilitacyjne, pensjonaty, punkty informacji turystycznej, oznakowane szlaki piesze, ścieżki rowerowe, przystanie, restauracje, bary, sklepy, wypożyczalnie sprzętu turystycznego oraz wyspecjalizowane usługi w czasie wypoczynku np. nauka pływania, wspinaczki skałkowej, nurkowania, żeglowania, szkoła przetrwania itp.
3. Rozwój nowych kierunków w turystyce – w trosce o klienta i z chęci większej rentowności firm turystycznych wytyczane są nowe formy turystyki i atrakcji turystycznych. Do takich form należy zaliczyć:
  - a) Turystykę biznesową – są to wyjazdy o charakterze zawodowym, w czasie których osoby wyjeżdżające korzystają z podstawowych usług turystycznych, a w czasie wolnym zaspakajają potrzeby wypoczynku, poznania, rozrywki itp. korzystając z bazy turystycznej. Koszty takich wyjazdów biznesowych w większości wypadków są pokrywane przez instytucje delegujące.

- b) Turystyka konferencyjna – to krajowy i międzynarodowy ruch osób podejmujących podróż w celu uczestnictwa w konferencjach, zjazdach, kongresach, seminariach, itp. Uczestnikami turystyki konferencyjnej są najczęściej naukowcy, politycy, członkowie różnych organizacji społecznych, kulturalnych, sportowych itp. Wyjazdy mają na ogół charakter elitarny i krótkoterminowy co określa model organizacji i obsługi. Ten rodzaj turystyki wymaga odpowiedniej infrastruktury. Miejscem odbywania kongresów mogą być duże miasta, często stolice, zwłaszcza jeżeli posiadają zabytki lub inne atrakcje turystyczne.
- c) Agroturystyka (turystyka wiejska) – bardzo obecnie modna turystyka wiejska. Gdzie spędzanie wolnego czasu odbywa się w gospodarstwach wiejskich, które w czasie wypoczynku turystów funkcjonują jak normalne gospodarstwa. Istnieje w nich podział na usługi turystyczne i rolnicze. Działalność rolnicza jest wręcz atrakcją dla turysty a wypoczynek niejednokrotnie idzie w parze z poznawaniem codziennej pracy człowieka wsi. Gospodarstwa agroturystyczne dostarczają wielu atrakcji które w miastach są nieosiągalne.
- d) Turystyka pielgrzymkowa i religijna – celem tej turystyki są miejsca kultu religijnego oraz uczestnictwo w obrzędach religijnych a ponadto obcowanie z zabytkami sztuki sakralnej. Forma tej turystyki jest różna, realizowana jest w obrębie jednego kraju, kontynentu, lub świata. Miejscami takiej turystyki są np.; Rzym Mekka, Lourdes, Częstochowa, Licheń, Fatima. Przeważnie są to wyjazdy grupowe organizowane przez grupy wyznaniowe i biura podróży.

Zróżnicowane warunki przyrodnicze i mało jeszcze wykorzystane walory klimatyczne Gminy Susz, dają szerokie możliwości rozwoju wiejskiej bazy turystyki pro zdrowotnej. Obszar ten posiada wszelkie predyspozycje do rozwoju turystyki wiejskiej. Jej obiekty położone są we wszystkich rejonach o niewątpliwych walorach krajoznawczych i kulturowych.

BAZA NOCLEGOWO – GASTRONOMICZNA

- **Hotel - Restauracja "Warmianka"** - ul. Słowiańska 3, 14-240 Susz
- **Zajazd w Chełmżycy** - Chełmżyca, 14-240 Susz
- **Hotel Pałac Bałszyce** - Bałszyce 25, 14-240 Susz
- **Gościniec Pomezania** - Różnowo 11b, 14-240 Susz
- **Pokoje Gościnne Leszek Gruszczyński** - ul. Łławska 30, 14-240 Susz
- **PUB SIGMA** - ul. Plażowa 20, 14-240 Susz

4.4. Szlaki turystyczne

Za walory wypoczynkowe przyjmuje się takie uwarunkowania środowiska naturalnego, które umożliwiają powrót do zdrowia oraz regenerację sił fizycznych i psychicznych. Gmina Susz spełnia te funkcje, dzięki swoim walorom turystycznym, sprzyjającym klimatem jak również znajdującymi się na terenie gminy atrakcjami. Sprzyjają one wypoczynkowi, pieszym wędrówkom, rowerowym wycieczkom oraz uprawianiu sportów wodnych. Przez teren gminy prowadzą ciekawe i szlaki turystyczne z licznymi pomnikami przyrody i historii oraz rzadkimi okazami flory i fauny.

Jedną z form infrastruktury związanej z rekreacją są szlaki turystyczne. Do najpopularniejszych i najbardziej dostępnych dla przeciętnego turysty są szlaki piesze oraz różnego rodzaju ścieżki dydaktyczne, edukacyjne czy krajoobrazowe. Zmieniające się formy uprawiania turystyki, w szczególności coraz większa popularność form aktywnych i tzw. turystyki kwalifikowanej, wpływają na konieczność ujmowania w ocenie atrakcyjności turystycznej przestrzeni geograficznej również tras konnych i ścieżek rowerowych. Powszechność dostępu do indywidualnych środków transportu, umożliwiających przewożenie rowerów, powoduje, że szczególnego znaczenia nabiera możliwość

uprawiania turystyki rowerowej na obszarach urozmaiconych pod względem krajobrazowych i bogatych w unikalne formy środowiska przyrodniczo–kulturowego.

Dla turystów Susz to swoisty klimat i spokój małego miasteczka. Do tradycji należą, organizowane z wielkim rozmachem, imprezy plenerowe, które są miejscem spotkań mieszkańców i gości z kraju i zagranicy. Corocznie, na przełomie czerwca i lipca, plaża miejska w Suszu staje się miejscem rozgrywania zawodów triathlonowych, które mają różną rangę począwszy od Pucharu Europy po Puchar Polski czy Mistrzostwa Kraju.

Na terenie gminy można korzystać z następujących szlaków rowerowych:

Szlak zielony

Jest to szlak regionalny prowadzący z Elbląga (dzielnica Rubno Wielkie) do Iławy. Trasa wiedzie przez: Nowakowo, Kępę Rybacką, Bielnik II, Janowo, Kazimierzowo, Władysławowo, Wikrowo, Jegłownik, Gronowo Elbląskie, Różany, Zwierzeńskie Pole, Zwierzno, Kępnowo, Brudzędy, Stare Dolno, Święty Gaj, Kwietniewo, Dymnik, Rychliki, Marwicę, Jelonki, Pochylnię Jelenie, Pochylnię Oleśnica, Pochylnię Kały, Kały, obok Pochylni Buczyniec, Lepno, Bartno, Kreki, Wielki Dwór, Jarnołtowo, Bądky, Zalewo, Dobrzyki, Jerzwałd, Jeziorno, Siemiany, Leśnictwo Szwałowo, Piotrkowo, Starzykowo, Szymbark, Zabrowo i Kamionkę.

Długość szlaku: 130 km

Czas przejazdu: 12 godz.

Rodzaje nawierzchni:

- droga asfaltowa - 104.2 km
- droga z płyt betonowych - 7.2 km
- droga szutrowa - 7,35 km
- droga gruntowa - 10.25 km
- droga brukowana - 0.55 km
- polbruk - 0.45 km

Charakterystyka:

Jest to szlak regionalny prowadzący turystę przez całą Krainę Kanału Elbląskiego. Łatwy, dostępny dla każdego turysty. najlepiej podczas kilkudniowej wycieczki rowerowej. Początek i koniec zlokalizowany jest w miejscowościach, do których dotrzeć można pociągiem. łączy się z sześcioma szlakami:

- Międzynarodowym Szlakiem Rowerowym R-1 na odcinku: Stare Dolno - Święty Gaj.
- Transgranicznym Szlakiem Rowerowym R-64 „Wokół Zalewu Wiślanego“ na odcinku: Elbląg Nowakowo.
- regionalnym koloru żółtego (Elbląg - Goryń) na odcinku: Jarnołtowo – Zalewo.
- lokalnym koloru niebieskiego (Zalewo - Iława) w Zalewie.
- łącznikowym koloru czarnego (Wężina - Jelonki) w Jelonkach.
- łącznikowym koloru czarnego (Pasłek – Kanał Elbląski) w pobliżu Krasina.

Szlak żółty

Jest to szlak regionalny prowadzący z Elbląga do Gorynia w gminie Kiszelice. Trasa wiedzie przez: Gronowo Elbląskie, Nowinę, Przemark, Pilonę, Myślęcín, Pasieki, Weklice, Aniołowo, Mariankę, Pasłek, Gołąbki, Rogajny, Surowo, Kwitajny, Zielno, Tulno, Kronin, Wójtowiznę, Zielonkę Pasłęcką, Wakarowo, Sambród, Leśnicę, Małdyty, Zajezierze, Jarnołtowo, Bądky, Zalewo, Półwieś, Witoszewo, Bądze, Kamieniec, Rudniki, Olbrachtowo, Olbrachtówko, Michałowo, Susz, Bałoszyce, Łęgowo i Kiszelice.

Długość szlaku - 128,7 km.

Czas przejazdu: 12 godz.

Rodzaje nawierzchni:

- droga asfaltowa - 94.22 km
- droga gruntowa - 14.25 km
- droga szutrowa - 12,95 km
- droga brukowana - 2.00 km
- droga z płyt betonowych - 1.85 km
- polbruk - 3.43 km

Charakterystyka:

Jest to szlak regionalny prowadzący turystę przez całą Krainę Kanału Elbląskiego. Łatwy, dostępny dla każdego turysty. Najlepiej podczas kilkudniowej wycieczki rowerowej. Prowadzi drogami o małym i średnim natężeniu ruchu samochodowego. Do kilku miejscowości na szlaku można dotrzeć pociągiem.

Łączy się z pięcioma szlakami:

- łącznikowym koloru czarnego (Pasłek – Kanał Elbląski) w Pasłuku.
- regionalnym koloru zielonego (Elbląg - Iława) na odcinku: Jarnołtowo – Zalewo.
- lokalnym koloru niebieskiego (Zalewo - Iława) w Zalewie.
- lokalnym koloru czerwonego (Jezierzyce - Kisielice) w Kisielicach.
- lokalnym koloru niebieskiego „W Krainie Wiatraków” (Kisielice - Trupel) w Kisielicach i Goryniu.

4.5. Kultura i rekreacja

Waga kultury jako czynnika integralnie związanego ze społecznym życiem człowieka nie wymaga raczej uzasadnienia. To głównie kultura staje się charakterystycznym wyznacznikiem wszystkich społeczności, to ona pomaga im przetrwać w trudnych okresach i ona daje poczucie więzi międzyludzkich i przynależności do jednej wspólnoty. Kultura jest także wyznacznikiem poziomu rozwoju społeczeństwa i jednostki.

Pomimo tego, iż w obecnych czasach prymat w życiu społecznym wiecie to co ma wymierną wartość materialną – kultura, jako najczęściej niedochodowa i deficytowa sfera życia publicznego, zyskała większą rangę poprzez to, iż stała się zadaniem własnym samorządów lokalnych. Kultura została wyodrębniona jako jedno z 20 zadań gminnych. Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. mówi wprost, iż zadania własne gminy obejmują sprawy m.in. z zakresu kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Suski Ośrodek Kultury w Suszu

W mieście Susz działa Suski Ośrodek Kultury, mający swą siedzibę przy ul. Piastowskiej 5c. Głównym celem jego działalności jest stymulowanie oraz wspieranie aktywnego i kreatywnego uczestnictwa w kulturze mieszkańców Gminy.

Zadania Suskiego Ośrodka Kultury to przede wszystkim:

- wychowanie edukacja i upowszechnianie kultury;
- gromadzenie, dokumentowanie, tworzenie i udostępnianie dóbr kultury;
- integrowanie społeczności lokalnej poprzez współtworzenie warunków do kultywowania i rozwijania środowiskowych wartości kulturowych;

- stwarzanie warunków do rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego oraz zainteresowania wiedzą i sztuką;
- rozpoznanie, rozbudzenie i zaspokajanie potrzeb oraz zainteresowań kulturalnych;
- wspieranie organizacji ruchu kulturalnego (w tym grup defaworyzowanych);
- współdziałanie z instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami o podobnych celach i zadaniach w kraju i zagranicą;
- organizowanie koncertów zespołów muzycznych i spektakli teatralnych, a także konkursów i przeglądów;
- organizacja imprez rekreacyjno - sportowych.

Suski Ośrodek Kultury skupia przede wszystkim dzieci i młodzież (w tym przede wszystkim szkolną), które podejmują aktywną działalność w różnych formach, w tym kół i sekcji zainteresowań.

Sport, kultura fizyczna i rekreacja służącej mają rozwojowi społeczeństwa, zachowaniu przez obywateli sprawności fizycznej (oraz intelektualnej) i zdrowia, zagospodarowaniu czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz osób starszych i niepełnosprawnych. Jednym z obowiązków organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego jest tworzenie warunków prawno – organizacyjnych i ekonomicznych dla rozwoju kultury fizycznej we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

W art. 7 ustawy o samorządzie gminnym wśród potrzeb zbiorowych wspólnoty, których zaspokajanie należy do zadań własnych gminy, wymieniono m.in. sprawy kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych.

Centrum Sportu i Rekreacji w Suszu

Centrum Sportu i Rekreacji rozpoczęło swoją działalność 26.07.2007 roku-

CSiR jest organizatorem życia sportowego w Suszu. Instytucja organizuje zawody, turnieje oraz ligi dla dzieci, młodzieży oraz dorosłych. Prowadzi również zajęcia w następujących sekcjach sportowych: kickboxing, tenis stołowy. Prowadzone są także zajęcia aerobiku, piłki siatkowej, halowej piłki nożnej.

Centrum Sportu i Rekreacji wypełniając swoje zadania statutowe służy społeczności Susza, inspirując działania sportowo- rekreacyjne, jednocześnie wypracowuje własne metody działania zmierzające do koordynacji życia sportowo- rekreacyjnego w gminie. Ścisłe kontakty z organizacjami, stowarzyszeniami, klubami sportowymi pozwalają na rozeznanie, co dzieje się w tej dziedzinie życia, a także jakie jest zapotrzebowanie społeczne na tego typu działalność.

Niebagatelną rolę CSiR pełni również w utrzymaniu, administrowaniu i rozwijaniu istniejącej bazy sportowo- rekreacyjnej.

Centrum Sportu i Rekreacji doskonale wykorzystuje naturalne warunki geograficzno- przyrodnicze miasta organizując szereg imprez plenerowych. Obok turniejów siatkówki plażowej, koszykówki i plażowej piłki nożnej są to różnego rodzaju imprezy jak festyny, pikniki rowerowe, biegi masowe, przełajowe, "po zdrowie", różne formy zabaw rekreacyjnych dla najmłodszych. Imprezy te w większości są otwarte i bezpłatne- ich celem jest propagowanie zdrowego stylu życia i popularyzacja aktywnych form wypoczynku sprzyjających zdrowiu i dobremu samopoczuciu naszych mieszkańców. Imprezy te przeznaczone są głównie dla osób niezrzeszonych i amatorsko uprawiających sport.

Odrębną formą działalności CSiR jest organizacja imprez sportowych o zasięgu ogólnopolskim, które z jednej strony promują miasto, z drugiej zaś umożliwiają jego mieszkańcom uczestniczenie w widowisku sportowym na wysokim poziomie. Wydarzeniem taki jest organizacja zawodów triathlonowych, jednych z najważniejszych w Polsce.

Głównym celem instytucji jest nie tylko zaspokajanie potrzeb mieszkańców w zakresie sportu i rekreacji, ale przede wszystkim rozbudzania tych potrzeb i prawidłowe ich kształtowanie. Polega to na uświadomieniu społeczeństwu, jak bardzo ruch i aktywność fizyczna jest ważna i potrzebna do prawidłowego funkcjonowania organizmu człowieka, a przez to organizmu społecznego.

Działalność biblioteczna na terenie gminy

W gminie Susz funkcjonują następujące placówki biblioteczne:

- Biblioteka Publiczna w Suszu (obejmuje Centrum Multimedialne oraz wypożyczalnię książek),
- filie biblioteczne w Bałoszycach i Redakach.

Działalność istniejącej sieci bibliotecznej służy zaspokajaniu potrzeb oświatowych i kulturalnych okolicznych mieszkańców. Biblioteki publiczne uczestniczą w upowszechnianiu wiedzy i kultury, a ponadto gromadzą opracowują, przechowują oraz udostępniają materiały biblioteczne.

Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Susz i jej Filie w Redakach i Bałoszycach jest instytucją, która służy osobom w każdym przedziale wiekowym. Dla każdej z grup wiekowych: przedszkolaki, uczniowie szkół podstawowych, gimnazjum, szkół średnich, studenci, czytelnicy dorośli oraz seniorzy Biblioteka poza księgozbiorem posiada szeroką ofertę zajęć, szkoleń oraz imprez okazjonalnych i cyklicznych. Dzieci i młodzież biorą udział w lekcjach bibliotecznych, zajęciach edukacyjnych, prezentacjach multimedialnych, przedstawieniach i warsztatach. Dla seniorów organizowane są szkolenia w zakresie obsługi komputerów oraz wiedzy ekonomicznej.

Centrum Multimedialne, które prowadzi Biblioteka Publiczna w Suszu udostępnia oprócz komputerów również iPady, konsole X-box i Wii. Obie Filie biblioteczne w Redakach i Bałoszycach łączą funkcje Bibliotek i świetlic wiejskich. Pracownicy Biblioteki Susz i jej Filii (łącznie 4 etaty) mają ogromne doświadczenie w zakresie animacji kultury. By w pełni wykorzystać możliwości jakie daje istnienie tak wielkiej grupy docelowej, która korzysta z usług Biblioteki konieczne jest jej przeniesienie, bądź budowa nowej Biblioteki.

Działalność Biblioteki jest bardzo utrudniona ze względu na dramatycznie małą powierzchnię. Wypożyczalnia z 15 tys. książek i Centrum Multimedialne na 12 stanowisk komputerowych zajmuje łącznie powierzchnię 67 m kw. Ciasna wypożyczalnia, brak oddziału dla dzieci i młodzieży, brak czytelnicy oraz pomieszczenia do zajęć z dziećmi, brak pomieszczenia dla działu gromadzenia i selekcji zbiorów to wszystko utrudnia prawidłowe jej funkcjonowanie.

Dzięki zwiększeniu powierzchni Biblioteki dostęp czytelników do zbiorów stałby się bardziej powszechny, a zajęcia na większej przestrzeni bardziej komfortowe. Podjęte inwestycje przyniosłyby szereg korzyści, m.in. możliwość zwiększenia ilości zajęć i warsztatów dla mieszkańców Susza oraz rozbudowę księgozbioru.

Jakość życia mieszkańców, bez względu na status materialny, wykształcenie i wiek uległaby poprawie dzięki możliwości integracji lokalnej w murach Biblioteki.

4.6. Organizacje pozarządowe

Zaspokajanie potrzeb i stwarzanie optymalnych warunków do funkcjonowania społeczeństwa jest jednym z głównych zadań samorządu lokalnego. Efektywne kierowanie gminą musi polegać na aktywnej współpracy wszystkich podmiotów z liderami środowisk lokalnych.

Organizacje pozarządowe w ostatnich latach stały się istotnym podmiotem realizacji usług publicznych w gminie Susz. Sektor ten wywiera coraz większy wpływ na politykę społeczną regionu oraz na rozwój społeczeństwa obywatelskiego m.in. poprzez realizację wielu projektów na rzecz środowisk lokalnych.

WYKAZ ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH DZIAŁAJĄCYCH NA TERENIE GMINY SUSZ

Organizacje, dla których siedzibą główną jest miasto i gmina Susz:

1. Klub Sportowy "UNIA" w Suszu
2. Ludowy Uczniowski Klub Sportowy "MAGMA" w Suszu
3. Ludowy Zespół Sportowy "IKADER" Redaki
4. Ognisko Miejskie TKKF w Suszu
5. Szkolny Klub Sportowy "AMATOR" w Suszu
6. Uczniowski Klub Sportowy "GROM" w Lubnowych
7. Uczniowski Klub Sportowy "HERKULES" w Babiętach Wielkich
8. Uczniowski Klub Sportowy "PROMYK" w Piotrkowie
9. Uczniowski Klub Sportowy "Towarzystwo Rozwoju Sportu" Susz
11. Klub Sportowy "Tęcza Kamieniec" w Kamieńcu
12. Uczniowski Klub Sportowy "Orzeł" Ulnowo
13. Stowarzyszenie Przyjaciół Szkoły w Piotrkowie
14. Stowarzyszenie „Taka Szkoła”
15. Stowarzyszenie Rozwoju Sołectwa Bałoszyce
16. Stowarzyszenie na Rzecz Społ. Lokalnej Miasta i Gminy Susz "Arka"
17. OSP Babięty Wielkie
18. OSP Jakubowo Kisielickie
19. OSP Redaki
20. OSP Susz
21. Stowarzyszenie Rozwoju i Przedsiębiorczości Ziemi Suskiej
22. Towarzystwo Miłośników Ziemi Suskiej
23. Stowarzyszenie Klub Europejski „EUROKŁOS”
24. Stowarzyszenie na Rzecz Jeziora Suskiego
25. 17 Suska Drużyna Harcerska
26. 17 Suska Drużyna Wędrownicza
27. KS „Dęby”

Koła i oddziały stowarzyszeń, z siedzibą główną poza granicami gminy Susz:

1. Katolickie Stowarzyszenie CIVITAS CHRISTIANA Oddział Miejski w Suszu
2. Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów Koło w Suszu
3. Polski Związek Wędkarski Koło w Suszu
4. Związek Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych Koło Miejsko-Gminne w Suszu
5. ZHP Chorągiew Gdańska Hufiec Malbork, Harcerski Klub Ratowniczy w Suszu
6. 17 Gromada Zuchowa „Suskie Żabki” ZHP Chorągiew Gdańska Hufiec Malbork

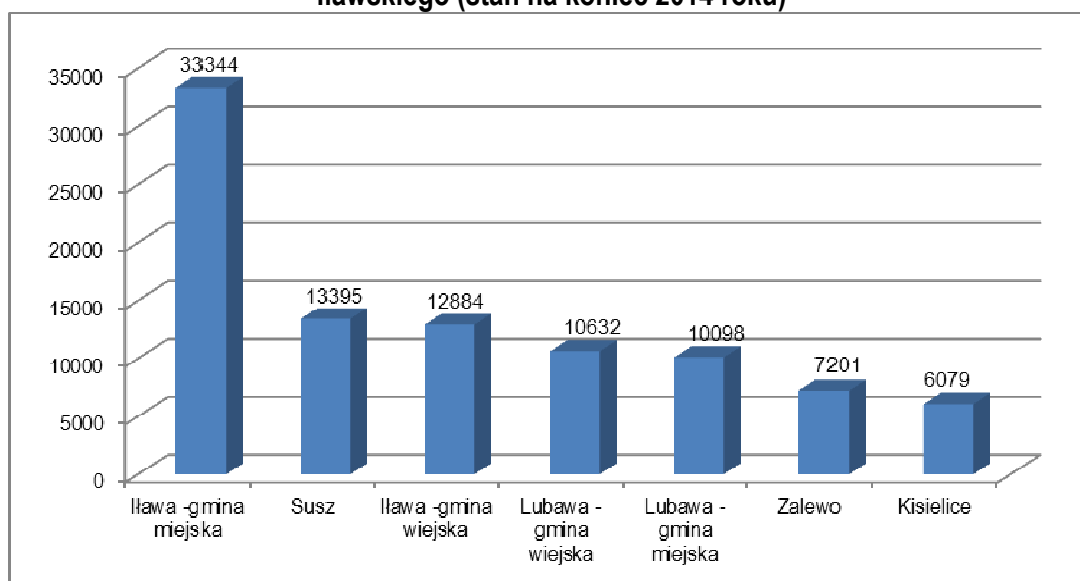
5. Otoczenie społeczno - gospodarcze

5.1. Demografia

Gminę Susz według stanu na koniec 2014 roku zamieszkiwało 13 395 osób, z czego 49,44% stanowiły kobiety. Miasto Susz według stanu za ten sam okres zamieszkiwało 5 737 osób, obszar wiejski gminy 7 658. Pod względem liczby ludności gmina Susz sytuuje się na drugim miejscu w powiecie, wyraźnie ustępując pod tym względem gminie miejskiej Iława. Ludność gminy stanowi nieco ponad 14% łącznej liczby mieszkańców powiatu, zamieszkiwanego przez 93 134 osób. Z kolei w porównaniu do innych gmin miejsko-wiejskich w powiecie (Zalewo i Kisielice), gmina wyraźnie pod względem ludności je dystansuje. Od miast Zalewo i Kisielice, miasto Susz jest ponad dwukrotnie większe (Zalewo – 2 185 mieszkańców, Kisielice – 2 131). Podobnie sytuacja przedstawia się pod tym względem na obszarze wiejskim (Zalewo – 4 792 mieszkańców, Kisielice – 3 948).

Na 1 km² powierzchni gminy przypada 50 mieszkańców, co oznacza że gęstość zaludnienia odbiega od średniej wojewódzkiej wynoszącej 60 osób i wyraźnie ustępuje średniej krajowej (średnia dla kraju to 123 osoby na 1 km kwadratowy). Wyraźnie należy podkreślić, że poza obszarami miejskimi (Iława i Lubawa), niska gęstość zaludnienia cechuje wszystkie gminy powiatu, dla gminy wiejskiej Lubawa wynosi 45 osób, Kisielice – 35 osób, gminy wiejskiej Iława – 30 osób, a dla gminy Zalewo zaledwie 27 osób. Szczegółowe dane na temat ludności w rozbiciu na poszczególne gminy powiatu przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 10. Zestawienie liczby mieszkańców w poszczególnych gminach powiatu iławskiego (stan na koniec 2014 roku)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Począwszy od 2011 roku liczba ludności w gminie Susz bardzo powoli zmniejsza się (spadek od 2011 roku o niecały 1%). Na zmniejszenie liczby mieszkańców wpływa przede wszystkim ujemne saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych na 1000 ludności, które w gminie Susz na koniec 2014 roku wyniosło -2,2 (w ostatnich 3 latach można zaobserwować wyraźną poprawę tego negatywnego trendu, gdyż w roku 2011 wyniosło -6,4, a w roku 2012 -4,9). Spadek liczby ludności jest rekompensowany przez dodatni przyrost naturalny (2,8 na obszarze gminy – dane za rok 2014). W pozostałych gminach powiatu iławskiego sytuacja pod względem liczby ludności według miejsca zamieszkania jest zróżnicowana. W przypadku gminy miejskiej Iława w porównaniu do roku 2011 liczba ta praktycznie pozostaje na tym samym poziomie. Podobną sytuację mamy w gminie wiejskiej Lubawa. Wzrost liczby ludności w porównaniu do roku 2011 zaobserwowano w gminach Lubawa (gmina miejska), Iława (gmina wiejska), odpowiednio o 1,5 i 2%. Z kolei w przypadku gminy Kisielice i Zalewo

liczba ludności zmniejszyła się, w porównaniu do roku 2011 w obu przypadkach o prawie 2%. Na taką sytuację wpływ ma ujemne saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych na 1000 ludności przyjmujące w obu gminach bardzo wysokie wartości (-9,0 w Zalewie, -7,0 w Kisielicach), pogłębiany dodatkowo przez ujemny przyrost naturalny w gminie Zalewo (-1,1 na 1000 mieszkańców według stanu na koniec 2014 roku) i rekompensowany częściowo przez jego dodatni charakter w gminie Kisielice (2,2 na 1000 mieszkańców według stanu na koniec 2014 roku).

Analizując w gminie Susz liczbę ludności pod kątem struktury wieku zaobserwowano że przewaga liczby mężczyzn stopniowo zanika wraz z postępującym starzeniem się społeczeństwa na korzyść udziału kobiet w populacji. Jest to szczególnie widoczne wśród dorosłych w wieku powyżej 60 roku życia w gminie. Przyczyną zjawiska jest fakt, że kobiety dożywają zwykle późniejszego wieku niż mężczyźni. Tendencja ta jest charakterystyczna nie tylko dla diagnozowanej gminy, ale także dla powiatu ławskiego, województwa warmińsko-mazurskiego oraz Polski.

Charakterystyka populacji mieszkańców gminy Susz:

- ludność w wieku 17 i mniej –21,82% mieszkańców;
- kobiety (18 -60 lat) –29,43% mieszkańców;
- mężczyźni (18 -65 lat) –35,29% mieszkańców
- kobiety powyżej 60 lat –9,33% mieszkańców
- mężczyźni powyżej 65 lat – 4,13% mieszkańców

Tabela. Zestawienie ekonomicznej struktury wieku ludności gminy w porównaniu do pozostałych gmin powiatu i województwa (według stanu na koniec 2014)

Wiek	Gmina miejska Łława	Gmina wiejska Łława	Gmina miejska Lubawa	Gmina wiejska Lubawa	Gmina Susz	Gmina Kisielice	Gmina Zalewo	Powiat ławski	Województwo
	%								
Przedprodukcyjny	17,8	23,1	21,5	23,2	21,6	20,7	19,4	20,4	18,8
Produkcyjny	62,9	65,1	62,5	62,7	64,6	64,6	64,4	63,6	64,2
Poprodukcyjny	19,3	11,8	16,0	14,1	13,8	14,7	16,2	16,0	17,0

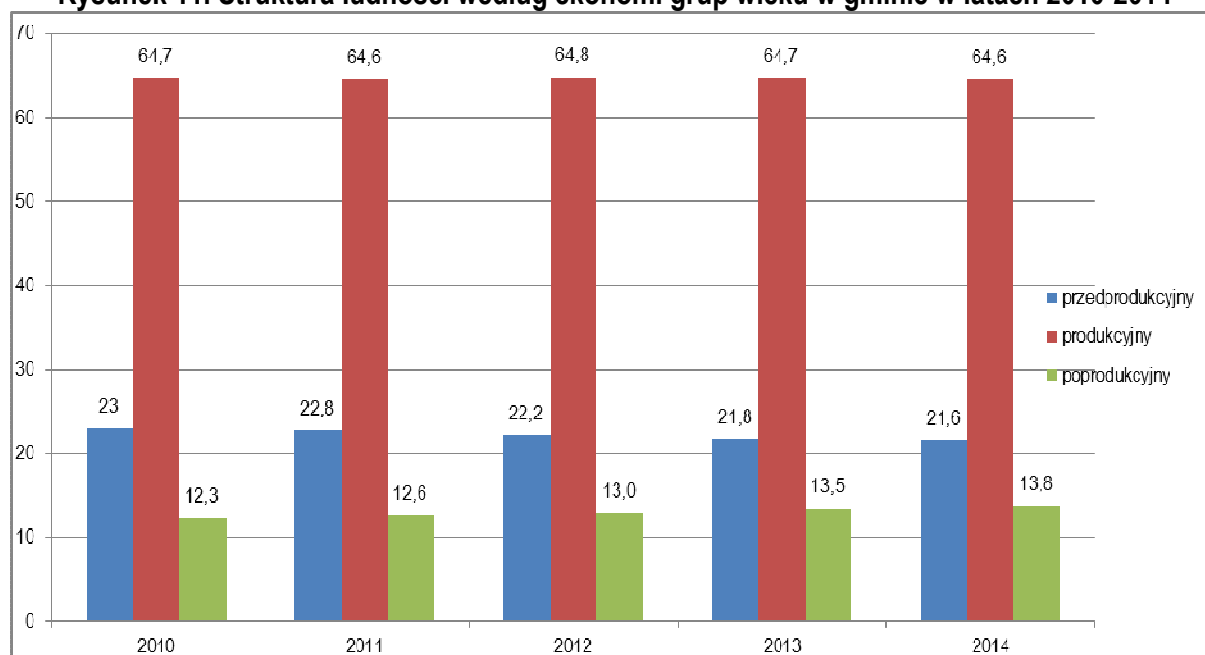
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Liczba osób w wieku produkcyjnym plasuje gminę Susz na trzecim miejscu w powiecie, nieznacznie dystansując pod tym względem gminę Zalewo i dość wyraźnie gminę Lubawę, zarówno miejską jak wiejską. W porównaniu do średniej wojewódzkiej przyjmuje wartości mniejsze o zaledwie 0,3%. Korzystnie przedstawia się również sytuacja w gminie Susz w obszarze osób w wieku przedprodukcyjnym, wyraźnie przewyższając średnią wojewódzką dla tej kategorii wiekowej. Pamiętać jednakże należy, że jeszcze w roku 2010 liczba osób w wieku przedprodukcyjnym w gminie była na poziomie 23%, by od tego momentu systematycznie spadać. Może to w przyszłości doprowadzić do osłabienia tempa rozwoju gminy. Jedną z przyczyn sukcesywnego zmniejszenia się populacji osób młodych są wyjazdy za granicę w celach zarobkowych. Nasila się także zjawisko wyjazdów zagranicę z zamiarem krótkotrwałego pobytu, który niejednokrotnie kończy się podjęciem decyzji o stałym zameldowaniu poza ojczystym krajem. Tendencja spadkowa w liczbie osób w wieku przedprodukcyjnym dotyczy zarówno obszaru miejskiego i wiejskiego gminy, z tym zastrzeżeniem, że na obszarze wiejskim pomimo spadków od roku 2010 wciąż utrzymuje się na wysokim poziomie wynoszącym prawie 24%.

Jednocześnie obserwuje się powolny wzrost populacji w wieku poprodukcyjnym – co sprawia, że społeczeństwo gminy starzeje się. Sytuacja taka dotyczy zwłaszcza miasta Susz, gdzie liczba osób w tej kategorii wiekowej osiąga prawie 16% (w porównaniu do 13,3% w roku 2010), zbliżając się do średniej wojewódzkiej. Na obszarze wiejskim również obserwowany jest taki trend, choć na zdecydowanie mniejszą skalę (w roku 2014 wynosząc nieco ponad 12% dla osób w wieku poprodukcyjnym). Wśród mieszkańców gminy w wieku poprodukcyjnym widoczna jest znaczna przewaga kobiet nad mężczyznami, natomiast wśród ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz produkcyjnym nieznacznie przewagę posiadają mężczyźni.

Podsumowując na tle województwa warmińsko-mazurskiego strukturę wieku ludności gminy Susz w każdej grupie wiekowej mimo pewnych negatywnych tendencji wciąż należy oceniać pozytywnie.

Rysunek 11. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku w gminie w latach 2010-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Przyrost naturalny na terenie gminy Susz w roku 2014 był dodatni i wyniósł 2,8 na 1000 mieszkańców. W porównaniu do danych z całego województwa jest on wyraźnie wyższy (przyrost naturalny w gminie Susz od roku 2009 do roku 2012 wyraźnie spadał, osiągając poziom 2,0, by w roku 2013 ponownie wzrosnąć i nieznacznie spaść w roku 2014). W pozostałych gminach powiatu jedynie w gminie Zalewo przyjmował wartości ujemne, w pozostałych gminach zwłaszcza w gminie wiejskiej i miejskiej Lubawa dość wyraźnie przewyższał średnią wojewódzką. Dane na temat liczby małżeństw, urodzeń żywych i zgonów (najczęstsza przyczyna to choroby układu krążenia i nowotwory) w przeliczeniu na 1000 ludności przedstawiono w poniższej tabeli.

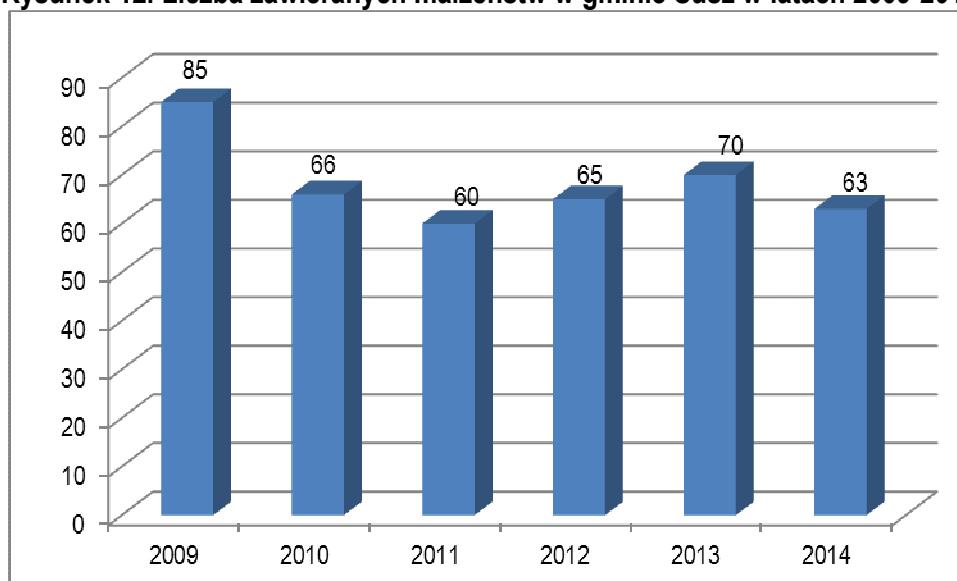
Tabela. Ruch naturalny ludności w gminach powiatu iławskiego – stan na koniec 2014 r.

Gmina	Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony		Przyrost naturalny
			Ogółem	W tym niemowląt	
Na 1000 ludności					
Susz	4,8	11,7	8,9	-	2,8
Iława –gmina miejska	4,9	9,8	7,71	-	2,1
Iława –gmina wiejska	4,4	10,5	8,62	-	1,9
Lubawa- gmina miejska	6,7	10,4	7,45	-	3,0
Lubawa- gmina wiejska	6,6	11,7	6,78	-	4,9
Kisielice	5,6	11,5	9,98	-	1,5
Zalewo	4,4	10,6	11,56	-	-1,0
Województwo	4,8	9,7	9,06	-	0,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Odnotować należy wyraźny spadek liczby zawieranych małżeństw, w porównaniu do roku 2009 ich liczba spadła o 35%. Wyraźny trend spadkowy zaobserwować można do roku 2011. Rok 2012 i następny przyniósł powolne odwrócenie tego negatywnego trendu. Szczegółowe dane na ten temat przedstawiono na poniższym rysunku.

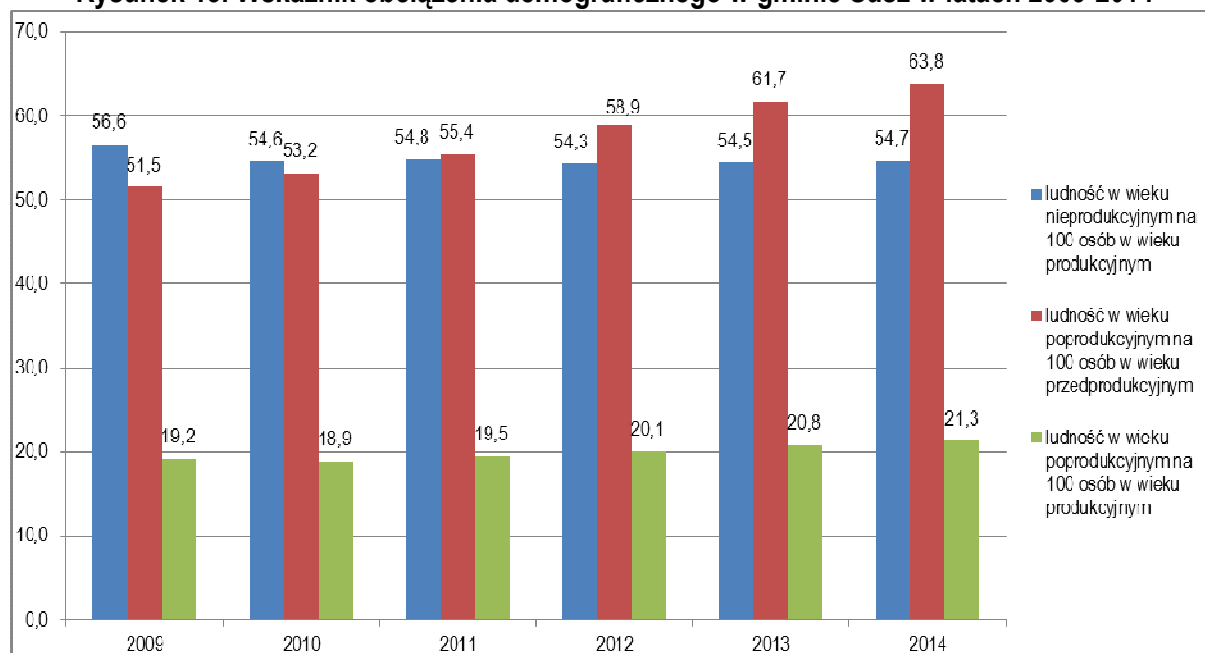
Rysunek 12. Liczba zawieranych małżeństw w gminie Susz w latach 2009-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Współczynnik obciążenia demograficznego dla gminy Susz, który przedstawiono na poniższym rysunku obrazuje sytuację typową dla całego województwa i Polski. Prognozowane są zmiany w strukturze wieku ludności spowodowane malejącą dzietnością oraz wydłużającym się okresem życia, które stopniowo będą wpływać na obniżanie się udziału ludności w wieku produkcyjnym. W związku ze starzeniem się osób urodzonych w okresie wyżu demograficznego nastąpi wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym, co wpłynie na zwiększenie tzw. obciążenia demograficznego. Tendencję taką pokazuje bardzo mocno rosnący w gminie Susz współczynnik ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym oraz ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Rysunek 13. Wskaźnik obciążenia demograficznego w gminie Susz w latach 2009-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Podsumowując gminę Susz zakresie związanym z ludnością cechuje:

- trzecie miejsce w powiecie i 33 w województwie w zakresie gęstości zaludnienia na 1 km²(116 gmin w województwie, 7 gmin w powiecie),
- trzecie miejsce w powiecie i 36 w województwie w zakresie salda migracji na 1000 ludności,
- czwarte miejsce w powiecie i 35 w województwie w zakresie kobiet na 100 mężczyzn.

5.2. Rynek pracy

Istotnym problemem tak społecznym jak i ekonomicznym całego województwa warmińsko-mazurskiego jest bezrobocie. Zjawisko to, praktycznie nieznanne do 1989 r. pojawiło się w momencie rozpoczęcia transformacji ustrojowej i przechodzenia od gospodarki planowanej centralnie do wolnorynkowej. Lata 1990 - 1995 to okres szybkiego narastania bezrobocia, wywołanego na tym terenie przede wszystkim upadkiem wielu firm państwowych i spółdzielczych, a także likwidacją państwowych gospodarstw rolnych. Bezrobocie jest jednym z największych zagrożeń o charakterze ekonomicznym i społecznym, jakie towarzyszą okresom dekonjunktury w gospodarce rynkowej.

W porównaniu do pozostałych obszarów województwa, zwłaszcza tych na krańcach wschodnich i północnych, gminę Susz oraz cały powiat iławski charakteryzuje nieco lepsza sytuacja na rynku pracy, stopa bezrobocia jest prawie dwukrotnie mniejsza niż średnia wojewódzka. Analizując pełne lata, na koniec 2014 roku liczba zarejestrowanych bezrobotnych w Powiatowym Urzędzie Pracy wyniosła 3 062 osób (według stanu na I kwartał 2015 roku - 3248 osób). W porównaniu do 2013 roku liczba ta spadła o 1 210 osób, tj. aż o 39,5%. Na wynik ten wpłynął znaczny spadek liczby osób bezrobotnych we wszystkich gminach powiatu tj.:

1. w gminie Susz – o 180 osoby, tj. 23,6%,
2. w gminie miejskiej Iława – o 365 osoby, tj. 38,4%,
3. w gminie wiejskiej Iława - o 168 osób tj. 38,4%
4. w gminie Zalewo – o 81 osób tj. 30,5%
5. w gminie miejskiej Lubawa – o 132 osoby tj. 56,6%
6. w gminie wiejskiej Lubawa – o 97 osób tj. 59,1%
7. w gminie Kisielice – o 187 osób tj. 75,4%

Liczba osób bezrobotnych we wszystkich gminach powiatu iławskiego poczynając od roku 2012 sukcesywnie spada, co należy uznać za zjawisko wysoce pozytywne. Rynek pracy na wsi jest rynkiem szczególnym, na którym często zachodzą dysproporcje w odniesieniu do miasta. W grudniu 2014 roku liczba bezrobotnych mieszkańców wsi w powiecie iławskim wyniosła 1444 osoby (w gminach miejsko-wiejskich Susz, Zalewo i Kisielice, liczba bezrobotnych na obszarach wiejskich oscylowała od prawie 64% do 68%).

Tabela. Liczba bezrobotnych w gminach powiatu iławskiego w latach 2012 – 2015

Lp.	Gmina	Zarejestrowani bezrobotni w latach:						
		2012	2013	2014	marzec 2015			
		Liczba osób			W tym:			
			Liczba osób	Kobiety	Z prawem do zasiłku	Na wsi (%)		
1	Susz	1083	944	764	819	526	104	63,9
2	Iława – gmina miejska	1369	1315	950	962	507	232	-
3	Iława – gmina wiejska	619	605	437	479	267	81	100
4	Zalewo	317	347	266	265	166	41	67,9
5	Lubawa – gmina miejska	457	365	233	269	153	61	-
6	Lubawa – gmina wiejska	368	261	164	183	115	39	100
7	Kisielice	425	435	248	271	151	41	67,5%
	Ogółem powiat	4638	4272	3062	3248	1885	599	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i PUP Iława

Na koniec I kwartału 2015 roku kobiety stanowiły 58% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Największy udział procentowy tej kategorii osób zanotowano w gminie Susz (ponad 64%), nieco mniejszy w gminie wiejskiej Lubawa oraz Zalewo (prawie 63%), zaś najmniejszy w gminie miejskiej Łława (52,7%). Oznacza to, że sytuacja kobiet na lokalnym rynku pracy jest dużo trudniejsza.

Według danych za I kwartał 2015 roku uprawnionych bezrobotnych do pobierania zasiłku z Funduszu Pracy było 599 osób, czyli 18,4% ogólnej populacji bezrobotnych. Z roku na rok liczba osób upoważnionych do jego otrzymania zmniejsza się. W porównaniu z końcem grudnia 2014 roku odnotowano spadek o 66 osób, a w porównaniu do końca 2013 roku spadek o 186 osób. W gminie Susz osoby pobierające zasiłek dla bezrobotnych według stanu za I kwartał bieżącego roku stanowiły 12,7% ogółu bezrobotnych w gminie (wyraźnie najmniejsze wartości w całym powiecie, największe odsetek osób pobierających zasiłek obserwuje się na obszarach miejskich Łławy i Lubawy, odpowiednio 24 i 22%). Sytuacja bezrobotnych osób nie otrzymujących zasiłku jest więc potencjalnie bardzo trudna, jeśli nie mają innych źródeł utrzymania.

Tabela. Wskaźnik stopy bezrobocia w latach 2011 – 2015 w powiecie łławskim, województwie i kraju

Wyszczególnienie	Lata				
	2011	2012	2013	2014	2015 (stan na koniec marca)
Powiat łławski	12,7	13,1	12,3	9,0	9,5
Województwo warmińsko-mazurskie	20,2	21,2	21,7	18,9	18,8
Polska	12,5	13,4	13,4	11,5	11,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Bezrobocie mierzone jest stopą bezrobocia. Jest to wyrażony w procentach stosunek liczby osób bezrobotnych do ogółu ludności czynnej zawodowo. Kategoria czynnych zawodowo oznacza osoby w wieku produkcyjnym zdolne do pracy. Nie wlicza się tutaj emerytów, nieletnich oraz osób w wieku produkcyjnym nieaktywnych zawodowo (np. uczniów odbywających naukę). Wartość stopy bezrobocia w województwie warmińsko-mazurskim jest najwyższa spośród wszystkich województw w kraju. Taki stan utrzymuje się od 1999 roku, czyli od okresu reformy administracyjnej kraju. Jednakże na koniec marca 2015 roku wskaźnik natężenia bezrobocia w powiecie łławskim był niższy o 2,2 pkt. procentowych od wskaźnika krajowego (11,7%) oraz aż o 9,3 pkt. procentowych od wskaźnika wojewódzkiego (18,8%). W województwie powiat łławski uplasował się na 2 miejscu ustępując jedynie Miastu Olsztyn (6,9%).

Tabela. Stopa bezrobocia w powiatach województwa warmińsko-mazurskiego na koniec marca 2015 roku

Lp.	Powiat	Stopa bezrobocia
1	Miasto Olsztyn	6,9
2	łławski	9,5
3	Miasto Elbląg	15,1
4	Giżycki	18,2
5	Nidzicki	19
6	Nowomiejski	19,1
7	Ostródzki	19,2
8	Olsztyński	20,1
9	Mragowski	20,4
10	Olecki	20,7
11	Szczycieński	21,9
12	Gołdapski	22,1
13	Elcki	23
14	Działdowski	23,2
15	Lidzbarski	24,9
16	Elbląski	25,7

17	Bartoszycki	26,9
18	Węgorzewski	28,1
19	Braniewski	29,1
20	Kętrzyński	29,3
21	Piski	31,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Znacznie rzadziej przy statystyce dotyczącej rynku pracy wykorzystywany jest wskaźnik bezrobocia rejestrowanego. Jest to wyrażony w procentach stosunek liczby zarejestrowanych bezrobotnych do liczby ludności w wieku produkcyjnym według stanu na koniec roku. Stopa bezrobocia rejestrowanego mylna jest niekiedy z tym wskaźnikiem. Ponieważ w Polsce bardzo dużo osób w wieku produkcyjnym jest biernych zawodowo (np. pobierając rentę, będąc na wcześniejszej emeryturze), dlatego stopa bezrobocia jest zwykle nawet dwukrotnie wyższa niż wskaźnik bezrobocia rejestrowanego. W powiecie ławskim wskaźnik bezrobocia rejestrowanego najniższe wartości przyjmował w gminie wiejskiej i miejskiej Lubawa (odpowiednio 3,9% i 5,7% w roku 2013). Najwyższe wartości zanotowano na obszarze wiejskim gminy Susz oraz Kisielice. W mieście Susz sytuacja przedstawia się wyraźnie lepiej, choć wskaźnik ten plasuje ogólnie gminę w końcówce całego powiatu. Niemniej jednak w porównaniu do danych wojewódzkich sytuacja na rynku pracy w gminie jest co najmniej poprawna.

Tabela. Wskaźnik bezrobocia rejestrowanego w gminach powiatu ławskiego w latach 2012-2013

Wyszczególnienie	Lata	
	2012	2013
	%	
Susz-miasto	9,7	8,3
Susz- wieś	15,3	13,5
Łława – gmina miejska	6,4	6,2
Łława –gmina wiejska	7,5	7,2
Zalewo – miasto	7,1	7,3
Zalewo- wieś	7,0	7,8
Lubawa – gmina miejska	7,1	5,7
Lubawa –gmina wiejska	5,6	3,9
Kisielice- miasto	8,2	9,9
Kisielice- wieś	11,9	11,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Poczynając od roku 2012 udział kobiet wśród osób bezrobotnych w gminie Susz wyraźnie wzrósł i jest on wyraźnie większy (w I kwartale 2015 roku wyniósł aż 64,2%) w porównaniu do liczby bezrobotnych mężczyzn. Podobne zjawisko zaobserwować można we wszystkich gminach powiatu ławskiego, choć w przypadku gminy Susz, sytuacja pod tym względem jest najgorsza. Jedynie w przypadku trzech gmin tj. miasta gminy wiejskiej Łława i Kisielice obserwuje się od roku 2012 tendencję do zmniejszania się liczby bezrobotnych kobiet, choć wciąż stanowią one wyraźnie licznieszą grupę. Tylko w przypadku gminy miejskiej Łława dysproporcja pomiędzy bezrobotnymi kobietami a mężczyznami jest niewielka i nie przekracza 3 punktów procentowych. Na taką sytuację składać się może bardzo wiele czynników związanych m.in. ze zmniejszającą się liczbą zawodów wykonywanych przez kobiety, postrzeganiem ich przez pracodawców jako osoby mało dyspozycyjne, nie bez znaczenia są również czynniki kulturowe. Ponadto bezrobocie kobiet jest spowodowane między innymi: trudnościami w kontynuacji lub podjęciu pracy zawodowej w związku z przerwą, spowodowaną urodzeniem i wychowywaniem dzieci, obowiązkami rodzinnymi, niską motywacją do pracy oraz małą

aktywnością w poszukiwaniu zatrudnienia w związku z przyjęciem stereotypowego myślenia, opartego na modelu kulturowym, tradycyjnym (kobieta zajmuje się domem, mężczyzna pracuje i utrzymuje rodzinę).

Tabela. Udział kobiet wśród osób bezrobotnych w gminach powiatu ławskiego w latach 2012-2015

Wyszczególnienie	Lata			
	2012	2013	2014	I kwartał 2015
Susz	55,1%	61,3%	65,1%	64,2%
Łława – gmina miejska	55,9%	56,1%	58,6%	52,7%
Łława –gmina wiejska	59,8%	58,7%	61,6%	55,7%
Zalewo	59,6%	64,8%	66,2%	62,6%
Lubawa – gmina miejska	56,7%	64,4%	63,9%	56,9%
Lubawa –gmina wiejska	61,1%	69,7%	63,4%	62,8%
Kisielice	59,3%	56,1%	59,3%	55,7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i sprawozdań PUP

We wszystkich gminach powiatu ławskiego w porównaniu do roku 2012 zauważalny jest spadek liczby bezrobotnych wśród osób w wieku 18-24. Największy zanotowano w gminie miejskiej Lubawa, gdzie w porównaniu do 2012 roku zanotowano łączny spadek tej kategorii osób w strukturze bezrobotnych aż o 9%, w gminie wiejskiej Lubawa oraz mieście Łława był on niewiele mniejszy i wyniósł odpowiednio 8,8% i 7,8%. W gminie Susz udział osób do 25 roku życia wśród osób bezrobotnych wyniósł w pierwszym kwartale 2015 roku 20,1%. Zanotowano więc prawie 7% spadek w porównaniu do roku 2012. Mimo zauważalnych spadków, udział tej kategorii osób w łącznej liczbie osób bezrobotnych wciąż pozostaje na wysokim poziomie zwłaszcza w gminie wiejskiej Lubawa, gdzie przekracza 32% oraz w gminie wiejskiej Łława (prawie 26% ogółu bezrobotnych). W gminie Susz 1/5 bezrobotnych wciąż stanowią osoby młode. Oczywiście spadkowy trend należy oceniać bardzo pozytywnie, gdyż na rynku pracy często mamy do czynienia z trudną pozycją wyjściową dla ludzi młodych, przeważnie absolwentów, którzy z powodu braku doświadczenia zawodowego nie mogą znaleźć pracy. Ponadto ławski rynek ma niewiele ofert pracy dla młodych, bez doświadczenia zawodowego, z wygórowanymi aspiracjami nie popartymi kwalifikacjami i umiejętnościami. Należy również zauważyć, że duży odsetek młodzieży rezygnuje z aktywności zawodowej z uwagi na kontynuowanie nauki lub podejmowanie okresowego zatrudnienia u pracodawców zagranicznych. W pełni uzasadnione wydaje się więc podejmowanie działań mających na celu utrzymanie tej spadkowej tendencji w najbliższych latach.

Tabela. Udział osób do 25 roku życia wśród osób bezrobotnych w gminach powiatu ławskiego w latach 2012-2015

Wyszczególnienie	Lata			
	2012	2013	2014	I kwartał 2015
Susz	27,0%	25,0%	21,1%	20,1%
Łława – gmina miejska	24,8%	23,9%	18,5%	17,0%
Łława –gmina wiejska	31,2%	34,0%	28,1%	25,7%
Zalewo	24,6%	27,7%	26,3%	20,4%
Lubawa – gmina miejska	26,5%	18,4%	18,0%	17,5%
Lubawa –gmina wiejska	41,0%	39,1%	28,6%	32,2%
Kisielice	25,9%	28,3%	23,4%	19,6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i sprawozdań PUP

Udział osób bezrobotnych powyżej 54 lat w porównaniu do roku 2012 we wszystkich gminach powiatu wyraźnie wzrósł, jedynie w przypadku gminy wiejskiej Lubawa był on na stosunkowo niewielki. Największy udział tej kategorii osób w łącznej liczbie osób bezrobotnych zanotowano w gminach miejskich Iława i Lubawa i wynosił odpowiednio niecałe 18 i 17%. W gminie Susz według stanu na I kwartał 2015 roku wyniósł 13,7% co plasowało ją na 5 miejscu w powiecie. Rosnąca tendencja udziału tej grupy osób w ogóle bezrobotnych niepokoi, choć fakt, że w żadnej gminie powiatu nie przekracza 20%, a w gminie wiejskiej Lubawa nawet 10% jest niewątpliwie zjawiskiem pozytywnym. Co ważne, większość bezrobotnych w powiecie iławskim zaliczających się do tej grupy ma niskie wykształcenie. Ponad 44% bezrobotnych w wieku powyżej 54 roku życia - to osoby z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej. Ponadto na trudną sytuację tej grupy osób wpływa brak potrzebnych kwalifikacji zawodowych i dążenie do szybkiego uzyskania renty czy świadczenia przedemerytalnego. Również prowadzona przez lata polityka państwa zachęcała do aktywizacji zawodowej głównie ludzi młodych, kosztem osób po 50 roku życia. W związku z tym pomoc tym osobom wymaga zastosowania szeregu działań, zmierzających do odbudowania ich wiary we własne możliwości oraz przełamania barier związanych z negatywnym nastawieniem do rynku pracy. To również praca z pracodawcami, którzy niejednokrotnie postrzegają osoby starsze jako mniej efektywne. Jednak z obserwacji ostatnich lat wynika, że w wielu przypadkach nastawienie przedsiębiorców do zatrudnienia osób po 54 roku życia zmienia się.

Tabela. Udział osób powyżej 54 roku życia wśród osób bezrobotnych w gminach powiatu iławskiego w latach 2012-2015

Wyszczególnienie	Lata			
	2012	2013	2014	I kwartał 2015
Susz	8,4%	9,2%	12,0%	13,7%
Iława – gmina miejska	9,7%	11,6%	14,8%	16,8%
Iława –gmina wiejska	7,4%	10,2%	11,9%	12,7%
Zalewo	9,1%	11,8%	14,3%	15,5%
Lubawa – gmina miejska	10,9%	14,8%	18,0%	17,8%
Lubawa –gmina wiejska	5,7%	6,1%	11,6%	8,2%
Kisielice	8,2%	10,6%	14,5%	14,4%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i sprawozdań PUP

Niepokoi w gminie Susz duży udział osób długo bezrobotnych w ogólnej ich strukturze (ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy definiuje długotrwale bezrobotnego – jako bezrobotnego pozostającego w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych). Jest on zdecydowanie najwyższy spośród wszystkich gmin powiatu iławskiego. Według danych za I kwartał 2015 roku wyniósł on aż 32%. W porównaniu do 2012 roku w gminie Susz udział ten wzrósł o prawie 2%. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w gminie Kisielice, gdzie udział tej kategorii osób w łącznej liczbie bezrobotnych wyniósł ponad 25%, choć w tym przypadku w porównaniu do roku 2012 nastąpił ponad 3% spadek. Przyczyn tego zjawiska można szukać w nieustannie zwiększających się wymaganiach pracodawców, co oznacza że potencjalni pracownicy muszą być elastyczni w dostosowywaniu się do nowych wymagań rynku. Ponadto zmianie ulegają stosowane metody, techniki jak również organizacja pracy. Szybkość zmian zachodzących w gospodarce pociąga za sobą konieczność nieustannego podwyższania kwalifikacji, w wielu wypadkach także wiąże się z koniecznością zmiany zawodu. Osoby długotrwale bezrobotne w miarę upływu czasu często tracą poczucie własnej wartości. Dezaktualizacji ulega wiedza, uprawnienia zawodowe i doświadczenie bezrobotnego, przez co staje się on mniej interesujący dla pracodawcy i tym samym jego powrót na rynek pracy nie jest łatwy.

W pozostałych gminach powiatu sytuacja pod tym względem przedstawia się wyraźnie lepiej. W przypadku gminy wiejskiej Lubawa udział tej kategorii osób w strukturze osób bezrobotnych nie

przekracza obecnie 9%. We wszystkich gminach powiatu za wyjątkiem gminy Susz obserwuje się również wyraźną tendencję spadkową tej kategorii osób. Szczegółowe dane na ten temat przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela. Udział osób długotrwale bezrobotnych w gminach powiatu ławskiego w latach 2012-2015

Wyszczególnienie	Lata			
	2012	2013	2014	I kwartał 2015
Susz	30,2%	31,6%	33,1%	32,0%
ława – gmina miejska	16,8%	15,4%	14,5%	12,5%
ława –gmina wiejska	18,1%	15,7%	15,3%	12,9%
Zalewo	26,8%	23,3%	23,3%	21,9%
Lubawa – gmina miejska	21,7%	21,6%	17,2%	13,4%
Lubawa –gmina wiejska	16,0%	14,6%	14,0%	8,7%
Kisielice	28,5%	29,9%	26,2%	25,1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i sprawozdań PUP

W strukturze osób bezrobotnych w gminie Susz, jak i pozostałych gminach powiatu dominują osoby z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej oraz wykształceniem zasadniczym zawodowym. Według stanu na koniec I kwartału 2015 roku udział tej kategorii osób w gminie Susz wyniósł odpowiednio aż 39,8% i niecałe 31% dla osób z wykształceniem zawodowym. Udział tej kategorii osób od 2012 roku utrzymuje się na podobnym poziomie, choć w przypadku osób z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej zaobserwowano w gminie 3% wzrost. W gminie Susz jak i w przypadku większości pozostałych gmin powiatu najniższy jest udział w strukturze osób bezrobotnych tych posiadających wykształcenie wyższe (w gminie Susz najmniej w powiecie tylko 3,5%). Tylko w przypadku miasta ława i gminy wiejskiej Lubawa, osoby z tym wykształceniem stanowiły według danych na I kwartał 2015 roku aż 14 i niecałe 13% ogółu bezrobotnych. W pozostałych gminach powiatu wyraźnie nie przekraczały 10%. Przed brakiem pracy nie chroni również wykształcenie policealne i średnie zawodowe. W pięciu gminach powiatu udział tej kategorii osób w strukturze bezrobotnych przekraczał nieznacznie 20%. (również w gminie Susz).

Tabela. Bezrobotni według poziomu wykształcenia w gminach powiatu ławskiego w latach 2012-2015 (wyższe)

Wyszczególnienie	Lata			
	2012	2013	2014	I kwartał 2015
Susz	3,6%	4,6%	5,0%	3,5%
ława – gmina miejska	15,9%	12,8%	14,8%	14,1%
ława –gmina wiejska	10,7%	7,6%	8,5%	7,1%
Zalewo	5,7%	8,6%	2,6%	5,3%
Lubawa – gmina miejska	11,6%	12,1%	10,3%	7,1%
Lubawa –gmina wiejska	9,2%	8,0%	11,0%	11,6%
Kisielice	4,7%	3,9%	4,4%	4,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i sprawozdań PUP

Tabela. Bezrobotni według poziomu wykształcenia w gminach powiatu ławskiego w latach 2012-2015 (policealne i średnie zawodowe)

Wyszczególnienie	Lata			
	2012	2013	2014	I kwartał 2015
Susz	21,6%	20,6%	22,0%	20,1%
Łława – gmina miejska	21,6%	24,4%	22,3%	20,1%
Łława –gmina wiejska	16,8%	20,0%	23,8%	20,3%
Zalewo	20,5%	24,2%	23,3%	20,8%
Lubawa – gmina miejska	16,2%	15,1%	20,1%	19,0%
Lubawa –gmina wiejska	17,9%	16,9%	11,6%	17,5%
Kisielice	26,1%	24,8%	23,8%	20,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i sprawozdań PUP

Tabela. Bezrobotni według poziomu wykształcenia w gminach powiatu ławskiego w latach 2012-2015 (LO)

Wyszczególnienie	Lata			
	2012	2013	2014	I kwartał 2015
Susz	6,8%	6,3%	5,6%	6,0%
Łława – gmina miejska	14,8%	14,7%	12,9%	13,7%
Łława –gmina wiejska	10,3%	10,4%	8,5%	8,8%
Zalewo	9,1%	6,3%	8,6%	8,3%
Lubawa – gmina miejska	12,0%	10,4%	7,3%	7,8%
Lubawa –gmina wiejska	10,9%	13,8%	7,9%	8,2%
Kisielice	5,2%	5,3%	6,9%	4,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i sprawozdań PUP

Tabela. Bezrobotni według poziomu wykształcenia w gminach powiatu ławskiego w latach 2012-2015 (zasadnicze zawodowe)

Wyszczególnienie	Lata			
	2012	2013	2014	I kwartał 2015
Susz	31,8%	31,9%	31,2%	30,6%
Łława – gmina miejska	27,7%	26,5%	25,8%	27,2%
Łława –gmina wiejska	33,1%	30,1%	29,7%	32,8%
Zalewo	30,3%	28,8%	31,6%	29,4%
Lubawa – gmina miejska	30,9%	30,4%	32,6%	38,3%
Lubawa –gmina wiejska	32,1%	31,0%	33,5%	34,4%
Kisielice	24,9%	24,4%	23,8%	26,9%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i sprawozdań PUP

Tabela. Bezrobotni według poziomu wykształcenia w gminach powiatu ławskiego w latach 2012-2015 (gimnazjalne i poniżej)

Wyszczególnienie	Lata			
	2012	2013	2014	I kwartał 2015
Susz	36,2%	36,8%	36,3%	39,8%
Łława – gmina miejska	20,0%	21,7%	24,1%	24,8%
Łława –gmina wiejska	29,1%	31,9%	29,5%	31,1%
Zalewo	34,4%	32,0%	33,8%	36,2%
Lubawa – gmina miejska	29,3%	32,1%	29,6%	27,9%
Lubawa –gmina wiejska	29,9%	30,3%	36,0%	27,3%
Kisielice	39,1%	41,6%	41,1%	43,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i sprawozdań PUP

W powiecie ławskim od roku 2009 liczba osób pracujących (według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności, bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie oraz duchowieństwa, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji) pozostaje na bardzo podobnym poziomie. W wszystkich sektorach przedstawionych w poniższej tabeli udział osób pracujących był na przestrzeni ostatnich lat podobny. Procentowo zdecydowanie największa liczba osób w powiecie ławskim pracowała w branżach związanych z przemysłem i budownictwem (55,2%, niewielki wzrost o 1,2% w porównaniu do roku 2009) oraz pozostałe usługi (26,2%, spadek o 1,3% w porównaniu do roku 2009). Niewielki jest udział osób pracujących w powiecie w sektorze związanym z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w gminie Susz. Udział pracujących w gminie w całkowitej liczbie osób pracujących w powiecie wyniósł w roku 2013 8,5% (zdecydowanie najwięcej w gminie miejskiej Łława (43,9%) i Lubawa (24,8%)). Ponad 59% pracujących znalazło zatrudnienie w przemyśle i budownictwie oraz w pozostałych usługach – 26,5%. Od roku 2009 sytuacja pod tym względem praktycznie nie zmienia się.

Tabela. Pracujący*, zatrudnienie i przeciętne zatrudnienie według PKD 2007 (ujęcie liczbowe i procentowe)

Wyszczególnienie	Rok	powiat ławski	Łława - gmina miejska	Łława- gmina wiejska	Zalewo	Lubawa - gmina miejska	Lubawa gmina wiejska	Susz	Kisielice
Ogółem	2009	19935	9546	1536	1017	4569	1166	1755	346
	2010	20197	9265	1650	1098	4816	1228	1787	353
	2011	20250	9255	1622	1235	4878	1204	1695	361
	2012	19883	9079	1603	1198	4754	1235	1623	391
	2013	20070	8801	1612	1206	4971	1363	1708	409
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	2009	319	38	137	37	25	12	57	13
	2010	333	34	154	26	17	28	58	16
	2011	331	31	185	25	10	9	58	13
	2012	384	32	202	27	6	18	65	34
	2013	397	32	201	28	6	24	65	41
przemysł i budownictwo	2009	10756	3681	960	683	3628	648	1045	111
	2010	11007	3644	931	768	3774	741	1054	95
	2011	11043	3558	924	875	3891	695	998	102
	2012	10685	3439	826	887	3800	721	928	84

	2013	11072	3419	807	906	3983	851	1007	99
handel; naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja	2009	3371	2556	138	66	238	164	190	19
	2010	3468	2538	249	58	262	131	202	28
	2011	3426	2428	196	61	330	181	200	30
	2012	3401	2327	255	65	328	178	190	58
	2013	3338	2255	274	52	337	175	184	61
Pozostałe sekcje	2009	5489	3271	301	231	678	342	463	203
	2010	5389	3049	316	246	763	328	473	246
	2011	5450	3238	317	274	647	319	430	216
	2012	5413	3281	320	219	620	318	440	215
	2013	5263	3095	330	220	645	313	452	208

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

*- według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności, bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie oraz duchowieństwa, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji

Wyszczególnienie	Rok	powiat iławski	łława - gmina miejska	łława- gmina wiejska	Zalewo	Lubawa - gmina miejska	Lubawa gmina wiejska	Susz	Kisielice
Ogółem	2009	100%	47,9%	7,7%	5,1%	22,9%	5,8%	8,8%	1,7%
	2010	100%	45,9%	8,2%	5,4%	23,8%	6,1%	8,8%	1,7%
	2011	100%	45,7%	8,0%	6,1%	24,1%	5,9%	8,4%	1,8%
	2012	100%	45,7%	8,1%	6,0%	23,9%	6,2%	8,2%	2,0%
	2013	100%	43,9%	8,0%	6,0%	24,8%	6,8%	8,5%	2,0%
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	2009	1,6%	0,4%	8,9%	3,6%	0,5%	1,0%	3,2%	3,8%
	2010	1,6%	0,4%	9,3%	2,4%	0,4%	2,3%	3,2%	4,5%
	2011	1,6%	0,3%	11,4%	2,0%	0,2%	0,7%	3,4%	3,6%
	2012	1,9%	0,4%	12,6%	2,3%	0,1%	1,5%	4,0%	8,7%
	2013	2,0%	0,4%	12,5%	2,3%	0,1%	1,8%	3,8%	10,0%
przemysł i budownictwo	2009	54,0%	38,6%	62,5%	67,2%	79,4%	55,6%	59,5%	32,1%
	2010	54,5%	39,3%	56,4%	69,9%	78,4%	60,3%	59,0%	26,9%
	2011	54,5%	38,4%	57,0%	70,9%	79,8%	57,7%	58,9%	28,3%
	2012	53,7%	37,9%	51,5%	74,0%	79,9%	58,4%	57,2%	21,5%
	2013	55,2%	38,8%	50,1%	75,1%	80,1%	62,4%	59,0%	24,2%
handel; naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja	2009	16,9%	26,8%	9,0%	6,5%	5,2%	14,1%	10,8%	5,5%
	2010	17,2%	27,4%	15,1%	5,3%	5,4%	10,7%	11,3%	7,9%
	2011	16,9%	26,2%	12,1%	4,9%	6,8%	15,0%	11,8%	8,3%
	2012	17,1%	25,6%	15,9%	5,4%	6,9%	14,4%	11,7%	14,8%
	2013	16,6%	25,6%	17,0%	4,3%	6,8%	12,8%	10,8%	14,9%
Pozostałe sekcje	2009	27,5%	34,3%	19,6%	22,7%	14,8%	29,3%	26,4%	58,7%
	2010	26,7%	32,9%	19,2%	22,4%	15,8%	26,7%	26,5%	69,7%
	2011	26,9%	35,0%	19,5%	22,2%	13,3%	26,5%	25,4%	59,8%
	2012	27,2%	36,1%	20,0%	18,3%	13,0%	25,7%	27,1%	55,0%
	2013	26,2%	35,2%	20,5%	18,2%	13,0%	23,0%	26,5%	50,9%

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto na terenie powiatu iławskiego według danych GUS w 2014 r. wynosiło 3026,10 PLN i stanowiło zaledwie nieco ponad 75% przeciętnej płacy brutto w Polsce. W porównaniu do 2010 roku dystans w zakresie wynagrodzeń dzielący powiat od średniej krajowej zmniejszył się o 3%.

Tabela. Wynagrodzenia w powiecie iławskim w latach 2010-2014

Jednostka terytorialna	Ogółem – przeciętne wynagrodzenie brutto					przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100)				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
	zł	zł	zł	zł	zł	%	%	%	%	%
Powiat iławski	2492,56	2639,03	2741,51	2955,21	3026,10	72,6	72,8	73,2	76,2	75,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

5.3. Oświata i wychowanie

Oświata to jedna z kluczowych dziedzin zarówno w wymiarze ogólnokrajowym, jak i lokalnym. Im lepiej wykształcone społeczeństwo, tym większe szanse na szybsze przystosowanie się do realiów dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej i społecznej.

Na terenie gminy Susz funkcjonują następujące jednostki stanowiące bazę oświatową:

Tabela. Zestawienie przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów w gminie Susz

Typ szkoły	Nazwa szkoły	Lokalizacja
Publiczne szkoły podstawowe	Szkoła Podstawowa w Suszu	Susz
	Szkoła Podstawowa w Jawtach Wielkich	Jawty Wielkie
	Szkoła Podstawowa w Babiętach Wielkich	Babięty Wielkie
	Szkoła Podstawowa w Piotrkowie (stowarzyszenie)	Piotrkowo
Niepubliczne szkoły podstawowe	Szkoła Podstawowa w Lubnowych Wielkich	Lubnowy Wielkie
	Szkoła Podstawowa w Kamieńcu	Kamieniec
Publiczne Szkoły gimnazjalne	Gimnazjum w Suszu	Susz
Przedszkola	Przedszkole w Suszu (publiczne)	Susz
	Przedszkole Niepubliczne „Przedszkolak”	Susz
Zespół Szkół w Suszu	Obecnie w skład Zespołu Szkół im. I. Kosmowskiej w Suszu wchodzi następujące oddziały: Technikum Ekonomiczne, Technikum Informatyczne, Technikum Obsługi Turystycznej, Technikum Organizacji Usług Gastronomicznych, Zasadnicza Szkoła Zawodowa - kucharz małej gastronomii, 2 letnia, Zasadnicza Szkoła Zawodowa - Wielozawodowa, 3 letnia, Liceum Ogólnokształcące - 3 letnia, Liceum Uzupełniające na podbudowie ZSZ - wieczorowe	Susz

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Miasta i Gminy

Poza tym na terenie gminy Susz funkcjonują:

- Oddziały przedszkolne:
  - Publiczne w Babiętach Wielkich, Piotrkowie, Jawtach Wielkich,
  - Niepubliczne w Kamieńcu, Lubnowych Wielkich.

Z ramienia gminy obsługiwane są następujące placówki oświatowe:

- Szkoła Podstawowa w Suszu,
- Szkoła Podstawowa w Jawtach Wielkich,
- Szkoła Podstawowa w Babiętach Wielkich,
- Publiczne Gimnazjum w Suszu,
- Przedszkole w Suszu.

Struktura ludności według wieku edukacyjnego w 2014 r. w gminie Susz wykazuje podobną tendencję, jaka występuje w województwie warmińsko-mazurskim. W porównaniu do roku 2010 spadła liczba dzieci we wszystkich czterech kategoriach wiekowych, za wyjątkiem dzieci w przedziale wiekowym od 3 do 6 lat. Co ciekawe liczba dzieci w wieku przedszkolnym wzrosła we wszystkich gminach powiatu iławskiego za wyjątkiem gminy wiejskiej Iława, największy wzrost w porównaniu do roku 2010 zanotowano w gminie miejskiej Lubawa o 19% i gminie Susz o ponad 13%. Liczba dzieci w wieku gimnazjalnym wzrosła jedynie w gminie miejskiej Lubawa, choć był on minimalny. Największe spadki w tej kategorii wiekowej zanotowano w gminie wiejskiej Iława oraz gminie Zalewo. Z kolei wśród dzieci w wieku od 7 do 12 lat największe spadki zanotowano w gminie wiejskiej Lubawa i nieco mniejsze w gminie Susz. W pozostałych gminach liczba dzieci w tym przedziale wiekowym podlegała niewielkim wahaniom. Szczegółowe informacje związane z strukturą wieku edukacyjnego przedstawiono w dwóch poniższych tabelach.

Tabela. Ludność powiatu iławskiego w podziale na gminy według edukacyjnych grup wieku w latach 2010 -2014

Gmina	Lata – przedział wiekowy					Lata – przedział wiekowy					Lata – przedział wiekowy					Lata – przedział wiekowy				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
	0-2					3-6					7-12					13-15				
Iława – gmina miejska	1091	1045	1003	924	913	1326	1380	1456	1507	1466	1851	1845	1842	1856	1879	1069	998	948	922	952
Lubawa – gmina miejska	401	395	424	401	356	474	508	524	535	561	677	683	668	678	678	333	333	345	345	347
Iława – gmina wiejska	499	490	456	451	421	680	701	706	687	655	991	1001	1013	1011	1027	567	533	517	507	525
Kisielice	241	233	205	207	206	298	315	327	315	308	407	396	405	414	426	269	247	224	213	199
Lubawa – gmina wiejska	407	397	365	344	345	520	525	543	540	531	937	912	870	847	818	503	494	480	484	475
Susz	550	522	478	466	442	635	676	717	725	717	950	941	908	887	912	515	508	491	485	482
Zalewo	245	231	219	202	202	310	315	322	313	312	478	459	452	459	454	307	299	273	257	238

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Ludność powiatu iławskiego w podziale na gminy według edukacyjnych grup wieku w latach 2010 -2014 (% do ogółu ludności)

Gmina	Lata – przedział wiekowy					Lata – przedział wiekowy					Lata – przedział wiekowy					Lata – przedział wiekowy				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
	0-2					3-6					7-12					13-15				
Iława – gmina miejska	3,27%	3,14%	3,01%	2,77%	2,74%	3,98%	4,14%	4,36%	4,52%	4,40%	5,55%	5,54%	5,52%	5,57%	5,64%	3,21%	3,00%	2,84%	2,77%	2,86%
Lubawa – gmina miejska	4,03%	3,96%	4,22%	3,97%	3,53%	4,77%	5,09%	5,21%	5,30%	5,56%	6,81%	6,85%	6,64%	6,72%	6,71%	3,35%	3,34%	3,43%	3,42%	3,44%
Iława – gmina wiejska	3,96%	3,84%	3,56%	3,51%	3,27%	5,40%	5,50%	5,51%	5,34%	5,08%	7,87%	7,85%	7,91%	7,86%	7,97%	4,50%	4,18%	4,04%	3,94%	4,07%
Kisielice	3,86%	3,75%	3,30%	3,37%	3,39%	4,78%	5,07%	5,27%	5,13%	5,07%	6,52%	6,38%	6,53%	6,75%	7,01%	4,31%	3,98%	3,61%	3,47%	3,27%
Lubawa – gmina wiejska	3,85%	3,74%	3,44%	3,24%	3,24%	4,92%	4,95%	5,11%	5,09%	4,99%	8,87%	8,60%	8,19%	7,98%	7,69%	4,76%	4,66%	4,52%	4,56%	4,47%
Susz	4,19%	3,99%	3,65%	3,57%	3,39%	4,84%	5,16%	5,48%	5,55%	5,50%	7,24%	7,18%	6,93%	6,79%	6,99%	3,93%	3,88%	3,75%	3,71%	3,70%
Zalewo	3,44%	3,25%	3,10%	2,87%	2,90%	4,36%	4,44%	4,56%	4,45%	4,47%	6,72%	6,47%	6,41%	6,53%	6,51%	4,31%	4,21%	3,87%	3,66%	3,41%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Wychowanie przedszkolne w gminie Susz funkcjonuje w oparciu o przedszkola i oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych. Jak pokazuje poniższa tabela liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w porównaniu do lat ubiegłych wyraźnie zwiększyła się. Sytuacja ta

dotyczyła wszystkich gmin powiatu ławskiego. Największy wzrost zanotowano w gminie Susz i Kisielice. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (%) w tych gminach w porównaniu do roku 2009 wzrósł o około 20%.

Tabela. Dzieci (3-6) objęte wychowaniem przedszkolnym w gminach powiatu ławskiego

Gmina	Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym					Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (%) do ludności w wieku 3-6 lata				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
	lata 3-6					lata 3-6				
Łława – gmina miejska	877	956	997	1024	1105	70,7	72,1	72,2	70,3	73,3
Lubawa – gmina miejska	271	272	307	339	387	56,0	57,4	60,4	64,7	72,3
Łława – gmina wiejska	201	233	275	309	348	32,3	34,3	39,2	43,8	50,7
Kisielice	108	134	150	165	192	39,9	45,0	47,6	50,5	61,0
Lubawa – gmina wiejska	132	152	238	226	211	25,0	29,2	45,3	41,6	39,1
Susz	262	279	330	371	454	42,8	43,9	48,8	51,7	62,6
Zalewo	136	132	160	147	142	44,3	42,6	50,8	45,7	45,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym w gminach powiatu ławskiego - wskaźniki

Gmina	Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat					Dzieci w wieku 3-5 lat przypadające na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
	Osoba					Osoba				
Łława – gmina miejska	633	666	701	736	717	1,05	1,05	1,04	1,04	1,04
Lubawa – gmina miejska	376	463	550	549	699	1,25	1,31	1,30	1,11	1,04
Łława – gmina wiejska	182	220	324	436	499	0,00	0,00	0,00	6,91	3,72
Kisielice	281	305	393	462	544	5,25	5,58	2,72	2,85	2,74
Lubawa – gmina wiejska	78	89	333	266	291	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Susz	243	316	408	475	618	2,70	2,93	2,62	2,19	2,08
Zalewo	284	287	433	402	417	4,72	4,60	4,76	4,82	4,80

Na terenie gminy Susz funkcjonują dwa przedszkola, po jednym publicznym i niepublicznym, z liczbą miejsc oscylującą od 168 w 2009 roku do 260 w roku 2013. W roku 2014 liczba dzieci w przedszkolu samorządowym w Suszu i przedszkolu niepublicznym „Przedszkolak” wyniosła 284, co oznacza że odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym nieznacznie przekraczał liczby miejsc w placówkach.

Tabela. Przedszkola i oddziały ogółem w powiecie ławskim w podziale na gminy

Gmina	Ogółem					Ogółem					Ogółem				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
	Przedszkola					Oddziały					Miejsca				
Łława – gmina miejska	6	6	6	6	7	40,00	42,00	46,00	45,00	46,00	877	917	983	1044	1034
Lubawa – gmina miejska	1	1	1	2	2	11,00	11,00	13,00	14,00	17,00	273	277	310	359	397
Łława – gmina wiejska	0	0	0	2	3	0,00	0,00	0,00	4,00	5,00	0	0	0	79	132
Kisielice	1	1	2	2	2	5,00	5,00	7,00	10,00	12,00	40	40	88	88	88
Susz	1	1	1	2	2	8,00	9,00	10,00	13,00	14,00	168	168	200	260	260

Zalewo	1	1	1	1	1	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	50	50	50	50	50
--------	---	---	---	---	---	------	------	------	------	------	----	----	----	----	----

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

W przedszkolach działających na terenie gminy Susz liczba dzieci w porównaniu do roku 2009 wzrosła o ponad 41%. W roku 2014 liczba dzieci w przedszkolu samorządowym w Suszu i przedszkolu niepublicznym „Przedszkolak” wyniosła 284, w porównaniu do roku 2013 zanotowano niewielki jej spadek, o 6%. Jedynie w przypadku gminy Zalewo liczba dzieci w przedszkolach w porównaniu do lat ubiegłych spadła, ale minimalnie. W pozostałych gminach powiatu tak jak w przypadku gminy Susz wzrosty liczby dzieci były stosunkowo duże, największe w gminie wiejskiej Łława oraz w gminie Kisielice. Na obszarze gminy wiejskiej Lubawa przedszkola w roku 2013 nie funkcjonowały.

Tabela. Dzieci w przedszkolach w podziale na gminy powiatu łławskiego w latach 2009-2013 (bez oddziałów przy szkołach podstawowych)

Gmina	Ogółem				
	2009	2010	2011	2012	2013
	3-6 lat				
Łława – gmina miejska	903	979	1025	1022	1038
Lubawa – gmina miejska	273	277	310	344	391
Łława – gmina wiejska	0	0	0	55	89
Kisielice	85	106	131	147	171
Susz	201	213	241	292	302
Zalewo	52	50	51	50	50

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

W gminie Susz liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych w porównaniu do roku 2009 wyraźnie wzrosła. Liczba oddziałów w szkołach podstawowych w gminie wzrosła dwukrotnie. Tendencje wzrostowe w liczbie dzieci w oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych zaobserwowano we wszystkich gminach powiatu łławskiego, największe w gminie miejskiej Łława oraz w gminie wiejskiej Lubawa. Jedynie w gminie Kisielice liczba oddziałów pozostała w porównaniu do roku 2009 na tym samym poziomie, w pozostałych gminach nastąpił wzrost ich liczby, choć nie tak znaczący jak w przypadku gminy Susz.

Tabela. Dzieci w oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych w latach 2009-2013

Gmina	Ogółem				
	2009	2010	2011	2012	2013
	3-6 lat				
Łława – gmina miejska	0	0	0	0	49
Łława – gmina wiejska	202	237	279	258	263
Kisielice	26	30	24	27	36
Lubawa- gmina wiejska	151	157	240	237	211
Susz	65	75	93	89	163
Zalewo	86	88	109	99	94

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych

Gmina	Oddziały (klasy, grupy)				
	2009	2010	2011	2012	2013
	Ogółem				
Łława – gmina miejska	0	0	0	0	2
Łława – gmina wiejska	12	14	16	13	14
Kisielice	2	2	2	2	2

Lubawa- gmina wiejska	10	10	13	13	12
Susz	5	5	7	6	10
Zalewo	4	4	5	5	6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Na terenie gminy Susz funkcjonuje 6 szkół podstawowych, po jednej w Suszu, Jawtach Wielkich, Babiętach Wielkich, Piotrkowie, Lubnowych i Kamieńcu. Na podstawie danych z poniższej tabeli stwierdzić można, że liczba uczniów we wszystkich gminach powiatu ławskiego poza gminą miejską Lubawa sukcesywnie spada. Największe spadki zanotowano w gminie Susz i Kisielice, gdzie w porównaniu do roku 2009 liczba uczniów spadła o ponad 10%. Nieco mniejsze spadki zanotowano w gminie wiejskiej Lubawa i gminie Zalewo o nieco ponad 8%, a najmniejsze w gminie miejskiej Łława, gdzie liczba uczniów spadła o zaledwie 1%. Liczba uczniów szkół podstawowych zwiększyła się minimalnie jedynie w gminie miejskiej Lubawa. Co prawda, należy wyraźnie podkreślić, że dane statystyczne nie uwzględniają efektów reformy szkolnictwa, która zakłada że do szkół podstawowych uczęszczać będą 6- latkowie. Spowoduje to, iż liczba dzieci przyjętych do szkół podstawowych wyraźnie wzrośnie.

Tabela. Szkoły podstawowe w gminach powiatu ławskiego w latach 2009-2013

Gmina	Ogółem					Ogółem					Ogółem					Ogółem				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
	Szkoły podstawowe (szt.)					Pomieszczenia szkolne (szt.)					Oddziały w szkołach (szt.)					Uczniowie (os.)				
Łława – gmina miejska	3	3	3	3	3	88	87	91	90	-	87,00	86,00	88,00	89,00	90,00	2031	1992	2023	2018	1998
Lubawa – gmina miejska	1	1	1	1	1	29	30	30	30	-	29,00	29,00	30,00	30,00	31,00	685	697	715	686	691
Łława – gmina wiejska	10	10	10	10	10	96	96	96	87	-	57,00	57,00	59,00	58,00	59,00	811	769	772	795	781
Kisielice	3	3	3	4	4	38	38	38	39	-	27,00	26,00	25,00	25,00	25,00	419	382	385	387	380
Lubawa – gmina wiejska	9	9	9	9	9	88	91	91	91	-	56,00	56,00	56,00	55,00	55,00	897	880	869	832	830
Susz	6	6	6	6	6	71	75	74	74	-	56,00	56,00	56,00	55,00	54,00	962	933	927	906	867
Zalewo	4	4	4	4	4	40	40	40	45	-	27,00	26,00	26,00	27,00	26,00	495	475	465	460	457

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w szkołach podstawowych była najwyższa na obszarze gmin miejskich Łława i Lubawa i od roku 2010 utrzymywała się na poziomie 22 uczniów. W gminie Zalewo od roku 2010 była taka sama i wyniosła 18 osób. W pozostałych czterech gminach powiatu liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w szkołach podstawowych w roku 2013 oscylowała w przedziale od 13 do 16 osób i na przestrzeni ostatnich czterech lat podlegała tylko minimalnym wahaniom. Szczegółowe informacje przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela. Uczniowie przypadający na 1 oddział w szkołach podstawowych

Gmina	Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży			
	2010	2011	2012	2013
	Ogółem			
Łława – gmina miejska	23	23	23	22
Lubawa – gmina miejska	24	24	23	22
Łława – gmina wiejska	13	13	14	13
Kisielice	15	15	15	15
Lubawa – gmina wiejska	16	16	15	15
Susz	17	17	16	16

Zalewo	18	18	17	18
--------	----	----	----	----

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Z podobną sytuacją jak w przypadku szkół podstawowych mamy do czynienia w gimnazjach. We wszystkich gminach powiatu ławskiego liczba uczniów w tych placówkach oświatowych wyraźnie zmniejszyła się na przestrzeni ostatnich lat. Największy, bo aż 37% spadek liczby uczniów w porównaniu do roku 2009 zanotowano w gminie wiejskiej Łława. Niewiele mniejsze wartości zaobserwowano w gminie Kisielice, odpowiednio spadek o 32% i w gminie Zalewo (27%). W gminie Susz w porównaniu do roku 2009 liczba uczniów w gimnazjum spadła o 14,5% do poziomu 446 osób. Sytuacja taka oznacza, że spada też w gimnazjach liczba oddziałów. Zjawisko takie zaobserwowano w porównaniu do lat ubiegłych we wszystkich gminach powiatu. Szczegółowe informacje na temat liczby uczniów, oddziałów w szkołach i liczby pomieszczeń przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela. Gimnazja w gminach powiatu ławskiego w latach 2009-2013

Gmina	Ogółem					Ogółem					Ogółem					Ogółem				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
	Gimnazja (szt.)					Pomieszczenia szkolne (szt.)					Oddziały w szkołach (szt.)					Uczniowie (os.)				
Łława – gmina miejska	6	6	6	6	6	79	80	77	77	-	58,00	54,00	54,00	50,00	52,00	1304	1266	1206	1160	1165
Lubawa – gmina miejska	2	1	1	1	1	16	16	16	16	-	17,00	16,00	16,00	17,00	16,00	374	369	359	374	359
Łława – gmina wiejska	2	2	2	2	2	20	20	20	20	-	19,00	18,00	17,00	15,00	14,00	464	424	384	363	337
Kisielice	1	1	1	1	1	13	13	13	13	-	13,00	13,00	12,00	11,00	10,00	271	259	234	223	204
Lubawa – gmina wiejska	4	4	4	4	4	32	32	32	32	-	20,00	20,00	20,00	19,00	20,00	468	468	442	421	422
Susz	1	1	1	1	1	39	39	39	39	-	22,00	21,00	21,00	20,00	20,00	511	489	485	460	446
Zalewo	3	3	3	3	3	11	11	11	11	-	16,00	16,00	13,00	12,00	12,00	325	307	285	266	254

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w gimnazjach była najwyższa na obszarze gminy wiejskiej Łława i od roku 2010 utrzymywała się na poziomie 23-24 uczniów. W gminie Susz liczba uczniów od roku 2010 sukcesywnie zmniejsza się i obecnie wynosi 22 osoby w przeliczeniu na 1 oddział (zmiana minimalna).

Tabela. Uczniowie przypadający na 1 oddział w gimnazjach w gminach powiatu ławskiego w latach 2010-2013

Gmina	Gimnazja dla dzieci i młodzieży			
	2010	2011	2012	2013
	Ogółem			
Łława – gmina miejska	23	22	23	22
Lubawa – gmina miejska	23	22	22	22
Łława – gmina wiejska	24	23	24	24
Kisielice	20	20	20	20
Lubawa – gmina wiejska	23	22	22	21
Susz	23	23	23	22
Zalewo	19	22	22	21

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Powiat ławski pod względem wyników egzaminu gimnazjalnego wypada na tle województwa dobrze. W części humanistycznej plasuje się on na 10 miejscu spośród 21 powiatów funkcjonujących w województwie w zakresie języka polskiego i na miejscu 5 w zakresie historii i wiedzy o społeczeństwie.

Od najlepszego powiatu węgorzewskiego jest gorszy o 5,5 punktów procentowych z języka polskiego i o 4 punktu procentowe od m. Olsztyn w zakresie wiedzy o społeczeństwie. W części matematyczno-przyrodniczej wynik uzyskany w roku 2014 plasuje powiat na 8 pozycji w województwie z matematyki i na trzecim z przedmiotów przyrodniczych. Dystans do najlepszego w tej kategorii m. Olsztyna wyniósł prawie 7 punktów procentowych w przypadku matematyki i niecałe 3 pp. w przypadku przedmiotów przyrodniczych. W przypadku języka angielskiego wyniki dla powiatu ławskiego plasowały go w połowie stawki dla poziomu podstawowego i nieco dalej dla poziomu rozszerzonego. Nieco słabiej powiat ławski wypada na tle pozostałych w przypadku języka niemieckiego, gdzie uzyskany średni wynik dla obu poziomów znacznie odbiega od najlepszych.

Tabela Średnie wyniki egzaminu gimnazjalnego w poszczególnych powiatach województwa warmińsko-mazurskiego w roku 2014

Powiat	Część humanistyczna		Część matematyczno-przyrodnicza		Język angielski		Język niemiecki	
	Język Polski	Historia i wiedza o społeczeństwie	matematyka	przedmioty przyrodnicze	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony
	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)
bartoszycki	65,3	57,9	41,1	50,5	60,2	45,0	51,5	40,5
braniewski	61,3	58,7	40,2	49,8	61,3	43,4	47,6	26,8
Działdowski	64,5	58,1	46,0	50,5	59,1	38,3	46,3	33,9
Elbląski	61,2	54,5	39,3	47,3	56,4	34,6	42,2	27,4
Elcki	63,9	57,4	44,4	49,0	63,3	43,3	58,0	45,0
Giżycki	65,4	58,4	45,3	50,1	62,1	44,0	60,1	45,6
ławski	64,4	58,6	44,8	52,9	60,5	39,9	51,0	36,9
Kętrzyński	65,1	59,1	46,8	51,4	61,3	40,6	59,0	65,0
Lidzbarski	64,7	56,4	44,8	49,5	64,0	44,5	50,9	67,5
Mragowski	63,1	55,2	42,0	48,3	61,6	43,5	50,5	34,6
Nidzicki	63,0	56,4	41,8	48,9	58,8	37,2	51,3	42,4
Nowomiejski	63,8	56,5	46,7	48,3	55,9	37,7	49,8	35,8
Olecki	65,0	57,1	46,5	50,0	66,3	47,6	46,2	36,7
Olsztyński	62,1	55,9	41,1	49,1	58,6	37,6	50,6	35,2
Ostródzki	65,1	57,9	41,8	48,5	59,5	39,6	51,3	40,1
Piski	61,9	54,1	41,1	46,0	56,8	36,8	46,9	35,3
Szczycieński	62,9	55,4	42,9	48,0	56,1	40,6	50,1	42,6
goldapski	59,8	54,3	40,4	46,5	59,4	41,1	55,7	39,5
Węgorzewski	70,0	59,8	47,8	53,7	67,7	46,6	39,5	12,5
m. Elbląg	64,2	57,3	45,8	49,9	65,2	44,1	44,9	57,8
m. Olsztyn	69,7	62,7	51,6	55,6	74,5	56,5	62,2	49,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z OKE Łomża

W rozbiciu na poszczególne gminy, najlepsze wyniki w części humanistycznej uzyskała gmina miejska Ława z języka polskiego i gmina wiejska Lubawa z historii i wiedzy o społeczeństwie. W części matematyczno-przyrodniczej również najlepiej zaprezentowała się gmina wiejska Lubawa. Z kolei z języka angielskiego zarówno dla poziomu podstawowego jak i rozszerzonego najlepiej zaprezentowała się gmina miejska Lubawa. Podobne rezultaty uzyskano dla języka niemieckiego, choć w przypadku poziomu rozszerzonego najlepiej wypadła gmina wiejska Ława. Gmina Susz na tle powiatu wypada bardzo słabo, zwłaszcza z języka polskiego, matematyki i poziomu rozszerzonego języka angielskiego.

Tabela. Średnie wyniki egzaminu gimnazjalnego w poszczególnych gminach powiatu ławskiego w roku 2014

Gmina	Część humanistyczna		Część matematyczno-przyrodnicza		Język angielski		Język niemiecki	
	Język Polski	Historia i wiedza o społeczeństwie	matematyka	przedmioty przyrodnicze	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony
	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)	Średni wynik (%)
ława – gmina miejska	67,9	60,7	48,6	54,7	64,3	47,2	52,7	37,8
Lubawa – gmina miejska	66,9	62,8	46,3	56,3	72,0	52,9	58,2	40,0
ława –	62,1	55,0	46,4	51,5	52,9	31,3	48,4	61,7

gmina wiejska									
Kisielice	59,7	52,0	36,9	46,0	50,4	32,4	45,0	25,4	
Lubawa – gmina wiejska	64,1	61,3	51,1	54,6	60,3	33,8	36,0	-	
Susz	59,3	54,7	36,6	48,5	51,4	28,2	40,4	-	
Zalewo	62,1	55,8	36,4	52,9	61,7	43,5	55,3	61,8	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z OKE Łomża

Wszystkie szkoły podstawowe i gimnazja w gminie Susz wyposażone są w pracownie komputerowe. Analizując dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące wyposażenia placówek oświatowych w gminie Susz w komputery stwierdzono, że:

- w szkołach podstawowych i gimnazjum w gminie Susz funkcjonuje 9 pracowni komputerowych wyposażonych łącznie w 218 komputerów, z których 181 podłączonych jest do Internetu, a 161 komputerów podłączonych do internetu przeznaczonych było do użytku uczniów,
- w roku 2012 do użytku uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjum przeznaczone były 120 komputerów z dostępem do szerokopasmowego internetu,
- w szkołach podstawowych na 1 komputer z dostępem do Internetu przypadało 10,24 uczniów, liczba ta w porównaniu do roku 2010 wyraźnie zwiększyła się, co należy oceniać negatywnie,
- w szkołach podstawowych w gminie Susz na 1 komputer z dostępem do Internetu przypadało 6,71 uczniów, liczba ta w porównaniu do roku 2010 nieznacznie zmniejszyła się, co należy oceniać pozytywnie,
- w gimnazjach w gminie Susz na 1 komputer z dostępem do Internetu przypadało 17,69 uczniów, liczba ta w porównaniu do roku 2010 nieznacznie zmniejszyła się, co należy oceniać pozytywnie. (choć wciąż utrzymuje się na wysokim poziomie).

Tabela. Komputeryzacja w szkołach podstawowych i gimnazjach w gminach powiatu ławskiego

Gmina	Ogółem komputery			Komputery z dostępem do internetu			Komputery z dostępem do internetu szerokopasmowego			Pracownie komputerowe		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
	Szt.			Szt.			Szt.			Szt.		
Łława – gmina miejska	266	359	379	255	317	339	148	223	253	13	14	13
Lubawa – gmina miejska	97	83	85	97	83	85	97	83	85	4	4	4
Łława – gmina wiejska	197	195	179	180	178	179	141	135	132	13	13	12
Kisielice	84	84	84	68	67	67	57	57	57	4	4	4
Lubawa – gmina wiejska	235	234	240	222	224	230	209	207	214	13	13	13
Susz	208	215	218	173	180	181	112	119	120	9	9	9
Zalewo	95	99	92	87	92	89	74	91	86	5	5	5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Komputeryzacja w szkołach podstawowych i gimnazjach ciąg dalszy

Gmina	Komputery przeznaczone do użytku uczniów			komputery z dostępem do Internetu przeznaczone do użytku uczniów			komputery z dostępem szerokopasmowym przeznaczone do użytku uczniów		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
	Szt.			Szt.			Szt.		
Łława – gmina miejska	199	270	275	194	232	237	105	145	156
Lubawa – gmina miejska	63	54	54	63	54	54	63	54	54
Łława – gmina wiejska	160	159	141	145	144	141	112	107	102
Kisielice	51	51	51	45	45	45	35	35	35
Lubawa –	189	187	195	186	187	195	176	177	181

gmina wiejska										
Susz	185	191	192	157	160	161	99	102	103	
Zalewo	72	74	72	65	67	69	55	67	67	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Wskaźniki komputeryzacji szkół podstawowych i gimnazjalnych w gminach powiatu iławskiego

Gmina	udział % szkół wyposażonych w komputery przeznaczone do użytku uczniów z dostępem do Internetu			udział % szkół wyposażonych w komputery przeznaczone do użytku uczniów z dostępem do Internetu			uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów			uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
	Szkoły podstawowe			Gimnazjum			Szkoły podstawowe			Gimnazjum		
Iława – gmina miejska	100,00	100,00	100,00	66,67	66,67	66,67	41,11	22,57	21,67	18,42	17,27	15,20
Lubawa – gmina miejska	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	14,52	24,66	23,66	24,60	14,36	14,96
Iława – gmina wiejska	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	6,15	6,23	6,63	21,20	19,20	17,29
Kisielice	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	12,32	12,42	12,39	18,50	16,71	15,93
Lubawa – gmina wiejska	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	7,33	7,18	6,66	7,09	6,70	6,01
Susz	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	7,12	6,92	6,71	18,81	18,65	17,69
Zalewo	100,00	100,00	100,00	33,33	33,33	33,33	9,69	9,12	8,68	19,19	17,81	16,63

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Wskaźniki komputeryzacji szkół podstawowych i gimnazjalnych w gminach powiatu iławskiego

Gmina	Uczniowie przypadający na 1 komputer z szerokopasmowym dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów (szkoły podstawowe i gimnazja)		
	2010	2011	2012
	Osoba		
Iława – gmina miejska	30,3	21,7	19,9
Lubawa – gmina miejska	16,9	19,9	19,6
Iława – gmina wiejska	10,7	10,8	11,4
Kisielice	18,3	17,7	17,4
Lubawa – gmina wiejska	7,7	7,4	6,9
Susz	14,4	13,8	13,3
Zalewo	14,2	11,2	10,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Podsumowanie – oświata w gminie Susz

Tabela. Oświata w Gminie Susz wg. stanu na 01.09.2014

Nazwa placówki oświatowej, w tym status (publiczna / niepubliczna)	Liczba uczniów/ wychowanków	Liczba pracowników oświatowych (pełne etaty)	Sala gimnastyczna (T/N)	Biblioteka (T/N)	Świetlica (T/N)	Boisko szkolne (T/N)	Sale komputerowe (T/N), w tym liczba	Sale wykładowe (T/N), w tym liczba	Liczba uczniów/ wychowanków korzystających z dowozu do placówki
Przedszkole w Suszu (publiczna)	231	34 pełne etaty	N	N	N	N	N	T	36
Przedszkole Niepubliczne „Przedszkolak” (niepubliczna)	53	3	N	N	N	N	N	N	0
Szkoła Podstawowa w Suszu (publiczna)	557	42	T	T	T	T	T/2	T/23	205

Gimnazjum w Suszu (publiczna)	443	42,56 nauczycieli w tym 10 pracowników niepedagogicznych	T	T	T	N	T / 1	T / 19	259
Szkoła Podstawowa w Jawtach Wielkich (publiczna)	126 uczniów w tym 38 dzieci w oddziałach przedszkolnych	13 nauczycieli tj.- 12 etatów 5 obsługi tj.- 4,5 etatu	N	T	N	T	T - 2 sale	7 sal lekcyjnych w tym 2 są jednocześnie komputerowe	65 uczniów
Szkoła Podstawowa w Babiętach Wielkich (publiczna)	123	11	T	T	N	T	T / 1	T / 11	102
Szkoła Podstawowa w Piotrkowie (publiczna)	79 w tym 3-4 latki -12 dzieci, 13 dzieci w klasie „0”	7	NIE	TAK	NIE	TAK	T / 1	T / 9	27
Szkoła Podstawowa w Lubnowych (niepubliczna)	88	15	T	T	T	T	T / 1	T / 8	40
Szkoła Podstawowa w Kamieńcu (niepubliczna)	91	6	T	T	T	T	T / 1	T / 9	39

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Wyposażenie w podstawową infrastrukturę w poszczególnych placówkach oświatowych jest zróżnicowane. W przedszkolu niepublicznym nie ma placu zabaw. W Szkole Podstawowej w Jawtach i Piotrkowie nie ma sali gimnastycznej (dzieci ćwiczą na korytarzu) ani świetlicy. Z kolei w Szkole Podstawowej w Lubnowych sala gimnastyczna jest za mała w stosunku do potrzeb. Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Suszu korzystają z kompleksu sportowo rekreacyjnego składającego się z hali sportowej, boiska orlik, skateparku. W przyszłości planuje się budowę bieżni, boiska do piłki siatkowej plażowej oraz boiska do piłki nożnej przy budynku gimnazjum. Planuje się również remont sceny plenerowej przy jeziorze i zaplecza sceniczno-socjalnego. Dobry jest stan techniczny budynków i części sportowej w SP w Babiętach Wielkich i Lubnowych, choć w przypadku tej placówki konieczne jest jej ocieplenie oraz remont toalet. Konieczne jest również ocieplenie SP w Suszu. Ponadto placówki oświatowe w gminie Susz nie są w pełni przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Podsumowując w ostatnich latach w wielu placówkach wykonano szereg remontów, które finansowano z budżetu szkolnego i gminnego, część z nich wciąż wymaga jednakże podjęcia działań inwestycyjnych głównie w zakresie modernizacji budynków i pomieszczeń, infrastruktury sportowej i wyposażenia w infrastrukturę komputerową.

Z kolei Organem prowadzącym Zespół Szkół im. Ireny Kosmowskiej w Suszu jest Powiat Iławski. Zespół Szkół prowadzi działalność dydaktyczną i wychowawczą zgodną z art. 7 pkt. 1 i 2 oraz art. 64 ustawy z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004r. Nr 256, poz. 2572 ze zmianami), a szczegółowo określoną w Statucie Zespołu Szkół w Suszu. Szkoła posiada nowoczesne gabinety przedmiotowe i pracownie specjalistyczne:

- salę lekcyjną wyposażoną w nowoczesną tablicę interaktywną,
- dwie pracownie komputerowe (podłączone do Internetu),
- laboratorium języków obcych,
- pracownia obsługi turystycznej,
- pracownia ekonomiczna,
- pracownia mikrobiologii, fizyki i chemii,
- pracownia gastronomiczna z salą konsumencką pełniącą funkcję ośrodka egzaminacyjnego OKE w zawodzie kucharz małej gastronomii,
- Internetowe Centrum Informacji Multimedialnej,
- sala gimnastyczna i plac rekreacyjno-sportowy,
- siłownia,
- biblioteka z bogatym księgozbiorem i komputerami multimedialnymi z dostępem do Internetu.

5.4. Opieka społeczna i ochrona zdrowia

Za wspieranie osób, rodzin, grup i społeczności lokalnych z terenu Gminy Susz poprzez pobudzanie ich potencjału i aktywności oraz ukierunkowanie na rozwiązywanie problemów i rozwój odpowiada Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. Jest on jednostką budżetową Gminy Susz.

Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej działa na podstawie:

- Ustawy o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r.,
- Ustawy o samorządzie gminnym,
- Statutu MGOPS.

W ramach zadań zleconych Ośrodek realizuje zadania z ustaw:

- pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r.,
- o świadczeniach rodzinnych z dnia 28 listopada 2003 r.,
- o dodatkach mieszkaniowych z dnia 21 czerwca 2001 r.,
- o postępowaniu wobec dłużników alimentacyjnych oraz zaliczce alimentacyjnej z dnia 22 kwietnia 2005 r.,
- uchwały Rady Ministrów w sprawie ustanowienia wieloletniego programu wspierania finansowego gmin w zakresie dożywiania „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”.

Ośrodek jest jednostką organizacyjną utworzoną w celu realizacji zadań zleconych gminie z zakresu administracji rządowej oraz zadań własnych gminy dotyczących pomocy społecznej. Do zadań własnych Ośrodka z zakresu pomocy społecznej należą w szczególności:

- koordynacja realizacji gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych,
- sporządzanie oceny w zakresie pomocy społecznej,
- udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych i zasiłków specjalnych celowych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia,
- przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego,
- opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi z matką, ojcem lub rodzeństwem,
- pracę socjalną,
- organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego lub mieszkaniach chronionych,
- tworzenie gminnego systemu profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną,
- dożywianie dzieci,
- sprawienie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym,
- kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu,
- pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,

- sporządzanie sprawozdawczości oraz przekazywanie jej Wojewodzie Warmińsko - Mazurskiemu, również w formie dokumentu elektronicznego, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego,
- utworzenie i utrzymywanie ośrodka pomocy społecznej, w tym zapewnienie środków na wynagrodzenia pracowników,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych,
- opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych,
- przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze,
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki,
- podejmowanie innych zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznaczonych potrzeb gminy, w tym tworzenie i realizacja programów osłonowych,
- współpraca z powiatowym urzędem pracy w zakresie upowszechniania ofert pracy oraz informacji o wolnych miejscach pracy, upowszechniania informacji o usługach poradnictwa zawodowego i o szkoleniach.

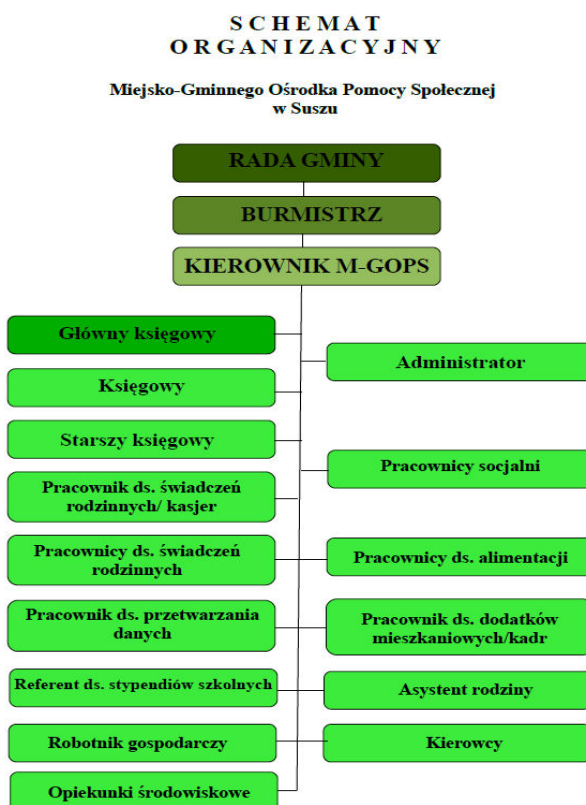
Do zadań zleconych Ośrodka z zakresu pomocy społecznej należą w szczególności:

- organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną,
- prowadzenie i rozwój infrastruktury środowiskowych domów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielanie schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielanie schronienia, posiłku i niezbędnego ubrania cudzoziemcom, którzy uzyskali zgodę na pobyt tolerowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki.

Ponadto do zadań ośrodka należy:

- prowadzenie postępowań dotyczących przyznawania i wypłacania świadczeń rodzinnych,
- podejmowanie działań wobec dłużników alimentacyjnych, prowadzenie postępowań i wydawanie w tych sprawach decyzji oraz prowadzenie postępowań w sprawie świadczeń z funduszu alimentacyjnego,
- z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie należy w szczególności obsługa organizacyjno-techniczna zespołu interdyscyplinarnego,
- z zakresu wspierania rodziny i systemie pieczy zastępczej należy w szczególności: praca z rodziną, przydzielenie rodzinie asystenta rodziny, sprawy dotyczące ustanowienia rodziny wspierającej, prowadzenie postępowań w sprawach z zakresu wspierania rodziny oraz wydawania w tych sprawach decyzji.
- prowadzenie postępowań w sprawach dodatków mieszkaniowych.
- realizacja zadań w zakresie świadczeń dla uczniów, pomocy materialnej o charakterze socjalnym,
- przyznawanie i wypłacanie zryczałtowanych dodatków energetycznych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków dla opiekunów,
- wykonywanie innych zadań wynikających z przepisów prawa.

Rysunek 14. Schemat organizacyjny Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Suszu

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej oprócz dobrej bazy lokalowej wyposażony jest w nowy sprzęt komputerowy i biurowy. Budżet M-GOPS:

- rok 2012: 13 391 641,12 zł oraz dofinansowanie z POKL 317 620,72 zł,
  - rok 2013: 14 094 607 zł oraz dofinansowanie z POKL 376 772,88 zł,
  - rok 2014: 14 696 082,31 zł oraz dofinansowanie z POKL 487 587,25 zł.
- Zatrudnienie w MGOPS na dzień 31.12.2014 r. wynosiło 24 osób.

Według stanu na koniec 2014 roku spośród 13 064 osób zamieszkujących gminę Susz system pomocy społecznej objął w tym samym roku wsparciem finansowym 908 rodzin, w których było 2601 osób (aż 19,9% ogółu ludności). Pozytywnym zjawiskiem jest natomiast fakt, że w porównaniu do roku 2012 liczba osób którym przyznano świadczenia pieniężne zmniejszyła się o ponad 13%. Z kolei liczba rodzin korzystających ze świadczeń niepieniężnych utrzymuje się od roku 2012 na podobnym poziomie.

Liczba rodzin objętych pomocą społeczną:

- 2012 rok: finansowa: 998 rodzin (2964 osób), niefinansowa: 509 rodzin (2118 osób),
- 2013 rok: finansowa: 986 rodzin (2881 osób), niefinansowa: 508 rodzin (2076 osób),
- 2014: finansowa: 908 rodzin (2601 osób), niefinansowa 492 rodzin (2012 osób).

W roku 2014 zdecydowanie najważniejszym powodem przyznawania świadczeń pomocy społecznej, podobnie jak w latach poprzednich, pozostawało ubóstwo. Z jego powodu z pomocy skorzystało 895 rodzin, zdecydowana większość rodzin objętych pomocą. Przyczyny związane z bezrobociem jako podstawa uzyskania wsparcia w porównaniu do roku 2013 wskazywane były rzadziej (spadek o 12%). Zdecydowanie rzadziej powodami udzielania świadczeń były: długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność, i bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego. Znaczenie pozostałych powodów było marginalne bądź nie występowało.

Tabela. Powody przyznawania pomocy przez MGOPS w Suszu (2014)

Przyczyny	Liczba rodzin (osób w rodzinach) objętych pomocą społeczną	
	2013	2014
Ubóstwo	929 (2887)	895 (2722)
Bezrobocie	735 (2400)	654 (2133)
Niepełnosprawność	388 (1012)	394 (1031)
Długotrwałą lub ciężką chorobą	493 (1334)	540 (1472)
Bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego	214 (716)	228 (750)
Alkoholizm	43 (97)	47 (118)
Potrzeba ochrony macierzyństwa	174	203
w tym wielodzietność	173	175
Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	27 (59)	28 (58)
Zdarzenie losowe	9 (22)	4 (11)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS i sprawozdania z funkcjonowania MGOPS w roku 2014

Realizację zadań w najważniejszych kategoriach udzielnej pomocy przedstawiono w rozbiu na udzielone przez MGOPS zasiłki stałe, okresowe oraz celowe. Zasiłek stały przysługuje:

- pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
- pełnoletniej osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód, jak również dochód na osobę w rodzinie są niższe od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie.

Liczba osób samotnie gospodarujących pobierających zasiłek stały od roku 2011 sukcesywnie rośnie. W roku 2014 w porównaniu do roku 2011 ich liczba wzrosła o prawie 14%. Kwota świadczeń w złotych wzrosła w porównaniu do roku 2012 o ponad 32%. Podobną sytuacją zaobserwować możemy w przypadku wypłacanego zasiłku stałego dla osoby w rodzinie. W tej grupie osób w porównaniu do roku 2011 ich łączna liczba wzrosła o 33% (89 osób), kwotowa wartość w porównaniu do analogicznego okresu była wyższa aż o 121%. Sytuacja taka oznacza, iż MGOPS z roku na rok przeznacza na wypłatę zasiłków stałych coraz większe kwoty (w porównaniu do roku 2012 świadczenia te łącznie wzrosły o 44% do kwoty 717 033 złotych).

Tabela. Wykaz świadczeń pieniężnych z Miejsko - Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Suszu w latach 2011-2014 (zasiłek stały)

Wyszczególnienie	Zasiłek stały, w tym:							
	Zasiłek stały dla osób samotnie gospodarujących				Zasiłek stały dla osoby w rodzinie			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Liczba osób	93	96	101	106	67	87	102	89
Liczba świadczeń	910	878	1 005	1 011	583	635	860	773
Kwota świadczeń w złotych	-	362 766	472 928	479 723	107 006	134 793	246 609	237 310

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

Zasiłek okresowy przysługuje w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego:

- osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej,
- rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny.

W roku 2014 w porównaniu do roku 2013 liczba osób pobierających zasiłek okresowy z tytułu bezrobocia wyraźnie zmniejszyła się (spadek o 18%, kwotowo spadek o ponad 20%). Przyczyną takiego stanu rzeczy jest z jednej strony wyraźna poprawa na rynku pracy, a z drugiej strony utrata

przez część osób uprawnionych do pobierania zasiłku. Co istotne ze wszystkich wymienionych w poniższej tabeli zasiłków okresowych odgrywa on zdecydowanie najważniejszą rolę, stanowiąc kwotowo w roku 2014 prawie 71% wszystkich jego typów. Z kolei w przypadku zasiłku okresowego wypłacanego z tytułu długotrwałej choroby mamy do czynienia z sytuacją odwrotną. Liczba osób pobierających ten zasiłek w porównaniu do lat poprzednich systematycznie rośnie (wzrost w porównaniu do roku 2011 o ponad 76%, kwotowo był on jeszcze wyraźniejszy). Łączna kwota wypłacanych zasiłków okresowych w roku 2014 w porównaniu do roku 2011 wzrosła o 22%, jednakże w porównaniu do roku 2013 ze względu na mniejszą skalę wypłat zasiłku dla osób bezrobotnych łączna kwota wyraźnie spadła (18%). Łącznie w strukturze wypłacanych zasiłków okresowych podobnie jak zasiłek z tytułu niepełnosprawności nie odgrywa on istotnej roli stanowiąc jedynie niecałe 6% łącznej sumy wypłat. Liczba osób pobierających zasiłek ze względu na niepełnosprawność pozostaje w porównaniu do lat ubiegłych na podobnym poziomie, zaobserwowano jedynie wyraźny procentowy wzrost wypłacanych świadczeń (choć jak już wspomniano wyżej stanowią one łącznie niewielki procent wypłacanych zasiłków okresowych). Liczba osób będących beneficjentem zasiłku okresowego z innych nie wymienionych wcześniej przyczyn od roku 2012 pozostaje na podobnym poziomie.

Tabela. Wykaz świadczeń pieniężnych z Miejsko - Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Suszu w latach 2011-2014 (zasiłek okresowy)

Wyszczególnienie	Zasiłek okresowy, w tym:							
	Zasiłek okresowy z tytułu bezrobocia				Zasiłek okresowy z tytułu długotrwałej choroby			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Liczba osób	574	598	642	526	56	54	58	99
Liczba świadczeń	3 498	3 297	3 729	3 052	258	171	220	372
Kwota świadczeń w złotych	1 069 154	1 197 345	1 597 209	1 267 881	49 774	44 379	68 793	105 350

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

Tabela. Wykaz świadczeń pieniężnych z Miejsko - Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Suszu w latach 2011-2014 (zasiłek okresowy)

Wyszczególnienie	Zasiłek okresowy, w tym:							
	Zasiłek okresowy z tytułu niepełnosprawności				Zasiłek okresowy z innych przyczyn			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Liczba osób	105	122	111	105	122	231	212	205
Liczba świadczeń	478	495	480	482	430	821	801	812
Kwota świadczeń w złotych	82 778	115 552	137 381	134 454	113 641	267 187	275 019	285 833

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

Innym zasiłkiem, przyznawanym przez Miejsko-Gminny ośrodek pomocy Społecznej w Suszu, jest zasiłek celowy. Otrzymywały go osoby w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków, opału, odzieży, remontu. Przez badane lata liczba osób korzystających z pomocy w tej formie do roku 2012 utrzymywała się na podobnym poziomie, by w roku 2013 i roku 2014 wyraźnie zmniejszać się.

Tabela. Wykaz świadczeń pieniężnych z Miejsko - Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Suszu w latach 2011-2014 (zasiłek celowy)

Wyszczególnienie	Zasiłek celowy			
	Lata			
	2011	2012	2013	2014
Liczba osób	717	722	672	585
Kwota świadczeń w złotych	271 557	238 319	269 975	239 349

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

W przypadku świadczeń niepieniężnych najistotniejszą rolę odgrywa dofinansowanie do posiłków dla dzieci. Od roku 2012 liczba osób korzystających z tego rodzaju świadczenia pozostaje na podobnym poziomie. Pozostałe świadczenia niepieniężne odgrywały znacznie mniejszą rolę, choć w przypadku odpłatności gminy za pobyt w domu pomocy społecznej kwotowo tylko nieznacznie odbiegała od dofinansowania posiłków dla dzieci.

Tabela. Wykaz świadczeń niepieniężnych z Miejsko - Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Suszu w latach 2011-2014

Wyszczególnienie	Świadczenia niepieniężne							
	Posiłek ogółem (dla dzieci)				Schronienie			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Liczba osób	820	790	789	785	11	8	7	12
Liczba świadczeń	106 229	107 334	108 951	111 304	1 984	1 354	1 761	1 840
Kwota świadczeń w złotych	280 580	295 214	312 146	332 751	34 468	17 149	24 339	28 637

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

Wyszczególnienie	Świadczenia niepieniężne							
	ODPŁATNOŚĆ GMINY ZA POBYT W DOMU POMOCY SPOŁECZNEJ				WSPIERANIE RODZINY I PIECZA ZASTĘPCZA			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Liczba osób	11	12	12	14	x	21(rodzin)	33 (rodzin)	26 (rodzin)
Liczba świadczeń	91	123	120	133	x	x	x	x
Kwota świadczeń w złotych	170 148	257 150	264 684	286 713	x	x	x	x

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

Bardzo istotną rolę w pomocy rodzinie odgrywają świadczenia rodzinne obejmujące zasiłek rodzinny wraz z dodatkami, zasiłki i świadczenia pielęgnacyjne. Wszystkie wymienione świadczenia mają służyć pomocą rodzinom, które wykorzystując własne środki i możliwości nie są w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb, w tym również związanych z wydatkami na utrzymanie dzieci. W roku 2014 kwota wypłaconych świadczeń dla wszystkich trzech form wsparcia finansowego, w porównaniu do roku 2013 zmniejszyła się. Największy spadek dotyczy wypłaconych świadczeń pielęgnacyjnych (35%), zdecydowanie mniejszy dla zasiłków rodzinnych i pielęgnacyjnych (dla obu 6%). Szczegółowe informacje w tym zakresie zawarto w poniższej tabeli.

Tabela. Zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne oraz świadczenia pielęgnacyjne w gminie Susz w latach 2011-2014

Rok	Rodzaj świadczenia	Zasiłki rodzinne wraz z dodatkami	Zasiłki pielęgnacyjne	Świadczenia pielęgnacyjne
2011	Liczba rodzin/świadczeń	1 027	10 908	2 988
	Kwota świadczeń w złotych	3 322 123	1 668 771	1 529 011
2012	Liczba rodzin/świadczeń	935	10 907	4 816
	Kwota świadczeń w złotych	3 067 736	1 668 771	2 129 737
2013	Liczba rodzin/świadczeń	817	10 802	3 937
	Kwota świadczeń w złotych	3 030 219	1 652 706	1 567 131
2014	Liczba rodzin/świadczeń	852	10 200	2 299
	Kwota świadczeń w złotych	2 846 556	1 560 600	1 028 877

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługują, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę w rodzinie nie przekracza kwoty 725 zł. Liczba osób i rodzin otrzymujących świadczenia z funduszu alimentacyjnego od 2012 roku utrzymuje się na podobnym poziomie.

Tabela. Świadczenia alimentacyjne w gminie Susz w latach 2011-2014

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014
Liczba osób	brak danych	210	198	191
Liczba rodzin	131	133	136	125
Kwota świadczeń w złotych	777 495	816 810	840 980	787 165

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

Inną formą pomocy, oferowaną przez M-GOPS w Suszu jest dodatek mieszkaniowy. Przyznawany jest on dla osób, które nie są w stanie pokryć kosztów związanych z utrzymaniem mieszkania. Umożliwia on opłacenie czynszu oraz innych wydatków mieszkaniowych. Sukcesywnie od roku 2011 liczba gospodarstw domowych otrzymujących dodatki mieszkaniowe wyraźnie zmniejsza się.

W roku 2014 beneficjentem tego dodatku było 271 gospodarstw domowych, zaś cztery lata wcześniej 367.

Tabela. Dodatki mieszkaniowe w gminie Susz w latach 2011-2014

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014
Liczba gospodarstw domowych	367 osób	332	312	271
Kwota świadczeń w złotych	325 000	318 000	295 347	251 752

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Suszu udziela również pomocy materialnej o charakterze socjalnym dla uczniów, których status społeczno-ekonomiczny rodzin nie pozwala na pełny i swobodny rozwój. Stypendia przyznawane są w dwóch transzach – wiosennej i jesiennej. W roku szkolnym 2014/2015 w porównaniu do roku poprzedniego zaobserwować można spadek liczby osób korzystających z tej formy pomocy. Rok 2014 kończy obserwowany od roku 2011 wzrost liczby osób korzystający ze stypendiów socjalnych.

Tabela. Stypendia socjalne dla uczniów i zasiłki szkolne w gminie Susz w latach 2011-2014

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014
Liczba osób	640	727	847	661
Kwota świadczeń w złotych	748 448	809 819	1 023 178	839 149

Źródło: Opracowanie na podstawie danych M-GOPS w Suszu

Warsztat Terapii Zajęciowej w Suszu

Warsztat Terapii Zajęciowej w Suszu powstał w 2002 roku z inicjatywy Stowarzyszenia Rozwoju i Przedsiębiorczości Ziemi Suskiej w Suszu. WTZ jest placówką pobytu dziennego, w której prowadzona jest rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych w stopniu umiarkowanym bądź znacznym. Na zajęcia terapeutyczne do WTZ uczęszcza 35 osób niepełnosprawnych. Zajęcia odbywają się przez cały rok z wyłączeniem przerwy wakacyjnej, która przypada w okresie letnim.

Działania rewalidacyjne obejmują:

- poprawę kondycji fizycznej i zaradności osobistej,
- kształtowanie samodzielności, odpowiedzialności, pracowitości i zdyscyplinowania,
- przygotowanie do życia w środowisku społecznym,
- naukę umiejętności pozwalających na podjęcie pracy zarobkowej.

W Warsztacie Terapii Zajęciowej dominującą formą terapii jest ergoterapia. Zajęcia z zakresu rehabilitacji zawodowej prowadzone są w siedmiu pracowniach: gospodarstwa domowego, zaradności osobistej, wikliniarskiej, plastycznej, dziewiarskiej, stolarskiej i ogrodniczej. W czasie pracy uczestnicy nabywają umiejętności zawodowe charakterystyczne dla danej pracowni. Podopieczni mają możliwość wyboru zmiany pracowni, dzięki czemu zwiększa się zakres rozwijanych umiejętności. Stopień trudności zadań wykonywanych przez uczestników w pracowniach jest dostosowany do ich aktualnych możliwości i ulega stopniowemu zwiększeniu w miarę nabywania wprawy i nowych umiejętności. Uczestnicy Warsztatu są przygotowywani do życia w środowisku społecznym w szczególności poprzez rozwój umiejętności planowania i komunikowania się, dokonywania wyborów, decydowania o swoich sprawach oraz rozwoju innych umiejętności w niezależnym życiu.

Środowiskowy Dom Samopomocy w Suszu

Środowiskowy Dom Samopomocy w Suszu działa od stycznia 2009 roku. Obecnie na zajęcia uczęszcza 40 uczestników. Jest to placówka wsparcia dziennego, przeznaczona dla osób z zaburzeniami psychicznymi, upośledzeniem intelektualnym, chorobami neurologicznymi. Dom posiada

pełną standaryzację, bez barier architektonicznych - podjazd, winda krzesłkowa. W ŚDS w Suszu znajdują się następujące sale w których prowadzone są zajęcia:

- sala zajęć kulinarnych,
- sala zajęć plastycznych,
- sala zajęć informatyczno – fotograficznych,
- sala zajęć usprawniania fizycznego,
- sala zajęć teatralno – muzycznych,
- sala zajęć ogrodniczo – zielarskich,
- sala doświadczenia świata.

Dom jest dobrze wyposażony. W salach zajęć znajdują się wszelkie niezbędne materiały do prowadzenia zajęć. Działalność Środowiskowego Domu Samopomocy w Suszu pozwala swoim podopiecznym na:

- podtrzymywanie i rozwijanie umiejętności samodzielnego życia,
- zapobieganie izolacji społecznej,
- podniesienie poziomu zaradności życiowej i sprawności psychofizycznej,
- przystosowanie do funkcjonowania społecznego w środowisku,
- wspieranie środowiska rodzinnego,
- profilaktykę zdrowia psychicznego, zapobieganie nawrotom choroby,
- wsparcie i zaistnienie na rynku pracy,
- zwiększenie umiejętności manualnych, percepcyjnych i ruchowych,
- udział w różnych formach terapii,
- rozwijanie umiejętności i aktywnego życia oraz organizacji czasu wolnego,
- wsparcie w załatwianiu spraw urzędowych.

Dom Pomocy Społecznej w Suszu

Powstał w 1976 roku na mocy Zarządzenia nr 45/76 Wojewody Elbląskiego. Celem działalności statutowej jest prowadzenie rehabilitacji psychospołecznej i ruchowej dzieci i młodzieży upośledzonej umysłowo i fizycznie oraz dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie. Rehabilitacja ta obejmuje prowadzenie grupowych i indywidualnych zajęć, mających na celu nabywanie, rozwijanie i podtrzymywanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego funkcjonowania, w tym usprawniających zaburzone funkcje organizmu i ograniczających deficyty rozwojowe osób z upośledzeniem umysłowym. Obecnie w DPS przebywa 90 osób (42 mężczyzn, 48 kobiet). Wiek mieszkańców kształtuje się w przedziale od 15 do 61 roku życia. Mieszkańcy Domu Pomocy Społecznej to osoby niepełnosprawne intelektualnie (w stopniu lekkim – 3 osoby, umiarkowanym – 14 osób, znacznym i głębokim – 73 osoby). Wśród mieszkańców 82 osoby są ubezwłasnowolnione całkowicie.

Podsumowując zagadnienia związane z opieką społeczną w gminie Susz należy stwierdzić, że podstawowym powodem przyznania pomocy jest ubóstwo. Brak wystarczających środków materialnych do życia, to znaczące zjawisko dysfunkcji społecznej na terenie gminy Susz. Ubóstwo to nie wynika jedynie z krótkotrwałego pogorszenia się sytuacji finansowej, lecz zaczyna nabierać cech trwałości. Bardzo niepokojące jest zjawisko popadania w ubóstwo rodzin, które pomimo aktywności zawodowej osiągają bardzo niskie dochody. Obserwujemy też zjawisko dziedziczenia biedy. Przyczyny ubóstwa można podzielić na: długotrwałą chorobę, alkoholizm, niepełnosprawność, wielodzietność, bezrobocie i coraz częściej starość. W ostatnich latach liczba osób, którym udzielono przez Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Suszu wsparcia, utrzymuje się na podobnym poziomie.

W zakresie ochrony zdrowia i życia na terenie gminy funkcjonują następujące placówki:

W gminie Susz świadczenia Podstawowej Opieki Zdrowotnej świadczone są przez 2 podmioty lecznicze:

- NZOZ Unimed Beata Chmielewska,
- NZOZ Ośrodek Zdrowia Medyk.
- ZDROWIE s.c. Praktyka Grupowa Usługi Pielęgniarskie (pielęgniarki środowiskowe), ul. Józefa Wybickiego 9 Susz,
- Prywatne zakłady rehabilitacyjne.

NZOZ Unimed Beata Chmielewska jest to placówka obejmująca swoim zasięgiem miejscowość Susz. W instytucji wykonywane są dwa świadczenia medyczne. Kontrakt obejmuje następujące usługi medyczne: Leczenie stomatologiczne (średni limit świadczeń), ambulatoryjna opieka specjalistyczna (mały limit świadczeń). W poradni dentystycznej refundowany jest poniższy zakres usług dentystycznych w ramach świadczeń zakontraktowanych z Narodowym Funduszem Zdrowia: Profilaktyczne badania stomatologiczne. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Unimed Beata Chmielewska zawiera poradnię lekarza pierwszego kontaktu jak również dwie poradnie specjalistyczne. Do poradni należą: Poradnia Stomatologiczna, Poradnia Otolaryngologiczna. Kontrakt obejmujący usługi wykwalifikowanego lekarza rodzinnego obejmuje informowanie pacjentów o możliwościach diagnostycznych, identyfikowanie zagrożeń dla pacjenta i analizowanie wyników badań.

NZOZ Ośrodek Zdrowia Medyk. W skład NZPZ-u wchodzi gabinet lekarza rodzinnego. Umowa placówki obejmuje usługi lekarza pierwszego kontaktu. Zawiera również prowadzenie edukacji zdrowotnej pacjenta, identyfikowanie zagrożeń dla pacjenta i przeprowadzanie badań pacjentów.

Najbliższe placówki lecznictwa specjalistycznego:

1. Powiatowy Szpital im. Władysława Biegańskiego Łława- poradnie specjalistyczne:

- poradnia alergologiczna
- poradnia chirurgii ogólnej
- poradnia ginekologiczno - położnicza
- poradnia gruźlicy i chorób płuc
- poradnia logopedyczna
- poradnia medycyny paliatywnej
- poradnia neurologiczna
- poradnia okulistyczna
- poradnia otolaryngologiczna
- poradnia terapii uzależnienia od alkoholu i współuzależnienia
- poradnia preluksacyjna
- poradnia promocji zdrowia
- poradnia urazowo – ortopedyczna
- poradnia urologiczna
- poradnia zdrowia psychicznego

Najbliższe szpitale:

- Łława,
- Prabuty.

5.5. Infrastruktura kulturalna

Najważniejszą instytucją przyczyniającą się do kształtowania życia kulturalnego gminy Susz jest Suski Ośrodek Kultury. Zatrudnienie w instytucjach kultury (Suskim Ośrodku Kultury):

- Pracownicy etatowi Suskiego Ośrodka Kultury: 2 etaty
- Umowy zlecenia: 8 (2 instruktorów i 6 pracowników świetlicowych).

Suski Ośrodek Kultury jest samorządową instytucją kultury, utworzoną na mocy Uchwały Rady Miejskiej w Suszu z dnia 19 kwietnia 2000 roku, posiadającą osobowość prawną, której głównym zadaniem jest prowadzenie działalności w zakresie upowszechniania kultury na terenie gminy Susz. Założycielem SOK jest Rada Miejska w Suszu, która nadała Statut instytucji. Suski Ośrodek Kultury prowadzi działalność kulturalną o charakterze lokalnym i ponadlokalnym, co jest ważnym elementem promocji miasta w regionie i w kraju. Głównym celem jego działalności jest stymulowanie oraz wspieranie aktywnego i kreatywnego uczestnictwa w kulturze mieszkańców gminy i miasta. Zadania Suskiego Ośrodka Kultury to przede wszystkim:

- Wychowanie, edukacja i upowszechnianie kultury,
- Gromadzenie, dokumentowanie, tworzenie i udostępnienie dóbr kultury,
- Integrowanie społeczności lokalnej poprzez współtworzenie warunków do kultywowania i rozwijania środowiskowych wartości kulturowych,
- Stwarzanie warunków do rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego oraz zainteresowania wiedzą i sztuką,
- Rozpoznanie, rozbudzenie i zaspokajanie potrzeb oraz zainteresowań kulturalnych,
- Wspieranie organizacji ruchu kulturalnego (w tym grup defaworyzowanych),
- Współdziałanie z instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami o podobnych celach i zadaniach w kraju i zagranicą,
- Organizowanie koncertów zespołów muzycznych i spektakli teatralnych, a także konkursów i przeglądów,
- Organizacja imprez rekreacyjno-sportowych,

Suski Ośrodek Kultury skupia przede wszystkim dzieci i młodzież (głównie szkolną), które podejmują aktywną działalność w różnych formach, m.in. kół i sekcji zainteresowań (w tym muzyki, teatru, recytacji). Oprócz imprez okazjonalnych Ośrodek organizuje także imprezy cykliczne. Największą popularnością cieszą się: DNI SUSZA, dożynki, letnie koncerty, spotkania plenerowe, pożegnania wakacji, przeglądy i festiwale, koncerty amatorskich i zawodowych zespołów muzycznych, festyny wakacyjne.

Jak wynika z zebranych informacji pracownicy SOK dysponują doświadczeniem w animacji kultury na bardzo wysokim poziomie. Aby w pełni wykorzystać ich potencjał konieczne jest podjęcie szeregu przedsięwzięć inwestycyjnych. Przede wszystkim chodzi tu o budowę sceny plenerowej oraz zapleczy przy jeziorze oraz rozbudowę kompleksu sportowo-rekreacyjnego. W ten sposób dostęp do kultury byłby bardziej powszechny i uniwersalny, przyniósłby korzyści wszystkim mieszkańcom niezależnie od wieku, poziomu wykształcenia i statusu materialnego. Jakość życia mieszkańców uległaby zdecydowanej poprawie. Spotkania plenerowe spowodowałyby także rozpowszechnienie działalności SOK w innych dziedzinach jego funkcjonowania, zdecydowanie wpłynęłoby to na zintegrowanie społeczności lokalnej, co przyniosłoby wymierne korzyści dla każdej grupy społecznej.

Obiekt nie jest w pełni przystosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Sekcje, zajęcia i Koła SOK

- Zespół „Jaśko Band”
- Kapela Ludowa "SUSE,
- 1 grupa młodzieżowo – wokalna.

Na koniec 2014 roku we wszystkich działających na terenie gminy Susz kołach zainteresowań zrzeszonych było 37 osób i oznaczało to ponad trzykrotny wzrost w porównaniu do roku poprzedniego, choć stan osobowy był wciąż mniejszy o 33% w porównaniu do roku 2011. W pozostałych gminach na terenie powiatu ławskiego wahania w stanie osobowym poszczególnych kół (klubów) był bardzo wyraźne. Z kolei w gminie wiejskiej Łława i Lubawa zaprzestano w tym zakresie jakiegokolwiek działalności.

Tabela. Działalność kół (klubów) w gminach powiatu ławskiego w latach 2011-2014

Gmina	Kola (kluby)				Członkowie kół (klubów)			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	Ogółem				Ogółem			
Łława – gmina miejska	4	5	2	1	80	78	48	50
Lubawa – gmina miejska	3	3	3	1	35	40	112	95
Kisielice	0	0	1	4	0	0	15	60
Susz	4	2	3	4	49	10	31	37
Zalewo	3	3	2	2	46	40	33	25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

W działalności domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic łączna liczba organizowanych imprez za wyjątkiem gminy Zalewo wyraźnie zwiększyła się, w przypadku gminy Susz w porównaniu do roku 2012 był to wzrost o 30% (choć w porównaniu do roku 2013 liczba imprez zmniejszyła się). Najwięcej imprez w gminie Susz związanych było z występami zespołów muzycznych oraz artystów i zespołów zawodowych. Podobnie sytuacja przedstawiała się w pozostałych gminach powiatu ławskiego. Również w tym przypadku największym zainteresowaniem cieszyły się występy artystyczne. Jedynie w przypadku gminy Zalewo aktywność organizacji kulturalnych koncentrowała się głównie na organizacji imprez turystycznych i sportowo - rekreacyjnych.

Tabela. Działalność Domów, Ośrodków Kultury, Klubów i Świetlic (liczba imprez)

Gmina	Imprezy ogółem			Seanse filmowe			Wystawy		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
	Szt.			Szt.			Szt.		
Łława – gmina miejska	149	171	206	209	0	0	0	0	15
Lubawa – gmina miejska	21	39	49	48	0	0	0	0	2
Łława – gmina wiejska	19	23	33	76	0	0	0	0	0
Kisielice	0	17	20	20	0	2	0	0	0
Susz	40	64	52	46	0	2	0	0	2
Zalewo	94	50	46	42	2	1	1	0	3

Gmina	Występy zespołów amatorskich			występy artystów i zespołów zawodowych			Dyskoteki		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
	Szt.			Szt.			Szt.		
Łława – gmina miejska	46	51	59	48	40	45	49	53	3
Lubawa – gmina miejska	5	16	13	16	8	11	7	6	0
Łława – gmina wiejska	8	10	14	20	10	10	14	20	0
Kisielice	0	10	12	10	0	3	4	5	0
Susz	18	37	16	12	8	8	12	10	3
Zalewo	10	15	14	10	7	4	2	2	7

Gmina	prelekcje, spotkania, wykłady			imprezy turystyczne i sportowo - rekreacyjne			Konkursy i inne		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
	Szt.			Szt.			Szt.		
Iława – gmina miejska	12	8	10	8	1	9	13	39	66
Lubawa – gmina miejska	0	2	2	3	0	0	3	8	22
Iława – gmina wiejska	0	0	0	7	0	2	0	1	1
Kisielice	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Susz	0	3	3	2	6	6	3	4	13
Zalewo	30	0	0	2	20	10	10	14	12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Świetlice wiejskie

Świetlice wiejskie to miejsca spotkań mieszkańców, szczególnie dzieci i młodzieży. Odbywają się w nich zebrania wiejskie, zajęcia kulturalne, rozrywkowe i sportowe, spotkania Kół Gospodyń Wiejskich, liczne imprezy okolicznościowe i plenerowe. Celem świetlic wiejskich jest przede wszystkim zorganizowanie młodym ludziom czasu. Świetlice w gminie Susz są miejscem nauki i zabawy, miejscem integracyjnych spotkań, gdzie mieszkańcy rozwijają swoje zainteresowania.

Obecnie na terenie Gminy funkcjonuje 20 świetlic wiejskich, choć tylko w kilku z nich prowadzi się ciągłą i stałą działalność. Najważniejszymi barierami ich funkcjonowania są przede wszystkim złe warunki techniczne (np. brak ogrzewania, niedostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych). Konieczne jest podjęcie szeregu działań w zakresie poprawy tej sytuacji, aby Świetlice stały się głównym ośrodkiem życia kulturalnego, miejscem codziennej pracy i twórczych poczynań. Pełnią one bowiem funkcje kulturotwórcze, wychowawcze, dydaktyczne oraz opiekuńcze. Szczegółowy wykaz działających w gminie świetlic przedstawiono w poniższej tabeli, wraz z podaniem stanu technicznego obiektu.

Tabela. Wykaz świetlic wiejskich działających na terenie gminy Susz

Lp.	Miejscowość, w której znajduje się świetlica wiejska	Stan techniczny obiektu
1.	Bornice	zły
2.	Brusiny	zły
3.	Bałoszyce	dobry
4.	Chelmżyca	zły
5.	Czerwona Woda	zły
6.	Emilianowo	zły
7.	Jakubowo Kisielickie	średni
8.	Januszewo	dobry
9.	Jawty Wielkie	zły
10.	Kamieniec	średni
11.	Krzywiec	zły
12.	Lubnowy	dobry
13.	Michałowo	zły
14.	Nipkowie	dobry
15.	Piotrkowo	dobry
16.	Różnowo	zły
17.	Redaki	dobry
18.	Ulnowo	średni
19.	Żakowice	dobry
20.	Susz, ul. Koszarowa	dobry

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Miasta.

Działalność biblioteczna na terenie gminy

W gminie Susz funkcjonują następujące placówki biblioteczne:

- Biblioteka Publiczna w Suszu (obejmuje Centrum Multimedialne oraz wypożyczalnię książek),
- filie biblioteczne w Bałszycach i Redakach.

Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Susz i jej Filie w Redakach i Bałszycach jest instytucją, która służy osobom w każdym przedziale wiekowym. Dla każdej z grup wiekowych: osoby w wieku przedszkolnym, uczniowie szkół podstawowych, gimnazjum, szkół średnich, studenci, dorośli oraz seniorzy Biblioteka poza księgozbiorem posiada szeroką ofertę zajęć, szkoleń oraz imprez okazjonalnych i cyklicznych. Dzieci i młodzież biorą udział w lekcjach bibliotecznych, zajęciach edukacyjnych, prezentacjach multimedialnych, przedstawieniach i warsztatach. Dla seniorów organizowane są szkolenia w zakresie obsługi komputerów oraz wiedzy ekonomicznej. Centrum Multimedialne, które prowadzi Biblioteka Publiczna w Suszu udostępnia oprócz komputerów również iPady, konsole Xbox i Wii. Obie Filie biblioteczne w Redakach i Bałszycach łączą funkcje Bibliotek i świetlic wiejskich. Pracownicy Biblioteki Susz i jej Filii (łącznie 4 etaty) mają ogromne doświadczenie w zakresie animacji kultury. By w pełni wykorzystać możliwości jakie daje istnienie tak wielkiej grupy docelowej, która korzysta z usług Biblioteki konieczne jest jej przeniesienie, bądź budowa nowej Biblioteki. Działalność Biblioteki jest bardzo utrudniona ze względu na bardzo małą powierzchnię. Wypożyczalnia z 15 tys. książek i Centrum Multimedialne na 12 stanowisk komputerowych zajmuje łącznie powierzchnię 67 m kw. Ciasna wypożyczalnia, brak oddziału dla dzieci i młodzieży, brak czytelnicy oraz pomieszczenia do zajęć z dziećmi, brak pomieszczenia dla działu gromadzenia i selekcji zbiorów to wszystko utrudnia prawidłowe jej funkcjonowanie. Dzięki zwiększeniu powierzchni Biblioteki dostęp czytelników do zbiorów stałby się bardziej powszechny, a zajęcia na większej przestrzeni bardziej komfortowe. Obiekt ponadto nie jest w pełni przystosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Podjęte inwestycje przyniosłyby szereg korzyści, m.in. możliwość zwiększenia ilości zajęć i warsztatów dla mieszkańców Susza oraz rozbudowę księgozbioru. Jakość życia mieszkańców, bez względu na status materialny, wykształcenie i wiek uległaby poprawie dzięki możliwości integracji lokalnej w murach Biblioteki.

Analizując dane statystyczne Biblioteki i jej Filii dotyczące wyposażenia placówek bibliotecznych stwierdzono, że:

- W 2013r. liczba zarejestrowanych czytelników a aktywnych w ciągu roku wyniosła 1613 i na przestrzeni ostatnich lat systematycznie wzrasta,
- Liczba wypożyczonych książek wyniosła w 2013 roku 27 106 woluminów i od kilku lat systematycznie rośnie,
- Liczba odwiedzin w Bibliotece i Filiach (korzystający z księgozbioru i komputerów) w porównaniu do lat poprzednich systematycznie rośnie i wyniosła 25 149 w roku 2013.
- W zajęciach organizowanych w Bibliotece i jej Filiach uczestniczyło w 2013 roku 1772 osób.
- Księgozbiór w Bibliotece i jej Filiach wyniósł w 2013 roku około 24,5 tysiąca woluminów. W roku 2014 zakupiono do Biblioteki i jej Filii 1 917 nowych książek.

Dane te stawiają Bibliotekę na 1 miejscu spośród instytucji użytku publicznego Gminy Susz.

5.6. Infrastruktura sportowa

Centrum Sportu i Rekreacji im. Jana Pawła II

Zgodnie z Uchwałą Rady Miejskiej z dnia 26.07.2007 roku Centrum Sportu i Rekreacji w Suszu jest organizatorem życia sportowego w Suszu. Instytucja organizuje zawody, turnieje oraz ligi dla dzieci, młodzieży oraz dorosłych. Prowadzi również zajęcia w następujących sekcjach sportowych: kickboxing, tenis stołowy. Prowadzone są także zajęcia aerobiku, piłki siatkowej, halowej piłki nożnej. Centrum Sportu i Rekreacji wypełniając swoje zadania statutowe służy społeczności Susza, inspirując działania

sportowo- rekreacyjne, jednocześnie wypracowuje własne metody działania zmierzające do koordynacji życia sportowo- rekreacyjnego w gminie. Ścisłe kontakty z organizacjami, stowarzyszeniami, klubami sportowymi pozwalają na rozeznanie, co dzieje się w tej dziedzinie życia, a także jakie jest zapotrzebowanie społeczne na tego typu działalność. CSiR pełni istotną rolę również w utrzymaniu, administrowaniu i rozwijaniu istniejącej bazy sportowo- rekreacyjnej.

Przedmiotem działalności CSiR jest:

- organizowanie i koordynowanie imprez sportowo – rekreacyjnych dla dzieci i młodzieży, a także osób dorosłych,
- upowszechnianie i rozwijanie sportu i rekreacji w gminie i mieście,
- prowadzenie zajęć w zespołach sportowo- rekreacyjnych, także dla osób niepełnosprawnych,
- zaspokajanie potrzeb mieszkańców miasta w zakresie sportu i rekreacji,
- inspirowanie i otaczanie opieką inicjatyw w zakresie aktywnego wypoczynku dzieci, młodzieży, dorosłych oraz osób niepełnosprawnych,
- aktywne uczestnictwo w rozwoju sportu szkolnego,
- podejmowanie działań z zakresu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, przeciwdziałania przemocy w rodzinie i przeciwdziałania narkomanii poprzez zajęcia sportowe, rekreacyjne stymulujące równowagę psychofizyczną dla dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych
- współpraca z krajowymi i zagranicznymi związkami sportowymi, placówkami oświatowymi oraz innymi instytucjami, stowarzyszeniami, klubami w tym także działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych oraz organizacjami sportowymi i kulturalnymi,
- utrzymanie, rozbudowa i wyposażenie istniejącej oraz nowo tworzonej bazy sportowo- rekreacyjnej,
- nawiązanie współpracy z instytucjami, stowarzyszeniami i klubami sportowymi realizującymi zadania na rzecz osób niepełnosprawnych w celu udostępniania i wykorzystywania bazy centrum do celów rehabilitacyjnych.

CSiR administruje następującymi obiektami sportowymi:

- Halą sportowo-widowską przy ul. Piastowskiej 5c,. Obiekt wyposażony jest w trybuny - 300 miejsc, salę treningową o wymiarach 22m x 44m, saunę, zaplecze socjalne, salę do aerobiku, salę konferencyjną;
- kompleksem boisk Orlik 2012;
- stadionem miejskim przy ul. Leśnej;
- boiskiem do piłki nożnej,
- SKATEPARK.

W zakresie zadań CSiR w Suszu jest również administrowanie boiskami sportowymi w miejscowościach:

- Nipkowie;
- Czerwona Woda;
- Kamieniec;
- Redaki;
- Lubnowy;
- Bałoszyce;
- Bronowo;
- Jakubowo Kisielickie.

Większość boisk sportowych na obszarach wiejskich posiada nawierzchnie trawiastą. Obiekty wymagają wykonania prac adaptacyjnych i remontowych, w celu przystosowania obiektów do współczesnych standardów.

Organizacje pozarządowe i kluby sportowe na obszarze gminy Susz korzystające z infrastruktury administrowanej przez Centrum Sportu i Rekreacji w Suszu:

- Klub Sportowy "UNIA" w Suszu,
- Ludowy Uczniowski Klub Sportowy "MAGMA" w Suszu,
- Ludowy Zespół Sportowy "IKADER" Redaki,
- Szkolny Klub Sportowy "AMATOR" w Suszu,
- Uczniowski Klub Sportowy "GROM" w Lubnowych,
- Uczniowski Klub Sportowy "HERKULES" w Babiętach Wielkich,
- Uczniowski Klub Sportowy "PROMYK" w Piotrkowie,
- Uczniowski Klub Sportowy "Towarzystwo Rozwoju Sportu" Susz,
- Klub Sportowy "Tęcza Kamieniec" w Kamieńcu,
- Uczniowski Klub Sportowy "Orzeł" Ulnowo

5.7. Zasoby mieszkaniowe

Warunki mieszkaniowe stanowią jeden z głównych elementów kształtujących warunki życia na danym terenie. Zabudowa gminy Susz obejmuje zabudowę osiedlową, zakładową, zagrodową oraz mieszkaniową - jednorodziną. Ogólnie liczba budynków mieszkalnych w gminie (stan na 2014 r.) wyniosła 1702 mieszkań, i poczynając od roku 2011 liczba ta powoli rośnie.

Tabela. Budynki mieszkalne w gminach powiatu iławskiego w latach 2011-2014

Gmina	Lata			
	2011	2012	2013	2014
Iława – gmina miejska	2811	2837	2864	2880
Lubawa – gmina miejska	1316	1334	1343	1356
Iława – gmina wiejska	2629	2672	2728	2778
Kisielice	1085	1092	1095	1103
Lubawa – gmina wiejska	2161	2177	2203	2221
Susz	1658	1672	1688	1702
Zalewo	1360	1365	1369	1376

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Analizując dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące zasobów mieszkaniowych w gminie Susz stwierdzono, że:

- Liczba mieszkań w gminie Susz w roku 2014 wyniosła 3692, i od roku 2010 nieznacznie wzrosła. Ze względu na liczbę ludności największa liczba mieszkań zlokalizowana jest na terenie gminy miejskiej Iława;
- liczba izb w mieszkaniach w roku 2014 w porównaniu do roku 2010 zwiększyła się w gminie Susz o 4% natomiast powierzchnia użytkowa mieszkań o 5%;
- przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w gminie Susz wyniosła w roku 2014 ponad 67m² i poczynając od roku 2010 powoli rośnie. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań była najwyższa w gminie wiejskiej Iława;
- przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę wyniosła w gminie Susz 19,2 m² i była najniższa spośród wszystkich gmin powiatu iławskiego;
- na 1000 mieszkańców w gminie Susz przypadało 281 mieszkań, w porównaniu do lat ubiegłych liczba ta stopniowo rośnie, co należy oceniać pozytywnie.

Tabela. Zasoby mieszkaniowe w gminach powiatu iławskiego w latach 2010-2014

Gmina	Ogółem					Ogółem					Ogółem				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
	mieszkania					izby					Powierzchnia użytkowa mieszkań (m ²)				
Iława – gmina miejska	11504	11691	11844	12023	12115	42521	43088	43578	44170	44458	732746	744873	755874	767528	774421
Lubawa	3345	3379	3437	3484	3537	12877	13021	13228	13382	13556	239960	243787	248511	251527	255233

- gmina miejska															
Łława – gmina wiejska	3126	3169	3224	3285	3339	13923	14164	14482	14827	15137	294023	300176	308708	318933	326912
Kisielice	1679	1684	1691	1696	1705	6469	6493	6530	6561	6610	125319	125818	126662	127586	128751
Lubawa – gmina wiejska	2527	2549	2570	2605	2625	11184	11312	11441	11640	11759	221253	224315	227491	232520	235722
Susz	3611	3639	3657	3678	3692	13220	13322	13427	13547	13632	239701	241950	244506	247756	249894
Zalewo	2071	2082	2088	2095	2103	7931	7991	8017	8053	8099	146112	147347	147959	148832	149972

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Zasoby mieszkaniowe w gminach powiatu łławskiego w latach 2010-2014 (ciąg dalszy)

Gmina	przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania					przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę					mieszkania na 1000 mieszkańców				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
	m ²					m ²									
Łława – gmina miejska	63,7	63,7	63,8	63,8	63,9	22,0	22,4	22,7	23,0	23,2	345,2	351,0	355,0	360,6	-
Lubawa – gmina miejska	71,7	72,1	72,3	72,2	72,2	24,1	24,4	24,7	24,9	25,3	336,3	338,7	341,7	345,2	-
Łława – gmina wiejska	94,1	94,7	95,8	97,1	97,9	23,3	23,5	24,1	24,8	25,4	248,3	248,4	251,7	255,5	-
Kisielice	74,6	74,7	74,9	75,2	75,5	20,1	20,3	20,4	20,8	21,2	269,2	271,2	272,6	276,4	-
Lubawa – gmina wiejska	87,6	88,0	88,5	89,3	89,8	20,9	21,2	21,4	21,9	22,2	239,2	240,4	242,0	245,3	-
Susz	66,4	66,5	66,9	67,4	67,7	18,3	18,5	18,7	19,0	19,2	275,2	277,8	279,3	281,5	-
Zalewo	70,6	70,8	70,9	71,0	71,3	20,5	20,8	21,0	21,2	21,5	291,0	293,3	296,0	298,1	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

100% mieszkań na obszarze wiejskim gminy Susz wyposażonych jest w wodociąg, a 80% w łazienkę. W centralne ogrzewanie wyposażone jest jedynie niecałe 60% ogółu mieszkań. Sytuacja pod kątem wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje w części wiejskiej gminy Susz prezentuje się podobnie w porównaniu do pozostałych obszarów wiejskich powiatu. Z kolei mieszkania na obszarze miejskim gminy są zdecydowanie lepiej wyposażone pod kątem posiadanej łazienki i centralnego ogrzewania. Poziom zwodociągowania podobnie jak w przypadku obszaru wiejskiego wyniósł 100%.

Tabela. Mieszkania wyposażone w instalacje - % ogółu mieszkań

Gmina	Na wsi (gminy wiejskie)											
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	wodociąg				łazienka				centralne ogrzewanie			
Łława gmina wiejska	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	80,0%	80,0%	90,0%	90,0%	80,0%	80,0%	80,0%	80,0%
Kisielice – obszar wiejski	90,0%	90,0%	90,0%	90,0%	70,0%	70,0%	70,0%	70,0%	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%
Lubawa gmina wiejska	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	80,0%	80,0%	80,0%	80,0%	70,0%	70,0%	70,0%	70,0%
Susz – obszar wiejski	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	80,0%	80,0%	80,0%	80,0%	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%
Zalewo - obszar wiejski	90,0%	90,0%	90,0%	90,0%	80,0%	80,0%	80,0%	80,0%	50,0%	50,0%	50,0%	50,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Mieszkania wyposażone w instalacje - % ogółu mieszkań

Gmina	Na wsi (obszar miejski)											
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	wodociąg				łazienka				centralne ogrzewanie			
Łława gmina miejska	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	90,0%	90,0%	90,0%	90,0%
Lubawa gmina miejska	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	90,0%	90,0%	90,0%	90,0%	90,0%	90,0%	90,0%	90,0%
Kisielice – obszar miejski	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	90,0%	90,0%	90,0%	90,0%
Susz – obszar miejski	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	90,0%	90,0%	90,0%	90,0%	70,0%	80,0%	80,0%	80,0%
Zalewo - obszar miejski	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	80,0%	80,0%	80,0%	80,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

5.8. Podmioty gospodarcze

W gminie Susz przemysł i produkcja są słabo rozwinięte. Dużą dynamiką rozwoju charakteryzuje się tylko przemysł lekki. Działalność mieszkańców skupia się głównie wokół rolnictwa, stanowiącego doskonałą bazę surowcową dla przetwórstwa rolno-spożywczego. Z kolei unikalne walory krajobrazowe i turystyczne tworzą podstawy do rozwoju turystyki i agroturystyki. Do najważniejszych podmiotów gospodarczych w gminie zaliczyć można:

- Przedsiębiorstwo Produkcyjno - Handlowo - Usługowe „ROLMAX” Sp. z o. o. – Susz. Producent wysoko przetworzonych mrozonek garmażeryjnych;
- „AGROLOK GOLUB” s. c. - Golub Dobrzyń – Oddział w Suszu – autoryzowany dystrybutor nawozów mineralnych, środków ochrony roślin, komponentów do produkcji pasz, materiałów budowlanych;
- Spółdzielnia Mleczarska „MLEKOVITA” – Susz;
- Grupa INCO S.A. – zakład produkcyjny w Suszu – chemia gospodarcza, nawozy ogrodnicze;
- Zakład Produkcyjno-Handlowo-Usługowy „JURKOP” s.c. - Olbrachtówko- producent stolarki budowlanej, meble na zamówienie,
- Rozlewnia Gazu Płynnego Dragongaz w Redakach,
- Gminna Spółdzielnia Susz – handel detaliczny i hurtowy;
- PPHU „AMEX-BĄCZEK” S.J. w Falknowie – stolarka drzwiowa, okienna, itp.;
- Zakład Produkcyjny „JAGRAM-PRO” S.A. - produkcja mebli ogrodowych, altan, palet, itp.;
- NOVAGO Sp. o.o. –gospodarowanie odpadami,
- P.D. "BARAŃSKI" Sp. jawna – stolarka drzwiowa, schody, itp.;
- Zakład Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Suszu.

Analizując podstawowe wskaźniki dotyczące prowadzonej działalności gospodarczej na terenie gminy Susz można zauważyć iż:

- Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności na przestrzeni ostatnich lat nieznacznie wzrosła. Tendencję taką obserwuje się we wszystkich gminach powiatu łławskiego za wyjątkiem gminy miejskiej Lubawa, gdzie ich liczba nieznacznie zmniejszyła się od roku 2011.

- Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym pozostaje w gminie Susz od 2011 roku na podobnym poziomie.
- Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 1000 mieszkańców w gminie Susz w ciągu 4 ostatnich lat pozostaje na tym samym poziomie.

Tabela. Podmioty Gospodarki Narodowej – podstawowe wskaźniki w latach 2011-2014 w gminach powiatu ławskiego

Jednostka terytorialna	podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności				jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności				osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym				fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 mieszkańców			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	Lata				Lata				Lata				Lata			
Łława – gmina miejska	923	945	954	955	67	104	93	84	10,8	11,1	11,4	11,5	3	3	3	3
Lubawa – gmina miejska	850	854	848	844	65	89	69	64	10,4	10,3	10,3	10,4	2	2	2	2
Łława – gmina wiejska	629	657	695	733	51	94	81	82	8,3	8,5	9,0	9,5	2	3	3	3
Kisielice	507	553	578	594	45	84	65	75	5,8	6,2	6,7	6,7	3	3	3	3
Lubawa – gmina wiejska	435	453	475	490	39	53	57	56	5,6	5,8	6,1	6,3	2	2	2	2
Susz	590	622	654	647	68	83	99	58	6,8	6,8	7,3	7,1	2	2	2	2
Zalewo	448	478	504	536	53	57	61	66	5,3	5,7	5,9	6,3	3	3	4	4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Zdecydowanie największa liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON spośród wszystkich gmin powiatu ławskiego działa na terenie gminy miejskiej Łława. W roku 2014 zarejestrowanych było w gminie 3184 podmiotów gospodarczych, reprezentujących głównie branże związane z handlem (pozostała działalność – 77,6%). Poczynając od roku 2010 struktura branżowa prowadzonej działalności gospodarczej nie zmienia się. Dominuje handel i pozostała działalność usługowa. Przemysł i budownictwo stanowi około 20% prowadzonej działalności gospodarczej. W gminie Susz zaobserwować można podobne tendencje. W działalności gospodarczej dominuje pozostała działalność usługowa, która w roku 2014 stanowiła prawie 67%. W porównaniu do roku 2010 liczba podmiotów prowadzących tą działalność zwiększyła się o ponad 2%. Łączna liczba podmiotów gospodarczych na przestrzeni ostatnich pięciu lat zwiększyła się o 40 do poziomu 844 jednostek.

Tabela. Podmioty Gospodarki Narodowej wpisane do REGON wg PKD 2007 w latach 2010-2014 w gminach powiatu ławskiego

Jednostka terytorialna	Ogółem					Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
	Szt.					Szt.				
Łława – gmina miejska	3158	3074	3154	3182	3184	49	52	53	47	43
Lubawa – gmina miejska	855	848	859	856	852	27	29	31	31	21
Łława – gmina wiejska	796	802	841	893	945	115	116	116	119	108
Kisielice	339	315	343	355	361	39	41	45	43	37
Lubawa – gmina wiejska	463	461	481	504	521	60	67	73	80	72
Susz	804	773	814	855	844	45	45	49	47	44
Zalewo	328	318	337	354	374	40	36	39	38	37
Jednostka terytorialna	Przemysł i budownictwo					Pozostała działalność				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
	Szt.					Szt.				
Łława – gmina miejska	647	635	663	674	670	2462	2387	2438	2461	2471
Lubawa – gmina miejska	205	203	204	207	208	623	616	624	618	623
Łława – gmina wiejska	225	226	223	229	245	456	460	502	545	592
Kisielice	93	83	88	94	90	207	191	210	218	234

Lubawa – gmina wiejska	127	123	122	124	136	276	271	286	300	313
Susz	240	215	212	237	238	519	513	553	571	562
Zalewo	96	98	104	107	109	192	184	194	209	228

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Jednostka terytorialna	Ogółem					Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
	%					%				
Łława – gmina miejska	100	100	100	100	100	1,55	1,69	1,68	1,48	1,35
Lubawa – gmina miejska	100	100	100	100	100	3,16	3,42	3,61	3,62	2,46
Łława – gmina wiejska	100	100	100	100	100	14,45	14,46	13,79	13,33	11,43
Kisielice	100	100	100	100	100	11,50	13,02	13,12	12,11	10,25
Lubawa – gmina wiejska	100	100	100	100	100	12,96	14,53	15,18	15,87	13,82
Susz	100	100	100	100	100	5,60	5,82	6,02	5,50	5,21
Zalewo	100	100	100	100	100	12,20	11,32	11,57	10,73	9,89
Jednostka terytorialna	Przemysł i budownictwo					Pozostała działalność				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
	%					%				
Łława – gmina miejska	20,49	20,66	21,02	21,18	21,04	77,96	77,65	77,30	77,34	77,61
Lubawa – gmina miejska	23,98	23,94	23,75	24,18	24,41	72,87	72,64	72,64	72,20	73,12
Łława – gmina wiejska	28,27	28,18	26,52	25,64	25,93	57,29	57,36	59,69	61,03	62,65
Kisielice	27,43	26,35	25,66	26,48	24,93	61,06	60,63	61,22	61,41	64,82
Lubawa – gmina wiejska	27,43	26,68	25,36	24,60	26,10	59,61	58,79	59,46	59,52	60,08
Susz	29,85	27,81	26,04	27,72	28,20	64,55	66,36	67,94	66,78	66,59
Zalewo	29,27	30,82	30,86	30,23	29,14	58,54	57,86	57,57	59,04	60,96

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Analizując dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące formy prawnej prowadzonej działalności gosp. w gminie Susz stwierdzono, że:

- Najczęściej wykorzystywaną formą prawną prowadzonej działalności gospodarczej w gminie Susz była jednoosobowa działalność gospodarcza (601 podmiotów w roku 2014), która bardzo wyraźnie zdystansowała spółki cywilne osób fizycznych (50 przedsiębiorstw),
- W roku 2014 na terenie gminy Susz funkcjonowało 41 spółek handlowych, z czego 32 działały w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, tylko 1 w formie spółki akcyjnej. Niewielki był również udział spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego, zaledwie 3 spółki z o.o. Pod względem liczby spółek handlowych w powiecie bardzo wyraźnie dominuje gmina miejska Łława. Rola pozostałych gmin w tym aspekcie jest niewielka.

Tabela. Podmioty gospodarki narodowej według formy prawnej w latach 2013-2014 w gminach powiatu łławskiego

Jednostka terytorialna	Przedsiębiorstwa państwowe ogółem		Spółdzielnie ogółem		Spółki handlowe ogółem		Spółki handlowe - akcyjne razem	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Łława – gmina miejska	0	0	6	7	170	172	8	8
Lubawa – gmina miejska	0	0	7	7	37	34	0	0
Łława – gmina wiejska	0	0	3	3	36	37	1	1
Kisielice	0	0	4	4	18	18	0	0
Lubawa – gmina wiejska	0	0	2	2	16	17	0	0

Susz	0	0	10	10	41	38	1	1
Zalewo	0	0	4	4	15	16	2	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Jednostka terytorialna	Spółki handlowe - akcyjne z udziałem kapitału zagranicznego		Spółki handlowe - z ograniczoną odpowiedzialnością razem		Spółki handlowe - z ograniczoną odpowiedzialnością z udziałem kapitału zagranicznego		Spółki cywilne ogółem	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
łława – gmina miejska	0	0	126	126	17	16	181	182
Lubawa – gmina miejska	0	0	32	29	3	2	38	38
łława – gmina wiejska	0	0	25	25	6	5	34	34
Kisielice	0	0	13	13	1	1	11	12
Lubawa – gmina wiejska	0	0	12	13	1	1	13	13
Susz	0	0	32	29	3	3	50	50
Zalewo	0	0	12	13	2	2	10	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Na terenie gminy Susz nie działał żaden duży podmiot gospodarczy zatrudniający ponad 250 osób (w całym powiecie było tylko 6 tak dużych przedsiębiorstw, z czego 5 w gminie miejskiej łława). Przedsiębiorstwa średnie stanowiły 1% wszystkich podmiotów gospodarczych działających na terenie gminy (w porównaniu do lat poprzednich liczba ta jest taka sama), przedsiębiorstwa małe stanowiły łącznie nieco ponad 4% przedsiębiorstw (w porównaniu do lat poprzednich ich udział w łącznej liczbie przedsiębiorstw zmniejszył się o ponad 1%). Zdecydowanie największą grupę podmiotów gospodarczych w gminie Susz stanowiły mikroprzedsiębiorstwa (ponad 94% w roku 2014, w porównaniu do roku 2011 ich udział powoli rośnie).

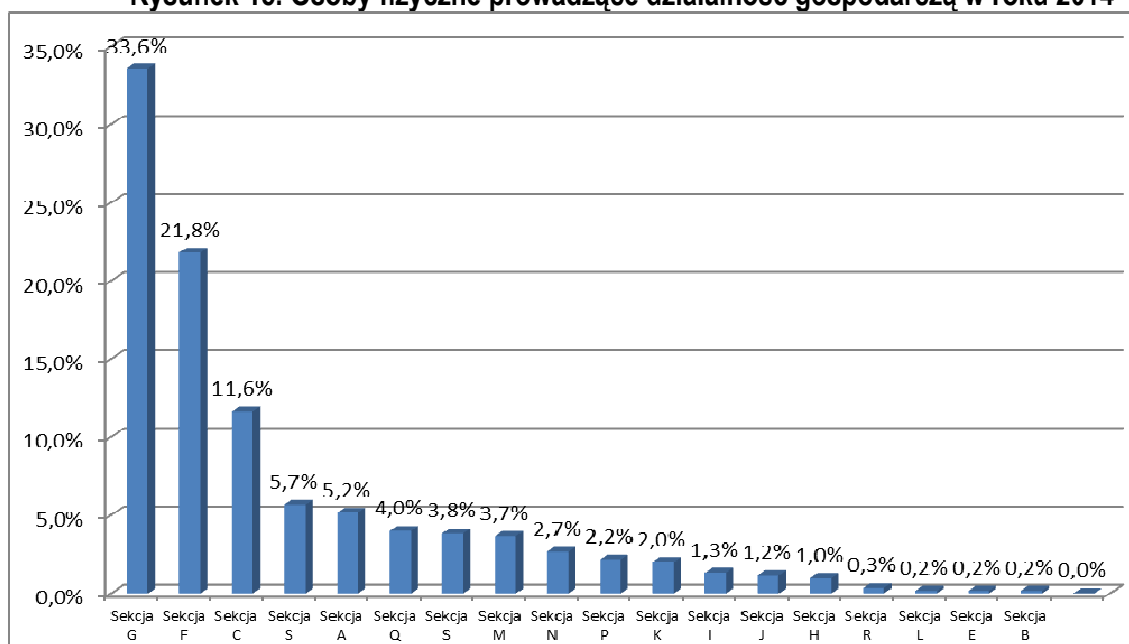
Tabela. Podmioty gospodarki narodowej według wielkości w latach 2011-2014 w gminach powiatu łławskiego

Jedn. Teryt.	ogółem				0 - 9				10 - 49				50 - 249				250 - 999			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	Lata				Lata				Lata				Lata				Lata			
łława – gmina miejska	3074	3154	3182	3184	2894	2990	3018	3024	141	127	127	124	35	32	32	31	4	5	5	5
Lubawa – gmina miejska	848	859	856	852	792	813	811	807	43	35	34	34	11	10	10	10	1	0	0	0
łława – gmina wiejska	802	841	893	945	746	800	852	905	52	38	38	37	3	2	2	2	1	1	1	1
Kisielice	315	343	355	361	295	326	339	346	20	16	15	13	0	1	1	2	0	0	0	0
Lubawa – gmina wiejska	461	481	504	521	428	457	480	499	27	19	19	17	6	5	5	5	0	0	0	0
Susz	773	814	855	844	715	764	807	798	49	41	39	37	9	9	9	9	0	0	0	0
Zalewo	318	337	354	374	285	314	332	352	27	17	16	16	6	6	6	6	0	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Spośród 601 przedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą jako osoby fizyczne 33,6% łącznej ich liczby prowadziło działalność związaną z handlem. Z branżą budowlaną oraz przetwórstwem przemysłowym związanych było łącznie nieco ponad 33% jednoosobowych przedsiębiorstw. Pozostałe branże reprezentowane były znacznie mniej licznie i żadna branża nie przekroczyła dwucyfrowej wartości.

Rysunek 15. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w roku 2014

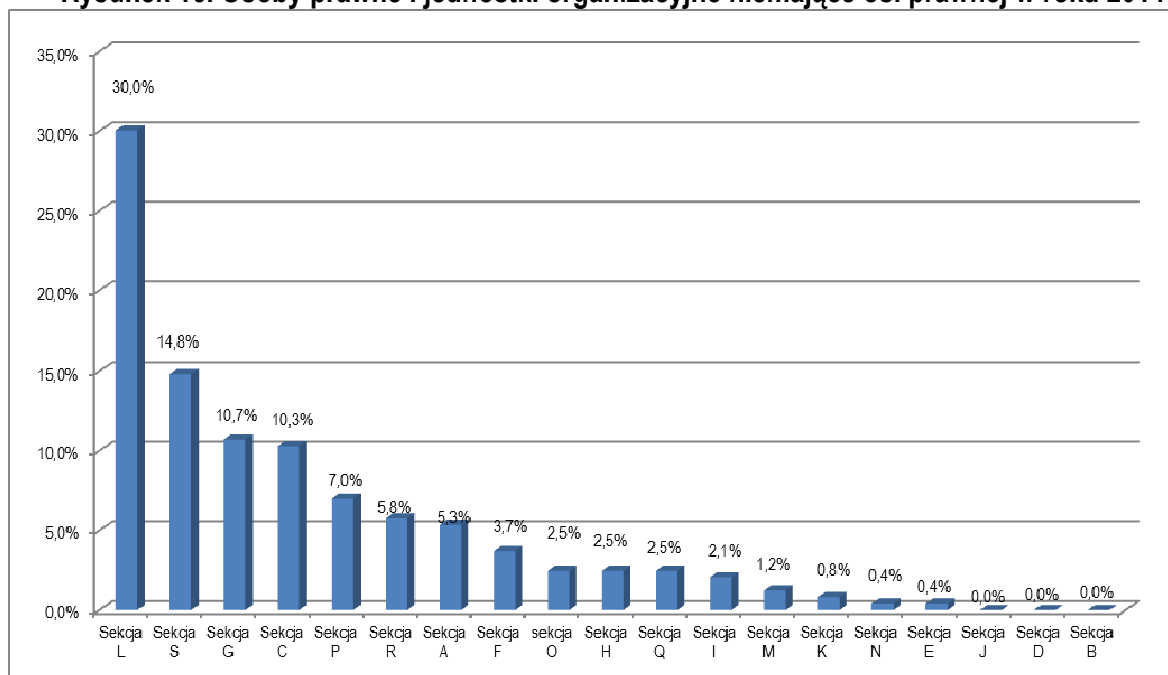

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Gdzie sekcja A - rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, sekcja B- górnictwo i wydobywanie, sekcja C – przetwórstwo przemysłowe, Sekcja D - wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, sekcja E- dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją, sekcja F – budownictwo, sekcja G - handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle, sekcja H - transport i gospodarka magazynowa, sekcja I - działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, sekcja J – informacja i komunikacja, sekcja K – działalność finansowa i ubezpieczeniowa, sekcja L – działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, sekcja M - działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, Sekcja N - działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, sekcja O - administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, sekcja P – edukacja, sekcja Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna, sekcja R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, sekcja S – pozostała działalność usługowa.

Spśród 243 przedsiębiorstw funkcjonujących w 2014 roku w gminie Susz jako osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej najwięcej bo 30% działało w branży związanej z obsługą rynku nieruchomości. Nieco ponad 14% przedsiębiorstw reprezentowało branżę związane z pozostałą działalnością usługową. Sekcje związane z handlem i przetwórstwem przemysłowym minimalnie przekroczyły dwucyfrową wartość.

Rysunek 16. Osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające os. prawnej w roku 2014

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Gdzie sekcja A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, sekcja B- górnictwo i wydobywanie, sekcja C – przetwórstwo przemysłowe, Sekcja D – wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, sekcja E- dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją, sekcja F – budownictwo, sekcja G – handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle, sekcja H – transport i gospodarka magazynowa, sekcja I – działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, sekcja J – informacja i komunikacja, sekcja K – działalność finansowa i ubezpieczeniowa, sekcja L – działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, sekcja M – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, Sekcja N – działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, sekcja O – administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, sekcja P – edukacja, sekcja Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna, sekcja R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, sekcja S – pozostała działalność usługowa.

Najwięcej nowych podmiotów gospodarczych na przestrzeni ostatnich czterech lat rejestrowanych było w sekcji związanej z budownictwem oraz handlem hurtowym i detalicznym. Branże ta bardzo wyraźnie dystansowały pozostałe sekcje nowo zakładanych działalności, co pokazano w poniższej tabeli.

Tabela. Podmioty nowo zarejestrowane wg sekcji i działów PKD 2007 w gminie Susz

Sekcja działalności		2011	2012	2013	2013
Gmina Susz	sekcja A - rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	6	2	3	1
	Sekcja C – przetwórstwo przemysłowe	12	14	11	15
	Sekcja D- wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	1	0	0	0
	Sekcja F – budownictwo	22	14	19	39
	sekcja G - handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle	35	24	22	33
	sekcja H - transport i gospodarka magazynowa	5	1	3	6
	sekcja I - działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	5	1	3	3
	sekcja J – informacja i komunikacja	1	0	0	6
	Sekcja K - działalność finansowa i ubezpieczeniowa	4	1	1	2
	sekcja L – działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	1	19	35	3
	sekcja M - działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	2	2	1	1
	Sekcja N - działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	6	0	0	2
	sekcja P – edukacja	0	3	3	5
	sekcja Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna	10	2	1	2
	sekcja R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	2	3	1	1
sekcja S – pozostała działalność usługowa	7	2	6	11	

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

5.9. Rolnictwo

Rolnictwo jest ważną dziedziną gospodarki na terenie gminy Susz, o czym świadczy wysoki wskaźnik powierzchni użytkowanej rolniczo oraz duża liczba gospodarstw rolnych. Gmina Susz posiada również dobrze rozwiniętą infrastrukturę dla rolnictwa stanowiąc doskonałą bazę surowcową dla przetwórstwa rolno-spożywczego.

Analizując dane z Powszechnego Spisu Rolnego, w gminie Susz we wszystkich użytkowanych przez indywidualnych rolników gruntach znajdują się użytki rolne. Sytuację taką obserwuje się praktycznie we wszystkich gminach powiatu ławskiego. W strukturze gruntów zróżnicowany udział miały lasy i grunty leśne, w gminie Susz w roku 2010 ponad 21% gospodarstw miało je w swojej strukturze, a z kolei najwięcej w gminie wiejskiej Lubawa ponad 33%. Szczegółowe dane na temat liczby i struktury użytkowania gruntów w indywidualnych gospodarstwach rolnych przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela. Liczba gospodarstw rolnych w gminach powiatu ławskiego

Jednostka terytorialna	Liczba indywidualnych gospodarstw rolnych (szt.)			
	grunty ogółem	użytki rolne ogółem	lasy i grunty leśne	pozostałe grunty
	2010			
Łława – gmina miejska	218	218	33	143
Lubawa – gmina miejska	196	192	24	132
Łława – gmina wiejska	1182	1181	255	978
Kisielice	607	605	159	562
Lubawa – gmina wiejska	1388	1385	470	1082
Susz	557	557	120	505
Zalewo	738	734	167	552

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PSR

Łączna powierzchnia gruntów w indywidualnych gospodarstwach rolnych w gminie Susz plasuje je w powiecie na czwartym miejscu. Powierzchnia gospodarstw rolnych była w porównaniu do pierwszej w kolejności gminy wiejskiej Lubawa ponad dwukrotnie mniejsza, a w porównaniu do pozostałych gmin miejsko-wiejskich w powiecie o 7% mniejsza od gminy Kisielice i o 11% większa od powierzchni gruntów w gminie Zalewo. W strukturze gruntów we wszystkich gminach wyraźnie dominowały użytki rolne, które przekraczały za wyjątkiem gminy miejskiej Łława 90%, a w przypadku gminy Susz osiągnęły wartość ponad 92%.

Tabela. Użytkowanie gruntów w gminach powiatu ławskiego w roku 2010

Jednostka terytorialna	Powierzchnia indywidualnych gospodarstw rolnych (ha)			
	grunty ogółem	użytki rolne ogółem	lasy i grunty leśne	pozostałe grunty
	2010			
Łława – gmina miejska	1308,57	1174,80	35,16	98,60
Lubawa – gmina miejska	1756,73	1602,70	67,87	86,16
Łława – gmina wiejska	15058,73	13934,97	340,43	783,34
Kisielice	10465,14	9782,30	235,00	447,83
Lubawa – gmina wiejska	20837,89	18801,29	864,18	1172,41
Susz	9755,86	9057,91	360,69	337,26
Zalewo	8721,33	8136,24	230,45	354,64

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PSR

Analizując dane z Powszechnego Spisu Rolnego dotyczące struktury użytków rolnych w gminie Susz stwierdzono, że:

- W strukturze indywidualnych gospodarstw rolnych bardzo wyraźnie dominują użytki rolne w dobrej kulturze głównie w formie gruntów pod zasiewami (73%),
- minimalny jest udział sadów, ogrodów przydomowych oraz upraw trwałych w strukturze użytków rolnych,
- pastwiska trwałe w strukturze użytków rolnych w indywidualnych gospodarstwach rolnych stanowiły prawie 11% ich łącznej powierzchni,
- łąki trwałe stanowiły ponad 12% w strukturze użytków rolnych na terenie gminy.

Tabela. Struktura użytków rolnych w gminach powiatu iławskiego w roku 2010

Jednostka terytorialna	Powierzchnia indywidualnych gospodarstw rolnych (ha)									
	użytki rolne ogółem	użytki rolne w dobrej kulturze	pod zasiewami	grunty ugorowane łącznie z nawozami zielonymi	uprawy trwałe	sady ogółem	ogrody przydomowe	łąki trwałe	pastwiska trwałe	pozostałe użytki rolne
	2010									
İława – gmina miejska	1174,80	1102,21	858,99	21,00	20,92	20,02	1,50	160,76	39,04	72,59
Lubawa – gmina miejska	1602,70	1592,15	1431,11	10,79	53,10	51,15	1,98	68,52	26,65	10,54
İława – gmina wiejska	13934,97	13759,15	9026,00	166,60	134,99	103,41	16,80	2265,04	2149,72	175,82
Kisielice	9782,30	9481,24	8438,55	31,41	12,24	11,80	4,59	601,37	393,08	301,06
Lubawa – gmina wiejska	18801,29	18465,17	16184,02	79,55	326,01	305,72	3,86	1431,90	439,83	336,12
Susz	9057,91	8930,54	6641,54	70,94	27,41	22,64	20,90	1175,45	994,30	127,37
Zalewo	8136,24	7657,65	4183,39	298,29	107,23	103,39	22,62	1226,82	1819,30	478,59

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PSR

W strukturze zasiewów na terenie gminy wyraźnie dominują zboża, które stanowiły ponad 80% łącznej ich powierzchni w gminie. Podobną sytuację mamy w pozostałych gminach powiatu, przy czym udział ten w gminie Susz jest jeden z największych.

Tabela. Powierzchnia zasiewów w gminach powiatu iławskiego

Jednostka terytorialna	gospodarstwa rolne ogółem (ha)				
	ogółem	zboża razem	ziemniaki	uprawy przemysłowe	Rzepak i rzepik
	2010				
İława – gmina miejska	858,99	562,31	208,89	61,88	61,88
Lubawa – gmina miejska	1431,11	1233,56	18,01	66,18	52,68
İława – gmina wiejska	9026,00	6863,93	178,47	577,12	571,57
Kisielice	8438,55	6363,75	58,75	1681,77	1563,34
Lubawa – gmina wiejska	16184,02	14074,20	238,60	1243,22	1023,57
Susz	6641,54	5333,67	88,82	1042,83	1032,58
Zalewo	4183,39	3216,05	69,96	529,09	528,60

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PSR

Na terenie gminy Susz spośród 557 indywidualnych gospodarstw rolnych 52,4% z nich ma do dyspozycji ciągnik, w gminie wiejskiej Lubawa ponad 70% gospodarstw. Warty podkreślenia jest fakt, że gospodarstwa, które w gminie posiadają ciągnik, najczęściej dysponują więcej niż jedną jego sztuką. Z podobnym zjawiskiem mamy do czynienia w pozostałych gminach powiatu iławskiego.

Tabela. Ciągniki rolnicze w gminach powiatu ławskiego

Jednostka terytorialna	gospodarstwa rolne ogółem	
	gospodarstwa rolne posiadające ciągniki	ciągniki w gospodarstwach rolnych
	2010	2010 (szt.)
Ława – gmina miejska	41	62
Lubawa – gmina miejska	96	147
Ława – gmina wiejska	658	1074
Kisielice	368	576
Lubawa – gmina wiejska	975	1743
Susz	292	510
Zalewo	259	458

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PSR

Gmina Susz pod względem średniej powierzchni indywidualnego gospodarstwa rolnego plasuje się w powiecie na pierwszej pozycji. Zgodnie z danymi uzyskanymi z Powszechnego Spisu Rolnego średnia wielkość gruntów będących do dyspozycji indywidualnego gospodarstwa rolnego wyniosła 17,52 ha, a użytków rolnych 16,26 ha. Najmniejszą średnią powierzchnię gospodarstwa rolnego obserwuje się, co nie powinno dziwić w gminie miejskiej Ława i Lubawa. Co należy oceniać bardzo pozytywnie, w porównaniu do średniej dla Polski, wielkość indywidualnego gospodarstwa w gminie Susz jest wyraźnie większa. Średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju w 2014 roku wyniosła bowiem 10,48 ha.

Tabela. Średnie powierzchnia gospodarstw rolnych w gminach powiatu ławskiego

Jednostka terytorialna	gospodarstwa rolne indywidualne ogółem (ha)		
	grunty ogółem	użytki rolne ogółem	użytki rolne w dobrej kulturze
	2010		
Ława – gmina miejska	6,00	5,39	5,06
Lubawa – gmina miejska	8,96	8,18	8,12
Ława – gmina wiejska	12,74	11,79	11,64
Kisielice	17,24	16,12	15,62
Lubawa – gmina wiejska	15,01	13,55	13,30
Susz	17,52	16,26	16,03
Zalewo	11,82	11,02	10,38

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PSR

Według Powszechnego Spisu Rolnego z 2011 roku (dane GUS stan na 2010 r.) w gminie Susz było 557 indywidualnych gospodarstw rolnych. W większości (ponad 73%) były to gospodarstwa o powierzchni większej niż 1 ha. Gospodarstwa najmniejsze poniżej wielkości 1 ha stanowiły nieco ponad 26% ich łącznej liczby. Gospodarstwa rolne o powierzchni większej niż 5ha stanowiły w gminie nieco ponad 50 % łącznej ich liczby, z czego te największe powyżej 15ha nieco ponad 29%. Pod względem gospodarstw największych plasuje to gminę na trzecim miejscu w powiecie. Zdecydowanie najlepsza sytuacja pod tym względem ma miejsce w gminie wiejskiej Lubawa, gdzie gospodarstwa największe stanowiły ponad 31% całkowitej ich liczby, a gospodarstwa najmniejsze do 5ha w gminie Lubawa nie przekraczały 33%. Gmina wiejska Lubawa, gmina Susz oraz Kisielice pod względem ilości dużych gospodarstw rolnych wyraźnie dystansowały pozostałe gminy powiatu ławskiego.

Tabela. Powierzchnia gospodarstw rolnych w gminach powiatu ławskiego (ujęcie w ha i %)

Jednostka terytorialna	Indywidualne gospodarstwa rolne ogółem (ha)						
	ogółem	do 1 ha włącznie	powyżej 1 ha razem	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 -15 ha	15 ha i więcej
	2010						
Ława – gmina miejska	1308,57	74,43	1234,14	229,23	141,90	158,23	704,78
Lubawa – gmina miejska	1756,73	34,21	1722,52	201,83	243,40	212,26	1065,03
Ława – gmina wiejska	15058,73	142,81	14915,92	911,39	1514,94	2523,86	9965,73
Kisielice	10465,14	140,89	10324,25	344,69	584,68	958,30	8436,58
Lubawa – gmina wiejska	20837,89	83,45	20754,44	689,62	2111,66	3710,98	14242,18
Susz	9755,86	81,22	9674,64	365,26	483,27	901,73	7924,38
Zalewo	8721,33	144,65	8576,68	365,05	637,59	628,79	6945,25

Jednostka terytorialna	Indywidualne gospodarstwa rolne ogółem (%)						
	ogółem	do 1 ha włącznie	powyżej 1 ha razem	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 -15 ha	15 ha i więcej
	2010						
Ława – gmina miejska	218	50,46%	49,54%	31,19%	8,72%	5,05%	4,59%
Lubawa – gmina miejska	196	21,94%	78,06%	38,78%	16,33%	8,67%	14,29%
Ława – gmina wiejska	1182	19,20%	80,80%	26,57%	14,72%	15,99%	23,52%
Kisielice	607	28,83%	71,17%	17,79%	11,20%	11,70%	30,48%
Lubawa – gmina wiejska	1388	16,50%	83,50%	15,56%	17,44%	19,24%	31,27%
Susz	557	26,57%	73,43%	22,62%	9,16%	12,21%	29,44%
Zalewo	738	45,53%	54,47%	17,62%	10,16%	6,50%	20,19%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PSR

W gminie Susz rolnicy w większej mierze zajmują się uprawą roślin niż hodowlą zwierząt. W gminie w pogłowie zwierząt gospodarskich dominuje drób kurzy oraz trzoda chlewna. W przypadku trzody chlewnej gmina zajmuje trzecie miejsce w powiecie pod względem jego liczebności, w przypadku bydła czwarte. Pogłowie zwierząt gospodarskich zwłaszcza w odniesieniu do trzody chlewnej i drobiu ogółem bardzo wyraźnie przeważa w gminie wiejskiej Lubawa (pogłowie trzody jest w porównaniu do gminy Susz ponad 8 krotnie większe!) i w gminie wiejskiej Ława (pogłowie drobiu jest dwukrotnie większe niż w gminie Susz).

Tabela. Pogłowie zwierząt gospodarskich w gminach powiatu ławskiego w sztukach i według liczby gospodarstw

Jednostka terytorialna	gospodarstwa rolne ogółem (szt.)				
	bydło razem	trzoda chlewna razem	konie	drób ogółem razem	drób ogółem drób kurzy
	2010				
Ława – gmina miejska	36	167	19	102000	218
Lubawa – gmina miejska	211	6173	12	99097	56366
Ława – gmina wiejska	9756	16181	318	658677	60123
Kisielice	2635	11951	59	11342	9105
Lubawa – gmina wiejska	5760	117928	130	516088	195919
Susz	4507	14309	142	330296	286143
Zalewo	5143	1297	46	31287	5198
Jednostka terytorialna	Według liczby gospodarstw				
	bydło razem	trzoda chlewna razem	konie	drób ogółem razem	drób ogółem drób kurzy

	2010				
Łława – gmina miejska	5	6	3	13	6
Lubawa – gmina miejska	12	39	3	46	38
Łława – gmina wiejska	438	285	124	464	419
Kisielice	181	229	21	267	264
Lubawa – gmina wiejska	385	723	37	527	470
Susz	182	142	29	160	150
Zalewo	201	50	19	163	158

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PSR

W roku 2010 ponad 94% wszystkich gospodarstw rolnych prowadziło wyłącznie działalność gospodarczą rolniczą. Jedyne niecałe 6% indywidualnych gospodarstw rolnych prowadziło działalność gospodarczą, która nie była związana z profilem strictly rolniczym.

Tabela. Działalność gospodarcza a gospodarstwa rolne w gminie Susz

gospodarstwa wg rodzaju gospodarstwa i rodzaju działalności gospodarczej wg Powszechnego Spisu Rolnego z 2011 r. (stan na 2010 r.)	
rolnictwo ogółem	561
w tym prowadzące wyłącznie działalność rolniczą	529
gospodarstwa indywidualne	557
w tym prowadzące działalność rolniczą	525

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PSR

Podsumowując rolnictwo, ze względu na wielkość gospodarstw, specyfikę i znaczną liczbę mieszkańców utrzymujących się z pracy na roli stanowi jeden z głównych kierunków rozwoju gospodarczego gminy Susz. Na terenie gminy przeważają gospodarstwa rolne o średniej powierzchni wyraźnie większej niż średnia krajowa, z dominującą produkcją roślinną. Sytuacja w rolnictwie na terenie gminy Susz jest dobra. Co prawda wzrost jej opłacalności ograniczony jest przez kilka czynników, wśród których wyróżnić można: ukształtowanie terenu, warunki klimatyczne, nadmiar siły roboczej, a także niechęć do łączenia się w grupy producenckie.

Z kolei czystość środowiska naturalnego przemawia za rozwojem rolnictwa ekologicznego. Na obszarach wiejskich oprócz rozwoju rolnictwa niezwykle ważny jest również rozwój pozarolniczej działalności, czyli dywersyfikacja źródeł dochodu z działalności pozarolniczej. Istotne jest wspieranie powstawania nowych miejsc pracy w zawodach pośrednio powiązanych z rolnictwem bądź jego otoczeniem.

Leśnictwo

Gospodarkę leśną w gminie Susz prowadzi się w oparciu o następujące zasady:

- powszechnej ochrony lasów,
- trwałości utrzymania lasów,
- ciągłości i zrównoważonego wykorzystania wszystkich funkcji lasów,
- powiększania zasobów leśnych.

Powierzchnia lasów w gminie Susz w porównaniu do roku 2011 w niewielkim stopniu zwiększyła się (8119,6 ha). Lasy obsługuje Nadleśnictwo Susz. W ramach porozumienia zawartego ze Starostą Łławskim Nadleśnictwo Susz prowadzi także nadzór nad lasami nie stanowiącymi własności Skarbu Państwa.

Stan lasów prywatnych odbiega od stanu utrzymania lasów państwowych, co wynika z dużej różnicy przeciętnego wieku drzewostanów i zapasów, a ponadto z trudności finansowych, słabszych siedlisk, dużego rozdrobnienia powierzchni i stosowania innych sposobów i innych priorytetów

zagospodarowania. Problemem gospodarki leśnej jest nadmierne i niecelowe rolnicze użytkowanie gruntów marginalnych, o bardzo niskiej zdolności produkcyjnej. Niekorzystne jest rozdrobnienie lasów, widoczne w lasach prywatnych. Podstawowym instrumentem prowadzenia gospodarki leśnej w lasach niepaństwowych są uproszczone plany urządzenia lasu. Są to jednak często materiały niepełne bądź nieaktualne, dla niektórych obrębów brak ich zupełnie.

Tabela. Powierzchnia lasów w gminach powiatu ławskiego w latach 2011-2014

Jednostka terytorialna	Lasy ogółem			
	2011	2012	2013	2014
	ha	ha	ha	ha
Łława – gmina miejska	291,5	292,4	294,04	296,18
Lubawa – gmina miejska	6,0	6,0	5,98	5,10
Łława – gmina wiejska	17840,6	17850,6	17899,02	17907,73
Kisielice	2287,1	2286,7	2306,31	2300,66
Lubawa – gmina wiejska	3178,1	3194,8	3195,26	3125,14
Susz	8036,9	8040,5	8098,14	8119,60
Zalewo	5107,4	5105,1	5146,67	5131,20

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Gminę cechuje jeden z najwyższych stopni lesistości spośród wszystkich gmin powiatu ławskiego (jedynie w przypadku gminy wiejskiej Łława był wyraźnie większy i przekraczał 42%). Na koniec 2013 wyniosła ona ponad 31% (lesistość średnia dla województwa warmińsko-mazurskiego wynosi około 29%). Te dwie gminy pod względem stopnia lesistości wyraźnie wyprzedzały pozostałe w powiecie ławskim. Lasy prywatne w roku 2014 stanowiły w gminie Susz niecałe 6% i w porównaniu do lat poprzednich ich udział bardzo powoli rośnie.

Tabela. Powierzchnia gruntów leśnych w gminach powiatu ławskiego w latach 2011-2014

Jednostka terytorialna	ogółem				lesistość w %				grunty leśne publiczne ogółem			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	ha				%				ha			
Łława – gmina miejska	303,1	304,0	305,70	307,84	13,3	13,4	13,4	13,5	298,6	298,6	300,24	302,81
Lubawa – gmina miejska	6,0	6,0	5,98	5,10	0,4	0,4	0,4	0,3	0,0	0,0	0,00	0,00
Łława – gmina wiejska	18446,8	18456,2	18502,50	18511,59	42,1	42,1	42,2	42,2	17958,4	17959,7	17998,07	18014,68
Kisielice	2335,2	2334,8	2354,39	2348,59	13,2	13,2	13,3	13,3	2072,9	2072,9	2072,39	2072,25
Lubawa – gmina wiejska	3232,2	3248,8	3249,38	3179,41	13,4	13,5	13,5	13,2	2237,0	2236,9	2240,60	2248,63
Susz	8238,6	8242,2	8295,94	8317,18	31,0	31,0	31,3	31,3	7836,4	7834,4	7833,39	7832,34
Zalewo	5228,0	5225,6	5267,45	5251,49	20,1	20,1	20,3	20,2	4880,6	4880,4	4910,07	4891,35

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Powierzchnia gruntów leśnych w gminach powiatu ławskiego w latach 2011-2014 (ciąg dalszy)

Jednostka terytorialna	Lasy prywatne			
	2011	2012	2013	2014
	ha			
Łława – gmina miejska	4,5	5,4	5,46	5,03
Lubawa – gmina miejska	6,0	6,0	5,98	5,10
Łława – gmina wiejska	488,4	496,5	504,43	496,91
Kisielice	262,3	261,9	282,00	276,34
Lubawa – gmina wiejska	995,2	1011,9	1008,78	930,78
Susz	402,2	407,8	462,55	484,84
Zalewo	347,4	345,2	357,38	360,14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Do podstawowych zagrożeń oddziałujących na lasy na terenie gminy należą:

- zanieczyszczenia powietrza;
- zagrożenia pożarowe;
- obniżanie poziomu wód gruntowych;
- presja turystyczna.

5.10. Bezpieczeństwo publiczne

W Gminie Susz funkcjonują 4 jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych w miejscowościach: Susz, Babięty Wielkie, Redaki i Jakubowo Kisielickie.

Wykaz najważniejszego sprzętu w poszczególnych jednostkach OSP na terenie gminy Susz:

- Ochotnicza Straż Pożarna w Suszu
Pojazdy ratowniczo - gaśnicze:
  - Mercedes Atego 1329 4x2 wykonany przez firmę Moto-Truck,
  - samochód STAR 266,
  - specjalistyczny samochód ratownictwa ekologiczno – środowiskowego - GBARt - 2,5/24 - średni samochód gaśniczy ze zbiornikiem wodnym o pojemności 2500 litrów, zbiornikiem na środek pianotwórczy o pojemności 250 litrów, autopompą o wydajności 2400 litrów/minutę przy ciśnieniu 8 bar, a także o wydajności 400 litrów/minutę przy ciśnieniu 40 bar na wężu szybkiego natarcia. Samochód ten posiada funkcję ratownictwa technicznego.
- Ochotnicza Straż Pożarna w Babiętach Wielkich:
  - Samochód STAR
- Ochotnicza Straż Pożarna w Jakubowie Kisielickim
  - samochód OPEL Movano
- Ochotnicza Straż Pożarna w Redakach
  - samochód Magirus

Jedynie w przypadku OSP w Suszu stan wyposażenia jednostki w podstawowy sprzęt jest dobry, w pozostałych OSP konieczne jest podjęcie szeregu przedsięwzięć inwestycyjnych.

Liczba zdarzeń odnotowanych w ostatnich 5 latach na terenie gminy Susz i w których uczestniczyli strażacy z OSP zlokalizowanych na jej terenie pozostaje na podobnym poziomie. Poczynając od 2010 roku najwięcej interwencji dotyczyło pożarów o różnym stopniu nasilenia. Jedynie w roku 2012 więcej było interwencji dotyczących miejscowych zagrożeń.

Tabela. Wykaz zdarzeń, w których uczestniczyli strażacy ochotnicy z 4 funkcjonujących na obszarze gminy Susz OSP – w perspektywie ostatnich 5 lat

Rok	Požary	Miejscowe zagrożenia	Wypadki drogowe	Razem
2010	56	32	18	106
2011	69	35	12	116
2012	49	54	8	111
2013	55	45	5	105
2014	59	40	14	113

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Miejskiego w Suszu

Zdarzenia, jakie mogą powstać na terenie powiatu iławskiego i gminy Susz, są związane z szeregiem występujących tu zagrożeń. Do głównych zagrożeń należą:

- zagrożenia pożarowe,
- zagrożenia powodziowe (lokalne podtopienia),
- zagrożenia komunikacyjne.

Zagrożenie pożarowe

Szczególne zagrożenia o charakterze pożarowym dotyczyć mogą:

- obszarów leśnych w okresach wzmożonej palności (susze),
- miejscowości gdzie występują obiekty budowlane w zwartej i palnej zabudowie,
- zakładów przemysłowych, na terenie których w procesach produkcyjnych wykorzystuje się materiały niebezpieczne,
- materiałów i półproduktów magazynowanych w obrocie hurtowym.

Zagrożenie pożarowe na terenach wiejskich nasila się w okresie wzmożonej palności traw w okresie wiosennym oraz w okresie braku opadów deszczu (susze).

Wzrost zagrożenia pożarami odnotowuje się w budynkach mieszkalnych – w okresie jesienno-zimowym, na co ma wpływ włączanie dodatkowych urządzeń grzewczych przeciążanie tym samym instalacji elektrycznej wyeksploatowanej i niejednokrotnie jeszcze aluminiowej oraz uszkodzenia kominów w wyniku niewłaściwego ich użytkowania i braku okresowego czyszczenia, powodującego nagromadzenie się sadzy, jak również używanie nieodpowiedniego opału.

Zagrożenie powodziowe

Zagrożenie powodziowe na terenie gminy nie występuje, jednakże wiosenne roztopy śniegu, długotrwałe oraz nagle i obfite opady deszczu mogą powodować lokalne zalania i podtopienia ulic w miastach oraz na terenach wiejskich.

Zagrożenie chemiczne i ekologiczne

Na terenie gminy potencjalne zagrożenie ekologiczne i chemiczne związane jest z:

- zakładami przemysłowymi, w których stosuje się, przetwarza lub magazynuje toksyczne środki przemysłowe,
- transportem toksycznych środków przemysłowych /TSP/, które są przewożone środkami komunikacji drogowej i kolejowej.

Zagrożenia te są szczególnie istotne z punktu widzenia skutków, jakie mogą za sobą pociągnąć w związku z niekontrolowaną emisją niebezpiecznych substancji chemicznych. Najbardziej niebezpieczne związki stosowane w przemyśle i transporcie na terenie gminy, to: amoniak, produkty ropopochodne, w szczególności benzyny i oleje napędowe, gaz propan-butan, kwasy i zasady, spirytus.

Zagrożenia komunikacyjne

W ostatnich latach daje się zaobserwować stałą tendencję wzrostową liczby pojazdów mechanicznych poruszających się po drogach na terenie gminy, a tym samym, zwiększyła się również ilość przewozów materiałów niebezpiecznych (etylina, olej napędowy). Znaczne zagrożenie mogą powodować toksyczne środki przemysłowe przewożone tranzytem przez powiat transportem drogowym. Największym zagrożeniem mającym wpływ na bezpieczeństwo ludności oraz środowiska jest przewóz toksycznych środków przemysłowych przez miasto Susz i tereny o dużym znaczeniu turystycznym i krajobrazowym. Transportem drogowym oraz kolejowym przewozi się różnego rodzaju TSP, najczęściej są to substancje ropopochodne, propan-butan, amoniak – czyli związki, które w wyniku wypadku drogowego mogą stanowić znaczne zagrożenie pożarowe i wybuchowe oraz toksyczne i ekologiczne.

Policja w Suszu

Za bezpieczeństwo na terenie gminy Susz odpowiada Komisariat Policji w Suszu oraz KPP Iława. W 2014 roku stan etatowy Komisariatu wyniósł 17 etatów policyjnych oraz 1 etat cywilny.

Tabela. Dane ogólne dotyczące zagrożenia przestępczością

Wyszczególnienie	2013	2014
Ilość stwierdzonych przestępstw ogółem	232	180
Ilość stwierdzonych przestępstw kryminalnych	150	139
Ilość stwierdzonych przestępstw w 7 kat.	82	88
Ilość stwierdzonych przestępstw gospodarczych	12	14
Wartość zabezpieczonego mienia	17 100	5 840

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Policji W Suszu

Z powyższych danych wynika, że w porównaniu do analizowanego okresu poprzedniego roku odnotowano spadek ilości stwierdzonych przestępstw z 232 w 2013 roku do 180 w roku 2014. Ta sama tendencja utrzymuje się w przypadku przestępstw kryminalnych, gdzie stwierdzono o 11 mniej takich przestępstw. Niestety zwiększyła się ilość stwierdzonych przestępstw w 7 kategoriach tj. tych najbardziej uciążliwych dla społeczeństwa (w poniższej tabeli wskazano kategorie przestępstw), gdzie odnotowano wzrost o 6. Odnotowano niewielki wzrost (o 2) stwierdzonych przestępstw gospodarczych. W 2014 roku zauważalny jest spadek zabezpieczeń majątkowych dokonywanych na poczet kary u podejrzanych w prowadzonych postępowaniach przygotowawczych. Jak co roku należy stwierdzić, że udział nieletnich w ogólnej liczbie sprawców przestępstw popełnianych na terenie gminy Susz jest stosunkowo niewielki.

Tabela. Ilość stwierdzonych przestępstw w 7 wybranych kategoriach

Wyszczególnienie	2013	2014
Kradzież cudzej rzeczy	43	34
Kradzież samochodu	3	0
Kradzież z włamaniem	22	33
Rozbój, kradzież rozbójnicza	0	1
Udział w bójce lub pobicie	3	3
Uszczerbek na zdrowiu	1	1
Uszkodzenie mienia	11	13
Wykrywalność w/w kategorii	34,1%	35,2%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komendy Policji W Suszu

Odnutowano dość duży spadek ilości stwierdzonych przestępstw z art. 278 kk. tj. kradzieży cudzej rzeczy. W 2013 roku stwierdzono 43 tych przestępstw, zaś w 2014 roku było ich o 9 mniej. Powodów zmniejszenia ilości zdarzeń w tej kategorii przestępstw należy doszukiwać się m.in. w nowelizacji przepisów karnych, gdzie podwyższono wartość przedmiotu zamachu do kwoty 420 zł (wcześniej była to kwota 250 złotych, poniżej tej kwoty traktowane jako wykroczenie). Pozytywnym aspektem jest fakt, że w roku 2014 nie odnotowano żadnych kradzieży pojazdu, zgłoszono jeden rozbój, zaś aż o 11 stwierdzono więcej czynów kwalifikowanych z art. 279 kk (włamania). Na stałym niezmiennym poziomie prowadzono postępowania w kategorii doznanych uszczerbków na zdrowiu oraz pobiciach/bójkach. Niewielki wzrost zanotowano w kategorii uszkodzeń mienia.

Poziom ogólnej wykrywalności postępowań przygotowawczych nieznacznie obniżył się w 2014 roku i wyniósł 63,9%, a w 2013 roku wyniósł 69,4%, jednakże odnotowano niewielki wzrost wykrywalności w wybranych 7 kategoriach przestępstw najbardziej uciążliwych dla społeczeństwa. W 2014 roku wyniósł 35,2%, w 2013 r. było to 34,1%. Wykrywalność przestępstw kryminalnych pozostała na stałym dobrym poziomie 56%. Należy podkreślić, że znacznie więcej zostało wykrytych postępowań w sprawach gospodarczych. W 2013 roku wykrywalność w tej kategorii wyniosła 50%, zaś w 2014 roku już 70%. Jest to bardzo istotne, gdyż ilość dokonywanych przestępstw gospodarczych systematycznie zwiększa się.

Podsumowując działalność przestępcza na terenie gminy Susz charakteryzuje się drobnymi kradzieżami i kradzieżami z włamaniami, przy zazwyczaj niewielkich stratach.

6. Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna spaja w jedną całość wszystkie elementy w układzie urbanistycznym miasta. Jej znaczenie w procesie wielofunkcyjnego rozwoju społeczno - gospodarczego wynika z faktu, iż stanowi ona podstawę wszelkiej działalności gospodarczej, warunkując jej zakres, strukturę i przestrzenne rozmieszczenie. W tym kontekście, poziom rozwoju infrastruktury decydować może o atrakcyjności gminy, a więc stanowić o szansach lub barierach jego dalszego rozwoju.

6.1. Infrastruktura drogowa

Odległość miasta Susz od dużych ośrodków miejskich północnej części Polski wynosi: od Elbląga 74 km, od Olsztyna - stolicy województwa - 100 km, a od Gdańska - stolicy sąsiedniego województwa pomorskiego - 100 km. Odległości te, w powiązaniu z odległością od w. dróg A-1 i S-5, stwarzają szanse dla lokalizacji nowych inwestycji, przy czym jest to zawsze uzależnione od stanu powiązań komunikacyjnych. W przypadku powyższych miast, połączenia z nimi realizowane są zasadniczo przez drogi wojewódzkie do miast powiatowych i dalej drogi krajowe, stąd uwarunkowania w tym zakresie są podobne jak dla powiązań z ośrodkami subregionalnymi.

Drogi gminne liczą 56 km długości (z tego 10 km w mieście). Wśród dróg gminnych jest 16,2 km (z tego 9,3 km w mieście) dróg o nawierzchni twardej, 7,4 km (z tego 2,9 km w mieście) dróg o nawierzchni ulepszonej oraz 22,4 km dróg o nawierzchni gruntowej, przy czym obecnie drogi te są przedmiotem działań modernizacyjnych, realizowanych m.in. przy wykorzystaniu funduszy unijnych. Nieodpowiedni stan nawierzchni dróg dotyczy głównie terenów miasta Susz wzdłuż ulic przelotowych oraz terenów wiejskich wzdłuż dróg o dużym natężeniu ruchu, w tym dróg wojewódzkich Malbork - Susz, Prabuty - Kamieniec i Kwidzyn-Iława oraz drogi powiatowej do Kisielic.

Przez teren gminy i miasta przebiega ogółem 247 km dróg publicznych w tym:

- drogi wojewódzkie - 32 km - o nawierzchni twardej,
- drogi powiatowe - 97,7 km (- 5,6 km w mieście),

z tego:

- nawierzchni twardej - 83,1 km,
- nawierzchni ulepszonej - 3,6 km (w mieście 1,8km),
- nawierzchni gruntowej - 11,20 km (0,3 km w mieście),
- drogi gminne - 56 km (10 km w mieście),

z tego:

- nawierzchni twardej – 16,2 km (9,3 km w mieście),
- nawierzchni ulepszonej – 7,4 km (2,9 km w mieście),
- nawierzchni gruntowej – 22,4 km.

Ogólna powierzchnia dróg publicznych o twardej nawierzchni wynosi 753,2 tys. m²:

- drogi wojewódzkie- 192 tys. m² pow.
- drogi powiatowe - 498 tys. m² pow.
- drogi gminne – 147,9 tys. m² pow.

Gęstość sieci dróg publicznych o twardej nawierzchni ogółem dla gminy i wynosi 4,7km²:

- drogi wojewódzkie - 1,24 km/ 10 km² pow.
- drogi powiatowe - 3,22 km / 10 km² pow. 2 3
- drogi gminne - 0,28 km / 10 km² pow.

Stan techniczny dróg publicznych o twardej nawierzchni:

- drogi wojewódzkie i gminne - przeciętne,
- drogi powiatowe - zły,

Na terenie miasta Susza występują trzy kategorie dróg: drogi wojewódzkie - stanowią połączenia z innymi miastami w regionie, kształtują tym samym rozwój lokalnej przestrzeni gospodarczej. Łączna długość dróg wojewódzkich w Suszu o nawierzchni utwardzonej wynosi 3.218 mb. Wykaz ulic zaliczonych do dróg wojewódzkich przebiegających przez miasto Susz przedstawia poniższa tabela.

Tabela. Drogi wojewódzkie przebiegające przez miasto Susz

Lp.	Nazwa ulicy	Długość (mb)
1	Łławska	1.040
2	Pieniężnego	775
3	Kajki	337
4	Prabucka	1.066
Razem		3 218 mb

Źródło: dane Wojewódzkiego Zarządu Dróg

Drogi wojewódzkie liczą na obszarze gminy 32 km długości i obejmują odcinki następujących dróg:

- droga nr 515 Malbork - Susz, przebiegająca w mieście Susz ulica Pieniężnego,
- droga nr 520 Prabuty - Kamieniec,
- droga nr 521 Kwidzyn - Łława, przebiegająca w mieście Susz ulicami Prabucka (odcinek do ulicy Kajki), Kajki i Łławska (odcinek od ulicy Kajki).

Wszystkie drogi wojewódzkie posiadają nawierzchnie twarde.

Drogi powiatowe - na terenie miasta Susza jest ich 6. Łączna ich długość wynosi 5.556 mb. Do najdłuższej z dróg powiatowych w mieście zalicza się ulica Piastowska.

Tabela. Drogi powiatowe przebiegające przez miasto Susz

Lp.	Nazwa ulicy	Długość (mb)	Powierzchnia (m ²)
1	Leśna – nr 1307N	1200	10800
2	Piastowska – nr 1910N	2036	13396
3	Piaskowa – nr 2829N	1000	10000
4	Słowińska – nr 1277N	650	7800
5	Koszarowa – nr 1277N	570	5700
6	Prabucka – nr 1277N	100	1200
Razem		5.556	48.896

Źródło: dane Powiatowego Zarządu Dróg

Drogi gminne - W Suszu funkcjonuje 44 dróg miejskich o łącznej długości 10,087 km. Powierzchnia całkowita wynosi 41731,10 m², powierzchnia ulic 22308,3 m², natomiast powierzchnia chodników 19422,8 m².

Wzrastające natężenie ruchu samochodowego, związane ze wzrostem wskaźnika motoryzacji, jest szczególnie odczuwalne na drogach wojewódzkich, a zwłaszcza w ciągu drogi nr 521 Kwidzyn - Łława. Drogi te winny posiadać docelowo klasę główną (G), natomiast pozostałe drogi układu podstawowego (tj. większość dróg powiatowych) klasę zbiorczą (Z). Szczególną uwagę należy zwrócić na zapewnienie właściwych parametrów dla drogi powiatowej Susz - Kisielice.

Osobną kwestią jest przebieg dróg, zwłaszcza wojewódzkich, które obecnie prowadzą przez centrum miasta Susz. Jest to uciążliwe dla jego mieszkańców, a sytuacja będzie ulegać dalszemu pogorszeniu wraz ze wzrostem natężenia ruchu.

Rozwiązanie tej sytuacji wymaga budowy obwodnicy przy jednoczesnym rozpatrywaniu wszystkich dostępnych wariantów i możliwości modernizacji dróg, minimalizujące potencjalny wpływ na chronione siedliska.

6.2. Infrastruktura kolejowa

Przez obszar gminy przebiega dwutorowa zelektryfikowana linia kolejowa o długości 14 km. Jest to linia magistralna dostosowana do prędkości powyżej 100km/h. Na terenie gminy znajdują się dwa przystanki kolejowe pasażersko- towarowo przeładunkowe (Susz i Redaki). Gęstość eksploatowanych sieci kolejowych na 10 km² powierzchni wynosi 0,54 km, a gęstość stacji przystanków - 0,077 km.

Miasto Susz posiada bezpośrednie połączenie kolejowe z:

- miastem Iława - siedzibą powiatu,
- miastem Olsztyn - siedzibą województwa,
- miastem Gdańsk,
- miastem Gdynia,
- miastem Warszawa,
- miastem Szczecin,
- miastem Kołobrzeg.

Długość linii komunikacji autobusowej PKS wynosi 108 km, przystanków autobusowych jest 43. Gęstość linii na 10 km² powierzchni - 4,19 km, a przystanków autobusowych na 10 km² powierzchni - 1,66 km. Bezpośrednie połączenie autobusowe gmina posiada z miastem powiatowym Iławą oraz z Kwidzynem oraz z miastami sąsiedzkimi.

6.3. Gospodarka wodna

Susz jest zaopatrywany w wodę przez Zakład Usług Komunalnych Spółka z o.o. W Suszu. Sieć zaopatrzenia mieszkańców Susza jest oceniana, jako dobra. Ogólna długość sieci rozdzielczej w mieście w 2014 roku wynosiła 74,8 km. Jest do niej podłączonych 748 budynków mieszkalnych. Korzysta z niej ok. 99% mieszkańców miasta.

Długość sieci wodociągowej w gminie i mieście wynosi 200,3 km. Wskaźnik gęstości sieci w km na 10 km² powierzchni wynosi 7,73. Większość miejscowości w gminie posiada wodociąg (nie ma jej osada Dolina). Stopień zwodociągowania na terenie miasta wynosi 99%, a na terenie gminy 95%. Odsetek miejscowości posiadających wodociąg wynosi 100%, a odsetek mieszkańców korzystających z wodociągu- 99%.

Stopień zwodociągowania miasta Susz jest bardzo wysoki w porównaniu z innymi ośrodkami miejsko-wiejskimi na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Średni stopień zwodociągowania terenu o zbliżonych walorach przestrzennych wynosi około 70%. Należy, zatem pamiętać o ciągłym rozwoju sieci wodociągowej i konserwacji elementów sieci już istniejącej.

Na terenie gminy znajduje się 9 ujęć wody uzdatnianej. Dobowa zdolność produkcyjna ujęć wody wynosi 2,13 tys.m³. Źródłem wody pitnej na terenie gminy i miasta Susz są wody podziemne. Istniejące urządzenia wodociągowe to:

- miasto Susz - 3 studnie do poboru wód podziemnych wydajności 1.100 m³/d,
  - Jawty Małe- 1 studnia o wydajności 300 m³/d,
  - Januszewo – 2 studnie o wydajności 230 m³/d,
  - Lubnowy Wielkie- 2 studnie o wydajności 150 m³/d,
  - Falknowo - 2 studnie o wydajności 100 m³/d,
  - Redaki- 2 studnie o wydajności 250 m³/d,
- Zużycie wody w l/m/d: średnio 78,5 l/m/d.

Istniejące urządzenia wodociągowe mają wystarczającą zdolność produkcyjną w celu zapewnienia dostępu mieszkańcom gminy Susz wody pitnej. Stacja uzdatniania wody dla gminy znajduje się w Suszu, Jawtach Małych, Januszewie, Lubnowy Wielkie, Falknowie oraz Redakach. Natomiast w Bałoszycach, Bronowie, Kamieńcu i Jawtach Wielkich są to prywatne stacje uzdatniania wody na potrzeby gospodarstw rolnych. Prywatne ujęcia wody funkcjonują również na terenach zakładu INCO VERITAS, mleczarni MLEKOVITA oraz masarni Norbert Kawski w Różnowie. Obecnie sieć wodociągowa jest przedmiotem działań modernizacyjnych, realizowanych m.in. przy wykorzystaniu funduszy unijnych.

Ocena sanitarna wody pobieranej z wodociągu sieciowego:

- dobra - 95%
- niepewna - 5%

Ocena sanitarna ukazuje wysoki poziom czystości wody pobieranej z wodociągu sanitarnego. Należy jednak pamiętać o zapewnieniu ciągłej, dobrej jakości wody, poprzez liczne prace oczyszczające i konserwujące istniejących zbiorników wodnych.

6.4. Gospodarka ściekowa

Miasto Susz skanalizowane jest w 98%, a gmina w 77%. Długość sieci kanalizacyjnej na obszarze gminy - 117 km. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej w 2014 roku na terenie miasta Susz wynosiła 44,2 km. Do sieci w 2014 było przyłączonych 695 budynków mieszkalnych. Ścieki z terenów nieskanalizowanych (około 1 % ogółu odbieranych ścieków) gromadzone są w zbiornikach bezodpływowych, a następnie dostarczane do punktu zlewnego. W 2014 r. do wód powierzchniowych odprowadzono siecią kanalizacji publicznej 313,0 tys. m³ ścieków wymagających oczyszczenia - w tym 57,0 tys. m³ ścieków przemysłowych oraz 256,0 tys. m³ ścieków bytowych.. Ścieki te są poddawane oczyszczeniu biologiczno- chemicznemu.

Wskaźnik gęstości sieci kanalizacyjnej w km na 10 km² powierzchni wynosi około 4,52 km. Do wód powierzchniowych na terenie gminy odprowadza się ogółem 1200 m³ / na dobę ścieków w tym:

- przemysłowych - 216 m³ / dobę,
- komunalnych - 984 m³ / dobę,

Obszar gminy posiada sieć kanalizacyjną jedynie na obszarze 77%. Szansą na rozwój sieci kanalizacyjnej na obszarze gminy Susz jest złożenie wniosków aplikacyjnych do Unii Europejskiej w celu uzyskania funduszy pomocowych, które pozwoliłyby na rozwój sieci kanalizacyjnej i doprowadzenie obszaru gminy do wyższego stopnia skanalizowania, zbliżonego do stopnia skanalizowania samego miasta.

Ścieków wymagających oczyszczenia ogółem jest 1040 m³ / dobę z tego:

- oczyszczane - 830 m³ / dobę w tym: chemiczno-biologicznie - 830 m³ / dobę,
- nieoczyszczone - 210 m³ /dobę w tym: - siecią kanalizacji publicznej - 210 m³ / dobę.

Na obszarze gminy Susz znajduje się 1 biologiczno- chemiczna oczyszczalnia ścieków. Przepustowość tej oczyszczalni na dobę wynosi 1200 m³. Oczyszczalnia ta przyjmuje ścieki od około 80% mieszkańców gminy Susz. Odbiornikiem oczyszczonych ścieków jest rów melioracyjny, a następnie rzeka Liwa. Ogólna ocena w zakresie kanalizacji i oczyszczalni ścieków na terenie gminy - przeciętna.

W gminie Rozporządzeniem nr 30 Wojewody Warmińsko-Mazurskiego z dnia 16 maja 2006 r. wyznaczono aglomeracje Susz o równoważnej liczbie mieszkańców 9420 według stanu za 2013 rok.

6.5. Gospodarka gazowa

Na obszarze gminy przebiega gazociąg wysokiego ciśnienia z kierunku Grudziądza do miasta Susz. W mieście Susz znajduje się jedna stacja redukcyjno-pomiarowa wysokiego ciśnienia o przepustowości 2000 mm, której zadaniem jest redukcja ciśnienia wysokiego do ciśnienia średniego oraz dwie stacje redukcyjno-pomiarowe średniego ciśnienia o przepustowości 650 i 600 m³/h, których zadaniem jest redukcja ciśnienia średniego, doprowadzanego ze stacji I stopnia, do ciśnienia niskiego, a następnie rozprowadzenie gazu siecią niskiego ciśnienia do odbiorców. Miasto Susz jest zgazyfikowane w 90%, natomiast tereny wiejskie nie są zgazyfikowane - ich mieszkańcy korzystają z gazu propan - butan.

Gaz sieciowy dostarczany jest tylko do miasta Susza. Odbiorców tego gazu w mieście jest ogółem - 4240. Budynków zgazyfikowanych jest 526 w tym:

- mieszkalnych - 512,
- pozostałych -14.

Ogólna długość sieci gazowej wynosi 249526 mb w tym:

- sieć rozdzielcza średniego ciśnienia - 4348,5 mb,
- sieć rozdzielcza niskiego ciśnienia - 13008,0 mb,
- przyłącza domowe - 7596,1 mb.

Średnioroczne zużycie gazu - 970094 m³. Według szacunków miasto Susz zgazyfikowane jest w około 90%. Wysoki poziom zgazyfikowania miasta Susz potwierdza trwający rozwój miasta poprzez rozwój infrastruktury technicznej, która jest jednym z bodźców rozwojowych ośrodków miejskich. Zapewnienie pełnej infrastruktury technicznej na obszarze gminy Susz w perspektywie czasu może doprowadzić do rozwoju usług i przemysłu lekkiego. Lokalizacja gminy jest doskonałym atutem, dla tworzenia większych zapleczy przemysłowych dla miasta Ławy.

6.6. Gospodarka ciepła i energetyczna

Na terenie gminy i miasta zlokalizowany jest jeden Główny Punkt Zasilający oraz 113 trafostacji. Gmina Susz zasilana jest w energię elektryczną za pośrednictwem linii wysokiego napięcia 110 kV, biegnącej poprzez Lubnowy Małe, Lubnowy Wielkie, Dąbrówkę, Susz, Emilianowo i Jakubowo Kisielickie. W Suszu znajduje się Główny Punkt Zasilania (GPZ), w których następuje transformacja wysokiego napięcia 110 kV na napięcie średnie 15 kV. Transformacja napięcia z 15 kV na 0,4 kV odbywa się w stacjach transformatorowych, rozmieszczonych na obszarze całej gminy (113 stacji). Energia elektryczna dostarczana jest do odbiorców siecią średniego (ok. 182 km) i niskiego (ok. 140 km) napięcia, które tworzą głównie linie napowietrzne. Około 30% sieci stanowią linie podziemne - kablowe. **Ponadto na terenie gminy występują sprzyjające czynniki atmosferyczne dla pozyskiwania energii elektrycznej z siły wiatru. Jej produkcja wymaga sytuowania na obszarze gminy masztów elektrowni wiatrowych, z uwzględnieniem zasad ochrony przyrody, a w szczególności ochrony obszarów Natura 2000.**

Urządzenia elektryczne na terenie gminy i miasta Susz:

- długość linii niskiego napięcia - 140 km,
- długość linii średniego napięcia - 181,85 km,
- długość linii wysokiego napięcia - 26,24 km.

Sieć elektryczna na obszarze gminy Susz jest rozbudowana na wystarczającym poziomie. Rozwój sieci elektrycznej powinien nastąpić jedynie na terenach, które mogą zostać przeznaczone pod inwestycję. Większość z odbiorców energii to mieszkańcy budownictwa jednorodzinnego lub wielorodzinnego oraz drobny przemysł, handel, usługi i oświetlenie.

Na obszarze gminy źródłem ciepła są kotłownie gminne, zakładowe i osiedlowe oraz paleniska indywidualne. Na terenie miasta Susz znajduje się 2500m sieci ciepłowniczej, z której korzysta około

22% mieszkańców, natomiast na terenach wiejskich (Kamieniec, Ulnowo i Bałoszyce) znajduje się 2000 m sieci ciepłowniczej, z której korzysta około 26% mieszkańców. Istniejące źródła ciepła systematycznie odchodzą od opalania węglem kamiennym i przechodzą na opalanie olejem opałowym, drewnem lub gazem. Ograniczeniem w tym zakresie na terenach wiejskich jest brak ich zgazyfikowania.

Funkcjonująca kotłownia w mieście Susz jest w stanie bardzo złym (po przekazaniu firmie PROMEX, nie podjęto żadnych prac inwestycyjnych, działa jeden z trzech piecy). W mieście funkcjonują także trzy nowe kotłownie gazowe, ogrzewające szkoły, których stan jest bardzo dobry. Łączna długość sieci ciepłej na terenie miasta Susz wynosi około 2.500 mb, z czego około 2.200 mb jest w stanie przeciętnym, a około 300 mb w stanie bardzo dobrym. Moc kotłowni gazowej w Suszu wynosi 4,2 MW. Kotłownie i sieci ciepłe (łącznie około 2.000 mb) na terenie gminy, są w stanie ogólnie dobrym. Moc każdej z kotłowni na terenie gminy wynosi do 1 MW.

Sieć ciepłownicza na terenie gminy Susz jest niewystarczająca. Na terenie miasta istnieją potencjalne możliwości do pozyskiwania biogazu z oczyszczalni ścieków komunalnych z fermentacji metanowej osadów pościekowych oraz z wysypisk odpadów komunalnych. Wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych (OZE), m.in. biomasy jest jednym z istotnych komponentów zrównoważonego rozwoju, przynoszącego wymierne efekty ekologiczno energetyczne. Wzrost udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie paliwowo energetycznym powinien przyczynić się do poprawy efektywności wykorzystania i oszczędzania zasobów energetycznych oraz do poprawy stanu środowiska. Ten rodzaj działań może przyczynia się także do zwiększenia poziomu bezpieczeństwa energetycznego, stworzenia nowych miejsc pracy. Jedną z zalet OZE jest to, że pozyskiwanie z tych źródeł energii nie wymaga budowy scentralizowanej instalacji oraz kosztownych linii przesyłowych, mają one, wynikający ze swej natury, charakter lokalny.

6.7. Gospodarka odpadami

Znowelizowane przepisy ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach nałożyły na gminę szereg nowych zadań i obowiązków związanych z utrzymaniem czystości i porządku. Od 1 lipca 2013 r. zaczął funkcjonować nowy system gospodarowania odpadami komunalnymi oparty o system selektywnej zbiórki odpadów z podziałem na: bezpośredni odbiór odpadów od właścicieli nieruchomości oraz odbiór odpadów selektywnie zebranych dostarczanych samodzielnie do Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych. Wprowadzenie nowego systemu gospodarowania odpadami komunalnymi ma służyć przede wszystkim osiągnięciu konkretnych celów ekologicznych, istotnych dla naszego zdrowia i jakości życia. Celem wdrożenia powyższych obowiązków w latach 2012 – 2014 Gmina Susz podjęła szereg działań związanych z wprowadzeniem na terenie gminy nowego systemu gospodarowania odpadami komunalnymi, w tym określono model zbiórki odpadów (zbierane frakcje, częstotliwość odbioru), skalkulowano wysokości opłaty za gospodarowanie odpadami i określono sposób jej poboru, a następnie przyjęto uchwały, które Rada Gminy był zobowiązany podjąć na mocy ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach.

Odpady komunalne z terenu Gminy Susz w 2014 roku odbierane i zagospodarowane są przez REMONDIS Olsztyn sp. z o.o. K. z siedzibą w Olsztynie, przy ulicy Partyzantów 3. Przedsiębiorstwo wpisane jest do rejestru działalności regulowanej w zakresie odbioru odpadów komunalnych z terenu Gminy Susz. Firma REMONDIS w przedmiotowym roku świadczyła usługi na podstawie wyłonienia w przetargu nieograniczonym ogłoszonym przez Gminę w 2013 roku.

Odpady komunalne od mieszkańców odbierane są w postaci zmieszanej i selektywnej. Segregacji podlegają: szkło białe i kolorowe, odpady wielomateriałowe, z tworzyw sztucznych oraz odpady ulegające biodegradacji. Odbiór odpadów zmieszanych oraz zebranych selektywnie następuje z częstotliwością określoną w Uchwale Nr XXIII/174/2012 Rady Miejskiej w Suszu podjętej w dniu 20 grudnia 2012 r., zgodnie z harmonogramem dostępnym w UM i opublikowanym na stronie internetowej-susz.pl. Na terenie Gminy Susz funkcjonuje jeden stacjonarny Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów

(PSZOK) położony w Suszu, na terenie Zakładu Usług Komunalnych przy ulicy Kajki 9. Do punktu tego właściciele nieruchomości z Gminy Susz mogą bezpłatnie przekazać następujące frakcje odpadów komunalnych: odpady wielkogabarytowe, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, zużyte baterie i akumulatory, papier i tekturę, chemikalia, odpady zielone, odpady budowlano-remontowe, zużyte opony.

Tabela. Stan obecny w zakresie liczby mieszkańców (stan wg złożonych deklaracji) i masy odpadów zmieszanych w 2014 r.

Zestawienie masy odebranych odpadów komunalnych zmieszanych na terenie Gminy Susz						
Lata	Liczba mieszkańców		Masa odebranych odpadów [Mg]		Razem: Tereny wiejskie i miejskie	
2014	5589	4734	1186,4	1103,9	10323	2290,2

Źródło: sprawozdania roczne Gminy Susz

Tabela. Zestawienie masy odpadów segregowanych odebranych z terenu Gminy Susz według rodzajów w 2014 r.

Kod odpadów	Rodzaj odpadów	Masa odebranych odpadów [Mg]
150102	Opakowania z tworzyw sztucznych	46,4
150104	Opakowania z metali	0,0
150107	Opakowania ze szkła	58,3
200201	Odpady ulegające biodegradacji	24,0
	Razem	128,7

Źródło: sprawozdania roczne Gminy Susz

Tabela. Zestawienie masy odpadów przyjętych w Punkcie Selektywnego Zbierania Odpadów w 2014 r.

Kod odpadów	Rodzaj odpadów	Masa odebranych odpadów [Mg]
150101	Opakowania z papieru i tektury	0,4
160103	Zużyte opony	8,0
160214	Zużyte urządzenia	4,3
200101	Papier i tektura	0,5
200123	Urządzenia zawierające freony	0,7
200136	Zużyte urządzenia elektryczne i elektroniczne	9,2
200135	Zużyte urządzenia elektryczne i elektroniczne zawierające niebezpieczne składniki	2,4
200307	Odpady wielkogabarytowe	11,3

Źródło: sprawozdania roczne Gminy Susz

Na podstawie obowiązującego w Polsce prawa podmiot odbierający odpady komunalne od właścicieli nieruchomości jest obowiązany do przekazywania zmieszanych odpadów komunalnych, odpadów zielonych oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych przeznaczonych do składowania do regionalnej instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych. Odebrane w 2014 roku z terenu gminy Susz zmieszane odpady komunalne, odpady zielone oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych przeznaczonych do składowania, były zagospodarowywane w Zakładzie Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych „Rudno” sp. z o.o., Rudno 17, 14-100 Rudno.

Masa odpadów powstałych po mechaniczno-biologicznym przetwarzaniu zmieszanych odpadów komunalnych o kodzie- 191212 w roku 2014: 1336,4 [Mg]. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 29 maja 2012 r. w sprawie poziomów recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami niektórych frakcji odpadów komunalnych, poziom recyklingu i przygotowania do ponownego użycia papieru, metalu, tworzyw sztucznych i szkła dla 2014 r. wynosi 14%. Osiągnięty przez Gminę Susz poziom recyklingu i przygotowania do ponownego użycia

w/w frakcji odpadów wynosi 16,3%. Poziom ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych do składowania wyniósł 56,44%.

6.8. Finanse

W niniejszym podrozdziale przedstawiono zestawienie dochodów i wydatków gminy za okres ostatnich 4 lat. Analizując dane dotyczące poziomu dochodów w gminie Susz stwierdzono, że:

- Od roku bazowego łączne dochody gminy (dochody własne, subwencje i dotacje) zwiększają się w tempie kilku procent rocznie, w porównaniu do 2011 roku zwiększyły się o 18% do wielkości 49 148 052,89zł (dochody własne 18 300 891,59zł + dotacje 15 685 454,30zł, + subwencje 15 161 707,00zł).
- Dochody gminy Susz są ponad dwukrotnie mniejsze niż pierwszej w kolejności gminy miejskiej Łława, głównie za sprawą wyraźnie mniejszej liczby mieszkańców,
- Dochody majątkowe gminy Susz dość wyraźnie zaczęły spadać od roku 2012. W roku 2013 były ponad trzykrotnie niższe niż w roku 2011, aczkolwiek w roku 2014 ponownie wzrosły.

Tabela. Dochody ogółem gmin w powiecie łławskim w latach 2011-2014

Jednostka terytorialna	gminy łącznie z miastami na prawach powiatu			
	ogółem			
	2011	2012	2013	2014
	zł			
Łława – gmina miejska	109938736,92	97943935,18	92853226,02	101690587,95
Lubawa – gmina miejska	30385610,61	28739473,33	30930912,68	39041470,61
Łława – gmina wiejska	40615797,70	43367020,71	43918518,34	41914780,14
Kisielice	20170145,02	33361500,47	26177074,94	23142860,98
Lubawa – gmina wiejska	31180369,17	32664005,94	33147127,84	33692002,62
Susz	41566269,83	43036870,22	44869552,31	49148052,89
Zalewo	20845780,68	23989136,26	23718017,25	22216214,18

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Dochody majątkowe gmin w powiecie łławskim w latach 2011-2014

Jednostka terytorialna	gminy łącznie z miastami na prawach powiatu							
	ogółem				wpływy ze sprzedaży składników majątkowych			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	zł				zł			
Łława – gmina miejska	29703606,77	12749343,48	4934333,32	9330609,35	20750,54	0,00	449,00	0,00
Lubawa – gmina miejska	4064019,33	486267,32	1391463,69	7524184,17	46863,03	23861,96	1209,57	11713,41
Łława – gmina wiejska	7312798,15	6887431,56	3857163,81	3227161,38	1730,00	0,00	35447,00	14313,88
Kisielice	1228497,39	12702270,16	4612668,19	1008362,86	2821,00	0,00	2118518,77	0,00
Lubawa – gmina wiejska	2103160,03	478800,16	518650,01	438101,52	6578,00	4000,00	4300,00	0,00
Susz	3584735,55	1927812,91	1075468,98	2629737,62	403976,54	164625,03	585528,54	213976,60
Zalewo	1557285,28	3042051,59	2465528,14	298562,55	201355,57	331060,52	6648,95	0,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

W przeliczeniu na 1 mieszkańca dochód gminy Susz plasuje ją na trzecim miejscu w powiecie i wynosi 3771,63 zł. Najwyższe dochody w przeliczeniu na jednego mieszkańca uzyskano w gminie miejskiej Lubawa, w porównaniu do Suszu były one zaledwie o niecałe 3% wyższe. Z kolei dochody własne gminy Susz plasują ją dopiero na czwartej pozycji w powiecie za gminą miejską Lubawa, gminą miejską Łława oraz gminą Kisielice. W porównaniu do miasta Lubawa są one mniejsze o ponad 84%. Dochody własne w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminie Susz od roku 2011 wzrosły o ponad 39%, co należy oceniać pozytywnie.

Tabela. Dochody gmin w powiecie iławskim w przeliczeniu na 1 mieszkańca

Jednostka terytorialna	gminy łącznie z miastami na prawach powiatu							
	ogółem				dochody własne			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	zł				zł			
Iława – gmina miejska	3300,77	2938,52	2787,05	3050,20	1889,75	1596,36	1601,02	1722,19
Lubawa – gmina miejska	3046,48	2877,69	3064,89	3875,85	1909,31	1684,54	1813,14	2594,02
Iława – gmina wiejska	3204,40	3396,01	3435,16	3256,02	904,85	1049,29	1194,65	1134,41
Kisielice	3240,70	5369,63	4233,72	3787,08	966,03	1136,95	1645,11	1475,85
Lubawa – gmina wiejska	2944,32	3071,95	3129,74	3171,91	608,15	826,64	796,15	840,88
Susz	3170,34	3293,05	3428,04	3771,63	1009,45	1056,03	1123,87	1404,41
Zalewo	2927,78	3391,17	3378,15	3170,12	928,52	1053,35	1123,00	1190,20

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Analizując dane dotyczące struktury dochodów budżetowych (własnych) w gminie Susz stwierdzono, że:

- **Wpływy budżetowe w gminie w roku 2014 wyniosły 18 300 891,59 złotych, wielkość subwencji ogólnej 15 161 707,00 złotych, a wielkość łączna dotacji 15 685 454,30 zł. Łączna wielkość dochodów wyniosła więc 49 148 052,89 złotych. (tabela Dochody ogółem gmin)**
- Najważniejszym wpływem do budżetu gminy w roku 2014 był podatek od nieruchomości – 5 160 235,14 zł oraz udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa podatek dochodowy od osób fizycznych tj. 3 86 0679,00 zł.
- Wielkość subwencji w gminie Susz w porównaniu do roku 2011 wzrosła o 5%.

Tabela. Dochody własne budżetu gminy Susz w roku 2014

Gmina	gminy łącznie z miastami na prawach powiatu							
	razem	dochody podatkowe - podatek rolny	dochody podatkowe - podatek leśny	dochody podatkowe - podatek od nieruchomości	dochody podatkowe - podatek od środków transportowych	wpływy z opłaty skarbowej	dochody podatkowe - podatek od czynności cywilnoprawnych	dochody podatkowe - podatek od działalności gospodarczej osób fizycznych, opłacany w formie karty podatkowej
	2014							
zł								
Susz	18300891,59	1512958,77	204812,00	5160235,14	192992,84	30903,19	252372,58	11766,00
Gmina	gminy łącznie z miastami na prawach powiatu							
	wpływy z opłaty eksploatacji	wpływy z opłaty targowej	dochody z majątku	udziały w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa razem	udziały w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa podatek dochodowy od osób fizycznych	udziały w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa podatek dochodowy od osób prawnych	wpływy z innych lokalnych opłat pobieranych przez jednostki samorządu terytorialnego na podstawie odrębnych ustaw	wpływy z usług
	2013							
zł								
Susz	0,00	20032,00	951472,11	4101382,63	3860679,00	240703,63	1412537,86	531429,89
Gmina	gminy łącznie z miastami na prawach powiatu							
	pozostałe dochody - środki na dofinansowanie własnych zadań pozyskane z innych źródeł - razem	pozostałe dochody - środki na dofinansowanie własnych zadań pozyskane z innych źródeł - inwestycyjne	dochody z majątku - dochody z najmu i dzierżawy składników majątkowych JST oraz innych umów o podobnym charakterze	opłaty lokalne	dochody z majątku - wpływy z usług	dochody podatkowe - ustalone i pobierane na podstawie odrębnych ustaw		
	2013							
zł								
Susz	2038068,06	2026059,59	737495,51	-	-	7346805,33		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Dotacja dla budżetu gminy Susz poczynając od roku 2011 wyraźnie rośnie, w roku 2013 wyniosła 15 685 454,30 zł i była wyższa od roku bazowego przyjętego do analizy o ponad 12%.

Tabela. Dotacje dla budżetu gminy Susz w latach 2011-2014

Jednostka terytorialna	gminy łącznie z miastami na prawach powiatu							
	dotacje ogółem (celowe + dotacje §§ 200, 620)							
	ogółem				inwestycyjne			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	zł							
Susz	13925581,79	13856346,29	14277911,34	15685454,30	830754,88	56884,90	7783,45	389701,43

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tabela. Subwencje dla budżetu gminy Susz w latach 2011-2014

Jednostka terytorialna	gminy łącznie z miastami na prawach powiatu			
	razem			
	2011	2012	2013	2014
	zł			
Susz	14405790,00	15379304,00	15881291,00	15161707,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

W roku 2014 poziom wydatków w gminie Susz był niższy od uzyskiwanych dochodów. W roku 2014 łączne wydatki w gminie wyniosły 47 703 133,53zł i były niższe od wpływów o 1 444 919,36 zł. W pozostałych trzech latach wydatki były większe od uzyskiwanych wpływów, w roku 2011 o 2 463 892,42 zł, w roku 2012 o 982 328,55 zł, a w roku 2013 już tylko o 75 575,33 zł. Poczynając od roku 2011 deficyt stopniowo więc maleje, by zniknąć w roku 2014. W porównaniu do innych gmin powiatu, gmina Susz pod względem wydatków plasuje się na drugim miejscu. Zdecydowanie najwięcej wydatków głównie za sprawą liczby ludności ponosiła gmina miejska Ława.

Tabela. Wydatki gmin w powiecie ławskim ogółem w latach 2011-2014

Jednostka terytorialna	gminy łącznie z miastami na prawach powiatu			
	ogółem			
	2011	2012	2013	2014
	zł			
Ława – gmina miejska	102434384,62	99852176,56	86556908,98	95702651,67
Lubawa – gmina miejska	31618750,69	27361559,73	30037671,37	40675031,11
Ława – gmina wiejska	39167377,76	42942704,81	43391978,12	41547039,67
Kisielice	24900786,13	36634264,29	23177413,81	24125331,55
Lubawa – gmina wiejska	33089613,96	31358409,27	32382149,45	33688714,52
Susz	44030162,25	44019198,77	44945127,64	47703133,53
Zalewo	20489664,09	24467849,83	24109763,61	23866313,27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

W przeliczeniu na 1 mieszkańca wydatki w gminie Susz w roku 2014 wyniosły łącznie 3660,74 zł, co plasuje gminę na trzeciej pozycji za gminą miejską Lubawa i gminą Kisielice. Od roku 2011 poziom ten zwiększył się nieznacznie. Poziom wydatków na oświatę i wychowanie w gminie Susz w przeliczeniu na 1 mieszkańca zmniejszył się w porównaniu do roku 2011 minimalnie. W niewielkim stopniu zwiększył się poziom wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego, w roku 2014 był on wyższy od tego w roku 2011 o nieco ponad 8 zł.

Tabela. Wydatki gmin w powiecie ławskim w przeliczeniu na 1 mieszkańca

Jednostka terytorialna	gminy łącznie z miastami na prawach powiatu											
	ogółem				na oświatę i wychowanie				na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	zł				zł				zł			
Łława – gmina miejska	3075,46	2995,78	2598,06	2870,59	944,83	1000,69	1006,67	1031,06	81,40	72,29	74,75	84,17
Lubawa – gmina miejska	3170,12	2739,72	2976,38	4038,03	1084,02	943,05	1012,87	1077,11	110,98	120,29	235,57	295,90
Łława – gmina wiejska	3090,13	3362,78	3393,98	3227,46	995,17	1042,57	1067,78	1207,42	125,72	87,76	56,65	122,13
Kisielice	4000,77	5896,39	3748,57	3947,85	1164,88	1212,50	1251,17	1289,03	126,30	225,14	96,28	205,08
Lubawa – gmina wiejska	3124,61	2949,16	3057,52	3171,60	1213,60	1226,44	1242,13	1318,19	63,99	118,85	56,11	137,23
Susz	3358,26	3368,21	3433,81	3660,74	1027,96	1032,23	1006,74	1004,77	106,07	72,26	91,05	114,80
Zalewo	2877,76	3458,84	3433,95	3405,58	1077,16	1117,43	1124,75	1113,43	98,27	125,54	160,85	222,66

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

W poszczególnych kategoriach wydatków zdecydowanie najistotniejszą rolę w gminie Susz w roku 2013 odgrywały te przeznaczone na pomoc społeczną. Stanowiły one prawie 30% łącznych wydatków i wyniosły 13 414 576,67 zł. Na drugiej pozycji znalazły się wydatki związane z oświatą i wychowaniem, które stanowiły nieco ponad 29% wszystkich wydatków i osiągnęły poziom 13 177 225,06 zł. Pozostałe wydatki w budżecie na rok 2013 nie przekraczały 10%. Wydatki na administrację publiczną, gospodarkę komunalną i ochronę środowiska stanowiły odpowiednio 8 i 7% łącznych wydatków gminy.

7. Obszary strategiczne gminy

Nikła szansa na radykalny wzrost koniunktury w skali kraju na produkcje żywności i innych wyrobów pochodzenia rolniczego oraz powolne tempo wzrostu popytu na usługi turystyczne stawiają gminę Susz w konieczności wspierania rozwoju przedsiębiorczości drobnej i średniej skali. W przypadku rozwoju przemysłu powinny to być zakłady o nieuciążliwych technologiach.

Ogólnie, cechy położenia geograficznego określają strategiczne kierunki rozwoju gminy Susz. Są to zróżnicowane formy rekreacji, przedsiębiorczość, w tym związana z obsługą rolnictwa i przetwórstwem rolnym. Są to kierunki związane z naturalnymi - lokalnymi potencjałami rozwoju. Innym kierunkiem rozwoju będą dziedziny względnie niezależne od miejscowych walorów jako czynników lokalizacji przedsiębiorczości. Może to być przemysł nieuciążliwy dla środowiska oraz handel, usługi budowlane i inne formy przedsiębiorczości zorientowane na rynki zewnętrzne.

7.1. Infrastruktura techniczna

Podsumowanie

- Odległość miasta Susz od dużych ośrodków miejskich północnej części Polski wynosi: od Elbląga 74 km, od Olsztyna - stolicy województwa - 100 km, a od Gdańska - stolicy sąsiedniego województwa pomorskiego - 100 km. Drogi gminne liczą 56 km długości (z tego 10 km w mieście). Wśród dróg gminnych jest 16,2 km (z tego 9,3 km w mieście) dróg o nawierzchni twardej, 7,4 km (z tego 2,9 km w mieście) dróg o nawierzchni ulepszonej oraz 22,4 km dróg o nawierzchni gruntowej, przy czym obecnie drogi te są przedmiotem działań modernizacyjnych, realizowanych m.in. przy wykorzystaniu funduszy unijnych. Przez teren gminy i miasta przebiega ogółem 247 km dróg publicznych w tym: drogi wojewódzkie - 32 km - o nawierzchni twardej, drogi powiatowe - 97,7 km (- 5,6 km w mieście), pozostałe to drogi gminne. Nieodpowiedni stan nawierzchni dróg dotyczy głównie terenów miasta Susz wzdłuż ulic przelotowych oraz terenów wiejskich wzdłuż dróg o dużym natężeniu ruchu, w tym dróg wojewódzkich Malbork - Susz, Prabuty - Kamieniec i Kwidzyn-Ława oraz drogi powiatowej do Kisielic. Stan techniczny dróg publicznych o twardej nawierzchni: drogi wojewódzkie i gminne - przeciętne, drogi powiatowe - złe. Wzrastające natężenie ruchu samochodowego, związane ze wzrostem wskaźnika motoryzacji, jest szczególnie odczuwalne na drogach wojewódzkich, a zwłaszcza w ciągu drogi nr 521 Kwidzyn - Ława. Drogi te winny posiadać docelowo klasę główną (G), natomiast pozostałe drogi układu podstawowego (tj. większość dróg powiatowych) klasę zbiorczą (Z). Szczególną uwagę należy zwrócić na zapewnienie właściwych parametrów dla drogi powiatowej Susz - Kisielice. Osobną kwestią jest przebieg dróg, zwłaszcza wojewódzkich, które obecnie prowadzą przez centrum miasta Susz. Jest to uciążliwe dla jego mieszkańców, a sytuacja będzie ulegać dalszemu pogorszeniu wraz ze wzrostem natężenia ruchu. Rozwiązanie tej sytuacji wymaga budowy obwodnicy przy jednoczesnym rozpatrywaniu wszystkich dostępnych wariantów i możliwości modernizacji dróg, minimalizujące potencjalny wpływ na chronione siedliska. Ponadto istotnym problemem miasta Susz to zły stan techniczny chodników, części ulic i zbyt mała ilość parkingów dla samochodów osobowych, niewielka ilość ścieżek rowerowych i odpowiedniej estetyki przestrzeni publicznej.
- Susz jest zaopatrywany w wodę przez Zakład Usług Komunalnych Spółka z o.o. W Suszu. Sieć zaopatrzenia mieszkańców Susza jest oceniana, jako dobra. Ogólna długość sieci rozdzielczej w mieście w 2014 roku wynosiła 74,8 km. Jest do niej podłączonych 748 budynków mieszkalnych. Korzysta z niej ok. 99% mieszkańców miasta. Stopień zwodociągowania na terenie obszaru wiejskiego gminy wynosi 95%. Stopień zwodociągowania miasta Susz jest bardzo wysoki w porównaniu z innymi ośrodkami miejsko-wiejskimi na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Średni stopień zwodociągowania terenu o zbliżonych walorach przestrzennych wynosi około 70%. Należy, zatem pamiętać o ciągłym rozwoju sieci

wodociągowej i konserwacji elementów sieci już istniejącej. Istniejące urządzenia wodociągowe mają wystarczającą zdolność produkcyjną w celu zapewnienia dostępu mieszkańcom gminy Susz wody pitnej. Ocena sanitarna wody pobieranej z wodociągu sieciowego: dobra - 95%, niepewna - 5%. Ocena sanitarna ukazuje wysoki poziom czystości wody pobieranej z wodociągu sanitarnego. Należy jednak pamiętać o zapewnieniu ciągłej, dobrej jakości wody, poprzez liczne prace oczyszczające i konserwujące istniejących zbiorników wodnych.

- Miasto Susz skanalizowane jest w 98%, a gmina w 77%. Długość sieci kanalizacyjnej na obszarze gminy - 117 km. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej w 2014 roku na terenie miasta Susz wynosiła 44,2 km. Do sieci w 2014 było przyłączonych 695 budynków mieszkalnych. Ścieki z terenów nieskanalizowanych (około 1 % ogółu odbieranych ścieków) gromadzone są w zbiornikach bezodpływowych, a następnie dostarczane do punktu zlewnego. Szansą na rozwój sieci kanalizacyjnej na obszarze gminy Susz jest złożenie wniosków aplikacyjnych do Unii Europejskiej w celu uzyskania funduszy pomocowych, które pozwoliłyby na rozwój sieci kanalizacyjnej i doprowadzenie obszaru gminy do wyższego stopnia skanalizowania, zbliżonego do stopnia skanalizowania samego miasta. Na obszarze gminy Susz znajduje się 1 biologiczno- chemiczna oczyszczalnia ścieków. Przepustowość tej oczyszczalni na dobę wynosi 1200 m³. Oczyszczalnia ta przyjmuje ścieki od około 80% mieszkańców gminy Susz. Odbiornikiem oczyszczonych ścieków jest rów melioracyjny, a następnie rzeka Liwa. Ogólna ocena w zakresie kanalizacji i oczyszczalni ścieków na terenie gminy - przeciętna. W gminie Rozporządzeniem nr 30 Wojewody Warmińsko-Mazurskiego z dnia 16 maja 2006 r. wyznaczono aglomeracje Susz o równoważnej liczbie mieszkańców 9420 według stanu za 2013 rok.
- Miasto Susz jest zgazyfikowane w 90%, natomiast tereny wiejskie nie są zgazyfikowane - ich mieszkańcy korzystają z gazu propan - butan. Gaz sieciowy dostarczany jest tylko do miasta Susza. Wysoki poziom zgazyfikowania miasta Susz potwierdza trwający rozwój miasta poprzez rozwój infrastruktury technicznej, która jest jednym z bodźców rozwojowych ośrodków miejskich. Zapewnienie pełnej infrastruktury technicznej na obszarze gminy i miasta Susz w perspektywie czasu może doprowadzić do rozwoju usług i przemysłu lekkiego. Lokalizacja gminy jest doskonałym atutem, dla tworzenia większych zapleczy przemysłowych dla miasta ławy.
- Na terenie gminy i miasta zlokalizowany jest jeden Główny Punkt Zasilający oraz 113 trafostacji. Gmina Susz zasilana jest w energię elektryczną za pośrednictwem linii wysokiego napięcia 110 kV, biegnącej poprzez Lubnowy Małe, Lubnowy Wielkie, Dąbrówkę, Susz, Emilianowo i Jakubowo Kisielickie. Ponadto na terenie gminy występują sprzyjające czynniki atmosferyczne dla pozyskiwania energii elektrycznej z wiatru. Jej produkcja wymaga sytuowania na obszarze gminy masztów elektrowni wiatrowych, z uwzględnieniem zasad ochrony przyrody, a w szczególności ochrony obszarów Natura 2000.
- Sieć elektryczna na obszarze gminy Susz jest rozbudowana na wystarczającym poziomie. Rozwój sieci elektrycznej powinien nastąpić jedynie na terenach, które mogą zostać przeznaczone pod inwestycję.
- Sieć ciepłownicza na terenie gminy Susz jest niewystarczająca. Na terenie miasta istnieją potencjalne możliwości do pozyskiwania biogazu z oczyszczalni ścieków komunalnych z fermentacji metanowej osadów pościekowych. Wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych (OZE), m.in. biomasy jest jednym z istotnych komponentów zrównoważonego rozwoju, przynoszącego wymierne efekty ekologiczno- energetyczne. Wzrost udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie paliwowo energetycznym powinien przyczynić się do poprawy efektywności wykorzystania i oszczędzania zasobów energetycznych oraz do poprawy stanu środowiska. Ten rodzaj działań może przyczynić się także do zwiększenia poziomu bezpieczeństwa energetycznego, stworzenia nowych miejsc pracy. Jedną z zalet OZE jest to, że pozyskiwanie z tych źródeł energii nie wymaga budowy scentralizowanej instalacji oraz kosztownych linii przesyłowych, mają one, wynikający ze swej natury, charakter lokalny.

- Obszarem problematycznym w zakresie infrastruktury komunikacyjnej jest dostępność infrastruktury teleinformatycznej, w szczególności rozwój sieci szerokopasmowej na obszarach wiejskich.
- Odpady komunalne z terenu Gminy Susz w 2014 roku odbierane i zagospodarowane są przez REMONDIS Olsztyn sp. z o.o. K. z siedzibą w Olsztynie, przy ulicy Partyzantów 3. Przedsiębiorstwo wpisane jest do rejestru działalności regulowanej w zakresie odbioru odpadów komunalnych z terenu Gminy Susz. Firma REMONDIS w przedmiotowym roku świadczyła usługi na podstawie wyłonienia w przetargu nieograniczonym ogłoszonym przez Gminę w 2013 roku. Na podstawie obowiązującego w Polsce prawa podmiot odbierający odpady komunalne od właścicieli nieruchomości jest obowiązany do przekazywania zmieszanych odpadów komunalnych, odpadów zielonych oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych przeznaczonych do składowania do regionalnej instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych. Odebrane w 2014 roku z terenu gminy Susz zmieszane odpady komunalne, odpady zielone oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych przeznaczonych do składowania, były zagospodarowywane w Zakładzie Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych „Rudno” sp. z o.o., Rudno 17, 14-100 Rudno. Na podstawie zebranych danych można jednoznacznie stwierdzić, że system gospodarki odpadami komunalnymi na terenie gminy funkcjonuje prawidłowo. System ten działa zgodnie z obowiązującymi przepisami i oparty jest o akty normatywne różnego szczebla. Stawka opłat ustalona Uchwałą Nr XXIII/173/2012 Rady Miejskiej w Suszu podjęta w dniu 20 grudnia 2012 r. została odpowiednio skalkulowana. Mieszkańcy gminy ponoszą rzeczywiste koszty wywozu odpadów. Priorytetowym zadaniem dla Gminy Susz na lata następne jest dalsze uświadamianie mieszkańców gminy w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi w celu ograniczenia ilości wytwarzanych odpadów komunalnych oraz racjonalnego sortowania odpadów komunalnych w celu osiągnięcia określonych przez Unię Europejską poziomów odzysku i recyklingu odpadów.
- Wpływy budżetowe w gminie w roku 2014 wyniosły 18 300 891,59 złotych, wielkość subwencji ogólnej 15 161 707,00 złotych, a wielkość łączna dotacji 15 685 454,30 zł. Łączna wielkość dochodów wyniosła więc 49 148 052,89 złotych. (tabela Dochody ogółem gmin)
- W roku 2014 poziom wydatków w gminie Susz był niższy od uzyskiwanych dochodów. W roku 2014 łączne wydatki w gminie wyniosły 47 703 133,53zł i były niższe od wpływów o 1 444 919,36 zł. W pozostałych trzech latach wydatki były większe od uzyskiwanych wpływów, w roku 2011 o 2 463 892,42 zł, w roku 2012 o 982 328,55 zł, a w roku 2013 już tylko o 75 575,33 zł. Poczynając od roku 2011 deficyt stopniowo więc maleje, by zniknąć w roku 2014. W porównaniu do innych gmin powiatu, gmina Susz pod względem wydatków plasuje się na drugim miejscu. Zdecydowanie najwięcej wydatków głównie za sprawą liczby ludności ponosiła gmina miejska Ława.

7.2. Przedsiębiorczość

Podsumowanie

- W gminie Susz przemysł i produkcja są słabo rozwinięte. Dużą dynamiką rozwoju charakteryzuje się tylko przemysł lekki. Działalność mieszkańców skupia się głównie wokół rolnictwa, które stanowi doskonałą bazę surowcową dla przetwórstwa rolno-spożywczego. Z kolei unikalne walory krajobrazowe i turystyczne tworzą podstawy do rozwoju turystyki i agroturystyki. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności na przestrzeni ostatnich lat nieznacznie wzrosła. Tendencję taką obserwuje się we wszystkich gminach powiatu ławskiego za wyjątkiem gminy miejskiej Lubawa, gdzie ich liczba nieznacznie zmniejszyła się od roku 2011. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym pozostaje w gminie Susz od 2011 roku na podobnym poziomie. Najczęściej wykorzystywaną formą prawną prowadzonej działalności gospodarczej w gminie Susz była jednoosobowa działalność gospodarcza (601 podmiotów w roku 2014), która

bardzo wyraźnie zdystansowała spółki cywilne osób fizycznych (50 przedsiębiorstw). W roku 2014 na terenie gminy Susz funkcjonowało 41 spółek handlowych, z czego 32 działały w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, tylko 1 w formie spółki akcyjnej. Niewielki był również udział spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego, zaledwie 3 spółki z o.o. Pod względem liczby spółek handlowych w powiecie bardzo wyraźnie dominuje gmina miejska Iława. Rola pozostałych gmin w tym aspekcie jest niewielka. Na terenie gminy Susz nie działał żaden duży podmiot gospodarczy zatrudniający ponad 250 osób (w całym powiecie było tylko 6 tak dużych przedsiębiorstw, z czego 5 w gminie miejskiej Iława). Przedsiębiorstwa średnie stanowiły 1% wszystkich podmiotów gospodarczych działających na terenie gminy (w porównaniu do lat poprzednich liczba ta jest taka sama), przedsiębiorstwa małe stanowiły łącznie nieco ponad 4% przedsiębiorstw (w porównaniu do lat poprzednich ich udział w łącznej liczbie przedsiębiorstw zmniejszył się o ponad 1%). Zdecydowanie największą grupę podmiotów gospodarczych w gminie Susz stanowiły mikroprzedsiębiorstwa (ponad 94% w roku 2014, w porównaniu do roku 2011 ich udział powoli rośnie). Spośród 601 przedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą jako osoby fizyczne 33,6% łącznej ich liczby prowadziło działalność związaną z handlem. Z branżą budowlaną oraz przetwórstwem przemysłowym związanych było łącznie nieco ponad 33% jednoosobowych przedsiębiorstw. Pozostałe branże reprezentowane były znacznie mniej licznie i żadna branża nie przekroczyła dwucyfrowej wartości. Spośród 243 przedsiębiorstw funkcjonujących w 2014 roku w gminie Susz jako osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej najwięcej bo 30% działało w branży związanej z obsługą rynku nieruchomości.

- W porównaniu do pozostałych obszarów województwa, zwłaszcza tych na krańcach wschodnich i północnych, gminę Susz oraz cały powiat iławski charakteryzuje nieco lepsza sytuacja na rynku pracy, stopa bezrobocia jest prawie dwukrotnie mniejsza niż średnia wojewódzka. Na koniec I kwartału 2015 roku kobiety stanowiły 64% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Susz. W gminie Susz osoby pobierające zasiłek dla bezrobotnych według stanu za I kwartał bieżącego roku stanowiły 12,7% ogółu bezrobotnych w gminie (wyraźnie najmniejsze wartości w całym powiecie, największy odsetek osób pobierających zasiłek obserwuje się na obszarach miejskich Iławy i Lubawy, odpowiednio 24 i 22%). Udział osób bezrobotnych powyżej 54 lat w porównaniu do roku 2012 we wszystkich gminach powiatu wyraźnie wzrósł, jedynie w przypadku gminy wiejskiej Lubawa był on na stosunkowo niewielki. W gminie Susz według stanu na I kwartał 2015 roku wyniósł 13,7% co plasowało ją na 5 miejscu w powiecie. Niepokoi w gminie Susz duży udział osób trwale bezrobotnych w ogólnej ich strukturze (ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy definiuje długotrwale bezrobotnego – jako bezrobotnego pozostającego w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych). Jest on zdecydowanie najwyższy spośród wszystkich gmin powiatu iławskiego. Według danych za I kwartał 2015 roku wyniósł on aż 32%. W strukturze osób bezrobotnych w gminie Susz, jak i pozostałych gminach powiatu dominują osoby z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej oraz wykształceniem zasadniczym zawodowym.
- Gmina Susz dysponuje niewielką ofertą terenów inwestycyjnych.

7.3. Rolnictwo

Podsumowanie

- Rolnictwo jest ważną dziedziną gospodarki na terenie gminy Susz, o czym świadczy wysoki wskaźnik powierzchni użytkowanej rolniczo oraz duża liczba gospodarstw rolnych. Gmina Susz posiada również dobrze rozwiniętą infrastrukturę dla rolnictwa stanowiąc doskonałą bazę surowcową dla przetwórstwa rolno-spożywczego.

- Gmina Susz pod względem średniej powierzchni indywidualnego gospodarstwa rolnego plasuje się w powiecie na pierwszej pozycji. Zgodnie z danymi uzyskanymi z Powszechnego Spisu Rolnego średnia wielkość gruntów będących do dyspozycji indywidualnego gospodarstwa rolnego wyniosła 17,52 ha, a użytków rolnych 16,26 ha. Najmniejszą średnią powierzchnię gospodarstwa rolnego obserwuje się, co nie powinno dziwić w gminie miejskiej Łława i Lubawa. Co należy oceniać bardzo pozytywnie, w porównaniu do średniej dla Polski, wielkość indywidualnego gospodarstwa w gminie Susz jest wyraźnie większa. Średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju w 2014 roku wyniosła bowiem 10,48 ha.
- Według Powszechnego Spisu Rolnego z 2011 roku (dane GUS stan na 2010 r.) w gminie Susz było 557 indywidualnych gospodarstw rolnych. W większości (ponad 73%) były to gospodarstwa o powierzchni większej niż 1 ha. Gospodarstwa najmniejsze poniżej wielkości 1 ha stanowiły nieco ponad 26% ich łącznej liczby. Gospodarstwa rolne o powierzchni większej niż 5ha stanowiły w gminie nieco ponad 50 % łącznej ich liczby, z czego te największe powyżej 15ha nieco ponad 29%. Pod względem gospodarstw największych plasuje to gminę na trzecim miejscu w powiecie.
- W gminie Susz rolnicy w większej mierze zajmują się uprawą roślin niż hodowlą zwierząt. W gminie w pogłowie zwierząt gospodarskich dominuje drób kurzy oraz trzoda chlewna. W przypadku trzody chlewnej gmina zajmuje trzecie miejsce w powiecie pod względem jego liczebności, w przypadku bydła czwarte. Pogłowie zwierząt gospodarskich zwłaszcza w odniesieniu do trzody chlewnej i drobiu ogółem bardzo wyraźnie przeważa w gminie wiejskiej Lubawa (pogłowie trzody jest w porównaniu do gminy Susz ponad 8 krotnie większe!) i w gminie wiejskiej Łława (pogłowie drobiu jest dwukrotnie większe niż w gminie Susz).
- Reasumując rolnictwo jest jedną z głównych funkcji gminy Susz. Na terenie gminy przeważają gospodarstwa rolne o średniej powierzchni wyraźnie większej niż średnia krajowa, z dominującą produkcją roślinną. Sytuacja w rolnictwie na terenie gminy Susz jest niezła. Co prawda wzrost jej opłacalności ograniczony jest przez kilka czynników, wśród których wyróżnić można: ukształtowanie terenu, warunki klimatyczne, nadmiar siły roboczej, a także brak skłonności rolników do łączenia się w grupy producenckie. Z kolei czystość środowiska naturalnego przemawia za rozwojem rolnictwa ekologicznego. Za zaangażowaniem się rolników w ekologiczną produkcję przemawia również ciągły wzrost zainteresowania ludności zdrową żywnością. Na obszarach wiejskich oprócz rozwoju rolnictwa niezwykle ważny jest również rozwój pozarolniczej działalności, czyli dywersyfikacja działalności rolniczej. Istotne jest wspieranie powstawania nowych miejsc pracy w zawodach pozarolniczych pośrednio powiązanych z rolnictwem bądź jego otoczeniem.

7.4. Turystyka

Podsumowanie

- Gmina charakteryzuje się słabo rozwiniętą bazą turystyczną i okolicy turystyczną. Należy jednak mieć na uwadze, że dane statystyki publicznej na poziomie gminnym nie obejmują m.in. gospodarstw agroturystycznych, wartości wskaźników pokazują zatem wartości zaniżone w stosunku do stanu rzeczywistego.
  - Poznanie najbardziej interesujących krajobrazowo i przyrodniczo fragmentów gminy umożliwiają zaledwie dwa szlaki turystyczne. W przyszłości pożądane byłoby wyznaczenie kilku dodatkowych szlaków pieszych i ścieżek przyrodniczo-dydaktycznych, które łączyłyby miejscowość gminną z najcenniejszymi obszarami gminy.
  - Na terenie gminy znajduje się niewiele obiektów turystycznych, które świadczą sezonowo usługi noclegowe. Brak jest w gminie obiektów noclegowych ogólnodostępnych, z których można by korzystać przez cały rok.

- Z uwagi na swoją charakterystykę – szereg walorów krajobrazowych, przyrodniczych i kulturowych, gmina posiada potencjał rozwoju turystyki kilkudniowej i aktywnej.
- Główną atrakcją turystyczną gminy jest obecność jezior oraz możliwość aktywnego wypoczynku w postaci idealnych warunków do uprawiania sportu. W Suszu można korzystać z kąpieliska gminnego oraz pomostu. Miasteczko zachowało czytelny, nawarstwiający się historycznie układ przestrzenny i nadal może poszczycić się kilkoma ciekawymi zabytkami architektury i sztuki sakralnej. W okolicach Susza znajdują się liczne dwory szlacheckie oraz pałace, a każdy z nich kryje swoją własną historię (do najciekawszych należy z pewnością pałac w Kamieńcu, który w latach swojej świetności zwany był Wersalem Królestwa Pruskiego). Corocznie, na przełomie czerwca i lipca, plaża miejska w Suszu staje się miejscem rozgrywania zawodów triathlonowych, które mają różną rangę począwszy od Pucharu Europy po Puchar Polski czy Mistrzostwa Kraju.
- Baza rekreacyjna, sportowa i kulturalna koncentruje się głównie w miejscowości gminnej. Przykładowo CSiR zajmują się organizacją imprez sportowych o zasięgu ogólnopolskim, które z jednej strony promują miasto, z drugiej zaś umożliwiają jego mieszkańcom uczestniczenie w widowisku sportowym na wysokim poziomie. Wydarzeniem taki jest organizacja zawodów triathlonowych, jednych z najważniejszych w Polsce.
- Powierzchnia gminy objęta jest w znacznej części ochroną prawną, co wskazuje na szczególny charakter dziedzictwa przyrodniczego. Unikatowa różnorodność biologiczna Gminy może stanowić kluczowy czynnik rozwojowy, determinujący m.in. różne formy turystyki i budowania oferty spędzania czasu wolnego.
- Ochrona przyrody powinna stanowić jeden z ważnych obszarów inwestycyjnych w polityce władz Gminy.
- Polityka marketingowa Gminy powinna zmierzać w kierunku kreowania wizerunku Gminy oferującej dogodne warunki dla wypoczywających czynnie turystów zarówno w lecie, jak i w zimie. W tym celu należy:
  - wytyczyć sieć szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych, które łączyłyby miejscowość gminną z najciekawszymi przyrodniczo i krajobrazowo miejscami w gminie,
  - wytyczyć i oznaczyć ścieżki piesze i rowerowe,
  - ustawić tablice informacyjne we wszystkich ciekawych przyrodniczo i krajobrazowo miejscach,
  - wyznaczyć miejsca biwakowe,
  - utrzymać istniejącą infrastrukturę turystyczną.

7.5. Oświata i kultura

Podsumowanie

- Począwszy od 2011 roku liczba ludności w gminie Susz bardzo powoli zmniejsza się (spadek od 2011 roku o niecały 1%). Na zmniejszenie liczby mieszkańców wpływa przede wszystkim ujemne saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych na 1000 ludności, które w gminie Susz na koniec 2014 roku wyniosło -2,2 (w ostatnich 3 latach można zaobserwować wyraźną poprawę tego negatywnego trendu, gdyż w roku 2011 wyniosło -6,4, a w roku 2012 -4,9). Spadek liczby ludności jest rekompensowany przez dodatni przyrost naturalny (2,8 na obszarze gminy – dane za rok 2014). Na 1 km² powierzchni gminy przypada 50 mieszkańców, co oznacza że gęstość zaludnienia odbiega od średniej wojewódzkiej wynoszącej 60 osób i wyraźnie ustępuje średniej krajowej (średnia dla kraju to 123 osoby na 1 km kwadratowy). Wyraźnie należy podkreślić, że poza obszarami miejskimi (Iława i Lubawa), niska gęstość zaludnienia cechuje wszystkie gminy powiatu.
- Liczba osób w wieku produkcyjnym plasuje gminę Susz na trzecim miejscu w powiecie, nieznacznie dystansując pod tym względem gminę Zalewo i dość wyraźnie gminę Lubawę,

zarówno miejską jak wiejską. W porównaniu do średniej wojewódzkiej przyjmuje wartości mniejsze o zaledwie 0,3%. Korzystnie przedstawia się również sytuacja w gminie Susz w obszarze osób w wieku przedprodukcyjnym, wyraźnie przewyższając średnią wojewódzką dla tej kategorii wiekowej. Pamiętać jednakże należy, że jeszcze w roku 2010 liczba osób w wieku przedprodukcyjnym w gminie była na poziomie 23%, by od tego momentu systematycznie spadać. Jednocześnie obserwuje się powolny wzrost populacji w wieku poprodukcyjnym – co sprawia, że społeczeństwo gminy starzeje się.

- Współczynnik obciążenia demograficznego dla gminy Susz, który przedstawiono na poniższym rysunku obrazuje sytuację typową dla całego województwa i Polski. Prognozowane są zmiany w strukturze wieku ludności spowodowane malejącą dzietnością oraz wydłużającym się okresem życia, które stopniowo będą wpływać na obniżanie się udziału ludności w wieku produkcyjnym. W związku ze starzeniem się osób urodzonych w okresie wyżu demograficznego nastąpi wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym, co wpłynie na zwiększenie tzw. obciążenia demograficznego. Tendencję taką pokazuje bardzo mocno rosnący w gminie Susz współczynnik ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym oraz ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.
- Podsumowując na tle województwa warmińsko-mazurskiego strukturę wieku ludności gminy Susz w każdej grupie wiekowej mimo pewnym negatywnych tendencji wciąż należy oceniać pozytywnie.
- Wychowanie przedszkolne w gminie Susz funkcjonuje w oparciu o przedszkola i oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych. Liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w porównaniu do lat ubiegłych wyraźnie zwiększyła się. Sytuacja ta dotyczyła wszystkich gmin powiatu ławskiego. Największy wzrost zanotowano w gminie Susz i Kisielice. Na terenie gminy Susz funkcjonują dwa przedszkola, po jednym publicznym i niepublicznym, z liczbą miejsc oscylującą od 168 w 2009 roku do 260 w roku 2013. W roku 2014 liczba dzieci w przedszkolu samorządowym w Suszu i przedszkolu niepublicznym „Przedszkolak” wyniosła 284, co oznacza że odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym nieznacznie przekraczał liczby miejsc w placówce.
- Na terenie gminy Susz funkcjonuje 6 szkół podstawowych, po jednej w Suszu, Jawtach Wielkich, Babiętach Wielkich, Piotrkowie, Lubnowych Wielkich i Kamieńcu. Liczba uczniów we wszystkich gminach powiatu ławskiego poza gminą miejską Lubawa sukcesywnie spada. Największe spadki zanotowano w gminie Susz i Kisielice, gdzie w porównaniu do roku 2009 liczba uczniów spadła o ponad 10%. Co prawda, należy wyraźnie podkreślić, że dane statystyczne nie uwzględniają efektów reformy szkolnictwa, która zakłada że do szkół podstawowych uczęszczać będą 6- latkowie. Spowoduje to, iż liczba dzieci przyjętych do szkół podstawowych wyraźnie wzrośnie. Liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w szkołach podstawowych była najwyższa na obszarze gmin miejskich Ława i Lubawa i od roku 2010 utrzymywała się na poziomie 22 uczniów. W gminie Zalewo od roku 2010 była taka sama i wyniosła 18 osób. W pozostałych czterech gminach powiatu liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w szkołach podstawowych w roku 2013 oscylowała w przedziale od 13 do 16 osób i na przestrzeni ostatnich czterech lat podlegała tylko minimalnym wahaniom. Z podobną sytuacją jak w przypadku szkół podstawowych mamy do czynienia w gimnazjach. We wszystkich gminach powiatu ławskiego liczba uczniów w tych placówkach oświatowych wyraźnie zmniejszyła się na przestrzeni ostatnich lat. Największy, bo aż 37% spadek liczby uczniów w porównaniu do roku 2009 zanotowano w gminie wiejskiej Ława. Niewiele mniejsze wartości zaobserwowano w gminie Kisielice, odpowiednio spadek o 32% i w gminie Zalewo (27%). W gminie Susz w porównaniu do roku 2009 liczba uczniów w gimnazjum spadła o 14,5% do poziomu 446 osób. Liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w gimnazjach była najwyższa na obszarze gminy wiejskiej Ława i od roku 2010 utrzymywała się na poziomie 23-24 uczniów. W gminie Susz liczba uczniów od roku 2010 sukcesywnie zmniejsza się i obecnie wynosi 22 osoby w przeliczeniu na 1 oddział (zmiana minimalna).

- Powiat ławski pod względem wyników egzaminu gimnazjalnego wypada na tle województwa dobrze. W części humanistycznej plasuje się on na 10 miejscu spośród 21 powiatów funkcjonujących w województwie w zakresie języka polskiego i na miejscu 5 w zakresie historii i wiedzy o społeczeństwie. Od najlepszego powiatu węgorzewskiego jest gorszy o 5,5 punktów procentowych z języka polskiego i o 4 punktu procentowe od m. Olsztyn w zakresie wiedzy o społeczeństwie. W części matematyczno-przyrodniczej wynik uzyskany w roku 2014 plasuje powiat na 8 pozycji w województwie z matematyki i na trzecim z przedmiotów przyrodniczych. Dystans do najlepszego w tej kategorii m. Olsztyna wyniósł prawie 7 punktów procentowych w przypadku matematyki i niecałe 3 pp. w przypadku przedmiotów przyrodniczych. W przypadku języka angielskiego wyniki dla powiatu ławskiego plasowały go w połowie stawki dla poziomu podstawowego i nieco dalej dla poziomu rozszerzonego. Nieco słabiej powiat ławski wypada na tle pozostałych w przypadku języka niemieckiego, gdzie uzyskany średni wynik dla obu poziomów znacznie odbiega od najlepszych. Gmina Susz na tle powiatu wypada bardzo słabo, zwłaszcza z języka polskiego, matematyki i poziomu rozszerzonego języka angielskiego.
- Wyposażenie w podstawową infrastrukturę w poszczególnych placówkach oświatowych jest zróżnicowane. W przedszkolu niepublicznym nie ma placu zabaw. W Szkole Podstawowej w Jawtach i Piotrkowie nie ma sali gimnastycznej (dzieci ćwiczą na korytarzu) ani świetlicy. Z kolei w Szkole Podstawowej w Lubnowych sala gimnastyczna jest za mała w stosunku do potrzeb. Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Suszu korzystają z kompleksu sportowo-rekreacyjnego składającego się z hali sportowej, boiska orlik, skateparku. W przyszłości planuje się budowę bieżni, boiska do piłki siatkowej plażowej oraz boiska do piłki nożnej przy budynku gimnazjum. Planuje się również remont sceny plenerowej przy jeziorze i zaplecza sceniczno-socjalnego. Dobry jest stan techniczny budynków i części sportowej w SP w Babiętach Wielkich i Lubnowych, choć w przypadku tej placówki konieczne jest jej ocieplenie oraz remont toalet. Konieczne jest również ocieplenie SP w Suszu. Ponadto placówki nie są w pełni przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych.
- Podsumowując w ostatnich latach w wielu placówkach wykonano szereg remontów, które finansowano z budżetu szkolnego i gminnego, część z nich wciąż wymaga jednakże podjęcia działań inwestycyjnych głównie w zakresie modernizacji budynków i pomieszczeń, infrastruktury sportowej i wyposażenia w infrastrukturę komputerową.
- Według stanu na koniec 2014 roku spośród 13 064 osób zameldowanych w gminie Susz system pomocy społecznej objął w tym samym roku wsparciem finansowym 908 rodzin, w których było 2601 osób (aż 19,9% ogółu ludności). Pozytywnym zjawiskiem jest natomiast fakt, że w porównaniu do roku 2012 liczba osób którym przyznano świadczenia pieniężne zmniejszyła się o ponad 13%. Z kolei liczba rodzin korzystających ze świadczeń niepieniężnych utrzymuje się od roku 2012 na podobnym poziomie. W roku 2014 zdecydowanie najważniejszym powodem przyznawania świadczeń pomocy społecznej, podobnie jak w latach poprzednich, pozostawało ubóstwo. Z jego powodu z pomocy skorzystało 895 rodzin, zdecydowana większość rodzin objętych pomocą. Przyczyny związane z bezrobociem jako podstawa uzyskania wsparcia w porównaniu do roku 2013 wskazywane były rzadziej (spadek o 12%). Zdecydowanie rzadziej powodami udzielania świadczeń były: długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność, i bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego. Znaczenie pozostałych powodów było marginalne bądź nie występowało.
- Cechą Gminy Susz jest przeciętna dostępność do usług zdrowotnych. Zarówno liczba zakładów opieki zdrowotnej, jak i dostępność porad w ramach podstawowej opieki zdrowotnej, wskazują na niewielki zakres oferty w tym obszarze.
- Najważniejszą instytucją przyczyniającą się do kształtowania życia kulturalnego gminy Susz jest Suski Ośrodek Kultury. Susz od dawna aktywnie rozwija kulturę. Kulturalne oddziaływanie gminy nie ogranicza się tylko do wsi wchodzących w skład gminy, ale także do miejscowości będących w gminach sąsiednich. Dowodem dużej aktywności kulturalnej gminy Susz i okolic są organizowane ważne imprezy kulturalne, wykraczające rangą poza jego obszar. Jak wynika z

zebranych informacji pracownicy SOK dysponują doświadczeniem w animacji kultury na wysokim poziomie. Aby w pełni wykorzystać ich potencjał konieczne jest podjęcie szeregu przedsięwzięć inwestycyjnych. Przede wszystkim chodzi tu o budowę sceny plenerowej przy jeziorze oraz rozbudowę kompleksu sportowo-rekreacyjnego. Obiekt ponadto nie jest w pełni przystosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. W ten sposób dostęp do kultury byłby bardziej powszechny i uniwersalny, przyniósłby korzyści wszystkim mieszkańcom niezależnie od wieku, poziomu wykształcenia i statusu materialnego. Jakość życia mieszkańców uległaby zdecydowanej poprawie. Spotkania plenerowe spowodowałyby także rozpowszechnienie działalności SOK w innych dziedzinach jego funkcjonowania, zdecydowanie wpłynęłoby to na zintegrowanie społeczności lokalnej, co przyniosłoby wymierne korzyści dla każdej grupy społecznej.

- Obecnie na terenie Gminy funkcjonuje 20 świetlic wiejskich, choć tylko w kilku z nich prowadzi się ciągłą i stałą działalność. Najważniejszymi barierami ich funkcjonowania są przede wszystkim złe warunki techniczne. Konieczne jest podjęcie szeregu działań w zakresie poprawy tej sytuacji, aby Świetlice stały się głównym ośrodkiem życia kulturalnego, miejscem codziennej pracy i twórczych poczynań. Pełnią one bowiem funkcje kulturotwórcze, wychowawcze, dydaktyczne oraz opiekuńcze.
- W gminie Susz funkcjonują następujące placówki biblioteczne: Biblioteka Publiczna w Suszu (obejmuje Centrum Multimedialne oraz wypożyczalnię książek), filie biblioteczne w Bałoszcach i Redakach. Działalność Biblioteki jest bardzo utrudniona ze względu na bardzo małą powierzchnię. Obiekt nie jest ponadto w pełni przystosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Wypożyczalnia z 15 tys. książek i Centrum Multimedialne na 12 stanowisk komputerowych zajmuje łącznie powierzchnię 67 m kw. Ciasna wypożyczalnia, brak oddziału dla dzieci i młodzieży, brak czytelnicy oraz pomieszczenia do zajęć z dziećmi, brak pomieszczenia dla działu gromadzenia i selekcji zbiorów to wszystko utrudnia prawidłowe jej funkcjonowanie.

8. Analiza SWOT gminy Susz

Wszystkie czynniki, zjawiska i procesy wpływające na skalę oraz tempo rozwoju społeczno – gospodarczego danej jednostki samorządowej można podzielić na zewnętrzne (zmiany zachodzące w otoczeniu) i wewnętrzne. Klasycznym narzędziem stosowanym od wielu lat w analizie strategicznej jest zestawienie mocnych i słabych stron analizowanego podmiotu oraz określenie jego szans i zagrożeń rozwojowych w tzw. analizie SWOT. Nazwa SWOT pochodzi z języka angielskiego i oznacza: S – Strengths (silne strony), W – Weaknesses (słabości czyli słabe strony), O – Opportunities (możliwości, szanse), T – Threats (zagrożenia). Przyjęta metoda pozwala na zebranie i uszeregowanie (usystematyzowanie) informacji o potencjale rozwojowym gminy oraz o dostrzeganych barierach. Jednocześnie, zwraca uwagę na pojawiające się zewnętrzne szanse i zagrożenia. W opracowaniu skoncentrowano się na ocenie wewnętrznych zasobów (na podstawie przytoczonych wyżej najważniejszych problemów w gminie) gminy, atutów i problemów, a także relacji między tymi elementami. Gmina nie jest samoistnym tworem, lecz funkcjonuje w określonym otoczeniu, które tworzą inne jednostki samorządowe, administracja rządowa i służby administracji specjalnych oraz ich wzajemne powiązania o charakterze społecznym, ekonomicznym, organizacyjnym czy środowiskowym. Uwarunkowania zewnętrzne, które pozostają niezależne od decyzji władz lokalnych, w istotny sposób determinują rozwój danej społeczności, a wpływ ten może być pozytywny lub negatywny. Władze gminy mogą jedynie monitorować zmiany zachodzące w jej otoczeniu, co pozwoli na identyfikację istniejących oraz przyszłych szans i zagrożeń rozwoju i zminimalizuje wpływ ewentualnych, negatywnych skutków. Znajomość uwarunkowań gminy umożliwia podjęcie działań sprzyjających rozwojowi potencjału lokalnego i wykorzystaniu nadarzających się okazji.

Analizie poddano priorytetowe obszary funkcjonowania gminy, a mianowicie: gospodarkę, przestrzeń, środowisko i społeczność. W pierwszej kolejności, zestawiono najważniejsze silne i słabe strony Gminy Susz. Są to czynniki o charakterze wewnętrznym, można zatem powiedzieć, iż są one zależne od poczynań społeczności lokalnej i władz gminnych. Ta część analizy stara się w sposób syntetyczny odpowiedzieć na pytanie „Co mamy?”

Tabela 84. Analiza SWOT dla gminy Susz (mocne i słabe strony)

Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Atrakcyjne przyrodniczo tereny gminy. 2. Korzystne warunki środowiska naturalnego sprzyjające rozwojowi usług turystycznych, agroturystycznych i produkcji zdrowej żywności; 3. Walory turystyczne i rekreacyjne gminy stwarzające podstawy do realizacji turystyki aktywnej. 4. Występowanie obszarów chronionego krajobrazu i rezerwatów. 5. Znaczne kompleksy leśne oraz możliwość ich turystycznego wykorzystania. 6. Możliwość dywersyfikacji działalności rolniczej w kierunku agroturystyki, której sprzyjają warunki przyrodnicze i kulturowe. 7. Możliwość rozwoju produkcji żywności ekologicznej. 8. Korzystna struktura obszarowa gospodarstw rolnych. 9. Duża liczba wyspecjalizowanych gospodarstw rolnych. 10. Wysoki stopień zwodociągowania gminy, duża ilość ujęć wody. 11. Wysoki poziom zgazyfikowania miasta Susz. 12. Rozwinięta sieć elektryczna na obszarze miasta i gminy. 13. Dobrze rozwinięta sieć placówek szkolnictwa podstawowego i ponadpodstawowego – łatwy dostęp do edukacji. 14. Nowoczesna oczyszczalnia ścieków. 15. Dobra organizacja systemu pomocy społecznej. 16. Wysoki poziom bezpieczeństwa i porządku publicznego. 17. Dobrze rozwinięta baza sportowo-treningowa na terenie miasta Susz. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niezadawalający stan techniczny dróg oraz ulic i chodników w gminie i mieście Susz, mała ilość parkingów dla samochodów osobowych. 2. Słaba dostępność komunikacji publicznej na terenie gminy. 3. Niewystarczający poziom skanalizowania oraz zgazyfikowania obszaru wiejskiego gminy. 4. Niewielki udział ekologicznych sieci ciepłowniczych oraz słabo rozwinięta sieć ciepłownicza w gminie. 5. Zły stan zabytków. 6. Małe zainteresowanie ze strony inwestorów zewnętrznym uruchamianiem działalności gospodarczej. 7. Małe zróżnicowanie prowadzonej na terenie gminy działalności gospodarczej. 8. Pogarszająca się sytuacja dochodowa dużej liczby ludności gminy. 9. Niewystarczająca promocja walorów gminy. 10. Słabo rozwinięta baza noclegowa oraz gastronomiczna. 11. Słabo rozwinięta oferta wypoczynkowa ograniczająca dłuższy pobyt turystyczny. 12. Słabo rozwinięta infrastruktura turystyki aktywnej (ścieżki, szlaki). 13. Niewielka liczba „atrakcji na niepokodę”. 14. Niekorzystny stan czystości wód powierzchniowych. 15. Bardzo duży udział osób długotrwale bezrobotnych w strukturze bezrobotnych oraz kobiet. 16. Mała aktywność społeczna mieszkańców. 17. Migracja osób młodych i wykształconych w poszukiwaniu pracy i lepszych warunków życia. 18. Duża liczba osób korzystających z pomocy społecznej. 19. Słabo wykorzystywany potencjał Suskiego Ośrodka Kultury oraz niedostatecznie rozwinięte zaplecze kulturowe. 20. Słabo wykorzystany potencjał lokalnych organizacji pozarządowych w realizacji zadań własnych gminy z zakresu edukacji, kultury, pomocy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym czy turystyki. 21. Niski poziom wykształcenia mieszkańców, niezachęcający potencjalnych inwestorów do rozwoju nowych firm na terenie gminy. 22. Baza biblioteczna (lokalowa) nie dostosowana do potrzeb mieszkańców gminy.

Czynniki o charakterze wewnętrznym opisują sytuację w gminie. Nie mogą jednak stanowić o pełnym obrazie sytuacji strategicznej. Gmina funkcjonuje w pewnym środowisku. Istnieje bardzo wiele elementów otoczenia oddziałujących na Gminę. Są to tzw. czynniki zewnętrzne, a więc takie, na które Gmina posiada znikomą lub nie posiada w ogóle wpływu. Należy z całą siłą podkreślić, iż czynniki zewnętrzne mogą wpłynąć w sposób znaczący na losy całej strategii działania. Poniżej zebrano czynniki zewnętrzne (pozytywne i negatywne).

Tabela 85. Analiza SWOT dla gminy Susz (szanse i zagrożenia)

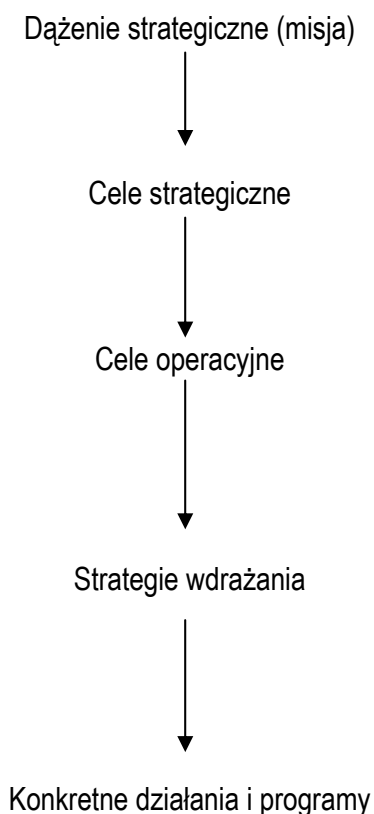
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości poprzez powiększanie oferty inwestycyjnej gminy. 2. Rozwój inwestycji poprawiających jakość życia ludności i zwiększających możliwości rozwoju gminy. 3. Stworzenie sprzyjających warunków do rozwoju przedsiębiorczości (szkolenia, promocja firm, większy dostęp do informacji). 4. Rosnący popyt na agroturystykę i turystykę weekendową. 5. Wzrost zapotrzebowania na usługi około turystyczne. 6. Możliwość wspierania rozwoju przedsięwzięć sprzyjających poprawie środowiska naturalnego. 7. Wykorzystanie potencjału turystycznego jezior i innych atrakcji gminy. 8. Możliwość dywersyfikacji działalności rolniczej w kierunku agroturystyki, której sprzyjają warunki przyrodnicze i kulturowe. 9. Możliwości pozyskania środków z UE. 10. Rosnący popyt na zdrową żywność. 11. Wzrost zainteresowania regionalnymi produktami i kulturą. 12. Rosnący popyt na aktywny tryb życia (możliwość wykorzystania ścieżki wokół jeziora Suskiego, ogólnopolskie zawody triathlonowe organizowane w gminie Susz). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pogarszanie się stanu infrastruktury drogowej i około drogowej. 2. Bezrobocie, zwłaszcza wśród absolwentów szkół. 3. Uciekanie z gminy ludzi młodych. 4. Starzenie się społeczeństwa. 5. Słabe perspektywy rozwoju rynku pracy. 6. Rosnąca konkurencja o turystów – aktywność ośrodków w innych województwach. 7. Presja ze strony ekologów na nakładanie nowych form ochrony przyrody. 8. Możliwość degradacji środowiska naturalnego na skutek braku kontynuacji rozwoju sieci kanalizacji sanitarnej. 9. Uzależnienie mieszkańców gminy od pomocy społecznej. 10. Niesprzyjająca koniunktura gospodarcza. 11. Mała opłacalność i efektywność produkcji rolnej.

9. Cele rozwoju gminy Susz – kierunki i możliwości

9.1. Formułowanie celów rozwoju

Proces planowania rozwoju gminy, oparty o przeprowadzoną analizę stanu obecnego gminy i uwzględniający wnioski z analizy SWOT ma na celu ustalenie w jakim kierunku powinna dążyć gmina przez najbliższe kilkanaście lat. Określenie i dokładne zdefiniowanie celu (celów) działania pozwala na dobór optymalnych rozwiązań umożliwiających osiągnięcie zamierzeń. Proces planowania przebiega zgodnie z przedstawionym niżej schematem.

Zakres niniejszego dokumentu (Strategii Rozwoju Gminy) obejmuje ustalenie misji, celów strategicznych i celów operacyjnych oraz zadań.

Dążeniem strategicznym gminy (misją) jest zapewnienie wzrostu poziomu życia mieszkańców oraz zrównoważonego rozwoju gminy w oparciu o posiadane zasoby i możliwości. Wszelkie działania podejmowane przez Samorząd powinny służyć tym właśnie celom. Realizacja misji wymaga podejmowania szeregu działań. Wybór optymalnych dróg rozwoju powinien być poprzedzony rzetelną analizą możliwości gminy i możliwie szeroką konsultacją społeczną. Efektem tego procesu jest określenie celów strategicznych.

Cel Strategiczny jest to miejsce, do którego chcemy dojść, wykorzystując - określone w analizie SWOT dla gminy - mocne strony do realizacji - również określonej w analizie SWOT - szansy rozwoju. Do realizacji celów strategicznych niezbędna jest akceptacja społeczna, gdyż czas realizacji celów obejmuje zwykle kilka kadencji władz samorządowych. Celem strategicznym może być również podjęcie działań mających na celu wyeliminowanie określonych w analizie SWOT słabych stron gminy.

Bazując na zidentyfikowanych uwarunkowaniach rozwoju gminy(a więc posiadanych atutach oraz najistotniejszych brakach i problemach) wytyczono główne kierunki rozwoju gminy. Ich realizacja w perspektywie powinna doprowadzić do osiągnięcia pożądanego stanu rozwoju gminy, określonego w jej

misji. Dążenie strategiczne (misję) Gminy Susz, opierając się na wynikach sesji planowania strategicznego i warsztatów planowania strategicznego, można zdefiniować następująco:

Gmina Susz atrakcyjnym miejscem zamieszkania ukierunkowanym na rozwój zrównoważonego rolnictwa i turystyki, sprzyjającym rozwojowi przedsiębiorczości i edukacji, gdzie mieszkańcy i turyści mogą aktywnie i spokojnie spędzać wolny czas

Główne cele strategiczne w sposób bezpośredni nawiązują do misji. Realizacja programów, prowadząca do osiągnięcia celów, szczególnie tych związanych z podniesieniem technicznych i społecznych warunków życia w gminie, będzie prowadziła do osiągnięcia pożądanego statusu określonego w misji. Plan strategiczny w rozumieniu jego twórców nie jest bowiem tylko listą życzeń i dokumentem opisującym marzenia o przyszłości, ale od momentu zatwierdzenia stanie się podstawą pracy personelu zarządzającego i kierującego usługami, dokumentem ustalającym hierarchię ważności zadań i określającym czas ich realizacji.

Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej gminy Susz, wyniki przeprowadzonej ankiety wśród mieszkańców gminy oraz przeprowadzona analiza SWOT pozwoliły na wyznaczenie pięciu obszarów strategicznych, które w znaczący sposób wpływają na jej przyszły rozwój gospodarczy, społeczny, ekologiczny i przestrzenny. Wokół wskazanych obszarów strategicznych skoncentruje się działalność Gminy Susz przy współpracy ze wszystkimi partnerami. W ramach wyznaczonych pięciu obszarów strategicznych zostały sformułowane cele strategiczne, cele operacyjne oraz zadania.

9.2. Cele strategiczne i operacyjne

W rezultacie przeprowadzonych konsultacji społecznych sformułowano następujące strategiczne cele rozwoju gminy Susz:

OBSZAR – INFRASTRUKTURA TECHNICZNA				
CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY	ZADANIA	PRZYKŁADOWE FINANSOWANIE	POTENCJALNI REALIZATORZY
I. Rozwój infrastruktury technicznej	1. Rozwój i poprawa infrastruktury wodno-ściekowej	<ul style="list-style-type: none"> a) Budowa, rozbudowa i przebudowa sieci kanalizacyjnych i wodociągowych na terenie gminy. b) Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Suszu. c) Budowa lokalnych przydomowych oczyszczalni ścieków w obszarach o rozproszonej zabudowie. d) Budowa infrastruktury w ramach uzbrajania terenu pod zabudowę. e) Zagospodarowanie osadów ściekowych. 	RPO PROW POIŚ	GMINA
	2. Rozwój i poprawa infrastruktury drogowej, zwiększenie dostępności komunikacyjnej oraz wzrost bezpieczeństwa ruchu drogowego	<ul style="list-style-type: none"> a) Przebudowa ulic i dróg gminnych. b) Poprawa dostępności dojazdowej do obszarów zagospodarowanych rolniczo. c) Poprawa dostępności do komunikacji publicznej. 	RPO PROW POIŚ POPW	GMINA
	3. Rozwój i poprawa infrastruktury około drogowej	<ul style="list-style-type: none"> a) Budowa i przebudowa chodników, parkingów i przejść dla pieszych w Suszu oraz na terenach wiejskich gminy. b) Przygotowanie terenów pod budownictwo wielorodzinne mieszkaniowe wraz z miejscami parkingowymi oraz miejscami na garaże. c) Rozbudowa i modernizacja oświetlenia ulicznego. 	RPO PROW POPW	GMINA
	4. Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii	<ul style="list-style-type: none"> a) Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii (OZE) i gospodarka niskoemisyjna w gminie. b) Promocja wśród mieszkańców wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych. c) Termomodernizacja i racjonalne zarządzanie energią w budynkach mieszkalnych i obiektach użyteczności publicznej. d) Modernizacja systemu ciepłowniczego i budowa ekologicznych sieci 	RPO PROW POIŚ	GMINA NGO MŚP

		ciepłowniczych.	
5.	Rozbudowa infrastruktury teleinformacyjnej oraz rozwój społeczeństwa informacyjnego	<p>a) Tworzenie warunków do budowy i rozbudowy sieci szerokopasmowych.</p> <p>b) Wzrost liczby osób korzystających z usług publicznych świadczonych on – line.</p> <p>c) Rozwój sieci punktów z bezpłatnym dostępem do Internetu.</p> <p>d) Wspieranie inicjatyw służących wymianie informacji, wiedzy oraz doświadczeń.</p>	RPO PROW GMINA MŚP
6.	Wspieranie systemu zarządzania bezpieczeństwem publicznym	<p>a) Budowa, przebudowa, remont i modernizacja obiektów użyteczności publicznej.</p> <p>b) Tworzenie infrastruktury zwiększającej dostęp osób niepełnosprawnych do obiektów użyteczności publicznej.</p> <p>c) Wspieranie Ochotniczych Straży Pożarnych w zakresie modernizacji remiz oraz stałe doposażenie poszczególnych jednostek OSP w nowoczesny i wydajny sprzęt.</p> <p>d) Poprawa dostępu do usług związanych z ochroną zdrowia.</p>	RPO PROW GMINA NGO

OBSZAR – TURYSTYKA			
CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY	ZADANIA	POTENCJALNI REALIZATORZY
II. Tworzenie optymalnych warunków do rozwoju turystyki i kultury oraz pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego	1. Rozwój i poprawa infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej oraz infrastruktury służącej rozwojowi aktywnych form turystyki	<p>a) Tworzenie i promocja produktów turystycznych związanych z kulturą i historią regionu.</p> <p>b) Budowa nowych, rozbudowa istniejących obiektów gastronomicznych, noclegowych i sportowo-kulturalnych.</p> <p>c) Budowa pól namiotowych, campingów.</p> <p>d) Tworzenie nowych szlaków dla potrzeb turystyki pieszej, rowerowej i przyrodniczo-edukacyjnej.</p> <p>e) Remont i uzupełnienie oznakowania istniejących szlaków turystycznych (tablice informacyjne, oznakowanie, itp.).</p>	RPO PROW POiS GMINA NGO MŚP

	<p>2. Wykorzystanie i ochrona zabytkowych obiektów dziedzictwa kulturowego oraz ich zagospodarowanie</p>	<p>f) Rozwój infrastruktury istniejących szlaków turystycznych (wiaty, kosze na śmieci, ławki itp.).</p> <p>g) Remont i uzupełnienie infrastruktury w istniejących miejscach rekreacji (grille, place zabaw, altanki itp.).</p> <p>h) Zagospodarowanie cieków na potrzeby organizacji rekreacji wodnej.</p> <p>i) Zagospodarowanie nabrzeża jezior (np. zagospodarowanie nabrzeża poprzez urządzenie plaży, budowę pomostu, zjeżdżalni, miejsca do wodowania i cumowania łódek, kajaków, urządzenie pola namiotowego, budowę punktu widokowego, parkingu, chodników, boiska do siatkówki, budynku gospodarczego, oświetlenia itp.).</p> <p>j) Rozbudowa bazy noclegowej i dostosowanie standardów świadczonych usług do wymogów unijnych.</p> <p>k) Rozwój agroturystyki, ekoturystyki i turystyki leśnej i wędkarskiej.</p> <p>l) Adaptacja na cele turystyczne obiektów zabytkowych i innych.</p> <p>m) Wyznaczenie nowych terenów na cele turystyczno-rekreacyjne.</p> <p>n) Kształtowanie wizerunku wsi (poprawa estetyki wokół posesji, na ulicach i w obiektach publicznych, zwiększenie ilości nasadzeń zieleni itp.).</p> <p>o) Rozbudowa bazy sportowo-rekreacyjnej (wypożyczalnia rowerów, siłownie, kluby fitness, sprzęt wodny itp.).</p> <p>p) Rozbudowa bazy gastronomicznej również w oparciu o regionalne i lokalne tradycje kulinarne.</p> <p>a) Oznakowanie, zabezpieczenie, renowacja i rewitalizacja zabytkowych obiektów oraz miejsc pamięci wraz z ich otoczeniem.</p> <p>b) Zagospodarowanie szczególnie cennych obiektów i terenów.</p> <p>c) Rewitalizacja Starego Miasta w Suszu.</p> <p>d) Rewitalizacja Parku Miejskiego.</p>	<p>RPO PROW POIS FIO</p>	<p>GMINA NGO MŚP</p>
--	--	---	--------------------------------------	------------------------------

	<p>3. Aktywna promocja walorów turystycznych gminy oraz opracowanie planu promocji</p>	<p>a) Promocja walorów turystycznych gminy. b) Opracowanie i druk folderów turystycznych i ulotek informacyjnych. c) Intensyfikacja działań promocyjnych w nowoczesnych mediach (strony www, portale społecznościowe). d) Inicjowanie międzygminnej oraz międzynarodowej współpracy w zakresie wspólnej promocji turystyki. e) Rozwój handlu i usług towarzyszących turystyce (rzemiosło, rękodzieło artystyczne, pamiątkarstwo). f) Organizacja imprez, festynów, targów, konkursów promocyjnych.</p>	<p>RPO PROW FIO</p>	<p>GMINA NGO MŚP</p>
<p>4. Promocja lokalnego dziedzictwa kulinarnego</p>	<p>a) Identyfikacja i promocja lokalnych specjalów kulinarnych. b) Zorganizowanie imprez promujących miejscowe kulinaria. c) Tworzenie warunków do powstawania nowych i współpraca z istniejącymi Kołami Gospodyń Wiejskich. d) Inne inicjatywy obywatelskie na obszarach wiejskich.</p>	<p>RPO PROW FIO</p>	<p>GMINA NGO MŚP</p>	
<p>5. Ochrona i zachowanie bioróżnorodności przyrody</p>	<p>a) Realizacja inwestycji w zakresie ochrony wód, w tym oczyszczenie i rekultywacja Jeziora Suskiego. b) Rozwój naturalnych systemów oczyszczania wód. c) Wyłączenie z zagospodarowania obszarów o wysokich walorach środowiskowych. d) Kontrolowane użytkowanie przestrzeni i zasobów przyrody. e) Wspieranie działań na rzecz edukacji ekologicznej. f) Wdrażanie i monitoring programów ochrony środowiska. g) Pielęgnacja i ochrona istniejących pomników przyrody. h) Tworzenie ścieżek dydaktyczno przyrodniczych na terenach atrakcyjnych przyrodniczo. i) Aktywizacja społeczności lokalnej w zakresie działań na rzecz ochrony</p>	<p>RPO PROW POIS FIO</p>	<p>GMINA NGO MŚP SZKOŁY</p>	

	środowiska.	
--	-------------	--

OBSZAR – PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ				
CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY	ZADANIA	PRZYKŁADOWE FINANSOWANIE	
III. Przyspieszenie rozwoju gospodarczego poprzez kreowanie przyjaznego klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości	1. Inicjowanie powstawania nowych podmiotów gospodarczych oraz kreowanie sprzyjających warunków dla rozwoju przedsiębiorczości	<ul style="list-style-type: none"> a) Doradztwo w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej. b) Doradztwo dla przedsiębiorców z zakresu pozyskiwania środków na zakładanie i rozwój działalności gospodarczej. c) Tworzenie warunków prawnych oraz administracyjno - organizacyjnych dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. d) Współpraca z organizacjami wspierającymi podmioty gospodarcze. e) Identyfikacja oczekiwań lokalnych przedsiębiorców w zakresie preferowanych przez nich zawodów. f) Wspieranie współpracy gospodarczej międzygminnej, międzyregionalnej i międzynarodowej ze szczególnym uwzględnieniem kontaktów z sąsiadującymi obszarami. 	<ul style="list-style-type: none"> RPO PROW POIŚ POPW <ul style="list-style-type: none"> GMINA NGO MŚP 	
	2. Poprawa atrakcyjności inwestycyjnej w gminie	a) Zagospodarowanie istniejących i przygotowanie nowych terenów inwestycyjnych dla przedsiębiorców. b) Promocja oferty inwestycyjnej gminy.		<ul style="list-style-type: none"> RPO PROW <ul style="list-style-type: none"> GMINA NGO MŚP
	3. Wspieranie rozwoju spółdzielni socjalnych oraz innych przedsiębiorstw społecznych	a) Informowanie mieszkańców gminy na temat możliwości prowadzenia działalności gospodarczej w oparciu o ekonomię społeczną. b) Ułatwienia administracyjno-organizacyjne dla osób zakładających spółdzielnie socjalne. c) Szkolenia dla osób zakładających spółdzielnie socjalne. d) Promocja spółdzielni socjalnej jako formy prowadzenia biznesu.		<ul style="list-style-type: none"> RPO PROW <ul style="list-style-type: none"> GMINA NGO MŚP

OBSZAR – ROLNICTWO

CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY	ZADANIA	PRZYKŁADOWE FINANSOWANIE	POTENCJALNI REALIZATORZY
IV. Wzrost konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz dochodów rolników	<p>1. Inicjowanie działań prowadzących do poprawy wydajności i jakości produkcji rolnej</p>	<p>a) Współpraca z podmiotami zewnętrznymi w zakresie organizowania bezpłatnych specjalistycznych szkoleń dla rolników,</p> <p>b) Promowanie stosowania nowych technik w produkcji rolniczej.</p> <p>c) Tworzenie warunków do zagospodarowania nieużytków rolnych.</p> <p>d) Zaoferowanie doradztwa oraz pomocy dla rolników aplikujących o środki z programów ukierunkowanym na obszary wiejskie.</p> <p>e) Sukcesywne zalesianie gruntów o niskiej wartości bonitacyjnej oraz gruntów rolnych pod uprawy ekologiczne.</p> <p>f) Scalanie gruntów rolnych.</p>	<p>RPO PROW FIO POWER</p>	<p>GMINA NGO MSP</p>
	<p>2. Rozwój pozarolniczych form działalności gospodarczej</p>	<p>a) Kampania informacyjna wśród rolników na temat możliwości pozyskania środków finansowych na rozwój gospodarstw agroturystycznych oraz na różnicowanie działalności rolniczej.</p> <p>b) Szkolenia dla rolników w zakresie podejmowania dodatkowej działalności zbliżonej do rolnictwa.</p> <p>c) Doradztwo w zakresie zmiany zawodu dla osób zamierzających odejść z rolnictwa.</p> <p>d) Promocja produktu lokalnego.</p> <p>e) Tworzenie inkubatorów przetwórstwa rolno – spożywczego jako wsparcie dla rolników realizujących przetwórstwo własnych plodów rolnych.</p>	<p>RPO PROW FIO POWER</p>	<p>GMINA NGO MŚP</p>
3. Rozwój gospodarstw ekologicznych		<p>a) Promocja zasad prowadzenia gospodarstw ekologicznych wśród mieszkańców.</p> <p>b) Szkolenia pozwalające na zdobycie wiedzy i umiejętności z zakresu zasad prowadzenia gospodarstw ekologicznych oraz produkcji żywności</p>	<p>RPO PROW FIO POWER</p>	<p>GMINA NGO MSP</p>

		ekologicznej.		
		<p>c) Zaoferowanie doradztwa oraz pomocy dla rolników decydujących się prowadzić gospodarstwa ekologiczne.</p> <p>d) Promowanie stosowania ekologicznych technik w produkcji rolnej.</p>		
	4. Rozwój i promocja grup producenckich oraz rolniczych spółdzielni produkcyjnych	<p>a) Aktywna promocja grup producenckich wśród mieszkańców.</p> <p>b) Szkolenia dla rolników w zakresie zakładania grup producenckich.</p> <p>c) Informowanie mieszkańców gminy o możliwościach założenia grup producenckich oraz uzyskania dofinansowania na ten cel.</p>	<p>RPO</p> <p>PROW</p> <p>FIO</p> <p>POWER</p>	<p>GMINA</p> <p>NGO</p> <p>MŚP</p>

OBSZAR – OŚWIATA I KULTURA

CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY	ZADANIA	PRZYKŁADOWE FINANSOWANIE	POTENCJALNI REALIZATORZY
V. Poprawa jakości infrastruktury kulturalno-oświatowej oraz intensyfikacja działań sprzyjających rozwojowi kultury	<p>1. Poprawa warunków funkcjonowania oraz rozwój obiektów dydaktycznych, kulturalnych oraz sportowo-rekreacyjnych</p> <p>2. Zwiększenie dostępu do kultury jako sposobu spędzania wolnego czasu</p>	<p>a) Rozwój infrastruktury placówek dydaktycznych poprzez doposażenie, budowę, rozbudowę, remont, modernizację szkół i przedszkoli.</p> <p>b) Rozwój infrastruktury sportowej poprzez doposażenie, budowę, rozbudowę, remont i modernizację obiektów sportowych.</p> <p>c) Doposażenie, budowa i modernizacja świetlic wiejskich zgodnie z lokalnymi potrzebami mieszkańców.</p> <p>d) Rozbudowa, modernizacja i wyposażenie budynków ośrodków kultury, bibliotek.</p> <p>e) Budowa placów zabaw i innej infrastruktury dla dzieci.</p> <p>a) Stworzenie atrakcyjnej oferty spędzania „czasu wolnego”,</p> <p>b) Inspirowanie działań mających na celu poszerzenie zakresu działalności placówek kultury,</p> <p>c) Organizacja imprez kulturalno-rekreacyjnych dla mieszkańców i turystów,</p> <p>d) Udoskonalenie niezagospodarowanych obiektów społeczności lokalnej.</p>	<p>RPO</p> <p>PROW</p> <p>POIŚ</p> <p>FIO</p> <p>RPO</p> <p>PROW</p> <p>POIŚ</p> <p>FIO</p> <p>RPO</p> <p>PROW</p> <p>POIŚ</p> <p>FIO</p>	<p>GMINA</p> <p>NGO</p> <p>SZKOŁY</p> <p>GMINA</p> <p>NGO</p> <p>SZKOŁY</p>

		e) Poszerzenie oferty kulturalnej świetlic.		
3. Wyrównywanie szans edukacyjnych oraz stworzenie optymalnych warunków rozwoju dla dzieci i młodzieży		<p>a) Zwiększenie dostępu do nauki języków obcych.</p> <p>b) Rozwój kompetencji nauczycieli z zakresu innowacyjnych metod nauczania.</p> <p>c) Zachęcanie młodzieży do udziału w życiu społecznym i publicznym gminy, poprzez wdrożenie różnych form zajęć dydaktycznych,.</p> <p>d) Rozszerzenie pozalekcyjnej oferty zajęć dla dzieci i młodzieży.</p> <p>e) Współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu wykorzystania szansy na sfinansowanie ciekawych przedsięwzięć adresowanych do dzieci i młodzieży.</p>	RPO PROW POIS FIO	GMINA NGO SZKOŁY
4. Poprawa standardu infrastruktury sportowej oraz zwiększenie efektywności jej wykorzystania		<p>a) Wspieranie klubów i innych organizacji sportowych.</p> <p>b) Organizacja imprez sportowych.</p> <p>c) Promocja gminy poprzez udział drużyn gminnych w imprezach sportowych o charakterze ponadgminnym.</p> <p>d) Wspieranie sportu szkolnego i międzyszkolnego.</p>	PROW	NGO KLUBY SPORTOWE SZKOŁY

10. Finansowanie strategii

Podstawowym źródłem finansowania części działań zaplanowanych w Strategii są środki pochodzące z budżetu gminy Susz. Jednakże z uwagi na ambitnie wytyczone cele oraz możliwość pozyskania środków z innych źródeł gmina będzie ubiegać się o dofinansowanie realizowanych przedsięwzięć z zewnętrznych środków finansowych. Władze Gminy przewidują pozyskanie środków finansowych z następujących źródeł:

- z budżetu państwa
- z programów pomocowych Unii Europejskiej
- z programów Rządu RP
- z Fundacji Zagranicznych
- z instytucji finansowych i funduszy inwestycyjnych
- z polskich fundacji i organizacji
- z rządowych programów wspierających integrację europejską
- od inwestorów lokalnych, krajowych i zagranicznych
- z wkładu prywatnego
- z innych źródeł.

Strategia zakłada, iż na dochody budżetu składać się będą:

- dotacje na zadania zlecone i realizowane na podstawie zawartych porozumień
- subwencja ogólna (część oświatowa)
- dochody własne, do których zalicza się:
  - podatki i opłaty lokalne,
  - udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa,
  - dochody z majątku gminy,
  - odsetki od środków na rachunkach bankowych,
  - pozostałe dochody

Władze gminy będą ubiegać się o dofinansowanie zadań z zakresu rynku pracy, turystyki, edukacji, kultury, ochrony środowiska, infrastruktury technicznej i społecznej, ponadto będą wspierać przedsiębiorców aplikujących o środki pomocowe na rozpoczęcie i rozwój działalności gospodarczej. Gmina świadoma jest roli, jaką odegrają pozyskane fundusze w jej rozwój społeczno-gospodarczy. Dostrzega ogromną szansę na rozwój mieszkańców, sektora małych i średnich przedsiębiorstw oraz infrastruktury zarówno społecznej, jak i technicznej. Gmina liczy również na pozyskanie inwestorów zewnętrznych, co z kolei jest szansą na jeszcze szybszy rozwój oraz zwiększenie dochodów gminy z tytułu podatków i opłat lokalnych. Konsekwentna realizacja założeń Strategii, umiejętne wykorzystywanie lokalnych zasobów oraz wychwytywanie wszystkich pojawiających się w otoczeniu szans na pozyskanie środków finansowych z funduszy krajowych i zagranicznych na realizację zaplanowanych zadań z pewnością przyspieszy zarówno społeczny, jak i gospodarczy rozwój Gminy Susz.

11. Monitoring i aktualizacja strategii

Monitoring strategii

Głównymi obszarami monitorowania strategii będą cele ogólne i szczegółowe. Wyniki monitoringu w formie corocznego sprawozdania będą podstawą do opracowania raportu ewaluacyjnego (zasady ewaluacji omówiono w dalszej części opracowania). Za proces monitorowania strategii odpowiada Burmistrz Miasta, który wyznaczy do tego pełnomocnika.

Monitoring to proces stałego kontrolowania, czy realizacja strategii przebiega zgodnie z założeniami, czy są osiągane cele i rezultaty określone w strategii oraz jak przebiega wydatkowanie środków przeznaczonych na poszczególne zamierzenia. Monitorowanie stanowi więc ważną część codziennego zarządzania. Służy dostarczaniu informacji, na podstawie których zarządzający mogą systematycznie dowiadywać się o występowaniu problemów i rozbieżności w realizacji planów i osiągnięciu celów.

Istotą prowadzenia monitoringu założeń strategicznych jest wyciąganie wniosków z tego, co zostało i nie zostało zrealizowane. Jest nią również modyfikowanie dalszych poczynań w taki sposób, aby osiągnąć zakładane cele w przyszłości. Kluczowym elementem monitorowania jest wypracowanie takich technik zbierania informacji oraz takich wskaźników, które będą jak najbardziej miarodajnie odzwierciedlały efektywność prowadzonych działań. Monitoring będzie skutecznym narzędziem wdrażania założeń strategicznych tylko wówczas, gdy będzie kierował się następującymi zasadami:

- **zasada koncentracji na punktach strategicznych** – monitorowanie powinno skupiać się przede wszystkim na tych obszarach życia społeczno - gospodarczego, w których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia największych odchyień, mogących wywoływać zahamowania w realizacji założeń strategii lub ich zatrzymanie;
- **zasada aktualności** – informacje powinny być gromadzone, przekazywane i oceniane w sposób ciągły, który umożliwi podjęcie na czas działań korygujących oraz stosownych korekt w momencie aktualizacji strategii;
- **zasada wiarygodności** – informacja musi być wiarygodna i musi opierać się na niepodważalnych danych; niedokładne dane w systemie monitorowania oznaczają powstanie ryzyka podjęcia niewłaściwych działań korygujących;
- **zasada realizmu** – monitorowanie musi być zgodne z realiami realizowanych zadań; gmina wdrażając strategię powinna dostrzegać przede wszystkim te elementy procesu, które świadczą o wydajności i jakości dostarczanych produktów;
- **zasada elastyczności** – proces monitorowania musi być bardzo elastyczny i zapewniający szybkie reagowanie na zachodzące zmiany; także w przypadku zmian i korekt należy modyfikować system oceny w sposób dostosowany do zmieniających się oczekiwań w przyszłości;
- **zasada obiektywności** – monitorowanie prowadzone w oparciu o analizę wskaźników porównawczych daje możliwość prowadzenia obiektywnej oceny niezakłóconej subiektywnością wynikającą z przywiązania do własnych pomysłów i dążeń;
- **zasada koordynacji informacji** – monitorowanie musi być prowadzone w taki sposób, aby było skoordynowane z tokiem prowadzonych prac i jednocześnie nie wpływało na ich zahamowanie oraz nie przeszkadzało w realizacji podejmowanych działań; informacje płynące z prowadzonego monitoringu powinny docierać do wszystkich zainteresowanych tak, aby umożliwić im właściwe podejmowanie decyzji mających znaczenie strategiczne.

Narzędzia monitoringowe

Zgodnie z wydanym przez Komisję Europejską „Podręcznikiem zarządzania cyklem projektu”, system monitorowania strategii zawierać będzie następujące elementy:

- **Analiza celów projektu**

Podstawą monitorowania jest poprawne i przejrzyste planowanie. Wykorzysta się to podejście oparte o tzw. matrycę logiczną, która w należyty sposób porządkuje myślenie o związkach pomiędzy zakładanymi celami oraz działaniami i oczekiwanymi rezultatami wyrażonymi w formie mierzalnych wskaźników. W zaproponowanym układzie planowania opartym o cele ogólne, szczegółowe, przedsięwzięcia i operacje oraz odpowiednie wskaźniki możliwe jest pełne zastosowanie matrycy logicznej projektu. Podejście takie znacznie ułatwi monitorowanie.

- **Przegląd procedur wdrażania**

Służy on przede wszystkim jasnemu ustaleniu, „co jest robione przez kogo”. Dzięki dokonaniu takiego przeglądu uzyskuje się wyjaśnienie dotyczące roli, funkcji i odpowiedzialności poszczególnych wykonawców. Należy zarekomendować dokonywanie corocznego przeglądu procedur wewnętrznych wdrażania strategii.

- **Przegląd wskaźników**

Podstawą monitorowania strategii będzie analiza wskaźnikowa przyjętych kierunków działania we wszystkich celach szczegółowych wymienionych w strategii. Ustalanie wskaźników powinno odbywać się na etapie planowania zadań (zgodnie z przyjętymi wyżej założeniami np. w postaci planowania „matrycy logicznej projektu”). Na etapie planowania wskaźniki opisują cele projektu w obiektywnie mierzalnych kategoriach i służą do sprawdzania wykonalności (realności) tych celów. Na etapie realizacji, wskaźniki służą do weryfikacji rzeczywistych rezultatów. Warto podkreślić, że ustalając wskaźniki zadbać należy o możliwość obiektywnego ich sprawdzenia (mierzalności, „weryfikowalności”).

W procesie monitorowania przyjęto dwie metody sprawozdawcze:

- sprawozdania pisemne na temat postępów realizacji operacji w postaci okresowych streszczeń przygotowywanych przez poszczególnych wykonawców zawierających opis wykonywanych zadań poparty wskaźnikami.
- spotkania służące przeglądowi postępu prac i osiągniętych rezultatów w stosunku do planów.

Dla miarodajnej oceny realizacji przyjętych założeń potrzebne będą konkretne dane ilościowe o charakterze statystycznym, które po przetworzeniu powinny zostać ujęte w serie wskaźników. Wskaźnik jest definiowany jako miernik wyznaczonego celu, zmobilizowanych zasobów, osiągniętego efektu, miernik jakości lub zmienna kontekstowa. Dzięki tym wskaźnikom można określić poziom wyjściowy oraz stopień osiągnięcia zakładanych celów. Wyniki zapisane w postaci wskaźników czy bezwzględnych informacji statystycznych mają także ważne znaczenie w procesie uzyskiwania poparcia społecznego dla prowadzonych zmian czy świadczenia usług. Dają one czytelny i jednoznaczny obraz sytuacji. Należy jednak pamiętać, że muszą być one interpretowane łącznie. Pojedynczy wskaźnik czy liczba może dawać mylne, zbyt optymistyczne lub zbyt pesymistyczne wrażenie o stopniu zaawansowania wdrażania strategii. Analiza wartości poszczególnych wskaźników pozwala ocenić, na ile podejmowane działania zgodne są z zakładanymi celami.

Jednym z narzędzi służących do oceny efektów realizacji strategii może być również porównanie osiągniętych wyników z innymi obszarami. Porównanie efektów odzwierciedlanych w różnego rodzaju wskaźnikach może prowadzić do zidentyfikowania najlepszych wzorów, których wspólnym mianownikiem jest wydajność.

Najbardziej optymalnym rozwiązaniem jest to, aby wszystkie wskaźniki monitoringowe stosowane przy kontroli realizacji strategii były zestawiane dorocznie, najlepiej w formie sprawozdania monitoringowego, sporządzanego przez osobę odpowiedzialną ds. monitoringu bezpośrednio podlegającą Burmistrzowi. Niniejsze sprawozdanie ułatwi w dalszej kolejności przygotowanie raportu ewaluacyjnego, którego zadaniem jest ocena postępów w realizacji strategii i podjęcie ewentualnej decyzji o aktualizacji strategii.

Organizacja procesu monitoringu

Sprawozdanie z monitoringu będzie sporządzone na koniec każdego roku. Jak wspomniano wyżej za proces monitorowania strategii odpowiada Burmistrz, który powoła stanowisko odpowiedzialne za monitoring (pełnomocnik). Osoba ta przygotowuje corocznie sprawozdanie z monitoringu, wykorzystując do tego analizy dokumentów projektów, formularz z listą wskaźników oraz przeprowadzając wywiady. W procesie zbierania danych niezbędnych do przeprowadzania raportu oddelegowany zostanie dodatkowy pracownik, który wyniki analizy dostarczy osobie odpowiedzialnej za monitoring strategii. Gotowe sprawozdanie z monitoringu zostanie przedłożone dla Burmistrza celem jego zatwierdzenia bądź skierowania do dalszych niezbędnych poprawek. Zatwierdzone sprawozdanie Burmistrz przedłoży Radzie Miasta. Ponadto o planowanym złożeniu informacji poinformowani będą mieszkańcy obszaru za pośrednictwem wywieszanych w ogólnodostępnych miejscach (tablice informacyjne) oraz zamieszczanych na stronie internetowej zawiadomień o sesji, mającej w programie tę informację.

W dalszej kolejności Burmistrz w oparciu o sprawozdanie z monitoringu przygotowuje raport ewaluacyjny, który może być podstawą do aktualizacji założeń strategii uwzględniając jej nowe potrzeby.

Przykładowe wskaźniki, które mogą być zastosowane w procesie monitoringu realizacji strategii (lista otwarta). Zastosowano podział na wskaźniki produktów i rezultatów.

Wskaźniki produktu (*output indicators*) odnoszą się do przedsięwzięć. Mierzone są w jednostkach rzeczowych lub monetarnych (np. długość zbudowanych linii kolejowych, liczba przedsiębiorstw, którym udzielono finansowego wsparcia itd.).

Wskaźniki rezultatu (*result indicators*) odnoszą się do bezpośrednich i natychmiastowych efektów programu dla bezpośrednich beneficjentów. Dostarczają informacji na temat zmian m.in. w zachowaniu, potencjale lub działalności beneficjentów. Mogą być to wskaźniki rzeczowe (liczba osób przeszkolonych, liczba wypadków samochodowych, itd.) lub finansowe (mobilizacja zasobów sektora prywatnego, spadek kosztów transportu itd.).

Aktualizacja strategii

Podstawowe zasady aktualizacji strategii

Podstawą do podjęcia decyzji o przygotowaniu aktualizacji strategii będzie raport z monitoringu. Gmina powinna na bieżąco reagować na zmiany dotyczące ważnych aspektów jej działania. Aktualizacji dotyczyć będą przede wszystkim cele sformułowane w strategii (w oparciu o wyniki ewaluacji postępów w realizacji strategii). Strategia jest dokumentem określającym cele i zamierzenia na wiele lat (2014 - 2020). Z tego też względu proces zaktualizowania założeń strategicznych stawia przed zespołem zadanie kompleksowego prześledzenia zmian prawnych, gospodarczych, politycznych, społecznych oraz uwzględnienia ich w przesuwającym się horyzoncie czasowym zgodnie z kolejnymi latami programowania. Ze względu na dużą zmienność i trudną przewidywalność trendów gospodarczych strategia, jako najważniejszy dokument rozwoju, powinna być niezwykle elastyczna i otwarta na korekty. Tylko odpowiednio wczesne reagowanie na pojawiające się szanse i zagrożenia zapewni jednostce silną pozycję i stanowić będzie o jej atrakcyjności na szczeblu ponadlokalnym.

Potrzeba aktualizacji

Potrzeba stworzenia spójnego systemu aktualizacji strategii rozwoju ma służyć przede wszystkim zapewnieniu efektywnego i oszczędnego wydatkowania publicznych środków finansowych. Dzięki dostosowywaniu zakładanych w niej pierwotnie celów, priorytetów i działań do nowych warunków, jak i analizowania postępów w realizacji dotychczasowych założeń, możliwa jest szczegółowa ocena prawidłowości i efektywności wdrażanych zadań oraz sprawne i elastyczne reagowanie na zmiany zachodzące w sferze gospodarczej i społecznej. Przystąpienie do aktualizacji strategii można będzie wyjaśnić następującymi przesłankami:

- Niektóre zapisane w Strategii elementy mogą stracić swoją aktualność, inne wymagają nowej redakcji. Celem merytorycznym prac nie jest zbudowanie odmiennej od dotychczasowej Strategii, lecz na jej bazie dokonanie aktualizacji.
- Strategia będzie, w większym niż dotychczas stopniu, programem działania, stanowiącym podstawę do efektywnego zarządzania obszarem.
- Strategia ma pełnić funkcję informacyjną i promocyjną – powinna informować potencjalnych inwestorów o kierunkach rozwoju obszaru, ukazywać walory środowiska przyrodniczego, gospodarczego i kulturalnego gminy.
- Ze Strategii, w większym stopniu, powinna wynikać hierarchia celów, które gmina chce zrealizować w długofalowym okresie.
- Strategia powinna mieć charakter społeczny, partnerski – kluczem do powodzenia jej realizacji jest szeroko rozumiany udział opinii społecznej mieszkańców.

Ponadto każda strategia powinna być strategią proinnowacyjną i prorozwojową. Wśród najistotniejszych faktów oraz trendów współczesności, do których trzeba się dostosowywać i które warto wykorzystać planując przyszły rozwój obszaru, wymienić można przede wszystkim:

- wzrost roli konkurencji na rynku - obok tradycyjnej konkurencji pomiędzy firmami rozwija się konkurencja na poziomie gmin, powiatów i regionów, - poszczególne jednostki walczą ze sobą o inwestorów i dostęp do programów pomocowych, subwencji oraz grantów. Konkurują też o turystów w sferze obsługi ruchu turystycznego, starają się zwiększać atrakcyjność turystyczną swoich terenów, kreują produkty turystyczne;
- zjawisko automatyzacji procesów produkcyjnych, wraz z którym zmniejsza się masowe zatrudnienie osób oraz jednocześnie wzrasta zapotrzebowanie na wąskie grono wysoce wykwalifikowanej kadry specjalistycznej,
- intensywny wzrost znaczenia ochrony środowiska w życiu społeczno-gospodarczym - ekologia staje się wymogiem koniecznym nie tylko dla ochrony zasobów przyrodniczo - środowiskowych, ale pełni także rolę skutecznego narzędzia w marketingu, wszystko co ekologiczne staje się „trendy”;
- wzrost znaczenia współpracy w rozmaitych obszarach społeczno-gospodarczych - zawierają się partnerstwa pomiędzy specyficznymi jednostkami nastawione na tworzenie wspólnych markowych produktów, coraz częściej wskazuje się na istotne znaczenie rozwoju zintegrowanego, zaczyna dominować przekonanie, że motorem rozwoju mogą być nie tylko przedsiębiorstwa, ale i samorządy wraz z ich ofertą inwestycyjną oraz zasobami rekreacyjno - turystycznymi i przyrodniczo – historycznymi;
- przeobrażenie rynku pracy i form zatrudnienia; pracę na pełen etat zaczyna wypierać praca na czas określony, wzrasta rola samozatrudnienia; zachodzące zmiany wymagają przygotowania osób poszukujących pracy do panujących trendów, przekonania absolwentów i bezrobotnych do sensu podejmowania prac dorywczych czy też łączenia różnych form zarobkowania; ważną rolę zaczyna odgrywać inwestowanie w kapitał ludzki, specjalistyczne szkolenia i szybkie reagowanie na potrzeby rynku pracy zwracają się najszybciej.

Organizacja procesu aktualizacji

Określone w niniejszym dokumencie założenia i wskazówki mają charakter uniwersalny, a ich realizacja wymaga nie tylko dostosowywania samej struktury zapisów strategicznych istotnych dla obszaru, ale też uwzględniania ich w projektowaniu kolejnych budżetów, planów inwestycyjnych i innych dokumentów o charakterze programowym i planistycznym. Wymaga ponadto czynnego zaangażowania wszystkich jednostek realizujących zadania publiczne, które w zakresie swoich kompetencji realizują i będą realizować poszczególne cele strategiczne. Zasady aktualizacji strategii są zatem ważnym elementem mechanizmu wpływającego na wytyczanie głównych kierunków rozwoju obszaru gminy.

Strategia rozwoju powinna podlegać aktualizacji nie rzadziej niż co dwa lata. Dla przeprowadzenia kompleksowego i szczegółowego procesu aktualizacji sugeruje się powołanie przez burmistrza osoby ds. aktualizacji strategii, na którą składać się będzie wydelegowany pracownik Urzędu Miejskiego. Osoba ta w trakcie prac nad nowelizacją strategii powinna posiłkować się m.in. sprawozdaniami z realizacji celów i priorytetów strategii (raportem ewaluacyjnym), które zostały opracowane

i zaprezentowane w okresie poprzedzającym aktualizację. Wypracowana wersja projektu aktualizacji musi zostać poddana wszechstronnym konsultacjom przeprowadzonym przy udziale lokalnej społeczności. Jak mówi unijna zasada partnerstwa społecznego, treść tego typu dokumentu należy poddać pełnym konsultacjom ze strony podmiotów publicznych i prywatnych. Dlatego pracownicy Urzędu corocznie w ramach monitoringu strategii przeprowadzać będą z mieszkańcami obszaru konsultacje społeczne, na których to będą oni mogli zgłaszać swoje uwagi celem późniejszej ewaluacji i w konsekwencji aktualizacji strategii (o ile oczywiście zajdzie taka potrzeba). Ponadto mieszkańcy obszaru gminy będą mogli kontaktować się z pracownikami bezpośrednio w Urzędzie Miejskim lub poprzez stronę internetową, na której będą mogli składać swoje wnioski i uwagi celem późniejszej aktualizacji strategii.

Mechanizmem „zaproszenia” środowiska do prac aktualizacyjnych mogą być ogłoszenia w mediach, informujące o możliwości zgłaszania uwag do nowelizowanej strategii. Wszelkie czynności związane z „public relations” należą do osoby ds. aktualizacji strategii rozwoju, która powinna być odpowiedzialna za:

- przygotowanie krótkich publikacji prasowych na temat prac nad aktualizacją strategii,
- przygotowanie treści folderu promocyjnego (i innych publikacji o podobnym charakterze – ulotek, broszur, reklam, informatorów) dotyczącego aktualizacji strategii rozwoju,
- projektowanie i wykonywanie czynności związanych z promocją strategii realizowanych „przy okazji” innych działań promocyjnych prowadzonych przez Urząd Miejski,
- nagłośnienie procedur wdrożeniowych w każdy dostępny członkom zespołu sposób (we własnym środowisku zawodowym, politycznym, społecznym itp.).

Wypracowana aktualizacja strategii, poddana konsultacjom społecznym, uwzględniająca wniesione poprawki i pozytywnie zaopiniowana na wszystkich Komisjach, powinna być skierowana na posiedzenie sesji Rady Miasta celem uchwalenia. Wykonanie podjętej uchwały należy do Burmistrza.

Bariery utrudniające prace nad aktualizacją strategii rozwoju

Barier ujawniających się wraz z rozpoczęciem prac nad każdą aktualizacją strategii rozwoju może być bardzo wiele. Najczęściej są to konfiguracje kilku barier pojawiających się w tym samym czasie, które dotyczą z reguły płaszczyzny edukacyjnej, organizacyjnej, finansowej i psychologicznej.

Nie jest żadnym odkryciem, że w środowiskach lokalnych nadal poważnym ograniczeniem jest brak dostatecznej wiedzy o tym, czym jest planowanie strategiczne, jakie wynikają z niego korzyści, jakie zasady należy stosować przy programowaniu czy też, jakie warunki należy spełnić, aby znowelizowana strategia została skutecznie wdrożona w życie. Planowanie strategiczne nie ma także w naszych warunkach długoletnich tradycji, przez co nawet po dogłębnym zapoznaniu się z jego zasadami jedną z poważnych barier staje się niewielki bagaż doświadczeń i brak wykształconych

umiejętności. Dodatkowo bariera ta może być potęgowana obawami przed zmianami, trudnościami, niepowodzeniami lub porażką.

Poważnym problemem w procesie aktualizowania dokumentów strategicznych może być konieczność zapewnienia ich szeroko pojętego uspołecznienia. Może ono przebiegać różnie w różnych obszarach strategicznych (np. inaczej w obszarze turystyki, inaczej w obszarze rolnictwa), nie mniej metodą „małych kroków”, poprzez doskonalenie wyników dotychczasowych prac i wzbudzanie zaufania po stronie środowiska lokalnego można uzyskiwać pożądane efekty. Należy jednak pamiętać, aby od samego początku prac stworzyć ścisłą więź pomiędzy Urzędem Gminy i mieszkańcami obszaru – dzięki temu możliwe będzie harmonijne sprzężenie lokalnych zasobów i urzeczywistnienie koncepcji planowanych zmian strategicznych. W trakcie spotkań konsultacyjnych ze społecznością lokalną należy stosować nowoczesne techniki i metody komunikacji grupowej, umożliwiające partnerski charakter dyskusji (metoda „burzy mózgów” itp.).

Barierą wpływającą niekorzystnie na nowelizowanie strategii rozwoju jest także sama niechęć do szerokiego zaangażowania się w ten proces. W trakcie debaty nad podjęciem decyzji o przystąpieniu do rozpoczęcia prac może pojawić się grupa oponentów, twierdzących, że:

- będzie to kolejne opracowanie na półkę,
- do tej pory mieliśmy pierwotną wersję strategii i co nam to dało?,
- inni radzą sobie bez aktualizowania strategii,
- bez aktualizowania strategii też wiemy, co robić,
- jest dużo więcej bieżących i ważniejszych problemów do rozwiązania.

W odniesieniu do przytoczonych wyżej przykładowych argumentów, należy mieć w zanadru listę rzeczowych kontrargumentów, przemawiających za i wskazujących na niepodważalne korzyści wynikające z cyklicznego aktualizowania kierunków rozwoju obszaru. Przede wszystkim przeciwnikom czy też wątpiącym w celowość aktualizowania strategii należy wyjaśnić, iż tylko takie podejście do problematyki rozwoju przygotuje społeczność do stawiania czoła szybko zmieniającej się rzeczywistości i zmobilizuje ją do aktywnego udziału w życiu społeczno - gospodarczym. Okresowe aktualizowanie strategii pozwoli także na rozwiązywanie problemów lokalnych we właściwy sposób i we właściwej kolejności, umożliwi przewidzenie części z nich zanim jeszcze się pojawią i odpowiednie zareagowanie. Świadome podejście do spraw programowania zapewni też maksymalne wykorzystanie silnych stron i szans rozwojowych obszaru, minimalizację zagrożeń oraz podniesie poziom wiarygodności Urzędu wobec partnerów zewnętrznych i inwestorów.

Okresowe aktualizowanie strategii rozwoju niesie ze sobą wiele korzyści i błędem byłoby odstępowanie od tej procedury. Możliwości poprawy efektywności gospodarowania i warunków życia mieszkańców gminy należy więc poszukiwać nawet wtedy, gdy okoliczności (zarówno zewnętrzne, jak i wewnętrzne) temu nie sprzyjają.